This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk `http://books.google.com/`

A 494151

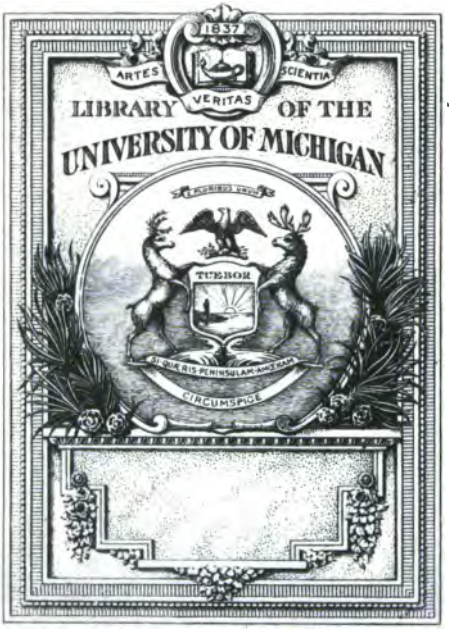
1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE

AS
284
.S74

SVENSKA

AKADEMIENS

HANDLINGAR

IFRÅN 1796.

FEMTIONDEFEMTE DELEN.

STOCKHOLM, 1879.
KONGL. BOKTRYCKERIET.
P. A. NORSTEDT & SÖNER.

ARVID BERNHARD HORN.

MINNESTECKNING

AF

WILHELM ERIK SVEDELIUS.

SENARE AFDELNINGEN.

STOCKHOLM, 1879.
KONGL. BOKTRYCKERIET.
P. A. NORSTEDT & SÖNER.

Lib. Comm.
Nijhof
7-28-25
12188

INNEHÅLL.

Sid.

12. Arvid Horn under öfvergången från den Carolinska tiden till den efterföljande (1718—1720) ..... 1.
Förföljelsen mot Görtz ..... 7.
Tronföljden ..... 30.
Statsförfattningens förändring ..... 56.
Horns afgång från kanslipresidentsembetet och ur rådkammaren ..... 64.
13. Arvid Horn på riksdagen 1720 ..... 81.
Drottning Ulrika Eleonoras afgång från regeringen och prins Fredriks val till Sveriges konung ..... 84.
Regeringsformen 1720 ..... 103.
Ståndsprivilegierna ..... 127.
14. Arvid Horns förhållande till de ingångna fredsfördragen ..... 148.
15. Arvid Horn i regeringen 1720—1738 ..... 162.
Förhållandet till hertigen af Holstein-Gottorp och till Ryssland under de första åren af 1720-talet ..... 164.
Hannoverska alliansen ..... 217.
Ministèrförändringen ..... 270.
Horns afskedsansökning ..... 274.

gång blef i många delar olika, medan likväl mycket gammalt återkom. En jemförande betraktelse icke blott uppsöker det som är lika, utan eftersinnar äfven, hvaruti skilnaden består. Verldshistorien blifver då en bekräftelse på de gamla orden, att »intet nytt sker under solen», men också, att »tiden förändrar allt». Och det är icke någon motsägelse mellan dessa båda slutsatser.

Svenska historien saknar icke sådana jemförelsepunkter. Så, t. ex., när Gustaf Adolf stupade vid Lützen och Carl XII vid Fredrikshald, försvann nu som då en mägtig personlighet ur de lefvandes antal, mägtig ej blott genom konungakronan. Nu såsom då befann sig Sverige omgifvet af många farligheter i ett vidt utseende krig med fiender, som voro mycket mägtige, och ingendera gången fans en efterträdare med mannakraft. Segerbanan den ena gången kunde lika lätt hafva blifvit afbruten, som olycksbördan den andra gången var svår att befria sig ifrån. Men huru olika blef icke Sveriges historia vid dessa båda tidsskiften! Hon måste så blifva redan derföre, att desse mägtige andar, som hade öfvergått till odödligheten, voro hvarandra olika i mycket, ehuru själskrafternas rikedom var stor hos dem båda och hjeltekarakteren

gemensam. Och Sveriges statsskick var ett annat år 1632 än år 1718. Den förra gången var detta statsskick gammalsvenskt, sådant det hade blifvit medan Svenska folket gjorde sin uppfostran under seklernas gång, och uppgiften, som förelåg, var att bevara det som fans och leda utvecklingen i oafbruten rigtning. Den andra gången innebar statsförfattningens dåvarande tillstånd ett med Svenska folkets innersta väsende oförenligt afbrott i den naturliga utvecklingen och hade sitt upphof i tidsomständigheter, som ej mera funnos. Det Svenska folk, som öfverlefde Gustaf Adolf, egde att gå framåt på den väg, der han hade gått; men att gå framåt på Carl XII:s väg var en omöjlighet. Det, som nu fordrades, var att sammansätta spillrorna af en fallen magt och samla bitarne af ett förloradt välstånd samt att leda Svenska folket till baka i rätta spåret. Huru vida detta lyckades, derom har den följande tidens historia burit sitt vittnesbörd med den vanliga erfarenheten af alla menskliga verks ofullkomlighet, men också med erkännandet, att det hela ej förfelades. Svenska folket förkofrades och skulle ännu upplefva dagar af välstånd och ära.

Men en annan jemförelse ligger oss närmare. Man skulle vara föga eftertänksam, om

vid betraktandet af 1719 års statsförändring och Sveriges tillstånd vid Carl XII:s död icke framställde sig för tanken den statsförändring, som timade år 1809, och Sveriges tillstånd vid Gustaf IV:s fall. Här är likhet, här är olikhet: krig med Ryssland så den ena gången som den andra; krig med andra fiender tillika; stora förluster lidna och rikets tillgångar mycket medtagna. Mot Ryssarnes härjningar 1719 svarar det Ryska fälttåget i Norrland 1809; Ryssarne landstego, och Stockholm räddades genom drabbningen vid Stäket 1719; Ryssarne på Åland hotade att öfver det isbelagda vattnet angripa Stockholm 1809. Mot freden i Nystad svarar freden i Fredrikshamn, förlusten af Finland mot förlusten af Estland, Lifland och Ingermanland. Och så den ena som den andra gången berodde allt på en konungaförändring. Men Carl XII och Gustaf IV Adolf, hvilken olikhet! — och likväl, om man siktar och granskar deras minnen rätt, finnas äfven hos dem jemförelsepunkter. Men likasom personerna i det hela voro mycket olika, skedde också konungaförändringen på olika sätt. Ingen Svensk man, så vidt man vet, lyfte sin hand mot Carl XII — misstanken om lönmord är blott ett löst rykte —, men år 1809 gingo menniskor Försynens vilja i förväg. Var

det så, att Svenska folkets tålamod denna gången brast, som hade varit outtömligt under Carl XII, låter väl dock förklara sig, att Svenska folket icke fördrog under Gustaf IV Adolfs spira så mycket, som det hade underkastat sig på Carl XII:s bud. Och ögonblickets fara i mars 1809 var mera öfverhängande än i november 1718, då faran ej för tillfället var någon annan än hon redan länge hade varit och ännu till en tid förblef. Med konungens bortgång följde statsförfattningens förändring, regeringsformerna 1719 och 1720 och regeringsformen 1809; men såsom tidens erfarenhet var blifven rikare, blef 1809 års statsförfattning säkrare grundlagd och derföre starkare i sitt bestånd än den som bildades år 1719. Jemförer man de handlande personerna, Arvid Horn, Gustaf Cronhjelm, bröderna Ribbing m. fl., med 1809 års män, blifver jemförelsen mycket lärorik.

Dessa allmänna anmärkningar torde ej vara främmande för ämnet, då betraktelsen öfvergår till den ställning Arvid Horn intog bland desse »riksfäder», såsom det stundom brukades att benämna 1719 års män.

Samma svårighet möter nu åter igen, som förut är anmärkt *, att en särskild persons andel

* Se 1 afd. s. 280.

är svår att urskilja i ett verk, som gjordes af flere, och i en regering, hvars karakter var mångväldet. En annan svårighet ligger i ämnets vidsträckta omfattning, som kunde utbreda sig öfver hela den tidens Svenska historia. Nödvändigheten bjuder att, likasom i den Carolinska delen af Arvid Horns lefnadsminnen, låta betraktelsen stadna vid vissa allmänna hufvuddrag.

Statsförändringen efter Carl XII:s död var en »reaktion», en återgång från det tillstånd, som nyss hade varit, till det, som hade varit dess förinnan, från enväldet till den lagbundna statsförfattningen. Men i denna återgång skildes ej sak från person.

Sådan skilnad var knappt möjlig. Här gjordes ett affall från ett regeringssätt, som kallades förtryck och var föremål för hat. Det kan aldrig hindras, att en dom, som bryter stafven öfver saker, hvilka berodde af mensklig vilja, också drabbar gerningsmannen. Det hörer till det märkvärdiga i Carl XII:s väsende och hans förhållande till Svenska folket, att de bittra känslorna icke vände sig, så vidt man vet, med något öfvermått mot honom sjelf, ehuru begärligt Svenska folket vände sig bort från hans

regeringssätt; men öfver den, som hade varit hans viljas verkställare och hvars rådslag troddes hafva varit bestämmande, föll hatet oförsonligt. *Förföljelsen mot Görtz* betecknar det nya tidehvarfvets ingång.

Må det vara en anmärkning i förbigående, att denna gerning år 1719 saknar all motsvarighet år 1809. Fersens mord har ingen likhet dermed. Deremot saknas icke alldeles en motbild från den nyss förflutna tiden. Domen öfver Görtz vänder tanken till baka till Patkulls grymma öde. Sakens beskaffenhet så med den ene som den andre frestade domaren till obarmhertighet, och denna frestelse blef ingendera gången öfvervunnen. Men om man säger, att de, som dödade Görtz, stulo rättvisans namn åt hämndlystnadens blodtörst, eger man också att besinna, huru länge — såsom en nyare historieskrifvare har sagt — »Svenska folket hade varit offer innan det blef bödel»*.

Den Görtziska statsprocessen är för öfrigt alls icke någon utomordentlig tilldragelse. Denna rättegång utgör blott ett bland historiens mångfaldiga exempel af politiska förföljelser, der person blandades med sak långt mera än nödvändigt

* Arnberg, *Om upphandlingsdeputationen*, s. 57—58. Jfr omdömet hos Malmström, *Sveriges polit. hist.* 1: 47—48.

var, och politiska handlingar, som ansågos förderfliga, behandlades såsom juridiska brott. Att så sker, bör visserligen räknas bland menskligheten synder, dem historien rättvisligen brännmärker; men förteckningen på sådana synder och syndare är mycket lång, genomgår skilda tidehvarf, återkommer i de mest olika folkslags historia, och Sveriges är icke tom på exempel, hvarken före eller efter 1719. Dödsdomen öfver Görtz är ej mera oförsvarlig än Carl IX:s blodsdomar och förföljelsen mot presten Boëthius * under Carlatiden eller mot Lewenhaupt och Buddenbrock under den tid, som just nu begyntes. Boëthius försmäktade åratal i fängelse utan annat brott än att han hade vågat tro, att fri yttranderätt kunde finnas i Sverige under Carlarnes regering; Lewenhaupt och Buddenbrock aflifvades utan annat fel än bristande fältherreskicklighet. Det orätt är blifver icke rätt derföre, att det ofta sker; men det, som ofta göres och af menniskor, som icke annat veta än att de handla rätt, betecknar ingen högre grad af ondska än som är en följd af tidehvarfvets oklara rättsbegrepp.

I en sådan synd var nu Arvid Horn en bland syndarne, men blott en bland många.

* Fryxell 27: 144 o. f.

En slutsats är uppenbar af allt hvad historien känner om förföljelsen mot Görtz, att denna handling var Svenska folkets *, men icke anlagd med list af ett visst parti eller några få, som hatade den nyss så mägtige ministern. Hatet var lika grymt hos menige man och hos rikets ständer som hos herrarne i rikets Råd, Arvid Horn bland dem. Förhåller det sig så som har blifvit sagdt, att med hatet för det förflutna förenade sig fruktan för det tillkommande **, om Görtz skulle fått lefva och arbeta för hertigen af Holstein-Gottorp mot prinsessan Ulrika Eleonora och hennes gemål, så kan denna bevekelsegrund dock ej hafva varit af någon vigt för Arvid Horn, som väl hade på förhand uttalat sig för prinsessans tronföljd, men dock ej kan anses varit någon ifrig anhängare af någondera pretendenten. Beräkningen på hvad Görtz kunnat uträtta, om han fått lefva, kan på sin höjd förklara de furstliga personernas sinnelag; men prinsen och prinsessan skulle förmodligen i alla fall icke vedervågat folkgunsten för att rädda den förhatlige ***. Vill man för

* Jfr Fryxell 28: 171; 29: 154.

** Beskow i *Sv. Akad. Handl.* 43: 318, 373.

*** Järta i minnesteckningen öfver Gustaf Cronhjelm (*Sv. Ak. Handl.* 23: 83—84) anser Cronhjelm genom den

Arvid Horn uppsöka någon särskild bevekelsegrund i hans personliga ställning, som visserligen var sådan, att han måste hafva erfarit intryck, hvilka gjorde honom ej till vän, men väl till fiende af Görtz, så har Horn dock icke framträdt såsom handlande person mera än hans embete föranledde. Ingen anledning finnes att tillskrifva honom framför andra de fel, som begingos, att Görtz dömdes såsom brottsling i stället för att blott afskedas från sin embetsställning, tid icke unnades honom att redovisa för sin förvaltning, och rättegången fördes på ett oformligt sätt. I domstolen satt Horn icke och hade ej någon röst i det Görtziska målet, utom så vida denna sak var föremål för behandling i rikets Råd *.

---

jemförelsevis sansade hållning han intog mot Görtz hafva icke blott »ökat det agg, som han redan ådragit sig af de magtegande», utan äfven gjort »den allmänna rösten sig vidrig». Det samma kunde hafva händt äfven prinsen och prinsessan, om de icke hade »följt med strömmen». Det är dock troligt, att de gjorde detta ganska gerna, och Görtz kan visst hafva varit dem förhatlig särskildt derföre, att han var Holsteinare. Hemma i Sverige skulle Görtz ej kunnat uträtta mycket, ty äfven om han fått lefva, hade väl hans inflytande inom landet varit förbi; men såsom hertigens partigängare hos främmande magter kunde han möjligen blifvit farlig.

* Den bekanta anekdoten, att Horn någon gång under den föregående tiden skulle i en ordvexling med Görtz hafva

Sakens gång hos den domstol, der målet gjordes anhängigt, var främmande för regeringen, och man har ingen anledning att misstänka, det Horn skulle inverkat under hand och på sidan om sitt embete. Men på regeringen berodde sjelfva beslutet, att rättegång skulle anställas och inför hvilken domstol detta skulle ske. Och då regeringen var den myndighet, som lät anställa rättegången, måste det också hafva berott af samma beslutande magt att bestämma, huru långt anklagelsen skulle sträcka sig. Slutligen, när dom var fäld, egde regeringen att besluta om verkställningen eller om i någon mån nåd borde gå för rätt. Rörande dessa frågor har Horn haft sin mening i sittande Råd.

Rådsprotokollet utmärker, att man tog för afgjordt att rättegång skulle anställas, och frågan angick till en början blott valet af domstol. Protokollet förmäler, att grefve Cronhjelm »tyckte att Görtz kunde i hofrätten anklagas af advokatfiskalen», hvilket bifölls. Men detta ändrades följande dagen genom prinsessans beslut, att en

fält det yttrandet, att en af dem skulle mista hufvudet, kan endast anses såsom ett löst rykte, hvilket, om det innehåller någon sanning, ingenting annat betyder än att de båda männen voro ovänner, hvilket i alla fall är känd sak.

särskild kommission skulle förordnas. Ett sådant sätt att skipa lag, att den anklagade undandrages från vanlig domstol för att dömas af för tillfället förordnade domare, skulle i vår tid rätteligen anses såsom ett våldsamt ingrepp i rättvisans gång, men var för den tidens rättsbegrepp visst icke något oerhördt. Vår nuvarande regeringsform bjuder och befaller: »konungen låte en hvar blifva dömd af den domstol, hvarunder han rätteligen hörer och lyder» *. Men sådan grundlag fans icke skrifven på den tiden.

I detta beslut instämde Horn, eller, om beslutet skall räknas som en handling af prinsessan, hvilken handlade såsom skulle hon redan varit regerande drottning, var Horn en tillstyrkande rådgifvare, men rådslagets upphofsman kan han icke sägas hafva varit. Tessin var snarare den som väckte frågan. Det heter nemligen i protokollet, att grefve Tessin »mente,

---

* Reg.-form. § 16. En annan sak är, om sjelfva lagen innehåller, att undantag från denna regel får göras, såsom t. ex. i Danmark, der grundlagen bjuder, att »for Rigsreten kan Kongen lade ogsaa andre (än ministrarne, således hvem som helst) tiltale for Forbrydelser, som han finder særdeles farlige for Staten, naar Folkethinget dertil giver sit Samtykke». *Danmarks Riges gjennemsete Grundlov af d. 5 Juni 1849, stadfestet d. 28 Juli 1866*, § 69.

att det skulle gå allt för långsamt i hofrätten, samt tyckte att, när man i sina händer har Görtz's förslag att beröfva hvar och en dess uppehälle, item sjette delen af all ens egendom, och några flera sådana saker, hvarigenom han fullkomligt gjort sig till en statsbrottsling, så behöfdes icke så lång process» *. Tessin föreslog derföre en »kommission».

Långsamhet i rättegångar brukar räknas för ett fel, och en vis lagskipning har till föremål att göra rättvisan ej blott säker, utan äfven snabb. Men om skyndsamheten åsyftas, ej för att undvika onödigt uppskof, utan blott för att få se den anklagade snart fäld och få njuta hämndens skadeglädje, blifver den brådskande farten ett sätt att vrida lag och rätt. Det kan icke nekas, att förhållandet denna gången synes varit sådant. De nyss anförda orden af Tessin antyda en rättegång blott för formens skull,

* Det kan likväl icke på grund af rådsprotokollet bestämdt påstås, att Tessin var den förste, som talade om en utomordentlig domstol. Protokollet innehåller, att det »diskurrerades» om sättet att förfara mot baron Görtz. Det kan vara möjligt, att någon annan än Tessin har sagt det första ordet medan det »diskurrerades». Men strax efter dessa allmänna ord i protokollet förekommer Tessins här anförda yttrande. — Rådsprot. d. 18 och 19 dec., tryckta hos Cederschjöld, *Bihang till riksdagen i Stockholm år 1719*, s. 3 o. f.

medan saken ansågs på förhand afgjord. Tessin tillägger, att »till exempel och varning för efterkommande borde uppsättas en kolonn och derpå skrifvas, huru en sådan karl kommit in uti ett främmande rike och velat det genom sina förderfliga råd ruinera». Vanäran skulle stämpla den förhatliga menniskan inför all framtid; detta togs för afgjordt, fastän saken icke var utredd, rättegången ännu icke börjad.

I detta utbrott af det bittraste hat är Horn icke den egentligen framstående personen; denne är Tessin. Det, som på Horn ankommer, är att han gaf sitt samtycke till det oformliga rättegångssättet, hvilket samtycke han visserligen gaf utan någon betänklighet, och han var i den saken mycket bestämd; han »medgaf, att ej den ringaste tid borde försummas, utan processen blifva kort», men om »kolonnen» yttrade han intet.

Sedermera förekom under rättegångens lopp en hemställan från domstolen till regeringen, huru långt anklagelsen borde utsträckas. Frågan handlade derom, huru vida granskningen af den penningförvaltning, Görtz hade haft om händer, borde afvaktas innan målet bragtes till slut. Om denna fråga hördes Horn yttra den meningen, att kommissionen »bör gå fort till väga och

icke uppehålla sig för penningesakens skull, hvilken icke är dess, utan kammarkollegii pligt att efterfråga; kunnande, sedan domen är fäld, exekutionen hafva anstånd så länge Hennes Maj:t behagar». Regeringen beslöt icke heller att afvakta den finansiella utredningen *.

De båda sakerna, brottmålsransakningen och redovisningen för handhafda medel, måste dock hafva varit nära sammanhängande, och det var utan tvifvel fullkomligen sant, som kommissionen sade sig hafva hört af åtskilliga personer yttras, att penningarne voro angelägnare för riket än mannens lif eller död. I det förfarande, som följdes, att lemna redovisningen å sido, ligger ett uttryck af den otålighet, hvarmed man längtade att få se den onda menniskan affärdad. Men inför den domstol, der den anklagade nu stod, skulle utgången visst icke blifvit lyckligare för honom genom det dröjsmål, som var i fråga. Ty äfven om Görtz icke kunde blifva beslagen med någon oärlig förvaltning af statens medel, skulle man utan tvifvel dömt honom brottslig i alla fall, såsom man nu det gjorde, för de förderfliga rådslag han ansågs hafva gifvit **. Antydningen, att domens verk-

* Rådsprot. d. 30 jan. 1719 hos Cederschjöld, l. c. s. 275 not.

** Jfr yttrandet hos Malmström 1: 47.

ställning kunde uppskjutas på behaglig tid, innebar dessutom en utsigt, att redovisning kunde få afgifvas.

Men detta var likväl icke meningen, efter hvad som visar sig af öfverläggningen i Rådet sedan domen var fäld. Öfverståthållaren hemstälde, huru vida han skulle låta domen verkställas i hela dess vidd, eller om Görtz skulle njuta någon lindring. Rådsprotokollet utvisar, att ingen tanke fans på att efterskänka dödsstraffet, utan frågan handlade om ärlig begrafning eller den döda kroppens nedgräfning på galgbacken, såsom domen innehöll *. Horns yttrande denna gången lydde så, att han ansåg »en man, som velat kasta i kull hela vårt rike och begått det som denna domen innehåller, hvarmed han ock kommit så vida, det föga fattas att han ju vunnit sitt förderfliga uppsåt, icke vara för hårdt dömd». Horn fruktade, att om Görtz »sluppe lindrigt, skulle flere kunna blanda sig i slika saker till rikets och undersåtarnes största förderf och undergång; påminnande dessutom, att samvetsmän dömt honom, hvilka skola svara för Gud, om de dömt honom orätt» **.

* Domen öfver Görtz läses hos Cederschjöld, l. c. s. 331.

** När Horn talar om att Görtz ej borde »slippa lindrigt», vore man frestad föreställa sig, att han tänkte på en

Orden uttrycka den obevekligaste stränghet, hvilken kan vara grundad på en redlig öfvertygelse om hvad strängaste rätt fordrar, medan likväl omdömets säkerhet och sans blifver öfvervåldigad af mägtiga intryck, så att den handlande personen icke märker, huru han blifver hänförd af en lidelsefull sinnesstämning. Att orättvisan icke var uppsåtlig, visar sig äfven af några ord, som Horn tillägger sedan en annan ledamot i rådsförsamlingen, Cronhjelm, hade sagt, att man måste tillstå, det Görtz »icke efter lag och förordningar njutit sina rättegångsförmåner till godo, såsom han icke heller haft någon advokat». Horn och likaså Tessin sade sig då »ej vilja annat förmoda än att Görtz fått försvara sig, förklarande att han i annat fall bör dömas å nyo». Meningen var således, att behandlingen väl borde vara obevekligt sträng, men dock ej med åsidosättande af lag och rätt. Slutet blef, att Hennes Maj:t befalde, det »exekutionen öfver Görtz skall gå för sig till följe af kommissionens

---

större benådning, hvilken han ej ville medgifva; men rådsprotokollet, om det läses från början till slut, gifver verkligen ingen anledning att tro någon annan lindring hafva varit ifrågasatt än att möjligen afstå från den skymfliga behandlingen af den döda kroppen.

dom»*. Straffet skulle således utkräfvas i hela sin vidd.

Betraktar man något närmare de särskilda yttranden, som finnas i Rådets protokoll, visar sig ingen skilnad i hufvudsaken. Alla voro ense att Görtz var en förderflig menniska och borde döden dö; men den gemensamma meningen skiftar mellan den hårdaste stränghet och ett mildare, man kan säga ett menskligare sätt att uttrycka sig. Den bittraste mot Görtz var Tessin, hvilken talade om »kolonnen», som borde resas, en skampåle för att göra vanäran everldlig. Denna tanke, yttrad redan på förhand, återkommer sedan domen var fäld**, men synes icke hafva vunnit något gensvar hos de öfrige, och man finner icke heller att Tessin har sökt allvarsamt genomdrifva denna sin mening. Rörande redovisning för penningförvaltningen var Tessins åsigt, att »man kunde gifva Görtz något hopp om mildring, derest han ville bekänna

* Rådsprot. d. 12 febr. 1719, tryckt hos CEDERSCHJÖLD, l. c. s. 334, och äfven hos GJÖRWELL, *Handl. uti Svenska historien, utgifna utur upfostringsällskapets bibliothek*, 1: 59. Horns yttrande är icke alldeles ordagrant lika hos Gjörwell och hos Cederschjöld, men meningen är den samma.

** Rådsprot. d. 12 febr. CEDERSCHJÖLD, s. 336. GJÖRWELL, s. 60.

hvar penningarne sticka». Men detta hopp om mildring har Tessin ej velat sträcka längre än till det skymfliga begrafningssättet. Han förklarar nemligen sin mening så, att »dödssättet och hoppet om en lindrigare död kunde bringa Görtz att bekänna sanningen» *. Summan af Tessins mening är korteligen uttryckt i de orden han yttrade en gång, att man »ej borde så mycket krusa med en statsbrottsling» **.

Men en annan rådsherre fans, som icke var alldeles obenägen att »krusa» något litet. Riksrådet Cronhjelm visade en skymt af mildare sinnesstämning eller åtminstone ett visst afseende på politiska betänkligheter. Han fruktade, att »utrikes vistande Svenskar kunde, eftersom Görtz har stort anhang och familj, komma vid hvarjehanda tillfällen att lida», om Görtz allt för strängt behandlades. Cronhjelm hade också en annan betänklighet, att man kunde »stöta den Frankiska noblessen, som så högt förfäktar sina privilegier, att den ock lär påstå, att Görtz här ej kunnat dömas», såsom varande utländing i Sverige. Och slutligen har Cronhjelm äfven en tanke derpå, att sal. konungen haft förtro-

---

* Rådsprot. d. 30 jan. CEDERSCHJÖLD, s. 277—278.

** Rådsprot. d. 19 dec. CEDERSCHJÖLD, s. 4.

ende till Görtz *; han hyser en viss betänklighet, att förfarandet mot Görtz skulle kasta skugga på konung Carls minne. Lägger man härtill, att Cronhjelm också var den som yrkade, att målet borde hänskjutas till hofrätten, och som, sedan domen var fäld, anmärkte, att Görtz icke hade fått njuta sina rättegångsförmåner, så kan synas såsom skulle Cronhjelm varit mindre hätsk än de öfrige mot Görtz och mera noggrann om rättvisan; men detta var han dock på ett så lamt och tvetydigt sätt, att han har lemnat efterverlden temligen okunnig om huru sträng eller mild han var. Han nämner sina politiska betänkligheter, men håller ej strängt på dem. Beslutet att icke, såsom ämnadt var, hänskjuta målet till hofrätten, lärer blifvit fattadt i Cronhjelms frånvaro; men sedan han var uppkommen i Rådets sammankomst, yrkar han en »kort men rättrådig process» **, således icke blott rättrådig, utan äfven kort. Han synes således lika med de öfrige varit angelägen att snart affärda Görtz. Han medgaf uttryckligen, att Görtz kunde »mista hufvudet» ***. Frågan om granskning af penningförvaltningen betraktades af Cronhjelm på det

* Rådsprot. d. 12 febr.

** Rådsprot. d. 19 dec. Cederschjöld, s. 5.

*** Rådsprot. d. 12 febr.

sätt, att sådan granskning borde anställas, men ändamålet skulle vara, att man måtte få »så mycket större skäl mot Görtz», således icke att bereda honom någon förmån*. Sitt undseende för konungens minne sträckte Cronhjelm icke synnerligen långt, då han blott ansåg »betänkligt att gräfva ned Görtz i galgbacken, särdeles som sal. konungen haft förtroende till honom»**. Men med sitt yttrande, att Görtz icke hade fått åtnjuta sina rättegångsförmåner, var Cronhjelm dock på väg att verkligen åstadkomma en närmare undersökning, ty drottningen beslöt, att »kommissionsledamöternas vota» skulle upphemtas, således domstolens protokoll företagas till granskning i Rådet. Men genast derefter framställde öfverståthållaren sin fråga, »huru med exekutionen nu skall förhållas», och drottningen svarade, att »öfverståthållaren förfar med Görtz efter kommissionens dom och ständernas utlåtelse». Drottningen afvaktade således icke domstolens protokoll, som hon nyss hade befalt att upphemta i Rådet. Detta förfarande synes hos Cronhjelm hafva väckt en viss förtrytelse, som låter sig upptäcka bakom orden, då han nu så uttrycker sig, att det vore »öfverflödigt för

* Rådsprot. d. 30 jan.

** Rådsprot. d. 12 febr.

Råden att yttra sig, efter Hennes Maj:t så befaller» *.

Det har visat sig nödigt att skärskåda dessa yttranden af Tessin och Cronhjelm, för att se huru meningarna skiftade, bland hvilka Arvid Horn också hade sitt ord att säga. Tycker man sig finna någon väsentlig skilnad mellan Cronhjelms och Tessins sätt att uppfatta samma sak, så träffar man Horn midt emellan dem båda. Så häftig i ord och uttryck som Tessin, var Horn icke, men Cronhjelms betänkligheter synes han icke delat. Dock motsatte han sig icke, att ju afseende måtte fästas vid Cronhjelms anmärkning, att Görtz icke fått njuta sina rättegångsförmåner. Öfver hufvud kan sägas, att allesamman läto saken gå sin gång **.

---

* Rådsprot. 12 febr. Jfr framställningen hos JÄRTA i minnesteckningen, *Sv. Akad. Handl.* 23: 78 o. f.

** I en särskild fråga, som förekom, visar sig Horn angelägen, att ingen orätt måtte göras Görtz's arfvingar. Frågan handlade om det bordsilfver, som Görtz hade begagnat under fredskongressen på Åland, huru vida detta kunde få begagnas af de qvarvarande underhandlarne. Man viste nemligen icke för visso, om silfret var Görtz's eget eller tillhörde kronan. Horn ansåg silfret kunna brukas, men dock med vilkor, att arfvingarne måtte »blifva derför betalde och förnöjde», i fall silfret befans tillhöra dem. Rådsprotokoll d. 13 febr. CEDERSCHJÖLD, s. 338—339.

Emellertid hade riksdagen sammanträdt, och ständerna fingo tillfälle att yttra sig, då Görtz, sedan domen var fäld, vände sig till dem med en hemställan. Att Görtz kunde så göra, och att ständerna kunde låta detta ske, betecknar ett efter vår tids begrepp regellöst förhållande mellan de offentliga myndigheterna. Den bestämda motsatsen mellan domaremagten och riksdagens lagstiftande magt, på hvilken skilnad vi lägga stor vigt *, fans icke i den tidens statsskick; och likasom ingen säkerhet fans, att icke ständerna kunde ingripa i domaremagten, så kunde äfven benådningsrätten blifva ett riksdagsärende. Ty rikets ständer voro nu magtegande, och magten var obestämd.

Den hemställan Görtz gjorde hade likväl icke formen af en bön om förskoning, utan innehöll en begäran att få uppfylla en pligt, nemligen att aflägga räkenskap för penningförvaltningen; viljande han visa, att han skött sitt uppdrag såsom en ärlig man. Om nåd och förskoning handlade frågan således icke egentligen, men hos den redovisningsskyldiga personen kunde visserligen en tanke finnas, att räkningen, aflagd på ett tillfredsställande sätt, icke skulle kunnat efterföljas af en afrättning. Väl var dödsdomen

* Reger. form. § 90.

redan fäld, huru som helst redovisningen för penningarne måtte utfalla; men en frikännelse i den ena delen kunde leda till skonsamhet i den andra. Någon sådan förhoppning har Görtz likväl icke uttalat; han talar om sin död såsom en afgjord sak, han beder blott om tid att få aflägga räkenskap. Och om detta ej kunde beviljas, beder han, att åtminstone icke något anspråk måtte göras mot hans arfvingar, »hvilka om dessa saker voro alldeles okunniga». Slutligen har han också en bön, att ständerna måtte »hafva den godheten att låta hans lik till hans arfvingar obehindradt affölja». Den egentliga förskoning han begär gäller således endast den skymfliga behandlingen efter döden *.

Det var ej mycket Görtz begärde, då man vill tala om nåd och förskoning; hufvudsaken var, att han begärde såsom en förmån samma sak, som kunnat affordras honom såsom en pligt. Men äfven denna begäran möttes med ett iskallt nej. De tre riksstånden, adel, prester och borgare, togo saken ganska lätt; bönderna synas knappt hafva yttrat sig. Adeln instämde med

* Görtz's skrift läses hos CEDERSCHJÖLD, *Riksdagen i Stockholm år 1719*, s. 353, och hos MONTAN, *Sveriges ridderskaps och adels riksdagsprotokoll från och med år 1719*, I. 1: 51.

borgareståndet, hvilket för sin del förklarade sig »tycka bäst vara, att domen verkställes efter innehållet» *. Presteståndet ansåg »inga för Görtz mildrande omständigheter finnas och förblef alltså dervid, att intet uppskof skulle honom gifvas, kroppen läggas i galgbacken, och frågan om arfvingarnes befrielse från tilltal för hans förhållande bero på framtida afgörande» **.

Betraktar man de särskilda ståndens sätt att uttrycka sig, kan man icke undgå att anmärka, huru det som bort vara hufvudsaken, nemligen redovisningen för penningarne, lemnades alldeles å sido. Man tänkte icke på det verkliga interesse staten kunde hafva i denna del; det enda man tänkte på var att straffa och förfölja den menniska, som man ansåg hafva varit så förderflig. Begrafningen i galgbacken betraktades i borgareståndet såsom en vigtig sak. Der talades om den »förtret för hela riket, som skulle uppkomma, om liket blefve utrikes med stor ståt och heder begrafvet, i fall döda kroppen utlemnades åt arfvingarne. Minsta ändring i föreskriften om den dödes behandling kunde förtydas såsom ett erkännande, att Görtz

* Cederschjöld, s. 354. Montan, s. 52. Ridd. och ad. prot. d. 17 febr.

** Prestest. prot. d. 17 febr. Cederschjöld, s. 416.

blifvit för hårdt dömd»*. Hos presteståndet hördes ett återljud af det, som Tessin hade talat om en särskild minnesvård, Görtz till vanheder: »några — heter det i protokollet — funno icke obilligt, att en *statua* borde uppresas, honom till everldlig skam och alle landsförderfvare till sky och skräck». Detta blef väl icke ståndets beslut; men »ingen var, som icke instämde deruti, att domen skulle verkställas till alla sina clausuler». Borgareståndets beslut var likaledes enhälligt; endast på riddarhuset lära skiljaktiga meningar funnits; adelns deputerade, som underrättade presteståndet om adelns och borgareståndets beslut, yttrade nemligen, att »en del bland adeln tyckte, det kroppen måtte åt arfvingarne till begrafning öfverlemnas». Denna del af adeln måste dock ej varit talrik och ej särdeles ifrig i sin mening, ty adelns eget protokoll innehåller ingenting om denna skiljaktighet i meningar**.

* Borgarest. prot. d. 17 febr. Ders. s. 485.

** Prestest. prot. d. 17 febr. Ders. s. 416. Frågan om förfarandet mot Görtz hade förevarit på riddarhuset redan en gång förut, nemligen d. 9 febr., med anledning af kommissionens fråga, huru vida den finansiella utredningen borde afvaktas. Adeln ansåg sådant dröjsmål icke behöfligt. De öfriga ståndens protokoll innehålla ingenting härom. Det måste vara denna förklaring af adeln, som gaf drottningen anledning att i Rådet d. 12 febr.

För Arvid Horns minne kan det hårda sätt, hvarpå Görtz behandlades af helt andra personer, särdeles af rikets ständer, väl hafva en viss betydelse. Det bestyrker samma omdöme, som här ofvan yttrades, att Horn ej var mera orättfärdig än hela den tidens Svenska allmänhet. Till ett större ädelmod än som utmärkte hela hans samtid höjde han sig icke, men ondare än de fleste var han ej. Han var blott en bland dem, som minnet af det lidna förtrycket förförde till missbruk af en ovan frihet.

Förföljelsen mot Görtz hade en egen sida, som de handlande personerna med tysthet förbigingo, men som efterverlden icke har någon anledning att glömma. Görtz led ej blott för sin egen räkning, utan tjenaren för sin herre. Hvad ondt han gjort, hade skett i konungens tjenst, på kunglig befallning*. När skulden lades på Görtz, måste meningen varit, att brottet bestod i onda rådslag, med hvilka konungen

---

åberopa ständernas utlåtande, ehuru Görtz's ansökning icke förekom i riksståndens förr än d. 17 febr. — Ridd. och ad. prot. d. 9 febr. CEDERSCHJÖLD, s. 342. MONTAN, s. 35—36.

* Ett undantag från det allmänna förhållandet, att detta förbigicks i tysthet, förekommer likväl i Cronhjelms yttrande här ofvan s. 19, 20.

missleddes. Det mägtiga intrycket af Carl XII:s personlighet var ännu på hans graf lefvande och friskt *; men i domen öfver Görtz dömdes dock det Carolinska regeringssättet, sådant detta under de senare åren hade varit. Ser man sakerna ur denna synpunkt och med böjelse att tyda allt till det bästa för Görtz och för konung Carl, så kan sägas, att detta sättet att regera, för hvilket Görtz nu måste låta sitt lif, dock hade gjort till en möjlighet för Sverige att lefva fram sitt tunga lif medan tiden var så bister. Det var så; men från deras sida, som togo lifvet af Görtz, kunde svaras, att tiden ej skulle blifvit så bister, om icke hjeltemodet hade varit så omedgörligt, utan statskonsten rigtad på att begagna fredens möjligheter i stället att föra kriget på trots. Och hade Görtz kunnat tala ur grafven, skulle han instämt, ty hans rådslag hade varit rigtade till fred, och han hade ju sjelf misströstat om möjligheten att fortgå på den väg, der konungen gick **. Detta borde hafva

* Jfr t. ex. personalierna vid Carl XII:s begrafning, författade af samme man, som i andra skrifter, anförda i 1 afd. s. 411—412, har med starka drag skildrat den mörka sinnesstämning, som var rådande i Sverige under de olyckliga åren. Jfr minnesteckningen öfver Upmarck-Rosenadler i *Sv. Akad. Handl.* 40: 569—573.

** Se 1 afd. s. 268.

tagits i betraktande af dem, som höllo räfst med Görtz. Men deremot fick man snart inhemta en annan erfarenhet, som icke talade till försvar för den Görtziska statsförvaltningen. Sedan nemligen både konung Carl och Görtz voro döde, befann sig Svenska folket ännu ett eller annat år i fortfarande krigstillstånd och lefde fram sina dagar, oaktadt hushållningen icke var den Görtziska. Det kunde således synas som hade detta sätt att anstränga folkets medel, hvilket var så förhatligt, icke hafva varit oundgängligen nödvändigt. Detta kan hafva berott på skilnaden mellan konung Carls politik, som förde kriget utan eftergift, och den nya regeringens bemödanden att söka fred med nedstämda anspråk *. Emellertid gjordes nu en reaktion, personlig mot Görtz, men i sak rigtad mot hela det förra sättet att regera och mot sjelfva statsförfattningen. Och såsom händelsernas möjlighet berodde derpå, att konungen ej mera fans, blef första omsorgen att åt en ny innehafvare öfverlemna den ledigblifna kronan. Den frågan,

* Jfr de af Geijer framstälda satserna vid en akademisk disputation: »In necessitate excusatio sola; necessitas vero Carolo XII sua ipsius voluntas fuit, flecti nescia», och omdömet om Görtz, att han var "vir versuti ingenii, magnæ audaciæ, dubiæ religionis et fidei». *Saml. Skr.* I. 7: 404, 405.

hvem som skulle efterträda Carl XII, kunde besvaras på olika sätt. Huru Arvid Horn för sin del besvarade denna fråga, hörer till hufvuddragen, som teckna hans minne.

Frågan om *tronföljden* var tvetydig, om saken betraktades som en juridisk rättsfråga. Arftagare på manslinien saknades, men qvinlig arfsrätt var erkänd. Rättsfrågan handlade om den aflidne konungens syster Ulrika Eleonora å ena sidan, och å den andra hennes och konungens systerson Carl Fredrik af Holstein-Gottorp, hvars moder, hvilken länge sedan var död, hade varit den äldre bland systrarna. Hertigen skulle således, efter vår tids vanliga sätt att räkna arfsrätt, haft bättre rätten, i fall eljest någondera verkligen hade någon rätt. Förhållandet var nemligen, att i Carl XI:s testamente, hvilket måste hafva utgjort den gällande lagen för tronföljden, var Norrköpings arfförening af år 1604 åberopad, och i denna urkund var prinsessornas arfsrätt visserligen erkänd, men blott för oförmäld prinsessa, hvarjemte der ock funnos några ord om rikets ständers bifall såsom erforderligt för konunga- och furstedöttrars giftermål, samt att tronföljdsrätten förverkades genom giftermål med en make af annan religion än Svenska kyrkans. Nu var likväl 1604 års arf-

förening skrifven i så sväfvande och obestämda uttryck, att mycken tvist kunde föras om huru dessa omtalade förbehåll voro att förstå. Föreskriften om rikets ständers bifall såsom erforderligt vilkor förekommer i en sådan ordställning, att det icke rätteligen kunde tillämpas på närmaste tronarfvingen, men gälde för andra döttrar inom konungahuset och med afseende på deras rättighet till brudskatt. Skulle nu detta vilkor likväl anses gälla äfven tronföljden, så kunde dess betydelse endast blifva, att föreskriften, det tronarfvingen skulle vara oförmäld, inskränktes dertill, att hon ej fick ingå giftermål utan ständernas samtycke. Förbudet mot giftermål med en make af främmande religion gälde otvetydigt sjelfva tronarfvingen, men synes i och med det samma vara temligen öfverflödigt, enär prinsessa, som ville ärfva kronan, måste vara »oförsedd» (ogift) och således kunde anses arflös genom hvilket giftermål som helst, äfven fastän hennes make bekände sig till Svenska kyrkans troslära. Rätta meningen i 1604 års arfförening, ehuru icke bokstafligen uttryckt, var troligen, att prinsessa, som var förmäld, väl icke hade arfsrätt, men kunde genom ständernas bifall återfå eller oaktadt giftermålet behålla sin rätt. Hufvudsaken måste varit, att prinsessa,

som var förmäld, icke hade ovilkorlig arfsrätt; men tronföljden berodde då af ständernas välbehag *.

Nu var förhållandet med Carl XI:s döttrar, att båda hade ingått giftermål, men ingendera inhemtat rikets ständers bifall, och prinsessan Ulrika Eleonoras gemål bekände sig till reformerta religionen. Således kunde både hennes arfsrätt och den rätt, som skulle tillhört sonen af hennes aflidna syster, bestridas.

Nemligen i fall 1604 års arfförening verkligen skulle gälla **. Men dessa förbehåll om oförmäld prinsessa och rikets ständers bifall voro så stridande mot hela det envåldsmonarkiska

---

* STIERNMAN, *Alla riksdagars och mötens beslut* 1: 573—574. Det bör, i fall det kan anses i någon mån upplysa meningen, anmärkas, att arfföreningen också innehåller, det ständerna icke skulle påtruga tronarfvingen eller drottningen en gemål »mot hennes egen goda vilja och samtycke».

** I Carl XI:s testamente åberopas, jemte 1604 års arfförening, äfven 1683 års riksdagsbeslut samt dr. Kristinas tronföljdsrätt enligt 1634 års regeringsform och 1627 års riksdagsbeslut. STIERNMAN 3: 2108—2109. — I riksdagsbeslutet 1683 och likaså i 1634 års reg.-form stadfästes arfsrätten i öfverensstämmelse med 1627 års riksdagsbeslut och 1604 års arfförening. Riksdagsbeslutet år 1627 framställer sig såsom en förklaring af 1604 års arfförening. Frågan hänförer sig således till denna urkund. STIERNMAN 3: 1911; 2: 892; 1: 797.

regeringssättet, att Carl XI:s verkliga mening, när han i sitt testamente åberopade 1604 års arfförening, väl kunde dragas i tvifvelsmål. Hade Carl XI verkligen den meningen, att hans döttrars tronföljd skulle bero af något annat än att de voro barn af Sveriges konungahus, då skulle han hafva gjort ett besynnerligt undantag från den politiska lära, som han eljest förkunnade i hela dess vidd, att Sveriges konung var »envälds allom bjudande och rådande». Knappt var åberopandet af 1604 års arfförening annorlunda menadt än såsom en påminnelse, att den qvinliga tronföljden icke saknade grund i Sveriges historiska häfd. Men då man väl eger att tolka och tillämpa en lag eller förordning efter den mening, som ordalydelsen uttrycker, och icke kan ega att förklara betydelsen annorlunda på grund af en underförstådd mening, som lagstiftaren förmodas hafva haft, men som han icke har i den skrifna förordningen uttalat, och då nu 1604 års arfförening var åberopad utan att något undantag från der stadgade förbehåll nämndes, kunde visserligen det påstående göras, att dessa förbehåll borde hafva sin gällande kraft *. Enligt denna förklaring hade ingendera

* Carl XI i testamentet säger uttryckligen, att han förbehåller åt sina qvinliga arfvingar »samma» arfsrätt till

pretendenten någon arfsrätt. — Ville man åter förklara testamentets mening efter regeringssättets anda, sådan denna var på den tid då testamentet blef skrifvet, men deremot bortse från det ordagranna innehållet, så var Ulrika Eleonoras arfsrätt obestridlig, men hertigens af Holstein-Gottorp i alla fall icke upphöjd öfver allt tvifvel, alldenstund hans moders arfsrätt, då hon genom sitt giftermål hade inträdt i en främmande furstlig familj, icke nödvändigt behöfde erkännas fortlefvande hos hennes son, sedan hon sjelf hade bortgått med döden utan att hafva kommit i tillfälle att för sin egen person tillträda arfvet. En sådan invändning var visserligen öppen för mycken motsägelse, men var väl icke så orimlig, att den samma ej skulle kunnat ifrågasättas. Men visserligen, om man lemnade å sido både detta inkast och äfven 1604 års arfförening, hade hertigen af Holstein-Gottorp bättre rätt, såsom son af den äldre bland de båda systrarna.

Obestridlig tronföljdsrätt hade således ingendera pretendenten, medan likväl icke heller någondera saknade all grund för sitt anspråk. Ju mera tvetydigt rättsförhållandet var, desto mera

riket, som fans enligt 1634 års reg.-form, hvilken arfsrätt åter hade till regel 1604 års arfförening.

var också tillfället öppet att låta saken bestämmas efter politisk ändamålsenlighet. Skäl saknades icke för hertigen af Holstein-Gottorp, i fall någon fann sin eller Sveriges förmån hos honom; men skäl saknades icke heller för Ulrika Eleonora, i fall hon var mera till nöjes, och äfven de som ansågo nyttigast, att begges arfsrätt underkändes, behöfde icke heller vara villrådige om juridiska bevisningsgrunder.

Denna mening var Arvid Horns, i sådan syftning gingo hans ord och rådslag.

För honom funnos dock tvenne omständigheter att taga i betraktande. Den ena var hans personliga ställning till hertigen af Holstein-Gottorp, hvars uppfostran från barndomen hade varit anförtrodd åt honom. Den andra omständigheten var den öppna förklaring Horn hade gifvit på 1714 års riksdag, att om konungen skulle dö, då »få vi vår nådigsta arfprinsessa till vår drottning» *.

Det personliga förhållandet till den unge hertigen har man ingen anledning att misstänka såsom skulle det icke hafva varit godt och så beskaffadt som de båda personernas värdighet föranledde. Åtskilliga bref från hertigen, skrifna i barndomsåren, synas vittna om vördnad och förtroende. Om

* Se 1 afd. s. 470.

dessa bref kan för öfrigt sägas, att innehållet väl icke är något annat än man kan vänta af en ung gosse; men skrifsättet vittnar om en mera framskriden själsutveckling än man — för att draga slutsats af hvad hertigen sedermera blef — skulle väntat hos honom, då han ännu knappt var yngling *. Någon hjelteyngling blef han aldrig; tvärt om, när konung Carl i sina samtal med Liewen frågade, om hertigen var »veklig», kunde Liewen icke alldeles neka att han så var; svaret blef mycket undvikande **. Var hertigens uppfostran icke sådan som skulle varit egnad att bilda Carl XII:s efterträdare, söker man felet snarare hos den gamla enkedrottningen än hos den allvarsamme mannen, som var prinsens guvernör. Det var kanske svårt att mot henne, den unge furstens morfars mor, som var den hemmavarande familjens öfverhufvud, göra guvernörsmagten gällande ***. Sådana anlag, som kunna föranleda äldre personer att fästa ett större interesse vid en uppväxande ungdom, egde hertigen icke. Horn har visst icke ådagalagt något bristande omdöme, om han

* Brefven läsas bland bilagor till *Lefvernesbeskr.* s. 213 o. f.

** Floderus 3: 329.

*** Hertigens moder, hertiginnan Hedvig Sofia, afled redan 1708, då hertigen var ett barn om åtta års ålder; hans fader dog ännu tidigare.

ansåg denne yngling — hertigen var nu på sitt nittonde år — icke vara rätte mannen att bära Carl XII:s spira. En sak hade sin egen betänklighet: hertigen var nemligen hertig af Holstein-Gottorp, och Görtz var Holsteinare. Hertigen, om han blifvit konung, skulle väl icke kunnat hindra, att Görtz dödades, och skulle nog hållit konungakronan rätt gerna till godo äfven med detta offer; men med förföljelsen mot den Holsteinske ministern passade bättre tillsamman att vända tankarne till den andra sidan än just till hertigen af Holstein-Gottorp.

Men Horn var icke heller nödvändigt bunden vid prinsessan Ulrika Eleonoras interesse derföre att han år 1714 på riksdagen hade sagt, att hon skulle blifva regerande drottning. Detta kunde vara Horns mening i alla fall, äfven om han underkände arfsrätten. Men denna rätt var då ännu obestridlig, ty prinsessan var oförmäld; förmälningen skedde först år 1715. Och om Horn år 1714 hade skäl att taga i beräkning en möjligtvis blifvande förmälning *, kunde han dock tänka sig prinsessan bestigande tronen genom val. Han behöfde således icke låta beslå

* Giftermålet var redan på den tiden ifrågasatt. FRYXELL 30: 9 o. f.

sig med tvetalan, om han underkände prinsessans arfsrätt.

Och han hade allt skäl att så göra, om han betraktade saken såsom statsman. Det vigtiga för honom kan icke hafva varit, att den ene eller den andra besteg tronen, utan hufvudsaken var, att statsförfattningen förändrades, och för detta ändamål måste det förmånligaste varit att låta afsägelsen af enväldet blifva vilkor för tronbestigningen. Horn och de öfrige männen af år 1719 befunno sig i denna del uti en ställning, som mycket påminner om motsvarande år 1809. Erinre man sig, huru 1809 års män handlade. Hertig Carl af Södermanland var den närmaste i slägtregistret sedan Gustaf IV Adolfs son var med sin fader förskjuten. Men arfsrätten fick icke gälla, fastän hertigens person var oumbärlig. Carl XIII *valdes* till Sveriges konung, och rikets ständer, när de bjödo honom Sveriges krona med ena handen, öfverlemnade regeringsformen med den andra *.

Men visserligen skulle 1719 års män kunnat förelägga sin regeringsform lika väl för hertig

* Det är en särskild fråga, som icke här behöfver upptagas, huru vida hertig Carls arfsrätt kunde bestridas sedan tronen var blifven ledig på sådant sätt, som skedde år 1809.

Carl Fredrik som för prinsessan Ulrika Eleonora. Var meningen, att Sveriges konung borde finnas blott till namnet, men ej till gagnet, skulle hertigen kanske varit en mera lämplig person än prinsessan. Ty om de konungsliga egenskaperna hos henne ej voro mycket hinderliga för ändamålet, stod likväl bakom hennes person en annan, som ej kunde lemnas utan afseende. Prinsessans gemål, sedermera konung Fredrik, var väl icke någon bland de store männen i historien, men hade dock från sina yngre år ett visst rykte om mannakraft och insigter. Carl XII hade haft förtroende för honom, såsom det visar sig af konungens samtal med Liewen *. Det ganska skickliga sätt, hvarpå prinsen af Hessen bevakade sin gemåls interesse under den kritiska tiden strax efter konung Carls död, häntydde verkligen på större egenskaper än dem han sedermera såsom konung ådagalade.

Men nu kan icke bevisas, att konungamagtens fullkomliga förnedring var någon afgjord plan. Så långt sträckte sig icke herrsklystnaden; sådana voro icke de politiska teorierna, minst hos Arvid Horn, som var helt och hållet en praktisk man. Tänkte man sig åter en verklig konungaregering, fastän med begränsad magt,

* Se 1 afd. s. 480, 484.

kunde personliga tycken och tillfälliga omständigheter blifva afgörande för valet mellan de båda personerna.

Ett par anmärkningar måste göras. Den ena lyder så, att Ulrika Eleonora, om hon ej var arfsberättigad, var likväl Svensk konungadotter, men hertig Carl Fredrik, så visst som han ledde sin mödernehärkomst från Sveriges konungahus, var dock en Holstein-Gottorpsk prins. Den andra anmärkningen är af följande innehåll. En af de två måste blifva förskjuten, och den förskjutne kunde sälja sig åt Sveriges fiender, hvaraf åtskillig olägenhet måste uppstå, såsom verkligen inträffade. Men om denna möjlighet togs i beräkning, kunde den frågan göras, om, i fall Ulrika Eleonora hade blifvit den förskjutna, hon, Carl XII:s syster, verkligen skulle kunnat göra så som hertigen af Holstein-Gottorp gjorde, begifva sig till Petersburg.

Det vore ett ytligt sätt att betrakta menniskors handlingar, om man lemnade utanför betraktelsen de allmänna förhållanden, under hvilkas inflytande den handlande personen ägde att bestämma sin ståndpunkt. Derföre kan en öfversigt af tronföljdsfrågans art och innehåll ej vara främmande för undersökningen om hvad Arvid Horn tänkte och gjorde.

Denna undersökning begynner med prinsessans och Rådets första öfverläggningar sedan konungens död var dem bekant. Dödsbudet anlände den 5 dec., men i det sammanträde, som den dagen hölls, synes tronföljdsfrågan ej blifvit vidrörd. Följande dagen deremot, då i en ny sammankomst mellan prinsessan och Rådet kungörelsen om konungens död skulle utfärdas, måste den vigtiga frågan tagas i öfvervägande, ty man kunde icke undvika att, när konungens död kungjordes, äfven nämna efterträdaren, i fall efterträdare fans. Rådslagen, som då höllos, äro icke bevarade i något ännu befintligt protokoll, men förloppet är kändt efter en berättelse af de närvarande rådsledamöterna till deras frånvarande embetsbröder *. Af dessa skrifvelser inhemtas, att medlemmarne af Rådet hade varit något »misströstande om sig sjelfve hvad de skulle råda till, för det de voro så få tillsamman» — de voro blott sex personer —; men Horn lärer dock gjort ett undantag från villrådigheten. Han har nemligen vid ett senare

* Rådets bref till Meijerfelt och Nils Gyllenstjerna, tryckta det ena i *Handl. rör. Skand. hist.* 5: 323, det andra bland bilagorna till *Lefvernesbeskr.* s. 131. Om tidsbestämmelsen se MALMSTRÖM, *Sveriges polit. hist.* 1: 37 not.

tillfälle * omtalat, huru han redan nu hade sagt sin mening, att prinsessan icke borde förklara sig för drottning, utan endast träda i spetsen för Rådet, såsom år 1713 hade skett; den fullständiga tronbestigningen skulle deremot uppskjutas till dess ständerna kommit tillsamman. Denna mening lyckades Horn dock icke denna gången genomdrifva. Prinsessan var nemligen ingalunda »misströstande om sig sjelf»; hon ville genast kungöra sin drottningvärdighet såsom afgjord sak, ty om detta icke skedde, kunde det synas såsom hon sjelf och Rådet droge hennes tronföljd i tvifvelsmål, hvilket hon ingalunda ville af Rådet förmoda. Och såsom »Hennes Kungl. Höghet blef stadigt vid sin mening», lät Rådet dervid bero och helsade henne för drottning, hvarefter tronförändringen kungjordes.

Prinsessan kunde således tro sig hafva uppnått sitt mål ganska lätt. Alldeles med Rådets goda vilja och enkannerligen Horns hade detta icke skett, men Rådet kände sig för svagt att göra ett bestämdt motstånd. Rätt besinnadt, hade Rådet dock icke alldeles förlorat sin sak och prinsessan icke alldeles vunnit sin. Ty hon gjorde ett medgifvande, hvilket Rådet i sina

* Rådsprot. d. 21 jan. 1719, tryckt hos GJÖRWELL, *Handl. uti Svenska hist.* s. 12.

bref omtalade såsom ett skäl, hvarföre det varit så eftergifvande. Prinsessan förklarade nemligen »sin fullkomliga mening och uppsåt att föra styrelsen på gamla sättet med sitt Råds råde». Dessa ord kunde ej annorlunda förstås än att enväldet skulle inskränkas. Orden voro väl ej mera bestämda än att innehållet kunde blifva mycket eller litet, allt som tillämpningen gjordes, men grundsatsen var utsagd.

Prinsessan och Rådet, så vidt de någon eftertanke hade, måste dessutom haft sin tanke på ett särskildt förhållande, som egde rum. Här fans nemligen utom den egentliga riksregeringen äfven en annan magt, den samma som vid kritiska tidpunkter brukar göra sin vilja till den allt bestämmande: här fans en armé under vapen. Rådet i Stockholm kunde icke veta hvad krigshären vid Fredrikshald skulle sig företaga. Det måste varit ovisst, huru vida rösterna derstädes skulle höja sig för eller emot prinsessan, då både hennes gemål och medtäflaren funnos på stället *.

Denna ovisshet skulle dock snart försvinna och på ett sådant sätt, att krigarne räckte han-

* Hertigen af Holstein-Gottorp lemnade väl armén ganska snart, men under de första dagarne var han dock tillstädes.

den åt Rådet. Krigsbefälets hållning var mycket bestämd och kunde så vara, lättare än Rådets. På det ena stället stodo sex rådspersoner allena med prinsessan framför sig; på det andra åter kunde den, som gick ohörd bort från arfprinsen af Hessen, vända sig till hertigen af Holstein-Gottorp. Det visade sig snart, att ingen tronföljd stod att ernå med mindre än att offret gjordes: försakelsen af envåldsmagten.

Öfverläggningarna i Stockholm motsvarades af underhandlingar inom armén under marschen från Fredrikshald. Arfprinsen af Hessen öppnade samtal med befälhafvarne om att krigshären skulle hylla prinsessan. Svaret blef sådant, att på afsägelsen af enväldet skulle hyllningen bero, och detta svar beledsagades med en vink att man kunde vända sig till hertigen af Holstein-Gottorp. Arfprinsen fogade sig efter nödvändigheten, och prinsessan erkändes för drottning med förbehåll att enväldet afskaffades.

Läser man uppmärksamt den berättelse, som är gjord af en i dessa händelser deltagande person, generalmajoren Silfverhjelm *, och dermed

* Silfverhjelm tituleras i öfverskriften på den tryckta upplagan »Fältmarskalk», hvilken värdighet han i en senare tid erhöll. Nu, år 1718, var han generalmajor, enligt hvad ättartafian utvisar. , ANREP 3: 731. Silfverhjelms

jemför arfprinsens skrifvelse till prinsessan, finner man att nödvändigheten var mycket trängande. Det hjelpte icke, att prinsen kunde förevisa skrifvelser från Rådet och kollegierna, nyss anlända, i hvilka intet ord nämndes om enväldets afskaffande *. Det, som prinsessan hade sagt i Rådet, var således ett så löst ord, att det, ehuru vigtigt innehållet var, icke upprepades i dessa skrifvelser; men krigsbefälets tal hade en sådan kraft, att man icke förnimmer någon motsägelse från arfprinsen **. Han skrifver till sin gemål ***: »Man har i allmänhet kunnat märka på alla så högre som lägre officerare, att det blott är suveräneteten (enväldet), som bryr dem. Det är det enda de frukta. När de nu i detta fallet äro tillräckligen försäkrade, kommer allt både vid armén och öfver hela landet snart i sitt skick. — — Det vore efter min tanke att gifva saken mycken styrka, om Ed. Maj:t med det första lät afgå sin nådiga skrifvelse till generalitetet och regementcheferna i samma ämne,

---

berättelse är tryckt hos GJÖRWELL, *Nya Svenska biblioteket* I. 2: 179 o. f.

* Silfverhjelms berättelse, s. 183.

** Ders. s. 188.

*** Arfprinsens bref d. 14 dec. läses hos FANT, *Handlingar till upplysning af Svenska historien*, Fjerde stycket, s. 6. Jfr brefvet d. 16 dec. hos FLODERUS 3: 285.

hvarvid den ständerna ämnade förklaringen rörande envåldsmagten åtminstone i utdrag nödvändigt bör bifogas». Prinsen tillägger, att han i så fatta omständigheter och utan den åstundade förklaringen om enväldet ingenting vidare kunnat uträtta än som skedt var.

Först genom den hållning krigsbefälet sålunda intog blef den förklaring Rådet hade erhållit af prinsessan den 6 dec. fast och säker. Det skulle nu mera icke gått an för prinsessan att rygga sitt ord eller bortförklara dess mening. Mera ovisst är, om prinsessans beslut bestämdes af den kunskap hon hade erhållit om sinnesstämningen hos krigsbefälet, eller om hon af sig sjelf insåg nödvändighetens kraf. Det nyss anförda brefvet från arfprinsen, dateradt d. 14 dec., kan icke vara kommet i prinsessans hand när hon lät riksdagskallelsen utgå med afsägelse af suveräneteten (den 15 dec.)*.

* Föregående bref från arfprinsen af d. 2 och 3 dec. samt ett odateradt (Floderus 3: 281, 293—295) innehålla ingenting om suveräneteten. Men under samma dagar, då prinsessan måste hafva fattat sitt beslut, anlände ett sändebud från Fredrikshald, generalmajoren Bennet. Af honom kunde prinsessan blifva underrättad om sinnesstämningen bland krigsbefälet. Bennet har dock sedermera beskrifvit sitt samtal med prinsessan på ett sätt, som antyder, att hennes beslut var fattadt redan förut. Orden lyda så, att då »Hennes Maj:t utlät sig, att hon

Dermed var ett stort steg taget på den väg Arvid Horn ansåg vara den rätta. Der blef skrifvet, att prinsessan eller, såsom hon kallade sig, drottningen förklarade sig vilja »alldeles afskaffa den så kallade souveraineteten»*. Ordet blef således utsagdt i en offentlig urkund för hela Svenska folket.

Den personliga andel, som ankom på Horn i dessa förhandlingar, kan icke hafva varit någon annan än att han hade sin stämma bland de öfrige i Rådet och begagnade sin röst på sätt

ville afsäga sig suveräneteten», hade Bennet svarat, att han trodde, det »milicen skulle alltså erkänna henne för drottning». Ridd. och ad. prot. d. 11 febr. 1719 hos MONTAN 1: 44. CEDERSCHJÖLD, s. 348. Ungefär samtidigt med samtalet mellan prinsessan och Bennet skrifver hon till generalitetet i Bohus län (d. 10 dec.) och till befälhafvaren i Skåne (d. 13 dec.) i uttryck, som utmärka, att hon icke ämnade vidhålla suveräneteten. Cit. hos BOWALLIUS, »Om Svenska statsskickets förändring efter Carl XII:s död», *Vitt. Hist. och Antiqv. Akad. Handl.* Ny följd, 1: 241. I bref till sin gemål d. 10 dec. säger hon sig hoppas, att armén skulle »établir ma souveraineté»; men i detta på Franska språket skrifna bref torde ordet »souveraineté» beteckna den kungliga värdigheten och icke nödvändigt envåldsmagten. FLODERUS 3: 283. I sitt bref till Kungl. Rådet Meijerfelt (*Handl. rör. Skand. hist.* 5: 328), skrifvet d. 13 dec., åberopar hon sin förklaring till Rådet, att hon ville föra styrelsen »på gamla foten». — Om tiden för Bennets ankomst se MALMSTRÖM, *Sveriges polit. hist.* 1: 39 not.

* STIERNMAN 3: 1263.

här ofvan nämndes att afstyrka det förtidiga antagandet af drottninganamnet. Men i det, som tilldrog sig inom armén, kan han icke haft någon del, ehuru han troligen var mycket belåten dermed. Det inre sammanhanget var likväl sådant, att så det ena som det andra måste öfverskådas, för att man må lära känna den ståndpunkt Horn hade att intaga under sakens vidare behandling.

En sådan förestod, ty en röst var ännu ohörd: rikets ständers. Man hade väl ingen anledning att förmoda, det hufvudsaken skulle komma att förändras, då ingen obenägenhet fans mot prinsessans person, ingen förkärlek för hennes medtäflare, och det, som låg alla om hjertat, var afgjordt, suveräneteten afskaffad. Men meningarna kunde vara delade om sättet huru regentombytet borde betraktas. Prinsessan eller drottningen tog ännu alltid sin arfsrätt för afgjord och behöfde icke öfvergifva detta påstående derföre, att hon hade uppoffrat den oinskränkta magten. Å andra sidan hade Rådet och krigsbefälet icke gifvit något ovilkorligt erkännande rörande arfsrätten derföre, att de hade förklarat sig vilja hylla prinsessans person. Och hvarken Rådet eller krigsbefälet hade någon rättighet att förfoga öfver Sveriges krona. Det var ingen obillig

fordran, om rikets ständer kräfde denna rättigheten.

Frågan var således på alla sidor öppen. Prinsessan ville visst icke erkänna, att så förhöll sig; hon uttalade i riksdagskallelsen ganska bestämdt, att hon hade tillträdt den kungliga tronen, som vore henne »i förmåga af hennes arfsrättighet tillfallen». För ständerna åter visade sig saken lika klar, men på alldeles motsatt sätt, som snart skulle blifva bekant. Ett stort politiskt interesse var dessutom fäst dervid, att ej arfsrätt, utan ständernas val blef grund för tronbestigningen, ty ett drottningaval behöfde ej stadna vid några allmänna ord, att suveräneteten vore afskaffad, utan kunde åtföljas af en fullständig regeringsform. Visserligen skulle en sådan kunnat framläggas äfven för en genom arfsrätt på tronen uppstigande drottning, men ställningen måste dock blifva en helt annan, om monarken är sjelfskrifven monark i alla fall, än om han bestiger sin tron blott med vilkor att han antager regeringsformen. För prinsessan måste ställningen hafva varit mycket besvärande, ty saken innebar, att hon skulle taga steget till baka och låta välja sig till drottning sedan hon redan hade tagit tronen i besittning såsom sjelfskrifvet arf.

Prinsessan lärer dock funnit nödvändigt att taga saken i öfvervägande. Rådet åtspordes, och i den öfverläggning, som nu blef hållen, framträder Horn på ett mycket märkbart sätt. Prinsessan, eller om man vill säga drottningen, uppmanar honom att säga sin mening. Horn svarar: »Det blir för min räkning hvad jag nu säger, mig till skam, om jag talar illa, och till min heder, om jag befinnes hafva grund till det jag säger; emellertid tillåter mitt samvete intet annat än att redligen och upprigtigt tala. Här existerar ingen fråga, hvem som skall bli vår öfverhet, ty det lärer ingen redlig Svensk finnas eller någon så vanartig, som icke åstundar Ed. Maj:t till öfverhet, och om någon sådan funnes, så skall han icke drista sig att öppna sin mun. — — Men för Ed. Maj:ts person är nu frågan, hvilken väg är säkrast för Ed. Maj:t att stiga på tronen». Efter denna början ingår Horn i en framställning af prinsessornas ställning enligt 1604 års arfförening, hvars gällande kraft han således erkände. Han ansåg prinsessan Ulrika Eleonoras giftermål och derjemte hennes gemåls religionsbekännelse, den reformerta, utgöra hinder för arfsrätten. Han upptog till besvarande ett inkast, som kunde göras, att konung Carl XII må hända hade gifvit någon förklaring, att

giftermålet icke skulle utgöra hinder för arfsrätten; »men — säger Horn — om högstsalig Hans Maj:t såsom en suverän konung gjort *breche* i fundamentallagen, så vet jag icke, om Hennes Maj:t, sedan Hennes Maj:t gjort en så kristelig och högst berömlig gerning och aflagt suveräneteten, då vill beropa sig derpå»; d. v. s. att sedan suveräneteten vore afskaffad, borde ingen rättighet grundas på en handling af den enväldige konungen, i strid med fundamentallagen. — Om denna grundsats yttrar Ulrika Eleonora intet; men hon medgaf, att konungen icke hade gifvit någon annan förklaring än blott samtyckt till giftermålet, således icke yttrat sig om arfsrätten. — När prinsessan åter anmärker, att efter det, som Horn nu talade, »synes då blifva en ändring uti det som redan skedt är», svarar Horn: »Det ärnar jag tala om på salen (till ständerna) på det sättet, att det väl skall sauveras»; men på samma gång påminner Horn om hvad han »första gången» sagt (den 6 dec.), att »drottningen icke skulle strax stiga till kronan», och huru, när drottningen hade sagt sig frukta att derigenom sätta sin arfsrätt i tvifvelsmål, han hade svarat: »det (arfsrätten) är det samma som jag fruktar att ständerna lära contestera». — Bland de öfrige yttrade sig

några bestämdt i samma mening som Horn, andre mera obestämdt; men blott en ledamot (Banér) talade för arfsrätten. Till det, som talades af Horn och andre, lade landtmarskalken (Ribbing), som var närvarande i Rådet, sitt ord och gaf sitt intyg om den allmänna meningen bland ständerna, hvilken vore bestämd mot arfsrätten. Han (landtmarskalken) hade »aldrig hört någon, som förstod sakerna och vore rätt informerad, vara af andra tankar», utom blott en ledamot vid namn Coijet. Landtmarskalken hade varit i samråd med presterskapet, »som också tycka mest om valet». Det hade också hållits »sammankomster i staden, der man allt öfverlagt», men vid dessa tillfällen hade landtmarskalken icke ansett för sig anständigt att vara närvarande. På samma gång landtmarskalken så talade, ville han dock »ställa sin hals i vad, att allt skulle afgå utan minsta svårighet och att allt aflöper till Hennes Maj:ts gloire», d. v. s. prinsessan behöfde icke riskera att ej blifva vald. Ulrika Eleonora åter talar ej mycket, men har dock en och annan utlåtelse, som visar huru ogerna hon gaf vika. Hon tyckte det vara »något för hårdt, om det allena skulle anses såsom val», och — säger hon — »det Gud och naturen mig tillagt, tyckes mig att jag gerna

vill bibehålla». Men slutligen säger hon: »Jag tager den vägen som med enighet afgår» *.

Något bestämdt beslut, som prinsessan skulle fattat, nämnes icke i protokollet, men ett sådant innehålles i ett från henne till ständerna aflåtet bref, hvilket dock är dateradt en dag tidigare än öfverläggningen i Rådet. Deruti förklarar prinsessan, att hon »intet hade ärnat betaga Sveriges rikes ständer den rätt och frihet, som dem nu mera tillkommer, att förordna om kungliga tronens besättande». Hon säger sig vara underrättad, att »ingen arfsrätt, hvarken för henne eller någon annan, till Sveriges krona nu mera öfrig vore». Men »om ständerna så funno behagligt, vore hon icke obenägen att med den tröttsamma regementsbördan framhärda» **.

Samma bref innehåller en förnyad afsägelse af suveräneteten och ett löfte att styra och regera efter rikets stadgar samt de beslut och den »regeringsform, som nu eller framdeles af Sveriges rikes ständer kunde varda författad». Hon förband sig alltså på förhand till den blifvande regeringsformen.

---

* Rådsprot. d. 21 jan. 1719, tryckt hos GJÖRWELL, l. c. 1: 9—23.

** Brefvet finnes tryckt hos STIERNMAN, 3: 1265, och MONTAN, 1: 12, samt CEDERSCHJÖLD, *Riksdagen år 1719*, s. 327.

Medgifvandet var således så fullständigt det vara kunde, och detta lärer också varit behöfligt, om man får fästa sig vid orden i ständernas protokoll. Då nemligen landtmarskalken i adelns plenum framstälde frågan om att utkora och antaga prinsessan Ulrika Eleonora till Sveriges och underliggande länders drottning, hvilken framställning gjordes under bestämd förklaring, att all arfsrätt vore utslocknad, och denna fråga besvarades med allmänt ja, tillade landtmarskalken: »dock på de vilkor, att Hennes Maj:t gifver oss sin försäkring och underskrifver den regeringsform, som ständerna ärna uppsätta», hvartill åter svarades ja, och — tillägges det i protokollet — »voro dermed alle nöjde». I denna sammankomst voro äfven Rikets Råd närvarande, Horn bland andra, och »förklarade enhälleligen sitt nöje» till det landtmarskalken hade sagt. — I presteståndet meddelade erkebiskopen, att Hennes Maj:t vore underrättad, det hon icke egde någon arfsrätt, hvarefter erkebiskopen uppmanade hvar och en att fritt yttra sig, om de hade något att erinra dervid att Hennes Maj:t anmodades uppstiga på tronen. Härtill svarade »alle med en mun, att de voro hjertligen dermed nöjde». — Inom borgareståndet talades

några ord af ett par ledamöter, som antydde en viss benägenhet att icke underkänna arfsrätten; men »omsider yttrade sig större delen af de tillstädes varande, att ehuruväl de funno, det kungliga prinsessan ej egde någon arfsrätt till Sveriges krona», ville de dock erkänna och förklara högbemälta prinsessa för rikets »ordentliga höga öfverhet». — Efter hållen sammankomst inom hvarje stånd uppträdde alla ständen på riddarhuset och uttalade sin sammanstämmande mening. Landtmarskalken meddelade de öfriga ståndens adelns beslut med uttrycklig förklaring, att »innan någon hyllningsakt sker, är nödigt att vi få en försäkring och underskrifven regeringsform». — Erkebiskopen förklarade, att alla i presteståndet hade enhälleligen varit af samma tankar, som landtmarskalken nu framställde. — Borgareståndets talman yttrade å sitt ståndsvägnar, att då man nu hade fritt val, ville man välja en öfverhet, »som tillåter de vilkoren, som ständerna sig betinga vilja». — Böndernas talman uttryckte sig korteligen så: »Ja men! bondeståndet tackar öfver måttan samtelige ständerna. Hvad de kommit öfver ens om vill bondeståndet blifva vid, såsom det ringaste ståndet». — Först sedan rikets ständers

beslut sålunda var fattadt, upplästes drottningens bref *.

Eftersinnar man, hvaruti Arvid Horns andel bestod i den utgång saken nu hade fått, så kan svaret blifva, att han var den som i Rådet kraftigast förestälde prinsessan hvad rikets lagar innehöllo. Sådana voro också tidens omständigheter, att huru som helst prinsessan må hafva betraktat rättsfrågan, skulle ett halsstarrigt motstånd kunnat blifva farligt. Horn gaf således ett godt råd, då han styrkte Ulrika Eleonora att icke yrka på någon sin rätt, utan taga kronan såsom en gåfva af Svenska folkets fria val.

Med drottningavalet sammanhängde *statsförfattningens förändring.* Kronan med ena handen, regeringsformen med den andra, sådant var det anbud, med hvilket Rikets ständer nalkades den blifvande regentinnan. Valakten blef ej öfverlemnad förr än regeringsformen var af drottningen underskrifven. Under tiden förflöto några veckor från den 23 januari till den 21 februari, medan Ulrika Eleonoras drott-

---

* Ridd. och ad. prot. d. 23 jan. hos MONTAN, 1: 6—14, och hos CEDERSCHJÖLD, s. 323—328. Prestest. d. 23 och Borgarest. d. 21 jan. hos CEDERSCHJÖLD, s. 397, 461.

ningaregering ännu icke kunde anses rätteligen börjad *.

I sjelfva utarbetningen af regeringsformen år 1719 har man svårt att urskilja huru vida Horn haft någon egentlig andel. Arbetet tillhörde honom icke å embetes vägnar, och man vet icke att han deltagit deri under enskilda öfverläggningar. Upphofvet till 1719 års regeringsform är bekant, nemligen att ett förslag till grundlag var utarbetadt flera år förut och medan konungen ännu lefde. Arbetet gjordes under beräkning på händelser, som kunde tima. Angående detta förberedande grundlagsarbete har man en ganska bestämd kunskap genom underrättelser, som äro meddelade af en bland deltagarne. Landshöfdingen i Upland Per Ribbing (landtmarskalk vid 1719 års riksdag) och lagmannen i samma landskap Gyllencreutz utarbetade ett förslag till ny grundlag med biträde af fiskalen i banken Adam Schütz, sedermera

* Ridd. och ad. prot. d. 20 febr. hos MONTAN, 1: 52—53, CEDERSCHJÖLD, s. 354. Landtmarskalken anmälde hos adeln, att drottningen hade underskrifvit regeringsformen, och han föreslog att sända en deputation till de andra stånden för att visa dem drottningens underskrift, »efter de den se böra innan vi gå på salen». Detta skedde; drottningens underskrift uppvisades i preste- och borgarestånden. Preste- och Borgarest. prot. d. 20 febr. hos CEDERSCHJÖLD, s. 418, 489, 492.

adlad med namnet Fredenstjerna. Hans andel i arbetet var, att han förde pennan såsom sekreterare under öfverläggningarna. Fredenstjerna har på sina gamla dagar * i ett anförande vid 1766 års riksdag beskrifvit, huru Ribbings och Gyllencreutz's mening var att förstå och huru med arbetet tillgick. De båda männen hade öfverlagt, »huru riket uti händelse af konungens frånfälle skulle kunna räddas ifrån alla hastigt påkommande och äfventyrliga händelser. De sågo konungen an, att hafva mera håg för ärans än för sin brudsäng och således föga hopp att lemna efter sig en klanderlös tronföljare; de sågo konungens uppeldade trängtan att igenom förnyade vapen kunna återvinna hvad en vidrig krigslycka honom afhändt; de sågo konungens oförfärade hjeltemod vara större än hans fienders myckenhet och mångfaldigt öfverlägsna magt, men de fruktade tillika, att omsider en kula *med pollett uppå* skulle ända denne gloriöse

* Fredenstjerna var då president i Åbo hofrätt och blef slutligen på sin höga ålderdom president i Svea hofrätt. Samme man, som hade lagt hand vid första utarbetningen af 1719 års regeringsform, upplefde det årtal, då 1719 års regeringssätt öfverändakastades. Hans dödsår var 1772; men han dog i maj månad, således före regementsförändringen. Lagus, *Åbo Hofrätts historia*, s. 44, 299, 441.

monarkens lif. De föreställde sig å ena sidan, att genom detta fall kunde en synbar tvist uppröras angående den lediga tronen; men de trodde dock å andra sidan, att hvar Svensk man skulle med allerinnersta åtrå afskudda sitt fängsel, lossa sina fjettrar samt med yttersta magt sig bemöda, huru Sveriges illa bortspilda frihet kunde återställas uti sin urgamla häfd och anseende, hållandes till den ändan rådeligt att strax, enär casus infölle, vid handen hafva en i det bästa utarbetad regeringsform». För detta ändamål satte de sig att studera så väl Sveriges gamla statsrättsliga urkunder som äfven främmande länders statsrätt samt hvad Grotius, Pufendorff och flere skrifvit. Tiden då Ribbing, Gyllencreutz och Fredenstjerna skrefvo sitt grundlagsförslag var år 1716. Ribbing gömde skriften så länge konung Carl lefde. Men genast konungen var död — det var på tredje dagen sedan hans död blef bekant — sammanträdde Ribbing och Gyllencreutz med andre gode män, förste ombudsmannen Stjerncrona, domprosten i Upsala Molin och borgmästaren i Stockholm Hyltén, grundlagsförslaget framtogs och öfvervägdes yttermera, och Fredenstjerna var närvarande äfven vid dessa öfverläggningar. Så uppkom ett förbättradt utkast, hvilket i sin ordning meddelades

ett talrikare antal »berömmelige herrar och män af alle riksens ständer»* samt blef på riksdagen framlagdt och utgjorde grundvalen för den regeringsform, som antogs. Bland personer, som hade del i dessa förberedelser, nämner Fredenstjerna icke Arvid Horn. Denne herre var dock en alltför märklig person, att han icke skulle blifvit nämnd, i fall han hört till deras antal, som kunde nämnas, och Fredenstjerna år 1766 kunde icke hafva någon anledning att undandölja Horns namn. Det är således antagligt, att Horn icke hade någon del i förberedelserna, ehuru det visst icke kan vara omöjligt, att han kände dem och rätt gerna såg att de gjordes**. Med den stora klokhet, för hvilken Horn allmänneligen berömmes, kunde han nog vara lika förtänksam som Ribbing och Gyllencreutz; men till samma klokhet kunde också höra att, medan konung Carl lefde, hellre låta arbetet göras af andra än sjelf lägga hand der-

---

* Fredenstjerna namngifver några och tjugu personer, men antyder, att de voro ännu flera. Memorialet af Fredenstjerna, afgifvet i oktober 1766, är särskildt tryckt år 1769.

** De öfverläggningar, som egde rum efter konungens död, särdeles de senare af det talrika antalet, kunde väl icke vara honom obekanta. Mera ovisst är, om han hade sig bekant det första utkastet af år 1716.

vid. Under de förhållanden, som funnos år 1719, skulle Horn icke kunnat, äfven om han det velat, gifva en annan rigtning åt grundlagsarbetet än som gifven blef; men det är också troligt, att han i det hela var belåten. Var Horn en verklig statsman, så förstod han att icke hålla strängt på smärre punkter, när hufvudsaken var god. Det väsentliga ändamålet var vunnet: ett lagbundet statsskick, enväldets fall.

Hvad Horn tänkte om statsskickets förändring framställer sig temligen tydligt i de ord han talade vid det högtidliga tillfället, då valakten öfverlemnades till drottningen.

När drottningen var bekymrad, att hon, med det sätt hvarpå hon måste låta sin tronupphöjelse beredas, skulle komma i motsägelse mot hvad hon förut hade sagt och gjort, lofvade Horn att framställa allt till det bästa, eller, såsom orden föllo, att han skulle så tala att »det väl skall sauveras» *. Detta löfte uppfylde Horn på det sätt, att han talade vördnadens språk om drottningens person och framstälde regentskapet, som hon hade tillträdt genast efter konungens död, såsom en åt riket bevisad tjenst utan den ringaste afsigt att något förordna, som »rikets ständer besvära kunde», d. v. s. gå deras

* Rådsprot. d. 21 jan.

frihet för nära. Horn talade om drottningens kärlek för »Sveriges barn» och huru hon »af ett menlöst uppsåt hade hastat med de anstalter, som dem lisa och lugna kunnat». Talaren hade vackra ord att säga om hvad godt man kunde af drottningens »milda böjelse» hoppas under hennes regeringstid. Men innan dessa ord yttrades om det närvarande hade samme talare rigtat tankarne till baka till det förflutna, den bortgångne konungen och Svenska folkets genomgångna öden. Det förtjenar att man lyssnar till Arvid Horn, då han nu, efter allt hvad förelupet var, talar om Carl XII. Han beklagar »den allranådigaste konungens hastiga och oförmodeliga död. Härtill — säger han — hafve vi så mycket större orsak, som detta olyckliga dödsfallet sig tilldragit då man förmodade, att, sedan en vidrig lycka en tid bortåt riket en och annan märkelig förlust förorsakat hade, skulle ändtligen ett mildare öde krönt den oförliknelige hjeltens ståndaktighet med någon framgång och igenom dess oförtrutna möda tillskyndat oss en drägelig och anständig fred. Att detta Hans högstsaliga Kungl. Maj:ts beständiga uppsåt varit, bör ej dragas i något tvifvelsmål, emedan han det med sitt blod bekräftat hafver». Efter denna gärd af aktning för kon-

ungens minne vänder sig talet i en allmännare rigtning; det handlar om Svenska folkets dugande dygd under de hårdaste skickelser. Så lyda orden: »Hennes Kongl. Maj:t kan härvid ej undgå med nåd att ihågkomma den redlighet och trohet, som rikets ständer mot deras store konung i det yttersta betygat hafva. Oaktadt den svåra börda, som dem i detta långvariga kriget ju längre ju hårdare tryckt samt genom illvillige utländskes och emot deras egen herre otrogne betjenters arga stämplingar dem fast odrägelig är gjord vorden, så hafva de dock efter deras förfäders, de forne Svea och Göta mäns berömmeliga exempel skattat redlighet och trohet så högt, att de den med deras välfärds tillsättande beständigt förklara velat och dermed bevist, att en konung, hvilken uti hjeltemod aldrig haft dess like, har ock uti dem haft undersåtar, hvilka uti trohet och ståndaktighet aldrig haft och näppeligen lära få deras like, hvilket dem till ett odödeligt beröm för efterverlden lemnas måtte». — Om den nya statsförfattningen uttrycker sig talaren så, att »den nådige Guden nu ändtligen hafver vändt vårt fängelse och skänkt oss igen en så dyrbar skatt, som den ädla friheten är. Gud låte ock oss bruka den så, att vi med största försigtighet tagom oss i

akt för tvenne förderfliga ytterligheter, hvilka äro på den ena sidan envåldsregementets hårda tvång och på den andra sidan frihetens skadeliga missbruk, hvilka begge stötestenar tillförene vårt kära fädernesland vid tidernas åtskilliga omskiften många svåra öden tillskyndat hafva. Undvikom vi dem och följom en billig och säker medelväg, så är Herren med oss och lärer kröna vårt verk med en välsignad framgång» *.

Så prisar Arvid Horn Carl XII:s hjeltestorhet på samma gång han uttalar sin belåtenhet, att Sverige hade sluppit hjeltekonungens regeringssätt; men det onda skyller han på »otrogne betjenter», han tänker på Görtz. Och för öfverdrifter från en annan sida är han icke blind. Arvid Horn år 1719 tänkte sig icke ett regeringssätt med regerande ständer.

Var nu allt väl beställdt, monark utvald och rikets statsförfattning stadgad, så var för Arvid Horn i hans egenskap af president i kansliet och ledamot i Rådet en stor framtidsbana öppnad. Det blef honom också beskärdt att med tiden framgå mycket långt på denna bana, men till en början inträffade ett afbrott. Horn

* Talet finnes bland bilagor till Ridd. och ad. protokoll hos MONTAN, 1: 111—115.

upphörde för en liten tid att vara en man i det offentliga lifvet. Händelsen utmärker, huru den nya statsförfattningen blef af Arvid Horn fattad och förstådd.

Det är ingen lätt sak att sätta sig in i nya förhållanden och rätta handlingssättet efter förändrade föreskrifter. Detta visar sig i det offentliga lifvet, när statsskicket är blifvet ombytt. De nye mägtige begripa icke genast vidden af sin magt, och om en gammal storhet har blifvit kringskuren inom snäfvare gränser, stadnar gerna ett stycke qvar af de gamla föreställningarna, till dess tiden fått göra sitt verk att nöta bort gamla vanor. Denna erfarenhet fick man inhemta i Sverige under Ulrika Eleonoras regering. Men om felet lätt begås och är till en viss grad ursäktligt, är dock skyldigheten ovilkorlig för dem, som hafva uppdrag att hålla vakt om statsförfattningen, att tillse, det lagens ord må blifva sanning. Om smärre misstag lemnas oanmärkta, kan en praxis bilda sig i strid med lagens rätta mening. Detta har Arvid Horn mycket väl begripit, och ur brytningen mellan monarkinnan, som glömde att magten icke var den gamla, och ministern, som erinrade henne derom, skulle förhållanden uppkomma, hvilka

föranledde *Arvid Horns bortgång från kanslipresidentsembetet och ur rådkammaren.*

Så lydde orden i drottningens försäkran, och samma ord återkommo i regeringsformen, att riket skulle styras »med och således icke utan, mindre emot rikets Råds råde»*. Af sådan föreskrift måste den slutsats dragas, att rikets ärenden borde i sittande Råd behandlas, men en kabinettsregering utanför rådkammaren fick ej finnas. Rikets Råd voro verkligen regerande med konungen (drottningen), ehvad regeringsformen må hafva sagt, att de skulle »råda men intet regera»**, och då de nu äfven skulle vara rikets ständer ansvarige, blef deras bestämmelse angifven att vara statsskickets vårdare.

Nu inträffade följande händelse. Ett Holländskt fartyg uppbringades af en Svensk kapare, och frågan blef, huru vida samma fartyg skulle på grund af gällande författningar betraktas såsom rättmätig fångst eller frigifvas. Fartyget blef af drottningen frigifvet utan att målet hade varit anmäldt i Rådet. Mot detta förfarande gjorde Horn anmärkning i sittande Råd. Två

* Drottningens förs. § 7; Reg. form. § 13. STIERNMAN 3: 1277, 1287. MODEE, *Utdrag ur publika handlingar* 1: 10, 16.

** Reg. form. 1719, § 14, hvarest äfven ansvarigheten inför ständerna föreskrifves.

särskilda fel kunde anmärkas: det ena, att skeppet var frigifvet utan ransakning och laga dom; det andra, att drottningens befallning var utfärdad utan att Rådet hade varit hördt. Båda dessa anmärkningar framhöllos af Horn och den ena af dem i mycket starka uttryck. »Allernådigsta drottning! — så talar Horn — såsom Ed. Maj:t i dag åtta dagar sedan svurit på regeringsformen, som innehåller att sådana saker skola i Rådet företagas, så beder jag allerunderdånigst, att det ock måtte ske, ty eljest kan jag för min del ej svara derför». Drottningen åter synes hafva fäst sig blott vid den andra sidan af saken; hon säger: »Sedan jag är närmare härom underrättad, så finner jag att deröfver först bör dömas innan det lösgifves» *. Men sedan detta blifvit i Rådet afgjordt och drottningens befallning om frigifningen återkallad, blef frågan åter väckt derigenom att statssekreteraren v. Höpken anmälde hos sekreta utskottet, att Holländske ministern besvärat sig deröfver, att frigifningen icke fått ega bestånd. Öfverläggningen inom utskottet tog då en sådan vändning, att landtmarskalken ansåg sig kunna meddela åt drottningen, det utskottets mening

* Rådsprot. d. 23 mars.

vore, att fartyget kunde frigifvas *, hvilket nu skedde, åter igen utan Rådets hörande. Händelsen blef likväl genast bekant och Horn väckte tal derom i Rådet, uttryckande sig på följande sätt: »Det är en angelägen sak för mig att vara underkunnig om regeringsformens rätta förstånd. Gud är mitt vittne, att jag skulle varit glad, om ständerna hade tillagt Hennes Maj:t mera myndighet än skett, men såsom ständerna en gång gjort en regeringsform, den vi besvurit, så måste jag den lyda till dess den blir ändrad. Denna saken om skeppet har nu här i Rådet blifvit afgjord, och vi skole veta, hvarefter vi uti vårt embete böra oss rätta, om vi eljest ej skole följa regeringsformen, helst det för oss blifver en stor svårighet **, om, sedan vi en gång rådt vår nådigsta drottning till det vi finna rättvist och billigt, det skulle ändras, ty då kunna vi ej veta, om vi göra väl eller illa. Nog vet jag, att i regeringsformen står, att Rådet skall vid nästa riksdag vara ständerna ansvarigt, om det rådt Hennes Maj:t något, som är ondt, men det vet jag ej, att Rådets aktioner emellertid skola kullkastas af någon». Horn

* Sekr. utsk. prot. d. 4 och 7 april hos Cederschjöld, s. 54—55, 57, 63 o. f.

** — — »ett stort embarras».

yrkade, att man skulle uppkalla en deputation af sekreta utskottet och anhålla om utskottets utlåtelse angående regeringsformens rätta förstånd, såsom ock att utskottet måtte visa, hvarest i regeringsformen stod, att så skulle förhållas som i detta mål hade tillgått*. Följande dagen voro deputerade uppe i Rådet och Horn hade allvarsamma ord att säga om det felet, att man ville »borra hål på regeringsformen», hvilket likväl icke yttrades såsom en förebråelse mot drottningen, om hvars höga person Horn yttrade sig mycket vördnadsfullt, sägande, att drottningen vore så »öm, när hon blir påmind, att hålla regeringsformen och den ed hon svurit, att hon alltid har regeringsformen hos sig och den ofta genomgår»**. Någon sådan förklaring, som Horn önskade erhålla angående regeringsformens rätta mening, synes icke blifvit gifven, men deremot inlemnade Horn en ansökning om afsked från kanslipresidentsembetet.

Onekligen var Horn den, som bäst förstod regeringsformen; drottningen hade icke satt sig in i sin inskränktare ställning och sekreta utskottet icke i magtegande ständers, så som desse

* Rådsprot. d. 6 april.

** Rådsprot. d. 7 apr. Sekr. utsk. prot. d. 7 och 10 apr. hos Cederschjöld, s. 62 o. f., 91.

med tiden skulle lära sig att deras magt kunde vara. Horn i sin nitälskan för grundlagens helgd erhöll icke det stöd han bort kunna påräkna från sekreta utskottet*. Statssekreteraren åter, som gick bud till sekreta utskottet på sidan om kanslipresidenten, gjorde sig till en simpel kabinettstjenare i stället för en statens embetsman. Sjelfva den omtvistade saken innebar icke ett obetydligt formfel, utan handlade om vigtiga principfrågor, att undandraga ett mål från laglig domstol och först afgöra en regeringsfråga utan föredragning inför sittande Råd, samt derefter, sedan detta fel blifvit rättadt, åter genom ett magtspråk upprifva ett i laga ordning fattadt beslut. I vår tid skulle ett sådant sätt att regera utan tvifvel räknas såsom ett mycket groft grundlagsbrott**.

---

* Jfr borgareståndets mening, som anmäldes i sekreta utskottet, att »ståndet tyckte mycket illa vara, att sådant skulle emellan öfverheten och undersåtarne ankomma på förklaring». Sekr. utsk. d. 10 apr.

** Jfr § 7, 11, 15, 38 i nuvarande regeringsform om *alla* regeringsärendens föredragning af ansvarige rådgifvare med skyldighet att vägra kontrasignation, om beslutet strider mot regeringsformen, samt äfven § 16 om konungens skyldighet att icke afhända någon dess egendom utan laga ransakning och dom, så som här skedde, enär eganderätten till det uppbringade fartyget måste varit just den sak, som skolat undersökas, nemligen huru vida

Emellertid var nu all samverkan mellan Horn och drottningen blifven omöjlig, såsom visar sig af det sätt, hvarpå drottningen besvarade Horns afskedsansökning. Horn på samma gång han begärde afsked från embetet såsom kanslipresident understälde drottningens nådiga behag, huru vida Hennes Maj:t skulle täckas bibehålla honom vid rådsembetet. Drottningen förstod eller låtsade sig förstå de något obestämda orden på det sätt, att hon gaf Horn afsked äfven ur rådkammaren, sägande sig så anse meningen hafva varit, att honom »skulle ske ett nöje, om han också derifrån blefve dimitterad»*. Så skulle drottningen icke hafva förklarat fraserna i Horns ansökning, om hon icke velat blifva mannen qvitt. Horn befann sig tydligen i ett mycket spändt förhållande till drottningen, och hans yttranden i Rådet hade varit föremål för omilda uttydningar, såsom kan synas deraf, att han fann sig föranlåten förskaffa sig ett skriftligt intyg af flere rådsledamöter, att han den 23 mars hade »med all vördnad sig uppfört mot Hennes Maj:t»**.

fartyget tillhörde den, som hade uppbringat det samma, eller skulle återgifvas till sin förre egare.

* Horns ansökning d. 9 apr. och drottningens svar d. 10 apr. finnas bland bilagor till *Lefvernesbeskr.* s. 199—200.

** Ett sådant intyg finnes i *Hornska handskrifterna*, bifogadt ett utdrag ur Rådets protokoll d. 23 mars, och

Tilldragelsen är märkvärdig i den Svenska statsrättens historia; här var en konstitutionell ministerförändring. Det inträffar stundom, att ett ombyte af rådgifvare, som har blifvit gjordt blott genom regentens personliga vilja, kan blifva fruktlöst derigenom att riksförsamlingens allmänna mening gör den för monarken obehagliga personen oumbärlig. Ett sådant förhållande var mycket väl förenligt med det regeringssätt, som just nu (1719) tog sin begynnelse i Sverige. Frågan blef, huru vida ett sådant tillfälle skulle vara för handen eller icke.

Frågan om Arvid Horns afsked ur Rådet blef en riksdagsfråga. Drottningen underrättade ständerna om denna tilldragelse, och deraf sade sig Horn hafva hemtat anledning till det steg han nu tog, då han inlemnade en förklaring till rikets ständer, för att, såsom han uttryckte sig, »afbörda sig det omilda omdöme, som skulle hans uppsåt varit att hädanefter undandraga sig sin allernådigsta drottnings och fäderneslandets angelägna tjenst». Sådana tankar hade aldrig kommit i hans sinne. Han hade begärt afsked från presidentskapet i kansliet »för de stora svårigheter, som honom dervid hade mött, men

omtalas i presteståndets protokoll d. 2 maj hos Cederschjöld, s. 443.

intet hade han anhållit om något afsked från riksrådsembetet». Orden i hans skrifna ansökning hade endast varit ett vördsamt talesätt, hvars mening blifvit missförstådd. Nu hyste han en fruktan, att något hans »förseende» kunde sägas vara orsaken till det honom gifna afsked, och han bad rikets ständer »icke låta sig för svårt och mödosamt falla att af Rådets protokoll sig låta underrätta, på det hans heder och timliga välfärd af ett oförskyldt rykte icke måtte lida men» *.

Egentliga meningen med denna förklaring af Horn kan möjligtvis hafva varit mera vidsträckt än orden utmärkte. Ordalydelsen innehåller intet annat än ett förbehåll mot vrånga omdömen och förtal, men bakom orden kunde visst ligga en beräkning att genom ständernas mellankomst blifva återställd till rådsembetet. I alla händelser var här en pröfvosten för det nya regeringssättet. Det skulle nemligen med goda skäl kunnat yrkas, att drottningens handling, när hon gaf afsked ur Rådet åt Horn, var stridande mot regeringsformen och mot drottningaförsäkringen. Här var en ledamot af Rådet

* Horns skrifvelse till ständerna, daterad d. 13 april, finnes bland bilagor vid Ridd. och ad. prot. hos MONTAN, I. 1: 135.

afskedad från embetet blott på grund af drottningens personliga vilja. Bokstafligt förbud mot sådan magtutöfning fans icke i regeringsformen, men var också knappt behöfligt. En regeringsform, som uppdrager åt monarken att efter eget behag utnämna sina rådgifvare och efter eget omdöme fatta sitt beslut sedan han förnummit deras råd, — en sådan regeringsform stode i strid med sig sjelf, om den samma icke erkände monarkens rätt att ur rådkammaren aflägsna en rådgifvare, som blifvit honom obehaglig; men en regeringsform, som bestämdt uttalar den grundsatsen, att rikets ständer ega »utnämna» rikets Råd, ehuruväl denna grundsats i tillämpningen inskränktes till att upprätta förslag, och vidare fordrar, att regeringens beslut skola bestämmas genom Rådets omröstning, — en sådan regeringsform stode lika mycket i strid med sig sjelf, om den samma tillerkände monarken den rättigheten att afskeda en rådgifvare, som han icke efter fritt behag hade tillsatt, och genom afsked från embetet bringa till tystnad en stämma, af hvilken han eljest vore förbunden att låta öfverrösta sig. Och dessutom fans verkligen uttryckligt förbud i Ulrika Eleonoras drottningaförsäkran, alldenstund der stod, att drottningen icke skulle »utan laga ransakning och dom låta

sätta någon utur det embete han bekläder, så länge han förmår samma skickeligen att förvalta»*. Det enda försvar, som kunde finnas för drottningens sätt att så förfara som hon nu hade gjort, skulle bestå deruti, att, såsom Ulrika Eleonoras mening var, Horns afsked betraktades såsom af honom sjelf begärdt. Men då var i alla fall här ett tillfälle, der det kunde visa sig, huru vida rikets ständer hade den magten att i rådkammaren åter införa en person, som egde deras förtroende, ehuru han förlorat drottningens. Frågan var, huru vida rikets ständer kunde och ville göra den magten gällande.

Detta ville de icke, äfven om de det kunde. Det visar sig ganska tydligt, att den gamla vördnaden för den kungliga viljan var större än begäret hos ständerna att göra sin magt gällande, ehuru de voro mycket gynsamt stämda mot personen, som var i fråga. Så långt gingo de verkligen, att de nalkades drottningens tron med en begäran, att Hennes Maj:t måtte »för godt finna att kalla Hans Excellens grefve Horn till baka till rådsembetet»; men ingen antydning

* Reg. form. § 12, 15. Drottn. förs. § 8. Det vore att alldeles vränga meningen, om man af de sista orden: »så länge han förmår samma skickeligen att förvalta» droge den slutsatsen, att drottningen egde bedöma, huru vida han icke hade sitt embete skickligen förvaltat.

gjordes, att afsättningen skulle varit grundlagsvidrig, och huru litet ständerna hade satt sig in i den nya ställning, som de egde att intaga enligt regeringsformen, visar sig äfven deraf, att medan de, efter sitt sätt att uttrycka sig, måste hafva ansett ett rådsembete ledigt efter Horn, tillämpades likväl icke regeringsformens föreskrift om upprättande af förslag till ny utnämning. Ständerna helt enkelt begärde, att drottningen måtte återkalla Horn, likasom skulle utnämningen berott af henne allena*. Och denna sin begäran vidhöllo ständerna icke, när drottningen visade sig obenägen till bifall. Ständerna voro således alls icke envisa att truga drottningen, hvilket äfven visade sig deraf, att de ingalunda brådskade med sakens behandling, och de gjorde icke sin hemställan förr än Horn hade låtit sig beqväma att ingå till drottningen med en underdånig förklaring.

* Detta skulle varit fullkomligt rätt, i fall ständerna ansett, såsom de möjligen kunnat, afskedet hafva berott på ett missförstånd rörande Horns egen mening. Men ordalydelsen i deras skrifvelse utmärker icke tydligt, att de så ansågo saken. Var embetet ledigt, borde väl förslag till ny utnämning blifvit gjordt. På detta förslag kunde Horn blifvit uppförd, och förslaget så inrättadt, att drottningen knappt kunnat begagna sin rätt att utnämna någon annan bland de föreslagne. Jfr ständernas skrifvelse d. 15 maj 1719 hos Montan I. 1: 137.

Närmare betraktad, var sakens gång hos rikets ständer följande. Den 10 april erhöllo riksstånden ett meddelande från drottningen, att grefve Horn hade begärt och erhållit afsked, hvilken underrättelse mottogs med all underdånig vördnad. Adeln beslöt att medelst en deputation tacka drottningen för det nådiga meddelandet; i presteståndet svarade erkebiskopen, att »presteståndet kunde icke finna sig i en så stor affär, utan vördade i underdånighet hvad Hennes Maj:t behagat göra»; borgareståndets talman förklarade, att »Hennes Maj:ts nådiga behag och förordnande skulle vara ståndet för en lag» *. Riksstånden förde ett sådant språk som skulle de ännu befunnit sig under »suveräneteten». Men de viste icke heller ännu något annat än att Horn hade sjelf begärt sitt afsked. — Den 13 april anmäldes i sekreta utskottet den af Horn inlemnade skrifvelsen till rikets ständer, och denna skrift fick nu hvila ända till slutet af april månad. Slutligen den 29 april satte sig sekreta utskottet att läsa hit hörande rådsprotokoll och åtskilligt talades om grefve Horn, att han vore en mycket förtjent man. Erkebiskopen ansåg ständerna böra tala hos

* Ridd. och ad. prot. hos MONTAN, s. 66. Alla tre ståndens protokoll hos CEDERSCHJÖLD, s. 362, 434, 534.

drottningen till det bästa för Horn »utan att befatta sig med sjelfva processen»; erkebiskopen hade således intet öga för den statsrättsliga principfrågan. Borgareståndets ledamöter förklarade sig ej kunna med saken taga någon befattning; de ville således lemna Horns skrifvelse utan all åtgärd. Sekreta utskottet fattade den dagen intet beslut i saken *. — Derefter förekom samma sak i presteståndet den 2 maj, då erkebiskopen berättade hvad i sekreta utskottet förefallit och tillade, att »ehuruväl presterskapet höll grefve Horn mycket nödig och af sällsynta patriotiska egenskaper, vore likväl icke rådligt, att ståndet, såsom efter formligt beslut, inginge till Hennes Maj:t med skriftligt förord» **. — Den 4 maj, då rikets Råd för andra angelägenheters skull voro närvarande i sekreta utskottet, kom frågan om Horn åter på tal. Åtskilligt ordades om grefve Horns utmärkta egenskaper, och när det sades, att rådsherrarne funno grefve Horn omistelig, svarades, att ständerna funno det samma. Borgareståndets talman yttrade nu, att borgareståndet hade intet att påminna mot grefve Horns person, i fall de andra

* Sekr. utsk. prot. hos Cederschjöld, s. 95, 154, 167—169.

** Prestest. prot. hos Cederschjöld, s. 443.

ständen kommo öfver ens att göra en hemställan hos drottningen; men då landtmarskalken föreslog, att så skulle ske, begärde borgareståndet och en del af adeln, att denna fråga skulle hänskjutas till riksständen *. — Följande dagen yttrades åtskilligt i borgareståndet, som visade mycken obenägenhet eller åtminstone mycket ringa benägenhet att något vid saken åtgöra. En ledamot medgaf väl, att grefve Horn vore en »omistelig herre», men erinrade också om hvad drottningen hade sagt, att »det skulle förblifva vid hvad som gjordt var». Flere ledamöter menade det vara bäst att hemställa allt till drottningens välbehag. Somlige sade sig ej »understå sig» att besvära drottningen med någon mellankomst i saken; andre åter menade, att »man ej borde skilja sig från de öfriga ständen, utan följa med». Slutligen »stadnade pluraliteten i den mening, att Hans Excellens borde först sjelf ödmjuka sig för Hennes Maj:t genom en supplik», hvilken kunde beledsagas af ständerna med ett förord. Men att anmoda grefve Horn att åter komma till baka fann borgareståndet vara för rikets ständer »oanständigt» **.

---

* Sekr. utsk. prot. hos CEDERSCHJÖLD, s. 190—193, 195—196.

** Borgarest. prot. hos CEDERSCHJÖLD, s. 547—548.

Borgareståndet var således öfver måttan konungskt och synes hafva fattat saken så som skulle Horn snarare hafva brustit i vördnad mot majestätet än drottningen i trohet mot regeringsformen. Den tanken, att här skulle varit en statsrättslig principfråga, framträder ingenstädes hos ständerna. -- Borgareståndets förklaring meddelades i sekreta utskottet samma dag, och en slägting till Horn, grefve De la Gardie, tillkännagaf, att Horn vore villig att i all ödmjukhet afbedja hos drottningen, om han hade något försett sig *. Några dagar senare (den 11 maj) beslöt adeln, att om Hans Excellens inkomme med en supplik, ville adeln understödja honom, och landtmarskalken tillkännagaf, att preste- och borgareståndet hade yttrat sig i samma mening **. Slutligen den 15 maj blef ständernas skriftliga yttrande till förmån för Horn inför drottningen uppläst, som skedde med åberopande af Horns »underdåniga supplik» ***.

Hade Horns mening varit att genom ständernas tillhjelp likasom med stormsteg åter-

* Sekr. utsk. prot. hos CEDERSCHJÖLD, s. 201. Jfr prot. d. 11 maj, s. 224.

** Ridd. och ad. prot. hos MONTAN, s. 83. CEDERSCHJÖLD, s. 377.

*** Sekreta utsk. prot. d. 15 maj. Jfr prot. d. 13 maj. CEDERSCHJÖLD, s. 234—235, 250.

komma till rådsbordet, så var beräkningen felslagen. Väl fick han mottaga ett uttryck af ständernas bevågenhet, men deras nitälskan var ej mera ifrig än att drottningen kunde våga ett nekande svar. Hon hade redan då ständernas deputerade tackade henne för det nådiga meddelandet om Horns afsked svarat med dessa ord: »Det är så skedt, det blir dervid, derutinnan blir ingen ändring» *. Nu då ständerna framburo sin hemställan blef svaret helt kort, att »ständernas begäran ej kunde villfaras» **.

Horn förblef således utestängd ur regeringen; drottningens kraftyttring hade lyckats.

13.

Arvid Horn på riksdagen 1720.

Var nu således Horn en i onåd fallen minister, så var fallet likväl icke särdeles djupt och upprättelsen inträffade ganska snart. Vid pass ett år, ej längre tid var förfluten, när Horn åter blef riksråd och kanslipresident.

* Sekr. utsk. prot. CEDERSCHJÖLD, s. 201, och med en viss ordförändring i Borgarest. prot. d. 14 april, s. 537.
** Sekr. utsk. prot. d. 15 maj. CEDERSCHJÖLD, s. 250.

Mycket stor hade drottningens ynnest för Horn visst aldrig varit. Hon hade ju talat om honom i bref till Carl XII, visserligen utan ogunst, men också utan spår till någon synnerlig bevågenhet *. Och efter den tiden hade hennes ynnest visst icke ökats, men väl minskats redan förr än brytningen inträffade. Det var henne säkerligen mycket okärt, att Horn så krafteligen vägrade att erkänna hennes arfsrätt. Nu senast åter hade väl Horn talat mycket vackert om drottningens trogna nitälskan för regeringsformens helgd, så snart hon lärde sig förstå denna grundlag, och han hade, när missförståndet var synbart, icke sagt något annat än hvad en minister kan finna sig af pligt och samvete uppfordrad att säga till en lagbunden monark; men Horn hade dock fört ett sådant språk, att man får ursäkta en regerande, i enväldets föreställningar uppfostrad drottning, om hon icke finner talesättet behagligt. Horn hade i allmänhet mycken förmåga att, när så passade sig, såsom ordspråket säger, »sjunga ut». Detta hörde till hans sätt att rätta orden efter tillfället. Ödmjukt hade han talat till konung Carl när vördnaden för majestätet så fordrade, ödmjukt talade han till drottningen när det gälde

* Jfr 1 afd. s. 517, 518.

att bilägga missförståndet, men han hade också »sjungit ut» allvarligen till Polackerna, han gjorde så på riksdagen år 1714, han gjorde det, när så höfdes, till sjelfve Carl XII i Rådets skrifvelser; hvad skulle han icke då göra till Ulrika Eleonora?

Den framgång, drottningen hade vunnit mot Horn, var mera skenbar än verklig. Ständerna ansågo honom omistlig och skulle snart lära sig att bruka en magt, vid hvilken de i början hade varit något ovane. År 1719 hade drottningen afskedat Horn ur Rådet; år 1720 gjorde rikets ständer honom till kanslipresident.

Och innan detta skedde hade erfarenheten lagt i dagen, att Horn bedömde Ulrika Eleonora rätt när han från första stunden motsatte sig hennes försök att kringgå regeringsformen. Medelmåttigt begåfvad på förståndets vägnar, men envis, hade denna drottning mycket svårt att glömma suveräneteten. Innan året gick till ända var Cronhjelm afskedad från kanslipresidentsembetet och ur Rådet ännu mera egenmägtigt än Horn från rådsembetet, och drottningen hade så i ett som annat gjort sina försök att, såsom Horn uttryckt sig, »borra hål på regeringsformen» *.

* Jfr Malmström, *Sveriges polit. hist.* 1: 118—119, 189—192. Fryxell 30: 106—107. Bowallius, Vitt. Hist.

Sådant var det personliga förhållandet, när Horn uppträdde på 1720 års riksdag och valdes till landtmarskalk.

Detta måste hafva varit ett tidens tecken för drottningen, att den, som hon förskjutit, dock var en man, på hvilken mycket ännu kunde bero. Lyckligtvis fogade sig omständigheterna så, att den närmaste frågan för dagen var en sak, i hvilken Horns och drottningens syftemål ej voro oförenliga. Frågan handlade om *drottning Ulrika Eleonoras afgång från regeringen och prins Fredriks val till Sveriges konung.* Drottningens lifliga önskan var att dela kronans värdighet med sin gemål, och Horn befordrade gerna ett regentombyte. Syftemålen skilde sig blott deruti, att drottningen önskade en samregering, men Horns mening var och kunde ingen annan vara än att den nye konungen skulle blifva ensam regent. Och denna meningsskilnad visade sig ej alldeles oförenlig, ty drottningen lät beveka sig att lemna kronan helt och hållet åt sin make.

Det är stor skilnad mellan behandlingen af denna sak år 1719 och år 1720; frågan hade nemligen förevarit redan på 1719 års riksdag,

och Ant. Ak. Handl., ny följd, 1: 282. H. Järta i Svenska Ak. Handl. 23: 87 o. f.

och drottningens önskan hade icke funnit bestämdt gensvar hos något riksstånd, men så afgjord motsägelse hos adeln, att hon lärer ansett nödvändigt att låta saken falla *. Men år 1720 var allt detta helt olika; drottningen hade uppväckt på vissa håll en missbelåtenhet, som icke hade funnits året förut, och saken kunde nu vinna bifall hos inflytelserika personer, om icke just för att göra drottningen till viljes, dock för att blifva henne qvitt. Men förändringen borde icke stadna vid ett medregentskap; den borde innehålla en fullständig öfverflyttning af kronans magt från drottningen till hennes gemål. För en sådan förändring kunde äfven det skälet gälla, som borgareståndets talman hade anfört år 1719, då han räknade skälen för och emot, att det skulle vara »så mycket nyt-

* Preste- och Borgarest. voro hugade att taga saken under öfvervägande — prot. d. 7 febr. CEDERSCHJÖLD, s. 406, 472 — men hos adeln anmäldes en stark protest, undertecknad af en mängd ledamöter — prot. d. 6 febr. MONTAN, s. 24, 109, och CEDERSCHJÖLD, s. 333. Ordvexlingen på riddarhuset synes varit häftigare än protokollet utvisar, om man får fästa sig vid ett hos BOWALLIUS, l. c. s. 267 not, aftryckt bref af v. Müllern. Slutet blef, att drottningen och arfprinsen tillkännagåfvo sin afsigt att alldeles afstå från hela saken. Riksståndens prot. d. 9 febr. MONTAN, s. 31, CEDERSCHJÖLD, s. 339, 410, 479.

tigare, att Hans Kungl. Höghet uppenbarligen förklarades för regerande konung, som han ändock regerade hemligen genom sin gemål»*. För Horn, om han önskade återkomma i Rådet, var utsigten ganska god genom en tronförändring, ty politisk klokhet måste föreskrifva för den nye konungen att hellre hafva Horn till vän än till motståndare.

Så förenade sig allmänna interessen med personliga att göra Horn ganska väl benägen för ett ombyte af regent. Prins Fredrik åter sökte hans bistånd och var beredd att icke motsätta sig hans återkomst i Rådet**. Men Horn ville vid sin medverkan fästa en bestämd förutsättning, att här skulle blifva en fullständig regentförändring och icke ett medregentskap, hvarjemte också vissa jemkningar i regeringsformen kunde komma att fordras. Denna enskilda underhandling fördes icke utan en viss farhåga hos Horn, att den offentliga framställning, som drottningen skulle komma att göra, icke komme att stämma öfver ens med de för-

---

* Borgarest. prot. d. 7 febr. 1719. Cederschjöld, s. 474.

** Malmström, *Handl. rör. Sveriges historia 1713—1720*, s. 62, 65, hvarest läsas yttranden af Franske ministern Campredon, hvilken var mellanman mellan prins Fredrik och Horn.

utsättningar Horn ansåg nödvändiga. Så väl han som ett par andra herrar, Dücker och De la Gardie, hvilka voro inne i förtroendet, önskade förgäfves att få se på förhand drottningens tillämnade skrifvelse till ständerna *.

Det skulle snart visa sig, att farhågan icke saknade grund. Drottningens skrifvelse, daterad den 22 februari, befans innehålla ett förslag, att »Hans Kungl. Höghet skulle blifva, jemlikt med drottningen, såsom konung lika delaktig uti rikets styrelse», således medregent. Drottningen sade sig ingalunda »tröttas vid regementsbördan», men ansåg, att »alla saker skulle med Hans Kungl. Höghets tillhjelp hafva så mycket starkare och skyndsammare drift». Det som väl hade bort anses såsom det vigtigaste, nemligen att bestämma huru det skulle tillgå med en regering af två monarker i en och samma monarki, lemnades osagdt, utom att kungliga bref skulle underskrifvas af konungen allena, men

* Campredons berättelse hos Malmström, l. c. s. 67—69, dock af ett senare datum än drottningens bref, ehuru detta omtalas såsom blott berättelsevis kändt af ett yttrande utaf arfprinsen, hvilken sade sig hafva sett det tillämnade, men ännu icke framgifna brefvet. Skilnaden i dateringen kan bero på skilnad mellan gamla och nya stilen.

utgå i bådas gemensamma namn, och båda namnen utsättas på rikets mynt *.

Läser man adelns protokoll den dag, då detta bref meddelades (d. 27 febr.), finner man der icke något uttryck hvarken af bifall eller motsägelse, men blott en enkel hemställan af landtmarskalken (Horn), att drottningens bref måtte öfverlemnas åt en deputation (utskott) af samtliga riksstånden, hvilket adeln också beslöt, och i samma beslut instämde de öfriga stånden **.

Ingenting kunde vara mera naturligt än att så skedde i en så vigtig sak. Handlingen innebar ju endast, att saken togs i närmare betraktande gemensamt, innan hvarje stånd fattade sitt beslut. Men här fans tillika en särskild afsigt. Man inhemtar nemligen af Franske ministern Campredons berättelse ***, hvilken var säkerligen mycket väl underrättad, att drottningens bref, med den lydelse det hade, ansågs

* Skrifvelsen finnes i adelns protokoll d. 27 febr. MONTAN, *Riddarhusprot. 1720*, s. 55.

** Deras samtycke visar sig af deras svar till adelns inbjudning om att nedsätta en deputation. MONTAN, s. 56—63.

*** Campredons berättelse hos MALMSTRÖM, l. c. s. 69—70. Af drottningens svar, när hon underrättades, att ständerna beslutit lemna saken åt en deputation, visar sig, att hon hade förestält sig att hela saken skulle kunnat hasteligen afgöras. MONTAN, s. 62.

hinderligt för sakens framgång, ty en samregering hvarken ville eller kunde Horn och de öfrige genomdrifva. Att låta saken behandlas i deputation var att vinna tid för att under tiden söka åstadkomma en förändring hos drottningen. Detta lyckades också; det dröjde icke länge förr än en ny skrifvelse från drottningen anlände med förklaring, att hennes mening icke vore, det hon skulle hafva någon del i regeringen; hon ville »öfverlåta konungaväldet till sin högt älskelige gemål», och blott om »den Högste skulle täckas Hans Kungl. Höghet förr än henne genom döden affordra», ville hon åter tillträda regeringen, hvilken i Hans Kungl. Höghets lifstid skulle »för henne hvila» *.

Detta bref var dateradt den 29 febr., två dagar senare än det förra. Den kunskap drottningen under dessa dagar inhemtat om tänkesättet bland ständerna hade förmodligen föranledt den förändrade förklaringen. All tanke på en samregering var härmed undanröjd, och för Horn samt liktänkande med honom fans nu god förhoppning om framgång.

Deputationen tog nu saken under öfvervägande, och frukten blef ett betänkande med

* Drottningens bref finnes i Ridd. och ad. prot. hos MONTAN, s. 71.

skäl för och emot; men slutet var, att deputationen tillstyrkte prinsens upphöjelse på tronen. En formell betänklighet hade funnits — mycket öfverflödig — att tronförändringen stridde mot valakten och regeringsformen sedan förra året. En annan betänklighet angick religionen, i ty att prinsen icke bekände sig till den evangeliskt-lutherska läran. Slutligen fans också en farhåga för »det äfventyr, i hvilket den allmänna och nyligen undan envåldsoket dragna fäderneslandets ädla frihet kunde ställd blifva», hvarjemte också talades några otydliga ord om förhållandet till främmande magter. Men mot dessa betänkligheter uppställdes drottningens »enständiga åstundan» och afseendet på prinsens berömliga egenskaper, hans »i krig och fred förvärfvade stora namn och allom bekanta mildhet, fromhet och rättvisa». Faran för religionen kunde undvikas genom prinsens öfvergång till lutherska trosbekännelsen, faran för friheten förebyggas genom erforderliga försigtighetsmått, och Sveriges »förnämste allierade och bundsförvandter hade ock låtit sitt nöje och behag förspörja» *.

En viss betänksam öfverläggning har väl således försiggått inom deputationen, och en icke alldeles kort tid åtgick innan betänkandet

* Bil. till Ridd. och ad. prot. MONTAN, s. 297.

blef färdigt. Deputationen tillsattes i sista dagarne af februari, och först den 15 mars kom frågan under vidare behandling på riddarhuset. I deputationens öfverläggningar hade Horn deltagit, ehuru det icke hörde till hans embete såsom landtmarskalk, men han blef inbjuden. Han säger sjelf på riddarhuset: »Jag har intet velat vara med i deputationen, utan gerna önskat få vara derifrån; derföre må ingen tro, att jag trängt mig dit. Men deputationen har skickat efter mig och bedt mig komma dit». Han försäkrade, att han »utan intriger handterat saken» *. Detta hindrar icke, att ju mycket kan hafva berott på hans närvaro. Han har åtminstone af så väl den Franske som den Engelske ministern, hvilka torde haft god kunskap, fått det vitsord, att han hade mycken heder af det sätt, hvarpå saken blifvit behandlad. »Sällan, om någonsin — säger Franske ministern — har en så vigtig sak blifvit afslutad med sådan enighet, ordning och till ömsesidig belåtenhet», och härmed hade Horn förvärfvat ett stort anseende **.

* Ridd. och ad. prot. d. 15 mars. MONTAN, s. 74.

** »Peut-être jamais une affaire de si grande importance n'a été terminée avec tant d'unanimité, d'ordre et de satisfaction réciproque». Horn hade förvärfvat »une haute réputation». MALMSTRÖM, *Handl. rör. Sveriges hist. 1713—1720*, s. 73.

I samma omdöme instämmer den Engelske diplomaten *. Dessa yttranden angå det hela af sakens behandling och torde således gälla utan skilnad mellan arbetet i deputationen och på riddarhuset.

Ty äfven der, likasom också i de öfriga ständen, behandlades denna sak med en viss betänksamhet; anmärkningar ingåfvos af särskilde riksdagsmän och sändes till deputationen, hvilket äfven skedde med ett af prins Fredrik inlemnadt förslag till försäkringsskrift **. Den tillämnade konungen erbjöd således sjelf sina vilkor. Den 22 mars var dagen, då de särskilda ständen fattade sina beslut att erbjuda kronan åt prins Fredrik med vilkor af religionsförändring och konungaförsäkran. Gemensamt konungaval blef sedan hållet af alla ständen, församlade på riddarhuset den 24 mars i närvaro af rikets Råd ***.

Detta konungaval kan väl icke egentligen kallas ett verk af Arvid Horn, ty det är tydligt

---

* Engelske ministern Carterets ord cit. hos MALMSTRÖM, *Sveriges polit. hist.* 1: 131 not.

** Ridd. och ad. prot. d. 15 mars. MONTAN, s. 72—79. Prins Fredriks skrift, s. 295.

*** Ridd. och ad. prot. hos MONTAN, s. 78—98.

att med honom följde en temligen allmän mening bland ständerna; men denna hade i Arvid Horn en ledare, som var behöflig för att sammanhålla de många till gemensam handling. Der kunde funnits ett motstånd, som skulle blifvit obevekligt, om det varit mägtigt, nemligen deras, hvilka hyste goda önskningar för hertigen af Holstein-Gottorp. Nu har man icke förnummit, att dessa röster hördes, fastän deras tillvaro var känd. Hade de varit många, skulle de icke tegat; men att de icke blefvo flere än de voro, kan hafva berott derpå, att de öfrige sammanhöllos af en skicklig hand.

Det bör icke heller nekas, att ju ändamålet var godt och nyttigt. Om vinsten ej var mycket stor i hvad på personliga egenskaper berodde, när Ulrika Eleonora utbyttes mot konung Fredrik, var dock ingenting förloradt, ty man viste nu att drottningen icke förstod regeringsformen. Huru vida detta förståndet skulle blifva säkrare hos konungen, var en framtidsfråga; men man hade sin frihet att taga säkerhetsmått i konungaförsäkran och en ny uppställning af regeringsformen. En icke ringa förmån var att slippa sidoinflytelsen af en missnöjd prins hos en envis drottning. En furste, som längtar efter kronan och ej saknar tillfälle att arbeta för sina önsk-

ningars mål, är en farlig person för den allmänna säkerheten.

Tänkte Arvid Horn på fäderneslandet, kunde han således känna sig tillfredsställd, och likaså om han tänkte på sig sjelf. Ty här gälde, att arbetaren är sin lön värd, och Horn kunde vara trygg att denna rättvisans regel skulle få sin tillämpning på honom. Lönen var att få igen i år hvad han hade förlorat året förut. Ogerna hade han gått ut ur Rådet; ville han gå in igen, så var dörren lätt att öppna. Rådkammarens ledamöter voro på god väg att blifva hvad de sedermera sades vara, rikets ständers fullmägtige. Och ingen kunde vara närmare än Horn att erhålla fullmagten. Hans ställning var synbarligen mycket stark. Här var ett sådant tillfälle, som stundom inträffar i staternas styrelse, att en viss enskild person blifver genom omständigheternas magt »oförbigåelig».

Det yttrades här ofvan, att ständerna år 1720 gjorde Horn till kanslipresident. Detta är sant, men med tillägg, att det var ständernas och konungens gemensamma verk. Här försiggingo två särskilda förhandlingar om samma sak på samma dag, men på olika ställen: i sekreta utskottet och i Rådet inför konungen. Tanken eller talet uppstod i sekreta utskottet

på ett sätt, som icke saknar en viss märkvärdighet. Konungens kröning förestod, och sekreta utskottet var sysselsatt att granska ceremonielet. Det kan synas som borde ett sådant göromål hafva varit främmande för ett rikets ständers utskott, men det hörde till de magtegande ständernas regeringssätt, hvilket nu var i sin början, att de läto sin tid upptagas äfven af sådana saker. Och när då granskningen var kommen till det ställe, som handlade om huru rikets Råd skulle aflägga sin ed, erinrade man sig, att intet var nämndt om Horn, och utskottet kom då på den tanken att hos konungen hemställa, det Horn måtte komma att bekläda sitt förra ställe bland rikets Råd. När detta förehades i sekreta utskottet, viste utskottet icke, att konungen och Rådet sutto och talade om samma sak. Men nu kom från konungen en budbärare, statssekreteraren Barck, och gaf till känna, att Hans Maj:t vore sinnad kalla Horn till baka i Rådet. Sekreta utskottet gjorde då en ändring i formen för sitt meddelande till konungen, så att, i stället för att begära Horns återkallelse till rådsembetet, uttalade utskottet sin tacksamhet för det att detta, som utskottet ämnat begära, redan hade skett. Men på regeringsformens föreskrift, att ledigt rådsembete skulle be-

sättas efter ordentligen upprättadt förslag, tänkte utskottet icke *.

Denna berättelse är Horns egen framställning, då han i adelns plenum framstälde sakens förlopp. Han gjorde således sin egen förnyade rådsutnämning till ett föredragningsämne på riddarhuset, sägande sig ej böra underlåta att förnimma huru det, som skedt var, kunde adeln behaga.

Det lärer behagat adeln mycket väl, alldenstund protokollet förmäler, att ridderskapet och adeln »betygade enhälleligen häröfver ett stort nöje, att Hans Excellens träder åter uti Rådet» **.

Men med det att Horn åter tillträdde sitt rådsembete följde icke nödvändigt kanslipresidentsembetet. Sekreta utskottets mening hade varit att återställa honom äfven på denna plats, men Horn ville undanbedja sig. Han sade sig

* Ordalagen i den framställning, som Horn gjorde på riddarhuset, äro icke sådana, att man tydligt kan se, huru vida sekreta utskottet nu, år 1720, betraktade Horns återkomst i Rådet såsom en ny utnämning, eller om det kanske ansåg hans afsked såsom en olaglig handling och hans återkomst således såsom en rättelse af ett begånget fel. I detta fall kunde förslag till ny utnämning anses öfverflödigt, men i förra fallet borde det väl hafva egt rum.

** Ridd. och ad. prot. d. 28 apr. MONTAN, s. 124.

vilja gå i kansliet när han blefve tillkallad i saker, som han kunde förstå, men president ville han icke blifva. Sekreta utskottet hade låtit dervid bero, men frågan blef upptagen på riddarhuset, och adeln förenade sig att bedja Horn åter blifva kanslipresident. Horn deremot fortfor att göra svårigheter, och hans sätt att tala utmärker ganska tydligt, hvaruti egentliga hindret låg. Här var nemligen en omständighet, att embetet knappt borde anses ledigt, eller åtminstone fans en annan person, som kunde hafva billiga anspråk att erhålla platsen. Förhållandet var nemligen så, att efter Horns afgång (april 1719) hade riksrådet Erik Sparre förvaltat kanslipresidentsembetet en kort tid, men sedan denne herre mycket snart afgått, hade Gustaf Cronhjelm blifvit kanslipresident. Derefter blef Cronhjelm af drottningen i onåd aflägsnad både från kanslipresidentsembetet och ur Rådet (dec. 1719), vare sig att drottningen afsatte honom eller blott skilde honom på obestämd tid från embetets utöfning *. Någon ny kanslipresident utnämndes icke, och Cronhjelms afsättning eller

* Cronhjelm i sin skrifvelse till Ridd. och adeln 1720 säger sjelf, att drottningen hade gifvit honom en antydning att »tills vidare» afhålla sig från Rådet och kansliet. Här skulle således varit icke en egentlig afsättning, utan en suspension. Bil. hos MONTAN, s. 376.

suspension var ett egenmägtigt streck af drottningen, uppenbarligen stridande mot regeringsformens tydliga mening och drottningaförsäkringens uttryckliga ord. Om detta kunde sägas i afseende på Horns afsättning, gälde det ännu mera om Cronhjelms, ty vid detta tillfälle kunde icke talas om missförstånd, såsom vid Horns afskedsansökning; Cronhjelm hade aldrig inlemnat någon sådan begäran *. Var Cronhjelm olagligen afskedad, kunde han anses berättigad att återfå embetet. Han var också redan återställd till rådsembetet på grund af en framställning från sekreta utskottet till drottningen innan hon afträdde från regeringen **. Dermed kunde Cronhjelm hafva anspråk att återfå äfven kanslipresidentsembetet, såsom det der icke hade blifvit i laga ordning ledigt. Men nu hade sekreta utskottet behandlat frågan om Cronhjelms återkomst i Rådet på samma sätt som ständerna år 1719 behandlade Horns, att Cronhjelms återställelse till rådsembetet betraktades såsom en fri handling af drottningen; det olagliga i afsättningen vidrördes icke, och Cronhjelm sjelf

* Jfr berättelsen af Tessin, tryckt i *Handl. rör. Skand. hist.* 16: 171 o. f., begagnad af H. Järta i minnesteckningen öfver Cronhjelm, *Svenska Akad. H.* 23: 87—91.

** Järta, l. c. s. 93—96.

gjorde, likasom Horn hade gjort, en underdånig förklaring inför drottningen *. Med ett sådant sätt att betrakta Cronhjelms sak kunde det stämma öfverens att anse kanslipresidentsembetet ledigt till ny utnämning. Ville då rikets ständer gifva sitt förord **, vare sig åt Cronhjelm eller åt Horn, hade de sin fulla frihet. Det kunde då sägas, att äfven Horn hade varit kanslipresident och bekläd t embetet i många år, men Cronhjelm blott i några månader. Dock såsom Cronhjelm var den, hvilken senast hade innehaft platsen och var blifven skild derifrån mot sin vilja och utan begånget embetsfel, kunde han sägas innehafva ett billigt anspråk att icke blifva förbigången, hvaremot sådant anspråk icke kunde finnas hos Horn, som sjelf hade begärt afsked från just detta embete. Skulle utnämningen betraktas såsom en befordringsfråga, der två sökande täflade om platsen och afgörandet skulle bero på s. k. tjenstemeriter, kunde åberopas Horns längre tjenstetid; men med afseende på det sista årets tilldragelser måste öfvervigten

* Cronhjelms skriftliga förklaring läses bland bilagor till adelns protokoll hos MONTAN, s. 377.

** Regeringsformens föreskrift om formligt förslag af ständerna behöfde knappt tillämpas, då här icke var fråga om att utnämna en person till ledamot af Rådet, utan att tillsätta ett embete inom Rådet.

ligga på Cronhjelms sida. Sådan jemförelse behöfde likväl icke göras, ty här var ej en tjenst, som söktes, utan frågan handlade om ett uttryck af rikets ständers förtroende. Betraktade man saken ur denna synpunkt, kunde ingen orättvisa anses begången mot Cronhjelm, i fall Horn blef honom föredragen; men det måste dock vara en grannlaga sak för Horn att under närvarande förhållanden låta utnämna sig till kanslipresident. Ridderskapet och adeln ville likväl icke höra på Horns invändningar, hvilka Horn också slutligen öfvergaf, dock så, att han »ändtligen bad, det grefve Cronhjelm intet må komma dervid att lida». Med adeln instämde de öfriga ståndén *, och man kunde tryggt förlita sig derpå, att icke något hinder skulle möta från konungens sida, ty Horn var utan tvifvel bättre tåld af konung Fredrik än Cronhjelm kunde vara efter den skarpa brytning, som hade egt rum mellan honom och de kungliga personerna året förut och då föranledt hans afsättning.

Horn, när han ville undanbedja sig utnämningen, yttrade sig med följande ord: »Först är en vacker man dervid, gref Cronhjelm, som har både studier och gjort embetet väl, hvarföre

* Ridd. och ad. prot. hos MONTAN, s. 127—129.

man intet bör *disjustera* honom, och sedan torde vara nog att jag blir allenast vid rådsembetet, förutom flere skäl, som jag kan hafva»*. Hvilka dessa »flere skäl» voro, har Horn behållit för sig sjelf; men då man vet, att han året förut begärde sitt afsked från kanslipresidentsembetet utan att vara tvungen dertill, hemtar man en anledning att förmoda, det skälen, som han hade, icke blott voro svepskäl. Och huru som helst dermed må förhållit sig, fordrade anständigheten, att han icke sjelf undanträngde sin embetsbroder. Skulle detta ske, måste det vara ett verk af rikets ständer, hvilka voro magtegande öfver både Horn och Cronhjelm. Den senares billiga anspråk att på något sätt förnöjas blef också allmänneligen erkändt, och att detta anspråk likväl icke blef tillfredsställdt synes ej hafva berott på Horn. Grefve Cronhjelm ingaf en skrifvelse till rikets ständer och likaledes särskildt till sekreta utskottet i ordalag, som tydligt utmärka, att han ansåg sig förorättad och betraktade saken icke så som skulle han gått miste om ett ledigt embete, som tillsattes, utan så som vore han beröfvad ett embete, hvilket han ansåg sig lagligen innehafva.

* Ridd. och ad. prot. d. 28 april hos MONTAN, s. 124—126.

Rikets ständer ingingo till konungen med en begäran, att Cronhjelm måtte återfå presidentsembetet i kommerskollegium, hvilket embete han innehaft innan han blef kanslipresident*; men konungens svar blef nekande, hvartill också god anledning fans deruti att presidentsembetet i kommerskollegium icke var ledigt.

I den ställning, der Horn nu befann sig, kunde det vigtiga värf icke vara för honom främmande, som rikets ständer förehade, att skrifva en ny regeringsform. Det må förefalla oförmodadt, att detta skulle anses behöfligt, då man hade en regeringsform, som knappt var

---

* Cronhjelm säger sig hafva hört berättas, att ständerna behagat »skilja honom vid presidentskapet i kansliet». Han kunde icke utgrunda hvad mände hafva »föranlåtit rikets ständer att härutinnan göra med honom en så hastig och oförtänkt förändring, — — ganska oförmodeligen och på ett ovanligt sätt afhända honom presidentskapet i kungl. kanslikollegium». Han beder om ständernas vittnesbörd, att han icke förverkat embetet genom något begånget fel. — Cronhjelms båda skrifvelser (d. 1 och 7 maj) hafva sådan ordalydelse, som vore de båda två ställda till rikets ständer; men af Ridd. och ad. prot. d. 11 maj (MONTAN, s. 167) vill synas, att den senare skrifvelsen tillhörde sekreta utskottet. Skrifvelserna läsas bland bilagor hos MONTAN, s. 378—379. Jfr Ridd. och ad. prot. d. 11 och 12 maj. MONTAN, s. 167—171. H. JÄRTA, l. c. s. 115—117.

årsgammal. *Regeringsformen 1720* är också blott en omskrifning af 1719 års regeringsform, med några närmare bestämningar; men dessa lära befunnits behöfliga, sedan det visat sig, att den nyligen antagna regeringsformen icke var fullt tillräcklig att i grund utrota »suveräneteten». Konungavalet begagnades såsom lägligt tillfälle att fylla behofvet. Man utarbetade två särskilda statshandlingar: en konungaförsäkran och en regeringsform. Så för den ena som den andra hade man att lägga till grund motsvarande handlingar från det föregående året och derjemte tronkandidatens egen skrift, innehållande vissa »punkter, hvartill Hans Kungl. Höghet arfprinsen af Hessen-Kassel sig erbjuder att förbinda» *. En jemförelse mellan dessa statshandlingar upplyser — så mycket som på lagarnes ordalydelse berodde — beskaffenheten af det statsskick, som nu stadgade sina former, och af en jemförelse mellan dessa lagar och grundlagarne från och med år 1809 visar sig den politiska lagstiftningens framsteg från adertonde till nittonde århundradet. I ett arbete, enkom egnadt åt Arvid Horn, skulle sådana jemförelser, vidlyftigt framställda, alldeles bortrycka betraktelsen från sitt rätta föremål; men då Horns

* Bil. hos MONTAN, s. 295.

statsmannaverksamhet under den följande tiden hade till sin uppgift att leda Sveriges rikes gång i verlden under tillämpning af dessa lagar, skulle hans personliga minne blifva oklart, om man icke för sin föreställning återkallade vissa hufvuddrag af detta statsskick.

Gammal Svensk konungamagt finner man beskrifven i 1720 års regeringsform med de vördnadsvärda, från forngammal tid härstammande ord, som i det väsentliga ännu återfinnas i regeringsformen 1809 § 16, att konungen tillhör »lag, rätt och sanning att styrka, älska och gömma, men vrångvisa och orätt förbjuda, afskaffa och nedertrycka; ingen förderfva till lif och ära, lem och välfärd, utan han vare lagligen förvunnen och dömder; ej heller något gods, löst eller fast, af någon afhända eller afhända låta, utan efter lag och föregången laga dom; försvara, freda och frälsa den, som med späkt och med lagom vill lefva, men näpsa, aga och straffa den ostyrige och vrångvise» *. Med dessa ord var stafven bruten öfver enväldet, och konungamagten ställd på den gamla grunden, den enda rätta från den tid, då lag begynte skrifvas

* Stiernman 3: 2314. Jfr Modée 1: 149 och *Magnus Erikssons Landslag*, kon. balk. V: 2, 3, samt § 16 i 1809 års reg. form.

i Sverige, att konungen skall »lag styrka och frid hålla» *, således ej lag bryta och ej sätta lust till lag.

Hvem prisar icke 1720 års män, att de så talade och skrefvo? Men dermed var dock endast grundsatsen utsagd; slutsatser kunna dragas på olika sätt och den yppersta sanning tillämpas skeft. Går man längre in i 1720 års regeringsform, träffar man dock ännu några ord af bästa art: »Ingen ny lag må stiftas och ständerna påträngas emot deras ja, samtycke och vedertagande, ej heller någon gammal lag, den med godan vilja deras fångnan är, förvandlas, ändras eller afskaffas» (§ 4). Dessa ord, som i sig sjelfva icke innehålla något annat än hvad vi ännu äska och begära (1809 års reg. form § 87), fingo sin förklaring i konungaförsäkran, hvilken så lyder i konungens namn: »Såsom jag städse är benägen att alltid instämma med samtlige rikets ständer, såsom magt egande nu och framdeles att göra sådana beslut, stadgar och förordningar om sig och riket, som de pröfva tjenliga till det allmänna bästa samt deras sällhet och trygghet, alltså försäkrar jag att styra och regera efter riksens stadgar, beslut och i synnerhet efter den regeringsform, hvilken samtlige rikets stän-

* *Uplands-lagen*, kon. balk. I.

der författat hafva eller nu och framdeles pröfva nödigt att förbättra och stadga» (kon. förs. § 6). Detta var dock något annat än den gamla Svenska häfden. Ej hade man hört förut, att konungens vilja icke finge vara någon annan än att alltid instämma med samtliga rikets ständer om hvad lag och laga stadgar skulle innehålla, och att således ständerna allena, men icke de med konungen och han med dem, skulle stifta lag. Från dessa ord, som nu skrefvos för Sveriges konung, underlåter eftertanken icke att vända sig till baka till året 1680 och de efterföljande på Carl XI:s tid samt till lifvet i Sverige under Carl XII. Den tiden sänkte sig tyngden på konungamagtens sida allt för tung, nu åter på folkmagtens till öfverdrift. Felet hade vid båda tillfällena sin förklaring, till en viss grad sin ursäkt, i frestande tidsomständigheter. Man dömer icke Sveriges store Carlar med den strängaste dom, ehuru de icke höllo Svenskmanna frihet lika helig som Sveriges ära oförkränkt; men då nya lagar måste skrifvas sedan Carlatiden visat sin förgänglighet, fäller man ej heller domen mera sträng, om det icke lyckades bevara jemna måttet när bröstvärn skulle resas mot missbruk, hvilka man dyrt fått lära känna.

I det följande stycket säger konungen: »förklarar jag, äfvensom rikets ständer det gjort hafva, den böra vara kungliga tronen förlustig samt anses såsom en rikets fiende, hvilken antingen genom uppenbart våld eller förborgade stämplingar kunde vilja sig till enväldig upphäfva» (kon. förs. § 7). Här talar hatet mot ett regeringssätt, under hvilket man med nöd hade undgått det yttersta förderfvet; men tanken är i grunden blott, att rikets konung lofvar hålla tro och svuren kungaed, hvilket betyder, att »ett å regentens sida brutet samhällskontrakt tillintetgör hans rättigheter»*. Denna grundsats gör sig praktiskt gällande när nöden drifver, men uttryckssättet i 1720 års regeringsform är sådant som icke passar i en monarkisk statsförfattning. Det passar icke att skrifva en lag för rikets konung i sådana uttryck som skrefve man en brottmålslag mot politiske äfventyrare. Men om man således beskyller 1720 års lagstiftare, att de ej förstodo monarkiskt skick, så vore det likväl temligen dåraktigt att fordra, att de, som lefde på den tiden, skulle hafva lärt sig det följande århundradets statslära, och att de, som hade stått på undergångens brant

* Geijers ord. *Saml. Skrifter* I. 6: 225. Jfr kon. förs. 1720, § 22, 23.

med envåldskonungen, icke skulle låtit »reaktionen» taga ett eller annat steg för långt. Misstaget, som de begingo, var icke större, snarare mindre än som vanligen begås af de nye mägtige, när ett regeringssätt är sönderbrutet, en konungatron störtad eller ett folkvälde undertryckt.

Sådan var ställningen åren 1719 och 1720; den var ej olik 1809, men då blef jemna måttet bättre bevarädt. Om detta räknas dem till heder, som skrefvo grundlag den gången, så var det också deras lycka, att de hade den erfarenhet af blandad art, som 1720 års regeringssätt då hade lemnat åt sin eftertid. Erfarenheten år 1809 varnade dubbelt med en missbrukad konungamagt och ett missbrukadt rikets ständers herravälde, men för männen 1720 fans blott den ena erfarenheten. På denna tänkte de.

Men nu hade Sveriges statsförfattning från gammal tid haft äfven en annan beståndsdel, rikets Råd. Om dess bestämmelse att vara vårdare af Svenska folkets frihet, på samma gång Rådet var Sveriges konung till hjelp, hade Sveriges historia mycket att förtälja, så om bruk som missbruk. Denna erfarenhet hade lagstiftarne år 1720 att begagna. Regeln, som de skrefvo, lydde först och främst så: »näst kon-

ungens höghet hafver af ålder varit och förblifver största vördning hos rikets Råd» (reg. form. § 12). Dermed var felet bättradt, som Carl XI begick, när han »blottade Rådet på all verklig betydelse»*. En bestämd rådkammare blef föreskrifven. Men härtill lades en närmare bestämmelse, att »konungen eger styra rike sino med och således icke utan, mindre emot riksens Råds råde». Regeln behöfde förklaras, hvilket skedde med föreskrift, att, när vid delade meningar flertalet öfvervägde med mera än två röster, skulle dess mening antagas af konungen (reg. form. § 12—15, kon. förs. § 8, 9). Sveriges rikes regering ej såsom en konungaregering allenast, utan såsom en gemensam konunga- och rådsregering, sådant tänkte man sig att regeringssättet borde vara. Skall nu detta ur vår tids synpunkt kallas en förnedrad konungamagt och sägas vara något helt annat än hvad Sveriges historia redan på den tiden lärde att det Svenska regeringssättet borde vara, så förtjenar dock att besinnas, om skilnaden i verkligheten är mycket stor mellan en sådan rådsregering, med en konung jemte Rådet, och det sätt att föra ett rikes styrelse, hvilket i vår tids lagbundna monarkier af mången, som icke erkänner sig vara en af-

* Geijers ord. *Saml. Skr.* II. 5: 10.

fälling från monarkien, anses vara det enda rätta. Tänker man sig in i deras ställning, som skrefvo 1720 års regeringsform, måste lagbudet hafva framgått såsom en naturlig följd af hela deras föreställningssätt och delar felet att vara något ensidigt. Men icke låg detta fel i något fullkomligt förbiseende af Svenska historiens lärdom, ty denna innehåller verkligen icke, att Rådet endast skall gifva råd, som kunna godtyckligt lemnas åt föraktet, utan Svenska historiens lärdom är, att Rådet eger »konungen styrka till rikets rätt med all sin magt, att han må hålla den ed han har riket sitt svurit och allmogen honom»*. Detta är gammal Svensk »rätt och sanning» (reg. form. 1809 § 16), och att denna gjordes till en verklighet, måste hafva varit en förtjenst och icke ett fel. Det verkliga felet var mycket ursäktligt; det var blott detta, att de, som lefde på den tiden, icke viste det, som hvar och en i vår tid vet, att »konstitutionella garantier» kunna finnas af bättre art och under värdigare form än omröstning i en rådkammare.

Mycket ofullständig blefve dock kunskapen om 1720 års regeringsform, i fall betraktelsen stadnade vid denna punkt. Den tid var länge

* *Magnus Erikssons Landslag*, kon. balk. IX: 3.

sedan gången, då rikets Råd kunde vara en magt på egen grund och botten eller, såsom orden lydde, en »mediator», en sjelfständig medlare mellan konung och folk och ett »särdeles och det femte ståndet uti riket». Rikets Råd i denna mening blef graflagdt år 1680 *, och de, som lefde och lagstiftade åren 1719 och 1720, hade ingalunda för afsigt att väcka det till lif igen. Tankarne vid dessa båda tidpunkter voro fullkomligt sammanstämmande i denna del, men med tillämpning på motsatt sätt. Förra gången förvandlades Rådet till kronans redskap, nu åter till rikets ständers tjenare. Mot magten på den ena sidan svarade ansvarigheten på den andra, då skrifvet blef, att »rikets Råd äro förbundne att vara rikets ständer ansvarige och göra hvar för sig redo för deras rådslag, votering och förhållande, när ständerna sådant af dem fordra» (R. F. § 14, 15). Och ständernas magt var icke blott redofordrande, utan till den samma hörde äfven, att Rådets ledamöter förordnades, väl icke ovilkorligt af ständerna, men dock så, att konungen vid deras utnämning var bunden vid ett af ständerna upprättadt förslag (R. F. § 12).

* Kon:s approbation uppå rikets ständers förklaring d. 10 dec. 1680. Stiernman 2: 1873—1874.

Här torde åter kunna sägas, att skilnaden är större i form än i sak mellan då och nu, ehuruväl saken icke heller är alldeles lika. Ett fel var, att ansvarigheten blef formlös, och således intet hinder fans, att ju rikets ständer kunde göra sig ej blott till redofordrande åklagare, utan äfven till domare. Detta fel har undvikits i 1809 års regeringsform, och likaså är riksdagens inflytande på utnämning af Rådets ledamöter nu för tiden intet annat än det, som riksdagen kan sig förskaffa genom vigten af ett ord, taladt i Svenska folkets namn. Men vår nuvarande regeringsform har i fullaste mått erkänt grundsatsen, att konungamagtens rådgifvare böra vara sådana personer, som ega ej blott konungens, utan äfven Svenska folkets förtroende, hvilket af riksdagen uttalas (R. F. 1809 § 107).

Det vigtiga för dem, som skulle lefva efter 1720 års regeringsform, låg deruti, att magten, som blef Rådet gifven, var rikets ständers magt, att i deras stad och ställe bruka. Det blef ett ganska lämpligt talesätt, att Rådet kallades »rikets ständers fullmägtige» *.

---

* Jfr noten hos MALMSTRÖM, *Sv. polit. hist.* 1: 196, att denna benämning förekommer åtminstone så tidigt som på 1723 års riksdag.

Magtens öfvervigt låg således hos ständerna. Men det vore dock orätt, om man sade, att konungamagten ohjelpligen förstördes. Väl må det icke hafva varit af någon afgörande vigt, att vissa saker voro undantagna från Rådets omröstning (R. F. § 20) och således hänvisade att af konungen med full beslutande magt afgöras; men vigtigare var, att dessa ständer, som nu skulle vara magtegande, icke voro genom sjelfva sin sammansättning rätt väl egnade att med enigt eftertryck göra magten gällande. Utsigten var ganska lofvande för den politik, som förstår att herska genom söndring. Dessa fyra stånd voro ingalunda otillgängliga för afundsjukans känsla sins emellan; med ståndsprivilegier, som innehades eller som eftersträfvades, kunde ståndstvister följa, hvarvid lätteligen kunnat hända, att konungen blifvit skiljedomare, om också ej med sådan magtfullkomlighet som på Carl XI:s tid, men dock så, att konungamagten blifvit mycket starkare i verkligheten än denna mågt enligt regeringsformens bokstaf skulle vara. Om mångväldets fara alltid är att sakna enighetens kraft, så ökades faran genom de magtegandes splittring på fyra särskilda, sins emellan mycket olika beståndsdelar. Det var verkligen ingen nödvändighet, att regerings-

sättets utveckling skulle i längden blifva sådan den samma nu blef. Statsförfattningars praktiska betydelse beror icke endast af ordalydelsen i en grundlag, utan äfven af tidens förhållanden och de personliga egenskaperna hos dem, på hvilka tillämpningen ankommer. När en grundlag stiftas, vet lagstiftaren icke hurudan tidens gång kan blifva under en längre framtid, ej hvilka frukter statsförfattningen kan bära under förändrade förhållanden. Konungamagtens mer än måttligt stora inskränkningar föreskrefvos nu af misstroende, och det bör ej nekas, att anledning till misstroende fans och fortfor att finnas under den följande tiden. Men om den moraliska magten hos en vördnadsbjudande personlighet på konungatronen hade förvandlat misstroendet till förtroende, kunde det hafva inträffat, att konungamagtens inskränkningar blifvit temligen overksamma. Ty i trots af hatet mot envåldsmagten fans hos Svenska folket i behåll ett betydligt stycke af gammalt »konungskt» sinnelag, hvilket visade sig i den belåtenhet, hvarmed detta folk skulle se denna statsförfattning öfverlemnas åt förgängelsen, när dess tid var gången. Det hade nemligen låtit sig erfara, att skilnaden var betydlig mellan de fyra rikets ständer i Svenska folkets namn och Sven-

ska folket sjelft. Tidens förhållanden hade varit sådana, som befordrade mångväldets ytterlighet, och icke sådana, som hejdade öfverdriften. Men ingen menniska kan göra sig en bestämd föreställning, hurudan frukt 1720 års regeringsform skulle burit, om på konungatronen suttit statsmän af Carlarnes art och Gustavernas *.

Hvilka fel och synder man må tillskrifva den s. k. frihetstiden, faller skulden öfver dem, hvilka missbrukade regeringssättet, men icke mycket öfver upphofsmännen. Desse skulle icke kunnat göra bättre än de gjorde. Var här likväl redan från början en magt, som utsväfvade, så skedde detta icke så mycket genom det som regeringsformen innehöll, utan mera derigenom att åtskilligt saknades. Der fans ej något sådant grundlagsbud som § 90 i 1809 års regeringsform, hvilken bjuder, att »under riksdagens öfverläggningar och pröfning må icke uti något annat fall eller på något annat sätt, än grundlagarne bokstafligen föreskrifva, komma frågor om embets- och tjenstemäns till- och afsättande, regerings- och domaremagternas beslut, resolutioner och utslag, enskilde medborgares och korporationers förhållanden, eller verkställigheten af någon lag, författning eller inrätt-

* Jfr yttrandet hos Malmström, l. c. 1: 212.

ning». Allt detta, som nu är riksdagen strängeligen förbjudet — och hvilket förbud just innehåller säkerhetsmåttet mot en hersklysten riksdag — kunde utan hinder i 1720 års regeringsform dragas under ständernas pröfning, och den lagstiftande riksförsamlingen göra sig till regerande. Och slutligen — ett fel bland de största — fri yttranderätt saknades.

Äran eller klandret för regeringsformens förtjenster eller fel tillhör icke Arvid Horn särskildt i något större mått. Förhållandet var det samma nu som år 1719, att här var ett verk af många och arbetets rigtning i det hela bestämde sig sjelf *. Men icke heller finnes någon anledning att anse Horns personliga åsigter hafva varit hufvudsakligen afvikande från den allmänna meningen. Det är sant, att Horn yttrade i Rådet den 6 april 1719, att han skulle varit glad, om ständerna tillagt drottningen (konungen) större magt än regeringsformen innehöll **. Men huru långt han velat gå på den konungska sidan, har han icke närmare förklarat. Troligen var skilnaden mellan det, som Horn skulle önskat att ständerna hade gjort, och det, som de verkligen gjorde, blott en skilnad mellan litet mera och

* Jfr ofvan s. 6.

** Jfr ofvan s. 68.

litet mindre. Någon synnerlig nitälskan af sådan art, som det anförda yttrandet kunde synas utmärka, ådagalade han hvarken år 1719 eller 1720 *. Tvärt om visade han sig, likasom ständerna i allmänhet, mycket ömtålig mot hvarje skymt af »suveräneteten». Der fans en misstänksamhet, som icke tålde, att någon menniska yttrade ett ord som kunde beteckna, att något det minsta spår af den onda saken skulle blifva qvar i regeringsformen. Denna sinnesstämning visar sig i hvad man skulle kunna kalla den Rutenschiöldska frågan.

En ledamot vid namn Rutenschiöld vågade på riddarhuset frambära ett anförande af innehåll, att »det, som Sveriges beskrifna lag uti det fjerde kapitlet konungabalken Landslagen en konung föreskrifver», vore tillräckligt; annan regeringsform behöfdes icke **. Detta skulle, ordagrant fattadt, väl icke hafva inneburit en återgång till suveräneteten, utan till det regeringssätt, som hade funnits förr än suveräneteten fans; det handlade om Sveriges gamla, lagbundna statsskick. Nu hade likväl konunga-

* Jfr om öfverläggningar i Rådet år 1719 Bowallius, l. c. s. 262.

** Rutenschiölds skrift läses bland bilagor hos Montan, s. 301.

magten enligt den gamla häfden visserligen varit i grundsatsen lagbunden, men i tillämpningen något obestämd. Landslagen, skrifven på 13—1400:talet, gjorde icke till fyllest på 1700:talet. Och förslaget medförde, att ständerna år 1720 skulle rifvit upp sitt eget verk, som de hade stadgat år 1719. Ty närmare bestämningar utöfver den gamla konungabalken skrefvos ju redan då. En fåvis man måste Rutenschiöld hafva varit, om han trodde, att ständerna skulle höra på sådant tal. Ridderskapet och adeln fann också talet mycket »anstöteligt», och fråga uppstod om att genast arrestera Rutenschiöld. Detta blef väl icke adelns beslut, men Rutenschiölds skrift meddelades de öfriga stånden med förklaring, att adeln »med största missnöje hört denna skriften och ville utnämna en kommission öfver Rutenschiöld»; han skulle således ställas under åtal *. Han blef äfven i näst följande plenum anvisad att hålla sig borta från riddarhuset till dess han förklarat sig och så länge han stod under ransakning **. Ordet var således icke fritt i adelns öfverläggningar, och fördragsamhet

* Ridd. och ad. prot. d. 28 april. MONTAN, s. 130—131. Fråga var till och med om att arrestera äfven »concepisten», som af Rutenschiöld uppgafs vara en kanslist vid namn Drysell.

** Ridd. o. ad. prot. d. 30 april. MONTAN, s. 138.

mot en obehaglig mening fans icke *. Och i denna del var Horn ej mera upplyst än de öfrige. Han gjorde ingen svårighet vid det som yrkades, att midt i plenum arrestera Rutenschiöld, och när beslutet var fattadt att göra det nyss nämnda meddelandet till de öfriga ständen, utlät sig Horn, att »det skulle vara väl, om man toge allt sådant, som gör något inbrott i vår lag och regeringsformen, på sådant sätt». Det kan vara en möjlighet, att Rutenschiöld verkligen var ett språkrör för vidsträcktare planer, med upphof i den nye konungens omgifning ** och hvilka voro af sådan art, att de borde bemötas med det starkaste afslag; men detta kunde väl hafva skett utan att yttranderätten förtrycktes. Sjelfva det föremål, som här förelåg att bedöma, Rutenschiölds skriftliga

* Det stränga förfarandet mot Rutenschiöld var likväl icke enhälligt. Protokollet d. 30 april utmärker ett oroligt och bullersamt uppträde på riddarhuset, hvilket äfven omtalas i den hos GJÖRWELL, *Allmänna tidningar 1772*, införda journalen, s. 62. En ledamot, Åkerhjelm, anmärkte ganska rigtigt, att »det intet vore herr Rutenschiölds, men ridderskapets och adelns frihet, som lider härigenom». De ofrälse ständen yttrade sig med en viss betänksamhet. Presteståndet önskade, att det »litet måtte hafvas anstånd». Borgare- och bondestånden ville afvakta Rutenschiölds förklaring. MONTAN, s. 137—145.

** Jfr berättelsen hos FRYXELL 31: 33—34, hvarest talas om ett skriftligt yttrande af Rutenschiöld i en annan sak.

yttrande, var i sig sjelft temligen oförargligt, om ock föga välbetänkt, och frågan handlade icke om ett brott mot en gällande lag, utan blott ett meningsuttryck om ett lagförslag, som var under öfverläggning.

Uppträdet med Rutenschiöld var icke det enda tillfälle, då Horn afböjde ett välment försök att lossa något litet på de styfva band, med hvilka konungamagten hade blifvit belagd. Det inträffade, sedan konungaförsäkran redan var färdig och af konungen antagen samt regeringsformens granskning nära sitt slut, att en ledamot på riddarhuset (Hamilton) började föra nytt tal om den punkten (§ 22) i konungaförsäkran, som innehöll, att ständerna skulle vara fria från sin tro- och huldhetsed, i fall konungen å sin sida »skulle finnas hafva öfverträdt sin ed och försäkran eller hvad ständerna vidare pröfvade nödigt att fastställa». Hamilton ansåg en förklaring böra gifvas, huru vida detta skulle gälla blott »de vigtigaste punkterna eller hela lagen». Skulle det utsträckas till hela lagen, så tycktes detta »vara för hårdt». Det borde göras en åtskilnad mellan små och ringa saker och det, som vigtigt är.

Men härtill svarade landtmarskalken (Horn): »Man vet ju huru Svenske undersåtar med under-

dåniga föreställningar inkommit hos sine konungar, enär det varit något, som rättas bort. Ja, vi ha sett af gamla exempel, att när vi haft elake konungar, så har vår nation haft den moderation, att de intet gripit till någon ytterlighet så länge högsta nöden ej drifvit dem dertill. Konungen vill intet göra orätt; men gör man en sådan åtskilnad, ser det ut som man skulle förutsätta, att Kungl. Maj:t skulle vilja göra orätt i små saker, och det vill Hans Maj:t intet. Skulle någon få orsak besvära sig öfver Kungl. Maj:t, kan det ej ske utan på en riksdag; då lära väl ständerna bruka den försigtighet, som en så grannlaga sak fordrar» *.

Utan tvifvel skulle Hamiltons mening varit mycket väl grundad, i fall här hade varit fråga om en brottmålslag, der visserligen olika straff böra finnas för större och mindre förbrytelser. Men svaret, som Horn gaf, var en statsmans tal, hvilken förstår, att den högvigtiga saken, konungens och folkets trohet eller löftesbrott, icke låter sig på detta sättet beskrifva och ännu mindre i tillämpningen behandla efter bokstafven. Den lag, som derom handlar, må skrifva sin allmänna regel; tillämpningen kommer alltid att bero på god eller ond vilja och hvad statsmannaklok-

* Ridd. och ad. prot. d. 2 maj. MONTAN, s. 161—162.

heten finner nödvändigt när händelsen inträffar. Tanken, som Horn uttalade, var ingen annan än att den grundsatsen borde gälla, att pligt och rättighet vore ömsesidiga.

Denna punkt i konungaförsäkran var skrifven i en ton, som kanske icke är rätt passande i en monarki; men der ligger sanning i grundsatsen. Orden kunna skrifvas annorlunda än de skrefvos denna gången; men blott den lag är vördnadsbjudande, som framställer rätt och sanning ren, oförstäld och oinskränkt. Majestätets värdighet blifver icke bättre bevarad, men väl neddragen till att vara ett ganska simpelt föremål, om grundlagen likasom uppställer en räkning, så att vissa lagbud skulle finnas, dem konungen väl har lofvat att hålla, men, om han bryter dem, får det passera, andra punkter deremot uppräknas, om hvilka det skulle gälla, att, om konungen bryter dem, blifver han afsatt, likasom en embetsman mister tjensten, men blott för grofva embetsfel. Slikt påminner något litet om Polska »republiken», der man fick höra det talet, att konungen skulle gå igenom sina »varningsgrader» innan man afsatte honom *.

I grundlagstiftningens formella behandling vid riksdagen måste Horn hafva haft en betydlig

* Nordberg, 1: 276.

andel såsom landtmarskalk. Han dref arbetet med den »drifsamhet», som hörde till hans lynne, enligt hvad Carl XII har intygat *. Detta lynne uppenbarar sig i orden, som han talade när han föredrog regeringsformen på riddarhuset till att afgöras: »Det visar ju erfarenheten, att om en Rätt eller Rådet låter arbeta ut en sak, så kan man på en eller två timmar afgöra den, som eljest skulle taga bort lång tid. Och på detta sättet slippa vi trätor och oenighet». Orden yttrades i den mening, att anmärkningar, som enskilde riksdagsmän ville göra vid regeringsformen, borde öfverlemnas till deputationen (utskottet) utan att förut uppläsas i ståndet, hvilket också blef den form för behandlingen, som adeln beslöt att iakttaga **. Protokollet utmärker icke, att långa och brydsamma öfverläggningar förekommo på riddarhuset; snarare fick Horn pröfva sin förmåga såsom underhandlare vid sammanjemkningen af de särskilda ståndens meningar ***.

---

* Se 1 afd. s. 515.

** Ridd. och ad. prot. d. 21 april. MONTAN, s. 113—114.

*** Jfr BOWALLIUS, l. c. s. 295. För jemförelsens skull må följande anmärkas. År 1719 öppnades riksdagen d. 22 jan., förslag till reg.form var färdigt d. 7 febr., och så väl reg.formen som drottningens försäkran äro daterade d. 21 febr. — År 1720 blef prins Fredriks förslag till

Märkvärdigt och bebådande för kommande tider var, att rikets Råd icke spordes om regeringsformen. Rådet kände sig förbigånget och intog i sitt protokoll en förklaring, att rikets Råd icke hade fått del af regeringsformen innan den var blifven afgjord sak. Detta ville Rådet hafva anmärkt »för efterkommandernes skull», således som en reservation, ty det föreföll besynnerligt, att, ehuru regeringsformens inledning så lydde: »Vi efterskrifne Sveriges rikes Råd och ständer m. m.», likasom om lagen vore icke blott med ständernas, utan äfven med Rådets »öfverenskom-

---

kon.försäkran hänvisadt till deputationen d. 15 mars och var derifrån återkommet d. 22 mars, hvilken dag blef den, på hvilken rikets ständer fattade sitt beslut. Utarbetningen af den nya reg.formen hänvisades till deputationen d. 22 mars, deputationens förslag var inkommet till ståndeu d. 13 april och blef då på riddarhuset bordlagdt. Andra föredragningen egde rum d. 21 april, men de afgörande öfverläggningarna ej förr än d. 30 april samt d. 1 och 2 maj, hvilken dag reg.formen är daterad. — År 1809 sammanträdde konstitutionsutskottet d. 12 maj, utskottets förslag till reg.form är dateradt d. 2 juni, och den antagna regeringsformens datum är d. 6 juni. — Jfr *Konstitutionsutskottets memorial och öfriga expeditioner 1809—10*, utgifna efter beslut af 1873 års riksdag. — Enligt journalen i GJÖRWELLS *Allmänna Tidningar*, s. 62, har öfverläggningen på riddarhuset d. 30 april varit ganska bullersam, hvilket dock icke visar sig af protokollet.

mande affattad», hade Rådet icke fått någon del deraf förr än efteråt, sedan urkunden redan var af konungen underskrifven. Rådsprotokollet upplyser, att Rådet hade fått löfte af landtmarskalken (Horn) den sista dagen att få se regeringsformen, och viss timme var utsatt, kl. 4 e. m., men detta löfte blef icke uppfyldt; Rådet fick vänta förgäfves, till dess det slutligen tröttnade och åtskildes kl. half 9 på aftonen. En stund derefter blef regeringsformen omsider uppskickad i rådkammaren, men som Rådet då icke var samladt, blef urkunden genast återtagen för att under natten renskrifvas, emedan den måste vara färdig till kröningen, som förestod dagen derpå. Af denna berättelse visar sig, att meningen väl icke var att alldeles undandraga den vigtiga handlingen från Rådets kännedom, men någon annan andel i behandlingen var icke Rådet tillämnad än att få se regeringsformen i största hast, i sista stunden. Att icke ens detta gick i fullbordan, berodde derpå, att regeringsformen icke var färdig hos ständerna förr än i sista ögonblicken och tiden brådskade för kröningens skull. Annorlunda hade tillgått med 1719 års regeringsform, som verkligen hade varit under öfverläggning i Rådet, och vid drottningavalet 1719 samt konungavalet år 1720 var Rådet inbjudet till öfver-

läggning på riddarhuset*. Man känner icke något hinder, att ju äfven nu kunnat tillgå på samma sätt, men det skedde icke. Det snäfva sätt, på hvilket Rådet således fick erfara rikets ständers öfverlägsenhet, var en vink, att Rådet numera endast egde att taga rikets ständers bud till efterrättelse. Att Horn såsom landtmarskalk lät sådant passera, är anmärkningsvärdt äfven derföre, att han sjelf just nu stod i begrepp att åter inträda i Rådet**.

Sedan konungavalet var hållet och regeringsformen antagen jemte konungaförsäkran, har 1720

* Ridd. och ad. prot. d. 23 jan. 1719 och d. 22 mars 1720. Montan, *Riksdagen 1719*, s. 6, och *Riksdagen 1720*, s. 81. Jfr Gjörwells *Allm. Tidn. 1772*, s. 62.

** Rådsprot. d. 5 maj. — Hvad det beträffar, att Rådet skulle vara åberopadt i regeringsformen såsom deltagande i lagstiftningen, förhåller sig dermed på följande sätt. Konungen säger sig vara antagen till konung af »rikets Råd och ständer», men regeringsformen säger han sig hafva antagit såsom en af »rikets ständer», således icke af Rådet och ständerna, stiftad lag. Derefter följer inledningen, skrifven i ständernas och Rådets namn gemensamt; men blott »ständerna» nämnas såsom de der hafva utöfvat beslutande magten. På samma sätt nämnas i slutmeningen endast »ständerna» såsom de der hade stadgat det som ofvan beskrifvet var, men Rådet nämnes såsom hafvande jemte ständerna underskrifvit regeringsformen. Några underskrifter af rådsherrarne finnas likväl icke i den tryckta upplagan hos Stiernman.

års riksdags historia ännu att förtälja ett och annat ganska märkligt om huru Arvid Horn bevisade sin statsmannaförmåga i den tvist, som fördes angående *ståndsprivilegierna*. Denna tvistefråga hade tagit sin början år 1719, och frågans ståndpunkt år 1720 fordrar således en återblick.

Med den nyss förvärfvade magten följde genast begäret hos de särskilda stånden att erhålla sina ståndsprivilegier försäkrade. Ulrika Eleonoras drottningaförsäkran innehöll (§ 9), att hvarje stånd skulle bibehållas vid sina privilegier, »sådana som de nu öfversedda och till närvarande tider lämpade varda». En granskning af privilegierna blef således antydd; men det stadgande, som följande året intogs i regeringsformen (1720 års R. F. § 49), att inga nya ståndsprivilegier fingo gifvas utan samtliga ståndens samtycke, detta stadgande fans icke år 1719. Nu bevakade adeln sin rätt och prestestånd sin; borgarestånd åter ville förbehålla sig, att städerna skulle få till nästa riksdag »sammandraga deras privilegier och dem sedan uppsätta». Men adeln gick de öfriga stånden i förväg och utverkade drottningens bekräftelse på adelsprivilegierna, utan att de ofrälse stånden fått tillfälle att yttra sig. Presteståndets privilegier blefvo af drottningen godkända i hufvudsakliga delar, men likväl icke formligen stad-

fästa. Preste- och borgareståndet beklagade sig öfver den ensidiga behandlingen af adelsprivilegierna och påstodo, att aftal varit träffadt om att »ständen skulle genomse hvarandras besvär och privilegier», men detta hade icke skett, och adeln hade »ändå utverkat sig sina privilegiers stadfästelse». De båda ofrälse ständen anhöllo att till nästa riksdag få inkomma med påminnelser. Regeringens beslut blef, att saken »utställdes tills vidare» *. Dessa ord kunde så förklaras, att privilegiibekräftelsen icke var ovägerligen afgjord, och detta måste hafva varit regeringens mening i hvad angick presteståndets privilegier, alldenstund dessa icke nu blefvo stadfästa; men adeln kunde visserligen fordra, att dess privilegier skulle gälla såsom afgjord sak, ty bekräftelsen var verkligen gifven.

De ofrälse ständen underläto icke att göra sig påminda vid 1720 års riksdag, och Horn var genom sitt embete såsom landtmarskalk föranledd att taga en betydlig del i sakens behandling.

---

* Preste- och borgarest. skrift finnes bland bilagor hos MONTAN, *Riksdagen 1719*, s. 186. Presteståndets prot. d. 27 maj—1 juni 1719, Borgareståndets prot. d. 27—29 maj. CEDERSCHJÖLD, *Riksdagen i Stockholm år 1719*, s. 451—459, 567—569. Rådsprot. d. 26, 27 maj, d. 1 juni, cit. hos MALMSTRÖM, *Sv. polit. hist.* 1: 199—202. Jfr BOWALLIUS, l. c. s. 276—278.

Horn tog ordet i adelns sammankomst den 15 mars med följande framställning. »Det höglofliga ridderskapet och adeln äre i dag uppkallade till mycket angelägne ärenden. Alles vår välfärd beror på enighet mellan alla fyra ständen. Skola vi få enighet, måste vi taga den vägen, som förer oss dertill. Jag har förnummit, att de andra ständen hafva ett slätt förtroende till ridderskapet och adeln. Det skall härröra af våra privilegier, som ridderskapet och adeln 1719 fingo bekräftelse uppå. Fördenskull tycker jag, att ridderskapet och adeln gjorde väl, om de utnämnde deröfver en deputation af sitt stånd, till hvilken de andra ständen kunde skicka sine deputerade att göra sina påminnelser vid berörda privilegier; sedan kunde det föredragas ridderskapet och adeln in pleno, och förmodar man att ridderskapet och adeln lärer fägna dem i det, som de kunna bege sig uti» *. I dessa ord ligger mycket innehåll, när man besinnar tidpunkten. Talaren varnar för split och söndring; han hade mycket skäl att så göra. Man befann sig i verket med de vigtigaste saker, regentombytet, konungaförsäkran, regeringsformen, hvarjemte man ännu hade rikets fiender och det ömtåliga förhållandet till hertigen af Holstein-Gottorp.

* Ridd. och ad. prot. d. 15 mars 1720. MONTAN, s. 72.

Här fans alldeles tillräckligt af vidt utseende bekymmer, utan att dertill utkasta ett tvedrägtens frö. Och då nu icke kunde hindras, att ett sådant fans, var sättet, som Horn ville bruka, icke att gå motståndarne på lifvet för att kufva dem, utan att gå dem till mötes för att afböja striden genom försonlighet. Horn var adelsman, säkert så mån som någon kunde vara om sitt ståndsinteresse; han var adelns anförare, dess landtmarskalk; han hade all anledning att, om han det velat, uppträda såsom adlig partichef och ställa det ena ståndets trots mot de andras missunsamma klagan. Men detta undviker Horn; han lemnar de fastställda privilegierna öppna för underhandling, med föresats att adeln borde vara i möjligaste måtto tillmötesgående. Statsmannen underordnar ståndsinteresset under allmänna politiska beräkningar; han ser huru ömtålig frågan är, huru farlig striden kan blifva för fäderneslandet.

Adeln biföll Horns förslag och beredde sig således att på fredligaste sätt bemöta de klagomål, som voro att förvänta. Någon formlig klagoskrift var ännu icke inkommen, men en sådan skulle komma från alla tre ständen, ty prester och borgare hade nu tagit äfven bönderna i sällskap. De tre ständen beklagade sig öfver förfarandet

vid den förra riksdagen. Sjelfva innehållet i adelsprivilegierna vore också förfördelande och sades göra ändring i Sveriges beskrifna lag. De tre ständen anhöllo, att privilegierna måtte blifva hvilande till dess påminnelser blifvit gjorda och tagits under öfvervägande af samtliga ståndens deputerade *.

De ofrälse ståndens begäran var redan så godt som bifallen genom adelns nyss omtalade beslut att låta 1719 års privilegier skärskådas gemensamt. Och nu hade adeln dessutom låtit i konungaförsäkran (§ 12) skrifvas, att inga ståndsprivilegier finge gifvas utan samtliga »ståndens vetskap och påminnelser», hvilket stadgande snart skulle komma att i regeringsformen (§ 49) utsträckas derhän, att äfven samtliga ståndens »samtycke» fordrades. Men visserligen var regeringsformen icke afgjord när de ofrälse ständen framstälde sin begäran, och icke heller när adeln fattade det ofvannämnda beslutet den 15 mars. Det medgifvande adeln hade gjort var så mycket mera otvunget som regeringsformens tillämpning kunde bestridas i afseende på privilegier, som voro gifna förut. Må hända dock

* De tre ståndens skrift, bland bilagor hos MONTAN, s. 322, är odaterad, men i innehållsförteckningen hänförd till d. 2 april.

att de ofrälse ståndеn icke behöfde tacka adeln särdeles mycket för dess medgifvande, ty äfven dessa stånd ville äska privilegier, dem adeln kunde önska att få taga under ompröfning.

Emellertid företog sig nu deputationen att granska privilegierna; men detta drog på tiden, och fullständig enighet stod icke att ernå. Landtmarskalken (Horn) anmälde förhållandet i adelns plenum *, sägande: »Jag bör berätta för höglofliga ridderskapet och adeln, huru det gått med den deputation, som blef förordnad öfver adliga privilegierna att jemka dem med de andra ståndеn. Man har gått så långt man kunnat med dem, men det har intet lupit bättre af, än att de lade i går in en skrift och gingo ifrån allt det de förr blifvit med oss ense om». Den afsigt Horn hade haft, att komma öfverens i godo, hade således varit utan framgång. Nu voro deputationens förhandlingar afbrutna, och man hade att besinna hvad under sådant förhållande var att göra.

Tvisten handlade egentligen om den punkt i privilegierna, som var ämnad att innehålla, det ingen ofrälse man finge ega frälsegods. Eljest var allt »så godt som regleradt» **; men här låg stötestenen.

* Ridd. och ad. prot. d. 5 juli. MONTAN, s. 240—241.

** De adlige deputerades berättelse bland bilagor hos MONTAN, s. 319.

De ofrälse ständen hade nu begärt, att med adliga privilegierna måtte »till nästa riksdag hafvas anstånd, dock således, att de emellertid till sin kraft och verkan alldeles hvila». Adelns deputerade åter ansågo »ingen vara af den tanken, att de adliga privilegiernas bekräftelse borde utsättas till nästa riksdag, ännu mindre att de skulle emellertid vara utan verkan». Frågan vore blott hvilka privilegier man nu skulle anmäla till bekräftelse, antingen 1719 års privilegier eller de äldre från konung Gustaf Adolfs tid år 1617. Deputerade ansågo väl 1719 års privilegier vida bättre och adeln berättigad att åtnjuta dem. Men om adeln vidhöll denna sin rätt, skulle tvisten med de öfriga ständen ej taga slut, »då likväl enighetens bibehållande uti rikets närvarande tillstånd ytterst angelägen och nödig» var. Konung Gustaf Adolfs privilegier borde deremot ej blifva så mycket motsagda, alldenstund de hade varit redan förut »från konungar till konungar alltid stadfästade och gillade». Derföre ville nu deputerade hemställa till ridderskapet och adeln att för den goda fredens skull låta bero vid en bekräftelse af 1617 års privilegier, »till vidare ständernas öfverenskommande vid en annan riksdag». Adeln skulle således åtnöjas med sin gamla, obestrid-

liga rätt till dess ständen kunde komma öfverens om erforderliga förändringar. Härvid var dock en betänklighet, att dessa 1617 års privilegier icke med tydliga ord uteslöto de ofrälse ständen från rättigheten att förvärfva frälse egendom, ehuruväl man trodde sig kunna anse detta vara meningen äfven i dessa privilegier. Men denna bristen kunde hjelpas, om adeln inom sig inginge en öfverenskommelse att icke sälja något frälse gods till ofrälse man. Och de ofrälse ståndens protest kunde besvaras med en »reprotest» *.

I adelns plenum blef nu saken så behandlad, att adeln förklarade sig nöjd att stadna vid en bekräftelse på Gustaf Adolfs privilegier, hvarjemte också den föreslagna öfverenskommelsen blef ingången och »reprotesten» beslutad **.

Härmed visade nu adeln åter igen sin benägenhet att gå ofrälse ständen till mötes, då den medgaf, att 1719 års privilegier finge lemnas derhän tills vidare, och endast förbehöll sig det, som var dess gamla rätt. Det kan verkligen

* Ofrälse ståndens skrifvelse till adeln d. 1 juli och till Kungl. Maj:t d. 6 juli samt de adlige deputerades berättelse, bilagor hos MONTAN, s. 319—322, 324—328.

** Ridd. och ad. prot. d. 5 juli hos MONTAN, s. 241—242. Reprotesten och öfverenskommelsen läsas derstädes bland bilagorna, s. 329—334.

synas såsom skulle hela tvisten kunnat vara härmed bilagd, nemligen i fall man finge taga ofrälse ståndens på orden, ty det, som adeln nu medgaf, var det samma som ofrälse ståndens hade begärt. De hade talat om de privilegier, som »nästlidet år» blifvit utverkade; dessa voro de, som borde blifva hvilande, allt skulle »sättas i sitt förra stånd igen som det var vid begynnelsen af år 1719». Men de ofrälse ståndens mening synes icke hafva varit, att detta skulle innebära en bestämd bekräftelse på den adliga rätt, som hade funnits före 1719; de tänkte sig icke en bekräftelse på 1617 års privilegier. Deras mening synes varit, att alls inga adelsprivilegier skulle bekräftas vid denna riksdag, utan hela privilegiifrågan förblifva sväfvande och oafgjord intill nästa riksdag. Detta kunde adeln icke medgifva.

Derföre kunde »reprotesten» vara behöflig och torde väl ansetts nödig i alla fall för att styrka rättsgrunderna, då adeln ansåg sig hafva eftergifvit sin rätt. Denna skrift är också skrifven till försvar för 1719 års privilegier, sökande adeln äfven bevisa, att dessa icke innehöllo något, som icke hade sin grund i adelns gamla rätt. Adeln säger om de ofrälse ståndens, att deras syftemål var rigtadt mot den rätt, som

var adeln tillförsäkrad af »framfarne Sveriges store konungar». De ofrälse ståndens protest skulle således angått hela den privilegierade rätten, oaktadt ordalydelsen endast rörde 1719 års privilegier. Med ett sådant sätt att förstå meningen kunde icke förmodas, att inskränkningen till 1617 års privilegier skulle befinnas tillfredsställande för de ofrälse ståndena *.

Men reprotesten innehåller också en vink om ett slags dagtingan mellan ståndena. Adeln tillägger nemligen en begäran att få sig meddelade preste- och borgareståndets besvär, i hvilka sådant vore infördt, som dessa stånd sedermera kunde tillegna sig såsom privilegium. Detta, som adeln begärde, var grundadt på § 49 regeringsformen, och nu framställdes denna begäran, »så framt de båda ståndena icke ville afstå från sina mot ridderskapets och adelns privilegier gjorda inkast och uppehåll». Här gafs en vink om tjenst och återtjenst. Om de ofrälse ståndena ville lemna adelns privilegier i

* Horn säger väl i protokollet d. 5 juli, att de ofrälse ståndena »intet kunna disputera oss, att vi ju få gå till våra gamla privilegier, som konung Gustaf Adolf oss gifvit»; men dessa ord kunna endast betyda, att Horn ansåg en sådan »disput» orimlig, hvilket dock icke hindrade, att ju »disputen» kunde uppväckas.

fred, skulle adeln lemna dem deras frihet med deras besvär.

I allt detta har Horn varit en ledande anförare på adelns sida. Deputerades berättelse förmäler, att öfverläggningarna voro hållna under »landtmarskalkens, högvälborne herr grefve Arvid Horns öfvervaro och dess kraftiga bearbetande». På hans sätt att leda underhandlingen kan således hafva berott, att öfverensstämmelse ernåddes i åtskilligt, ehuru icke i allt. Rörande sättet, huru Horn gick till väga, erhåller man en vink i de ofrälse ståndens skrifvelse, hvarest säges, att adeln »ej velat förr än för några dagar sedan träda tillsamman mera än med ett stånd tillika» *. Adelns deputerade uttrycka sig om samma sak på ett annat sätt; i deras berättelse säges, att »de andra tre ständen enständigt påstått att tillsamman få vara tillstädes» i privilegiifrågan, hvilket de adlige också säga sig hafva »uti ett förtroligt uppsåt bejakat och nästlidne fredag verkstält», men således icke förr än då. Horn lärer väl haft en beräkning, att underhandla med ett stånd i sänder, men i det längsta undvika hvarje öfverläggning med alla på en gång. Meningen kan hafva varit,

* Orden förekomma i den skriften, som adresserades till Kungl. Maj:t. MONTAN, s. 327.

att motståndet skulle blifva svagare, om det delades, och i alla fall, då vissa punkter angingo det ena ståndet och andra ett annat, kunde särskilda öfverläggningar befinnas lämpliga. Men då nu de ofrälse stånden i den del, som innehöll den egentliga tvistefrågan, besittningsrätten till frälse gods, hade ett gemensamt interesse mot adeln, kunde detta sätt att anordna öfverläggningarna icke vara dem till nöjes. I sjelfva saken var den ståndpunkt Horn intog det hofsamma tillmötesgåendet, hvilket dock icke kunde gå utöfver en viss punkt. Åtskilligt vill han offra åt enigheten, men han kan ej offra allt, och han blifver omsider nödsakad att se huru ändamålet visar sig oupphinneligt.

Men sedan nu var blifvet klart, att så förhöll sig, tager Horn en annan statskonst till sitt bruk. Han hade varit den försigtige statsmannen, han hade gått mycket varligt till väga, han hade talat på bästa sätt nu med den ene, nu med den andre, han hade sökt att, så till sägandes, »lirka» fram det slut, hvartill han ville komma, han hade gifvit bort det oväsentliga för att så mycket bestämdare fasthålla det väsentliga, men sedan öfvertalningskonstens medel äro fruktlöst brukade, blifver Horn en annan man. Den art af statskonst, han nu begagnar,

är den raska handlingen, som hugger sönder den knut han ej kan lösa. Man ser en skymt af mannen från år 1714, med gestalten förändrad efter tidens omständigheter. Det gick ej an att behandla tre riksstånd år 1720 på sådant sätt som adeln och bönderna låto behandla sig på »suveränetetens» tid. Men ett djerft streck lät sig dock göra, och Horn är genast färdig. Den djerfva handlingen bestod deruti, att riksdagen hasteligen upplöstes.

Lyckligtvis befann sig denna riksdag icke långt från sitt slut i alla fall, så att något störande afbrott i andra vigtiga ärendens behandling icke behöfde göras. Sjelfva privilegiifrågan kunde också ganska hastigt bringas till slut, i fall adeln i sista stunden inlemnade en begäran om bekräftelse på 1617 års privilegier. De ofrälse ständen kunde man bemöta med en erinran, huru de sjelfva hade beklagat sig öfver riksdagens långvarighet och yrkat på ett snart slut*. De hade så gjort, men ingalunda i den meningen, att de ville låta öfverraska sig med en afslutning utan att de hade deltagit i något beslut, att riksdagen just nu skulle åtskiljas, och utan att den vigtiga partifrågan var med deras samtycke afgjord. Allra minst kunde de gerna lida,

* Ridd. och ad. prot. d. 14 juni. Montan, s. 211.

att riksdagens slut beledsagades af en bekräftelse på adelns privilegier, ändock dessa voro de gamla af år 1617.

Händelsernas förlopp blef nu i korthet följande. Horn lät i adelns plenum uppläsa ett förslag till en begäran hos Kungl. Maj:t om bekräftelse på 1617 års privilegier, hvilket adeln biföll, hvarefter Horn åter tog ordet och förestälde, »om icke, efter nu så långt gått med riksdagen, så att det synes som ständerna vilja sitta stadigt och styra riket, man af Kungl. Maj:t kan begära, att riksdagen må slutas». Ridderskapet och adeln sade sig vara »nöjde dermed att riksdagen slutas», och följande dagen förmäler protokollet, att tvenne kammarherrar infunno sig på riddarhuset med kónungens inbjudning till riksdagspredikan och afslutning på rikssalen *.

Nu kunde dock vara något osäkert, huru vida de ofrälse stånden skulle fördraga en sådan öfverraskning. Läser man adelns pleniprotokoll den 6 juli, förefaller likväl såsom skulle de tre stånden varit mycket tålmodiga; men förhand-

* Ridd. och ad. prot. d. 6 och 7 juli. MONTAN, s. 247, 255. Den ofvan anförda journalen i GJÖRWELLS *Allmänna Tidningar*, s. 101—102, talar om en sammankomst mellan Horn och »några af adeln» dagen förut, för att förbereda saken.

lingarna i sekreta utskottet samma dag utmärka, att så icke förhöll sig, utan att tvärt om missbelåtenheten var mycket stor. Deputationer från de tre ständen hade samtidigt infunnit sig på riddarhuset för att hos adeln andraga helt andra saker, men sedan det egentliga budskapet var framfördt, »påminde preste- och borgareståndets deputerade om slut på riksdagen», och bönderna blott anmärkte, att riksdagsbeslutet borde dessförinnan vara underskrifvet. Härtill svarades på adelns vägnar, att detta ståndets mening vore, det utblåsningen kunde ske i dag eller i morgon. Sedan detta svar var gifvet, tillägger protokollet allenast, att deputationen afträdde, och någon motsägelse synes icke blifvit gjord *. Men i sekreta utskottet föreföll en liflig ordvexling; presteståndets ledamöter talade väl om sin önskan att få slut på riksdagen, men erinrade, att det hade bort öfverläggas om viss dag för afslutningen; bondeståndets deputerade, som voro uppe i utskottet, ville förbehålla sig, att deras ståndsmemorialer (besvär) först måtte afgöras **. Borgareståndet gjorde likaledes svårigheter, och något öfverensstämmande beslut om riksdagens afslutning följande dag syntes icke kunna åstad-

* Prot. hos MONTAN, s. 249.

** Sekr. utsk. prot. d. 6 juli.

kommas. Får man lita på en enskild underrättelse *, har Horn till slut så uttryckt sig: »Beslutet skall i morgon, vill Gud, på rikssalen uppläsas i närvaro af dem, som behaga dervid vara tillstädes, och fast somlige säga sig ej vilja det samma underskrifva, lärer det ändå blifva kraftigt nog». Adeln med dess landtmarskalk skulle således företaga sig att helt egenmägtigt afsluta riksdagen; men den faran var för handen, att de ofrälse ständen kanske icke skulle infinna sig på rikssalen och der skulle blifva icke en ordentlig afslutning af riksdagen, utan en våldsam sönderbrytning.

Under de sista timmarne förr än plenum plenorum på rikssalen skulle taga sin början hade Horn ett besvärligt arbete. Han var uppe i Rådet; der talades om de ofrälse ständen, att de ansågo sig öfverrumplade. Horn bestrider, att någon öfverrumpling var å färde, ty dessa ständen hade sjelfva begärt slut på riksdagen. En deputation af de tre ständen inträder och en ordvexling uppstår; Horn påminner, att de sjelfva hade uttalat sin önskan att få slut; han säger, att konungen ogerna förnumme att de voro oeniga och nu ej ville afsluta riksdagen. — En ledamot af borgareståndet invänder, att

* Journalen i GJÖRWELLS *Allmänna Tidningar*, s. 119.

man hade förmodat, det riksdagsbeslutet skulle vara alldeles färdigt och underskrifvet förr än slutet utblåses. — Horn säger då, att han sjelf underskrifver på adelns vägnar, och det vore de andres fel, om de ej komme upp när anslag var gjordt. De ofrälse ständen fingo således höra, att här skulle blifva en afslutning, ehvad de ville eller icke. »Hvarföre — säger Horn — skolen I så göra, att vi med missnöje och oenighet skiljas från hvarandra och gifva dermed våra fiender ett öppet hugg på oss? I lären alle med mig kunna vittna och intyga, huru jag användt alla mina krafter till att bibehålla god enighet mellan ständen». — Deputerade af borgareståndet intygade, att Horn såsom landtmarskalk haft all möda ospard med riksdagen, och de protesterade endast, att det ej blifvit dem meddeladt hvilken dag riksdagen skulle slutas. — Horn svarar mycket bestämdt: »Ridderskapet och adeln är allaredan här på slottet att bevista gudstjensten, och om de andra ständen ej vilja beqväma sig, så träder ridderskapet och adeln på rikssalen att afhöra riksdagsbeslutet». — Deputerade af borgare- och bondeståndet förklarade sin mening: »Om vi ej få förbehålla oss vår rätt i det att ett stånd ensamt ej må få sluta en riksdag och att riksdagsbeslutet

blifver jemkadt, så gå vi intet på rikssalen». Erkebiskopen tillägger: »Det är aldrig skedt, att ett stånd allena samtyckt och underskrifvit riksdagsbeslutet, och de andra ständen intet». — Horn åter svarar: »Om vi blifvit längre tillsamman, så hade det gått ännu underligare till». Det förslag Horn nu hade att göra var, att, sedan afslutningen skett, skulle ett sammanträde hållas på eftermiddagen och ett biafsked göras, i hvilket allt kunde jemkas, och det, som fattades i riksdagsbeslutet, kunde intagas i biafskedet. Härmed förklarade sig de ofrälse ståndens deputerade beredde att låta saken passera *, hvarefter Horn gick till riddarhuset, der han nu hade att för adeln förevisa konungens nyss gifna bekräftelse på 1617 års privilegier. Derefter sattes i fråga att skicka bud till de andra ständen för att låta dem veta, att adeln nu vore färdig gå upp på slottet i kyrkan och sedan på rikssalen. Men detta lärer funnits betänkligt; man fruktade, att de ofrälse ständen »torde göra något inkast, som kunde förorsaka något hinder». Adeln beslöt derföre att gå upp i predikan och vidare på salen »och visa sig som man intet viste af de andra ståndens missnöje» **. Dessa

* Rådsprot. d. 7 juli.

** Ridd. och ad. prot. d. 7 juli. MONTAN, s. 257.

ständen lära nu så gjort, att de infunno sig blott mycket ofullständigt till riksdagspredikan, men på rikssalen lära de varit samlade mangrant*.

På detta sätt blef riksdagen någorlunda ordentligt afslutad, och Horn hade vunnit sitt mål. De äldre privilegierna från Gustaf Adolfs tid blefvo bekräftade med konungens underskrift**.

Men om Horn således var djerf när han dref rikets ständer att åtskiljas sedan deras sammanvaro hade blifvit ej nyttig, men väl farlig, var han likväl icke retsam. Han kan visst icke hafva varit nöjd med de ofrälse ständen, likasom de ej kunde vara nöjda med honom, ty hans handlingssätt var visserligen egenmägtigt; men han var mycket angelägen att blidka och ej reta de ömtåliga lynnena***. Han tänker

---

* Enligt journalen hos GJÖRWELL, s. 125, infunno sig till gudstjensten »blott några få prester», men enligt presteståndets protokoll, anfördt hos BOWALLIUS, s. 303 not., gick »ståndet» ned i kyrkan, således icke blott några få, men borgare och bönder uteblefvo.

** Bekräftelsen finnes bland bilagor hos MONTAN, s. 341.

*** I de officiella talen, när de ofrälse ständen togo afsked af adeln, blef all yttre värdighet iakttagen. Presteståndet kunde »intet till fyllest berömma Horns stora klokhet och försigtighet». Borgareståndet berömde hans »ogemena flit vid dess höga landtmarskalksembete». Bondeståndet önskade, att »Gud ville uppehålla Hans Excellens med

på enigheten, som var så vigtig. Han utverkade hos adeln ett beslut att begära en uttrycklig kungörelse af Kungl. Maj:t, af innehåll, att 1719 års adelsprivilegier voro hvilande, och han var ännu beredd att under dagarne efter riksdagens afslutning göra det yttersta försöket till öfverenskommelse mellan ständen. Han föreslog i en sammankomst sedan riksdagen redan var afslutad, att adeln skulle gifva fullmagt åt deputerade till att uppgöra privilegiifrågan med de öfriga ständen, i fall dessa nu ville foga sig efter det förslag, som var gjordt till jemkning i 1719 års privilegier. Detta blef af adeln bifallet, och dertill lades, äfven på Horns förslag, tvenne andra medgifvanden, det ena till presteståndets förnöjelse, att om någon prest eller prestenka vore på grund af 1719 års adelsprivilegier fördrifven från något frälsehemman, som de hade köpt, skulle den presterlige egaren återfå sin rätt. Det andra medgifvandet gjordes åt bondeståndet och innehöll, att adeln lät sina frälsebönder taga lika del med krono- och skattebönder uti inqvartering och skjuts under det ännu fortfarande kriget. Denna eftergifvenhet förordades af Horn med att lägga adeln på

helsa och sundhet till oräkneliga tider». Ridd. och ad. prot. d. 12 juli. MONTAN, s. 261 o. f.

hjertat en i bästa mening aristokratisk grundsats, så lydande: »såsom vi äro det första ståndet, så är bäst vi äro det generösaste» *.

Afgjord var privilegiifrågan således icke och blef det ej heller genom någon jemkning efter riksdagens afslutning, såsom Horn hade ansett kunna ifrågasättas **. Hela frågan var undanskjuten till nästa riksdag, och utgången måste således bero på de tidsförhållanden, hvilka då kunde förefinnas. En förmån var i alla fall vunnen, enligt den gamla regeln, att den, som vinner tid, vinner om ej allt, åtminstone mycket, hvilket besannades, ty tvisten blef verkligen bilagd på 1723 års riksdag, då nya privilegier kommo till stånd både för adeln och presteståndet. Men Horns personliga andel i sakens behandling denna gång kan ej hafva varit så betydlig som år 1720 ***. Han var nemligen

---

* Ridd. och ad. prot. d. 7, 11, 12 juli. MONTAN, s. 254—261. Adelns skrifvelser i dessa ämnen finnas derstädes bland bilagorna, s. 344 o. f. Från det åt bönderna gjorda medgifvandet voro sätes- och ladugårdar undantagna. Så den ena som den andra eftergiften var naturligtvis blott en handling för tillfället af god vilja, men med förbehåll af adelns privilegierade rätt.

** Se ofvan s. 144.

*** Om privilegiifrågans behandling vid 1723 års riksdag kan läsas framställningen hos BOWALLIUS, s. 319 o. f.

icke landtmarskalk år 1723; han satt då i regeringen såsom riksråd och kanslipresident.

14.

Arvid Horns förhållande till de ingångna fredsfördragen.

Bland egenskaper, som utmärkte Arvid Horn, fans mycken förmåga att rätta sig efter tiden, och man gör honom ej mer än rätt, om man räknar honom detta till berömmelse. Det måste höra till politisk klokhet, att statsmannen rättar sitt handlingssätt efter för handen varande förhållanden, ändock han önskade att kunna göra annorlunda. Dervid kan inträffa, att det efterföljande varder olikt det föregående och får ett sådant utseende som hade mannen öfvergifvit sina grundsatser. Men det är dock en särskild sak att bevara grundsatsen, och en annan sak är att rätta tillämpningen efter tidernas förändringar. Och det händer äfvenledes, när det yttre sammanhanget synes brista i en menniskas handlingssätt, att orsaken icke är lättsinnighetens vingleri, utan rigtigare sökes i en fortgående utveckling från en ståndpunkt till en

annan i tänkesätt, karakter och lefnadsställning. Den klok är lärer så länge han lefver; ingen är sig lik beständigt; om han det vore, skulle han illa hafva brukat erfarenheten.

Skickar man en tanke till baka från Arvid Horn år 1720 till samme man år 1714, ser man två till utseendet olika personer: enväldets tjenare den ena gången, dess vedersakare den andra. Men tidens art och lynne var också mycket olika; derföre blef handlingssättet ett annat. Den ena gången kufvar han med magtspråk, den andra gången leder han med varsamhet rikets ständer. Men den förra gången lefde dessa ständer blott på nåd, och Horn hade på sitt ansvar, att de fått komma tillsamman; nu deremot voro dessa ständer magtegande, och Horn var tjenare åt dem.

Förhållandet var lika deruti, att tjensten var befäl; blott högsta öfverheten var förändrad. Envåldstjenarens uppgift hade varit att »hålla riket konungen till handa»; nu bestod tjensten i att hålla Sveriges rike rikets ständer till handa. I begge fallen var tjenaren regent tillika.

Spörjer man, hvilkendera ställningen egnade sig bäst för karakteren och lynnet hos Arvid Horn, så är svaret icke svårt att finna. Han kunde nog lyda när pligten bjöd, men han

älskade mer att befalla. Var befallningsmagten icke oinskränkt, så var dock sjelfständigheten större i en rådkammare, der konungen kunde öfverröstas, än i ett Råd, som blott egde att utföra konungens befallningar.

Innehållet af Horns politiska verksamhet sedan den senare lefnadsställningen var fullkomligt afgjord fordrar att samlas under vissa hufvuddrag.

Mest trängande bland dagens behof måste hafva varit att förskaffa riket *fred*. Men detta mål var svårt att uppnå, ehuru fienden icke var obenägen. Första svårigheten och den största låg deruti, att freden förutsatte hårda fredsvilkor och man måste dock bemöda sig att undvika de hårdaste. Ett annat hinder var, att de politiska förhållanden, på hvilka afseende måste fästas, voro mycket invecklade. Förmågan svek att med egen kraft eröfra freden; derföre måste bundsförvandter tagas i beräkning. Och då fienderna voro flere, sins emellan ej mycket enige, kunde möjlighet finnas att jemte fred med en erhålla bistånd mot en annan. Sådana planer korsade hvarandra, och i denna trängsel mellan stridiga rådslag hade Horn den meningen, att — såsom orden föllo — »efter allt utseende blir vår fred bättre, om vi slute sist med tsaren,

helst som alle hans vänner äro afundsjuke på honom. — — Orsaken, hvarföre tsaren icke lärer afbryta kongressen på Åland, är den, att han icke lärer vilja hafva en allmän kongress, efter han vet, att ingen unnar honom godt sedan, när ingen behöfver honom mera; men angelägnast är, att vi sätta oss i försvar, ty om det sker så medan Holland beklagar, att de låtit honom gå för långt, hvarföre de nu vilja hafva honom från Östersjön, så hoppas jag vi få en god fred»*. Horn började således med att ingalunda misströsta om en någorlunda god utgång och var icke främmande för den plan, som följdes sedan han var utvisad ur Rådet (april 1719), att genom fred med England (Hannover) erhålla en förbättrad ställning mot Ryssland. Men på samma gång blef likväl den under Carl XII:s tid påbegynta fredskongressen på Åland fortsatt. Ingenting väsentligt var dock uträttadt på någotdera stället när Horn upphörde att vara medlem af regeringen. Derefter, medan han var ute ur Rådet, tilldrog sig åtskilligt: det Ryska härjningståget i Sveriges kustprovinser, upplösningen af kongressen på Åland, afslutningen af fredsfördraget med England, så ock freden med Preussen. Underhandlingen med

* Rådsprot. d. 3 april 1719.

Danmark var börjad, men ännu icke afslutad, när Horn å nyo inträdde i Rådet.

Den politik, som under denna tiden följdes, beräkningen på Engelskt bistånd, hvilket uteblef eller blott i mycket ofullständigt mått erhölls, uppoffringarna, som gjordes, att de Tyska provinserna till en stor del gingo förlorade, så ock det sätt, hvarpå försvaret utfördes mot de Ryska härjningarna, — intet af allt detta eger man att skrifva på Horns räkning. Och äfven i det sätt, hvarpå freden med Danmark afslutades, synes Horn icke haft någon väsentlig andel. Han var ännu vid den tiden hufvudsakligen upptagen af riksdagsärenden, såsom varande landtmarskalk *.

Någon egentlig utsigt att komma till fred med Ryssland på drägliga vilkor fans i sjelfva verket alls icke. Men planer funnos, företag gjordes, med krigsrörelser, med underhandlingar omedelbart med Ryssland och medelbart genom

---

* Horn synes icke egentligen hafva inträdt i utöfning af sina embeten såsom riksråd och kanslipresident förr än efter riksdagens slut. Han säger åtminstone sjelf i adelns plenum d. 28 april (Montan, s. 127), att det vore nödvändigt, det Cronhjelm blefve vid kansliet så länge Horn vore landtmarskalk. Antingen Cronhjelm eller någon annan borde vara i stället för Horn. Härtill svarade adeln, att det kunde ske »efter Hans Excellenses behag».

andra magter. Det är sorgligt att se, huru Sverige spjernar med förtviflad ansträngning mot ödet, som oundvikligt var. Sådant är det allmänna intrycket af allt hvad denna tids historia förmäler om bemödanden, som gjordes att erhålla fred med Ryssland på de minst odrägliga vilkor. Om detta intryck är af den sorgligaste art, så utmärker det likväl, att de styrande i Sverige icke gåfvo sig handlöst under fiendens magt, utan att hvarje ansträngning gjordes så länge något medel fans oförsökt. Underhandlingen på Åland bar ingen frukt; ett stort förbund, som var i fråga mot Ryssland, visade sig omöjligt att åstadkomma; en förberedande underhandling af ett Svenskt sändebud, Erik Sparre, med Ryske ministern i Paris, baron Schleinitz, lofvade ingen framgång; för krigsrörelserna funnos blott otillräckliga medel, och lika otillräckligt var det understöd, som erhölls af en Engelsk flotta; en stor kongress, som var ifrågasatt, kom icke till stånd; en bemedling genom Franske ministern i Stockholm, Campredon, som för detta ändamål besökte Petersburg, blef fruktlös. Den underhandling, hvilken slutligen blef fruktbärande, ehuru på ett mycket dyrköpt sätt, fördes omedelbarligen mellan Sverige och Ryssland, hvarunder den Ryska magten gaf ökad styrka

åt sina fordringar genom förnyade härjningar i Sveriges kustprovinser *.

En särskild teckning af hvarje råd och handling, hvarmed Horn har deltagit i allt detta, skulle gifva åt framställningen af hans lefnads minnen en allt för stor vidlyftighet. Men den allmänna synpunkt, ur hvilken han bedömde det hela, fordrar att betraktas. Horn yttrade en gång i Rådet **, att Campredon hade sagt, att om Sverige icke nu tog tsaren vid orden och slöt fred, skulle fredsvilkoren sedermera blifva svårare. Härtill lägger Horn sin egen mening, att äfven om Campredon icke sagt detta, »så vete vi dock af andra omständigheter, att tsaren är en öfver måttan mägtig herre och dess magt långt fruktansvärdare än förr, det han redan nog vist och lärer vidare oss känna lära, om vi medelst freden det ej förekomma. Och som vi af alla magter äre så godt som alldeles förlåtne (öfvergifne) och af egna krafter en så mägtig fiende ej kunna emotstå, så är detta det första skälet, som föranlåter mig att styrka dertill att befordra fredsverket med tsaren på hvad sätt det sig ock kan göra låta, fast jag

* Jfr hela framställningen af dessa förhållanden hos MALMSTRÖM, *Sver. polit. hist.* 1: 140—183.

** Rådsprot. d. 22 april 1721.

aldrig hade Campredons berättelse i detta mål. Det andra skälet är det, att så väl statskommissionen som presidenten Lagerberg * öfvertygat mig om vårt finansverks släta tillstånd samt att allt innan kort och oförtöfvadt af sig sjelft går öfver ända, om en hastig räddning ej fås». — I dessa ord är verkliga skälet uttaladt, hvarföre fredsvilkoren blefvo så svåra: fienden var så öfvermägtig. Man behöfver icke söka någon annan förklaring, hvarken i bundsförvandters trolöshet eller Svenske mäns enfaldighet; ännu mindre behöfver man tala om förräderi. När man vet, att Arvid Horn är talaren, hvars ord man läser, minnes man lätt de orden han med Rådet talade till Carl XII år 1714, att allt syntes vara slut för Sverige. Man undrar icke, om, sedan ännu sju tunga år lagt sin börda till de förra årens, måttet var rågadt och förmågan uttömd. Snarare erfar man en känsla af förundran eller man kan säga beundran öfver Svenska folkets mannakraft att härda ut.

Fullständigare än i orden, som nyss anfördes, har Horn uttalat sin mening när han talade till rikets ständer på riksdagen år 1723. Han uttryckte sig då på följande sätt: »De svåra öden, hvilka vårt kära fädernesland mer än i

* President i statskontoret.

tjugu års tid öfvergått, äro medelst en bedröfvelig erfarenhet alle Sveriges inbyggare så fullkomligen bekanta, så att man, till att undvika en så qväljande åtanke, dem gerna alldeles ville förbigå, der de icke lemnat så dryga minningsmärken och påföljder, som Sveriges barn intet så brådt förgäta kunna. Ibland dessa påföljder har den känbaraste varit, det Hans Kungl. Maj:t sett sig nödsakad medelst så många härliga provinsers afstående att sluta fred med dess grannar. Huru ogerna Hans Maj:t detta gjort, lärer ingen draga i tvifvelsmål, som väl besinnar det, att Hans Maj:t, hvilken från dess ungdom varit i stadig krigsöfning och med besynnerlig utmärkelse bevistat de namnkunnigaste fälttåg, har dervid förvärfvat det loford att snarare göra framsteg än gifva efter och afstå något. Hvarutaf lätteligen slutas kan, att hade Hans Maj:t funnit någon annan utväg görlig att frälsa riket ur dess då för dörren stående fara, så hade Hans Maj:t den samma visserligen med begge händer emottagit. Men sedan det hopp, man sig vid förlidne riksdag om åtskilliga Europeiska magters biträde gjorde, alldeles slog fel och man, till att bibehålla de Svenskes af ålder förvärfvade rykte, med all ståndaktighet under krigsfaror så länge uthärdat som någon annan nation

det nånsin vågat, var intet annat öfrigt än att Hans Maj:t den enda då efter menskligt omdöme möjlig skattade utvägen sökte, att rädda dess rike ur de det samma med undergång hotande krigsäfventyr samt att befria dess trogne undersåtar från den dem så hårdt tryckande krigsbördan medelst en så drägelig fred, som då erhållas kunde, och det i anledning af Hans Maj:ts förtrognaste allierades och vänners trägna inrådande samt ock i närmaste och görligaste måtto efter det underdånigst eventuella betänkande, som rikets ständer på sist hållna riksdag om samma vigtiga ärende gåfvo. Under allt detta har Kungl. Maj:t mer än allt för mycket blifvit varse, det en kunglig krona har väl ett härligt och majestätiskt sken, men ock derjemte en svår börda och tyngd med sig. Hans Kungl. Maj:ts prisvärde och högloflige företrädare, hvilka Svea och Göta rikens styrelse i forna tider så berömligen fört, hafva ock väl känt deras del af samma tyngd, dock med den åtskilnad, att såsom rikets krafter i deras tid intet voro så alldeles utödda som i denna senare, så blefvo ock rådslagen då med mera styrka understödda, hvaruppå konjunkturerna tedde sig esomoftast blida, hvilket tillskyndade dem den förmån, att de merendels fingo göra val mellan onda vilkor

och goda, ja ofta mellan goda och bättre; men dessa senare tiders förvirrade beskaffenhet sällan lemnat annat val öfrigt än emellan ondt och värre, så att man har måst räkna det för en båtnad, när man af tvenne eller flera onda har råkat uppå att utvälja det drägeligaste. Sådan är ock denna freden; men ehurudan den ock är, så kostar den ock Hans Kungl. Majestät så mycket, om icke mera besvär än mången god, ja den är sådan som den högste Guden för denna gången har täckts gifva oss. Fördenskull äro vi pligtige hans gudomliga majestät för denna dess gåfva af underdåniga och ödmjuka hjertan att tacka. Vi äro nu den odrägliga krigsbördan qvitte; vi sitta nu i ro under våra vinträd och fikonaträd; våre stridsmän, hvilka, sedan lyckan föll oss emot, fäderneslandets gränser med mandom försvarat, få nu hvila sig af de kostsamma och besvärliga fälttåg; våre i lång tid i fjerran land fångne hållne medbröder äro nu ur deras bojor och fängsel förlossade. De bära märken af deras ståndaktighet och tappra förhållande, och ehuruväl de endast bringa ur kriget sargade, föråldrade och utmattade lemmar och således intet kunna göra sig särdeles hopp mer om timmelig förmån, belöning och nöje,

så instämma de dock alle med oss att tacka Gud för en så dyr gåfva som freden är» *.

Om allt detta, som Arvid Horn beskrifver så bedröfligt och svårt, och om det, som de, hvilka voro Svenska folkets ledare under denna svåra tid, gjorde eller underläto, eger efterverlden att blott med mycken varsamhet bestämma sin mening. Den fosterländska känslan vakte sig, att hon icke må varda hänförd till förbittring, tagande för afgjordt, att förlusterna blefvo så stora blott genom personernas fel, som gjorde slutet. Det fordras mycken djerfhet, om man vill påstå, att de kunnat göra bättre. De voro bundne af det föregående. Ställningen efter Carl XII:s död var en strängt nödvändig följd af händelserna under hans lefnad. Detta gäller om det hela, fastän det icke gäller om hvarje särskild tilldragelse. Men äfven om man fäster sig vid särskilda företag, som gjordes, fordrar sanningen ett erkännande, att icke allt förfelades. Åtminstone ett ärorikt minne finnes: drabbningen vid Stäket; denna strid var dock en seger och mycket vigtig, ty Stockholm räddades.

* Talet finnes bland *Hornska handskrifterna*. Tillfället då detta tal blef hållet var den högtidliga sammankomsten på rikssalen vid riksdagens början, då konungen lät Horn föra ordet.

Men Sverige skulle icke på något sätt mägtat omvända sakernas gång i det hela. Att de styrande satte sin lit till bundsförvandter, var icke ett fel, ty der fans ingen annan utväg. Men denna nödhjelp kunde icke annat blifva än opålitlig. Ty det ligger i naturen af ett bundsförvandtskap, att icke allt skall göras af den ene. Styrkan måste vara någorlunda ömsesidig, eljest blifver den svagares ställning allt för ömkelig under bundsförvandtens förmynderskap. Här skulle Sveriges bidrag till förbundets magt blifvit allt för ringa. Den mägtige vore en dåre, om han spilde magtens medel för att hjelpa den ohjelplige. Ohjelpligt var Sverige, om fråga skulle hafva varit att upphjelpa detta land till dess förra ställning. Tillståndet var den sjukes, som räddar lifvet med förlust af sönderbrutna lemmar. Ett land, utmattadt efter lidna nederlag, får icke vänta att gå ut ur striden oförminskadt. Det är så långt ifrån att förlusterna, som efterföljde Carl XII:s död, blefvo större än hvartill händelserna gåfvo anledning, att snarare man må vara tacksam för det de stadnade vid någon gräns. Den spegelbild, som Rådet hade förehållit Carl XII, Sveriges rikes fullkomliga tillintetgörelse, var redan på den tiden icke någon synvilla och skulle väl nu än

snarare kunnat blifva en verklighet, sedan Carl XII ej mera fans, och förödelsens styggelse var färdig att gå ut öfver Sveriges rike en gång för alla. Att denna fara stadnade på afstånd och slutligen försvann, var redan en lycka. Detta, att en sjelfständig tillvaro räddades, var Sveriges behållning af den dyra insats, som blifvit gjord af menniskolif och af krafter, så väl utaf fysisk som moralisk art. Väger man och räknar prisbetalningarna, som Sverige måste gälda för att rädda lifvet, vore man färdig att förundra sig, det icke allt hvad Sverige hade haft af besittningar i Tyskland gick förloradt, utan en återstod verkligen bevarades. Och man tackar den gudomliga Försyn, som icke förlänade Danmark magt att begagna Sveriges vanmagt för att återtaga Skåne. Alldeles omättelig eger man icke att kalla den Ryska roflystnad, som ej begagnade tillfället att redan nu med Östersjöprovinsernas besittning förena Finlands. Ser man allt i en öfversigt från början till slutet, blifver det icke oväntadt, att Sverige tappade sitt höga spel; men det är ett minne, som varar, att Svenska folket genomlefde sina öden och ägde krafter qvar att i förändrad ställning med minskad yttre magt och kringskuren omkrets bryta upp en ny väg till en blomstrande framtid.

Sargad, stympad, utarbetad var statens kropp, men anden var frisk. Derföre blef historien om Sveriges yttre storhets undergång icke en historia om huru det tillgår när ett folk skall förgås *, utan denna historia blef ett exempel, att den, som till något duger, icke lätteligen dör af öfveransträngning.

15.

Arvid Horn i regeringen 1720—1738.

Icke blott statsförfattningens förändring, utan äfven fredsfördragen efter Carl XII:s död göra epok i Sveriges historia. Följderna måste hafva blifvit mycket bestämmande för de Svenske män, hvilka det nu tillhörde att vara Svenska folkets anförare. Det sätt, hvarpå dessa fredsfördrag framstälde sig för Arvid Horn, utgör en så väsentlig del af hans lefnads historia, att ett eget hufvudstycke borde — såsom här ofvan har skett — egnas åt betraktelsen.

---

* Jfr predikan af Thomander: »Om huru det tillgår när ett folk skall förgås», särskildt tryckt och äfven i *Skrifter* af Johan Henrik Thomander, utgifna efter författarens död, 1: 198.

Svenska folkets uppgift efter allt som nu tilldragit sig måste blifva att vända håg och sträfvanden uti en annan rigtning än den förra, bort från krigarebedrifterna till bragder, ärorika på ett annat sätt, med banors brytande uti den inre odlingens förkofran i näringsflit och lagstiftning, i vetenskap och konst. Denna sida, den kulturhistoriska, är också den bästa i den tids historia, som nu begyntes. De försök deremot, som gjordes till hjeltebragder af den gamla arten, det Ryska kriget och det Pommerska, liknade nog mycket sådana bedrifter, om hvilka en stor skald har sjungit, att »barnen krypa in med svärd och bälte i fädrens hjelmar för att leka hjelte»*. Det kan ej heller nekas, att det politiska lifvet var lidande af vissa lyten, hvilka hafva kastat sina skuggor öfver hela statsförfattningen. Men dessa den s. k. frihetstidens fel och synder tillhöra egentligen den senare delen af denna tid, sedan Arvid Horn var borta.

För Horn i den ställning han nu intog kunde väl ingen del af det offentliga lifvet vara främmande; men betraktelsen kan icke följa honom i handläggningen af hvarje särskild fråga, den måste stadna vid ledningen af det hela.

* Tegnér: »Efter talets slut vid Gustaf Adolfs-festen» d. 6 nov. 1832. *Saml. Skr.* (äldre uppl.) 3: 197.

Upprätthållandet af Sveriges ställning i Europa såsom sjelfständig stat blifver då föremålet, ty sådan var förändringen, som Sverige hade undergått, att sjelfständigheten, så mycket den samma må hafva varit till namnet obestridd, dock i verkligheten ej var säker mot alla faror, om den icke noga vaktades. Huru detta skedde är hufvudsaken när betraktelsen skall följa Arvid Horn i hans statsmannaverksamhet under den tid, som nu begyntes.

Läser man hvad i de vanligaste historiska böcker berättas om dessa de första åren efter Carl XII:s död, förnimmer man ett ständigt återkommande tal om hertigen af Holstein-Gottorp, hvars anspråk på tronföljden underkändes i Sverige, men icke öfvergafs af honom sjelf. Och hertigens ställning till Sveriges rike sammanhängde mycket nära med Sveriges ställning till Ryssland, hvilken nu var en helt annan än fordomdags. För en Svensk statsman fans intet vigtigare föremål att besinna och intet ömtåligare att behandla än den frågan, hurudan ställningen till Ryssland skulle blifva efter ett fredsslut sådant som freden i Nystad.

Det sätt, hvarpå Horn vaktade Sveriges interessen *i förhållande till hertigen af Holstein-Gottorp och till Ryssland under de första*

åren af 1720-talet, vore nu meningen att betrakta.

Det bemötande, som hertigen af Holstein-Gottorp fick erfara, måste till en betydlig del berott af den ställning han sjelf fann för godt att intaga. Betraktelsen återvänder till hertigens öden efter Carl XII:s död och hvad han sig då företog. Derom kan sägas, att han till en början företog sig just ingenting. Hertigen befann sig vid Fredrikshald när det kungliga dödsfallet inträffade, men begagnade icke det tillfälle, som då kunde funnits, att försöka sin lycka hos krigshären. Motståndaren kom i förväg; och sedan krigshären gifvit sig åt prinsen af Hessen till prinsessan Ulrika Eleonoras tjenst och hon afsvurit suveräneteten, skulle Arvid Horn med Rådet knappt kunnat bereda framgång åt hertigen, äfven om detta varit deras önskan. Men nu fans icke heller någon anledning, hvarföre Horn skulle gjort sig till riddare för hertigens tvetydiga anspråk; han hade ingen skyldighet att så göra. Någon illvilja mot hertigen ådagalade han icke; han bemötte honom med den aktning, som kunde tillkomma en »prins af blodet»; han tillhöll honom väl ganska allvarsamt att han skulle erkänna Ulrika Eleonoras drottningavärdighet, men på samma gång gjorde

Horn ingen svårighet att tillerkänna hertigen titeln Kunglig Höghet. Hertigen gjorde anspråk på denna titel, men anspråket bemöttes tills vidare med drottningens obevekliga nej *.

Den enda anmärkning, som här vill framställa sig, angår det ofullständiga sätt, hvarpå tronföljden bestämdes. Ulrika Eleonoras äktenskap var barnlöst; det kunde då synas oförsigtigt att lemna allt oklart för framtiden. Och ingenting kunde då vara mera naturligt än att uppdraga tronföljden åt hertigen af Holstein-Gottorp såsom närmaste ättling af Sveriges konungahus.

Så kan man tycka och tala efteråt, om man så vill, men för dem, hvilka då lefde, måste saken visat sig något annorlunda. Drottningen befann sig i den ålder, då det icke kunde anses omöjligt, att bröstarfvingar, hvilka nu saknades, må hända framdeles skulle komma att finnas **, och, äfven om detta icke inträffade, var drottningens personliga ovilja mot hertigen ett hinder,

---

* Horns berättelse i sekr. utsk. d. 15 juni 1723.

** Riksdagens beslut, hvarigenom Ulrika Eleonora erkändes för drottning, innehåller, att ständerna »utnämna henne samt hennes manliga bröstarfvingar till Sveriges rikes arftagande, arfvinge efter arfvinge». Det antogs således, att bröstarfvingar efter Ulrika Eleonora kunde komma att finnas. STIERNMAN 3: 1268.

som måste hafva varit mycket svårt att öfvervinna. Den egenmägtighet Ulrika Eleonora stundom ådagalade, t. ex. när hon gaf afsked åt Horn och Cronhjelm, visade, att hon kunde vara obeveklig, om hon ej tvingades af strängaste nödtvång. Hon hade varit tvungen att medgifva, det hennes egen arfsrätt underkändes. Var detta påkostande, så hade hon likväl en hugnad, att äfven hertigens arfsrätt blef i och med det samma underkänd. Skulle nu t. ex. just Horn, som hade krafteligen läst Sveriges lag för henne, att hon icke var någon tronarfvinge, yttermera hafva fordrat af henne, att hon skulle, utöfver det medgifvande hon redan hade gjort, äfven låta ske att hennes efterträdare genast utnämndes, likasom man velat skynda sig att påminna henne om den menskliga dödligheten, och att till Sveriges blifvande konung efter henne utvaldes en för henne särdeles obehaglig person, medan hon sjelf nitälskade att bereda denna upphöjelse åt sin gemål *, — allt detta skulle kanske varit att fresta tålamodet öfver förmågan.

* Saken kunde väl hafva blifvit så uppgjord, att man hade erkänt hertigen för tronföljare efter kon. Fredrik; men i fall någon tanke fans hos de kungliga personerna att bereda en blifvande tronföljd för denne konungs anförvandter i Hessen, kunde deruti finnas ett ytterligare skäl att vara obeveklige. Jfr Fryxell 31: 195 o. f.

Om det var illa, att Sveriges behof för framtiden blef ouppfyldt, så var detta tillstånd sådant, som menniskor ofta måste lida, att man får vara nöjd, om det närmaste behofvet är tillfredstäldt; framtiden står i den allsmägtiges hand.

På detta sätt låter sig Horns förhållande till hertigen af Holstein-Gottorp förklara under den närmaste tiden efter Carl XII:s död och i sammanhang med Ulrika Eleonoras tronbestigning. Men snart förändras utsigterna på flera sätt. Horn blifver genom drottningens onåd aflägsnad ur Rådet, hertigen åter försvinner ur Sverige, han reser utrikes, tillfällen kunna öppnas till förbindelser med främmande magter, möjligtvis med Sveriges fiender, fredsunderhandlingarna äro långt ifrån afslutade, hertigens interesse kan indragas i fredsunderhandlingen.

Bland fredsfördrag, som skulle afslutas, var ett, som mycket nära berörde hertigen af Holstein-Gottorp, nemligen den Danska freden. Konungen af Danmark hade eröfrat hertigdömet och sträfvade att få behålla besittningarna i Slesvig. Ett sätt kunde nu hafva varit att, om hertigen ej återfinge sin andel i Slesvig, bereda honom en ersättning medelst den Svenska tronföljden i en framtid. Men detta skedde icke. Freden

mellan Sverige och Danmark afslutades på sådana vilkor, att hertigen blef alldeles öfvergifven; Sverige förband sig att ej vidare understödja hertigen *, och någon utsigt till tronföljden öppnades icke. Sjelfva fredsfördraget skulle väl ej kunnat innehålla något stadgande om Sveriges tronföljd, men i sammanhang med Frankrikes och Englands bemedling kunde man väl gifvit någon antydning till hertigens förmån, i fall man så velat, men detta gjordes icke.

Med kännedom om drottning Ulrika Eleonoras personliga tänkesätt, hvilka visst icke träffade någon motsägelse hos konung Fredrik, och

* Sverige förband sig att icke »sätta sig emot det, som i anseende till Slesvig för konungen af Danmark blifver betingadt genom de tvenne bemedlande magterna». Dessa voro England och Frankrike. Det, som genom dem betingades, var att de garanterade Slesvigs besittning åt Danmark, och Sverige lofvade att icke »göra hertigen något verkligt bistånd mot konungen af Danmark till att oroa och förfördela honom uti berörde betingande». (Modée) *Utdrag ur Sveriges traktater efter 1718*, s. 95, hvarest äfven finnas de Franska och Engelska garantiförklaringarna. Jfr Dumont, *Corps diplomatique* VIII. 2: 30—33. Dessa förhandlingar år 1720 hafva haft sin betydelse för Danmarks nyaste historia, hvarföre man också finner dem utgöra föremål för en egen afhandling bland de s. k. *Antislesvigholstenske Fragmenter*, som utgåfvos år 1848 efter beslut af konsistorium vid Köpenhamns universitet. I denna afhandling läses en mängd diplomatiska urkunder.

med afseende på den likgiltighet, hvarmed hertigen nu betraktades af de fleste i Sverige, kunde man förmoda, att Svenska regeringen utan svårighet öfvergaf sin skyddsling, och man misstager sig nog icke, i fall man så tänker, om afseende blott fästes på hertigens person. Men här fans äfven en annan synpunkt. Om nemligen de styrande i Sverige lätt nog kunde fördraga, att hertigen miste Slesvig, fördrogo de blott mycket ogerna, att Danmark erhöll detta land *. Det var för denna orsaks skull icke brist på god vilja, som hindrade Sverige från att bevara de Slesvigska besittningarna åt hertigen. Den Danska fredsunderhandlingen fördes till största delen under den tid, då Horn var ute ur Rådet; men ehuru skild från sakens omedelbara behandling, blef Horn uppsökt af Engelske ministern med föreställningar till hertigens förmån rörande tronföljden, och det svar han då gaf var undvikande samt förenadt med ofördelaktiga yttranden om hertigens sätt att uppföra sig under den senaste tiden **. Horn

* Noga räknadt, var här icke fråga om hela Slesvig, ty en del af detta land tillhörde konungen af Danmark redan förut; men genom det att hertigen förlorade sin andel kom Danmark i besittning af hela Slesvig.

** Engelske ministern Carterets bref, anfördt hos Malmström 1: 123 not.

hade således icke af sin misshällighet med drottningen låtit förleda sig till rådslag och företag, som skulle inneburit någon motsägelse mot hans föregående handlingssätt.

Men från en helt annan sida kunde hertigens person komma allvarsamt i fråga; han ställde sig nemligen under Ryske tsarens beskydd. Det är numera en känd sak, att hertigens af Holstein-Gottorp upphöjelse på Svenska tronen genom Rysslands magt hade varit en tanke hos Görtz på den tid, då denne mannen ännu icke var blifven Carl XII:s minister, och denna utsigt hade varit en bland skräckbilderna på 1713—14 årens riksdag *. Samma sak betraktades då af Horn såsom en fruktansvärd händelse, hvilken borde med all omsorg motarbetas **. Tsar Peter var på den tiden likgiltig för en sådan plan, och Görtz vände sina tankar i en annan rigtning när han gjorde sig till Carl XII:s man. Någon tanke kunde då icke finnas att göra hertigen till konung i Sverige genom Rysk eröfring, men väl till Carl XII:s efter-

* Se 1 afd. s. 428, 429.

** Härpå syftar antagligen Horns yttrande i Rådet d. 9 febr. 1714 (bil. till *Lefvernesbeskr.* s. 197—198), då han talar om anslag, som voro å bane, att »de vilja fastställa successionen i Sverige medan vår egen konung lefver, hvilket vi se utur många ministrars bref».

trädare i följd af konung Carls personliga bevågenhet för hertigen. Det är dock ovisst huru vida konungens ynnest för hertigen verkligen var så stor, och ännu mera ovisst huru vida konungens yttersta vilja skulle varit tillräcklig att försäkra sakens framgång sedan konungen var död. Carl XII hade nog icke orätt, om han verkligen har sagt dessa ord, som en senare politisk skriftställare lägger i hans mun: »Jag har svårt vid att komma dem till att lyda medan jag lefver; huru vill jag vänta, att man mera skall lyda mig efter min död?»* Nu efter konungens hastiga bortgång och efter det öde, som drabbat Görtz, var hertigen vanmägtig i Sverige; men tsaren fann under närvarande förhållanden lämpligt att göra hans person till ett redskap för den Ryska politiken.

Detta måste nu hafva varit en sak för Sveriges statsmän att besinna. Rysslands magt var stor, freden oafgjord; en tronföljare, Sverige påtrugad af Ryssland, skulle blifvit ytterst förhatlig och Sveriges sjelfständighet med ett sådant

* Orden förekomma i den bekanta skriften *Ärlig Svensk*, s. 417, men utan uppgift om tid och tillfälle, då konungen skulle hafva sagt dessa ord, och utan någon upplysning om huru författaren till *Ärlig Svensk*, som skref sin bok på 1750-talet, kunde veta, att orden voro af konungen sagda. De äro väl således blott ett rykte.

fredsvilkor osäker. Denna fara var dock en bland dagens möjligheter, men som borde till hvad pris som helst förebyggas. Ett sätt kunde vara att genom förmåner, som beviljades hertigen, draga honom ut ur förbindelsen med Ryssland. Denna fråga förekom på riksdagen 1720, då Horn var landtmarskalk.

Hertigen gjorde sig sjelf påmind. Han lärer icke ansett sig skild från Sverige, oaktadt han hade inlåtit sig med en mot Sverige fiendtlig magt. Han underrättar drottningen om det steg han tagit, och han vänder sig till rikets ständer med en skrifvelse, uttalande sin säkra förhoppning att »såsom en furste, af deras kungliga blod härkommen, hos samteliga de höglofliga Sveriges rikes ständer ej vara glömd». Om någon blifvande tronföljd nämner han försigtigtvis intet; det ärende han vill hos ständerna andraga är, att de ej måtte låta hans hertigdöme Slesvig »gå honom alldeles ur händerna». Om sin förbindelse med Ryssland säger han blott, att han hade af nöden tvungen mottagit tsarens garanti för Slesvig *.

* Brefvet finnes bland bilagor hos MONTAN, s. 302. Hertigen i sitt bref till ständerna åberopar två sina skrifvelser till drottningen. Brefvet till ständerna är dateradt Wien d. $\frac{12}{23}$ mars.

Detta bref från hertigen sjelf var icke kommet till ständernas kännedom när en ledamot af ridderskapet och adeln, öfversten Stobée, väckte frågan om tronföljden*; men under fortgången af denna saks behandling kom brefvet ständerna till handa**. Efter hvad kan synas af det fåordiga protokollet, var Horn angelägen att frågan måtte öfverlemnas åt en deputation af alla fyra stånden för att der tagas i betraktande före afgörandet i riksstånden. Motsatsen mot detta behandlingssätt skulle varit att genast fatta beslut, antagligen till afslag. Horn arbetade således snarare för hertigen än emot honom, ehuru det må vara ovisst huru långt Horn velat gå till hans förmån. Det lyckades också att få en deputation förordnad, hvilket beslut dock kunde blott med svårighet åstadkommas och med en bestämd förklaring, att deputationen väl skulle »uppsätta skälen mot och med angående hertigens tillfredsställande och förnöjande», men frå-

---

* I meddelandet från adeln till de ofrälse stånden angående Stobées förslag säges, att detta handlade derom »huru vida hertigen må kunna gifvas något hopp till succession af Sveriges krona». R. och A. prot. d. 16 april. MONTAN, s. 111—112.

** Stobées förslag föredrogs på riddarhuset d. 16 april, och hertigens bref upplästes d. 21 april, såsom varande nyss ankommet. Prot. hos MONTAN, s. 110, 116.

gan om tronföljden skulle nedläggas *. Ridderskapet och adeln bortvisade således all tanke på tronföljd för hertigen, och de ofrälse ständen instämde **. Det sätt, hvarpå Horn betraktade hertigens sak under närvarande förhållanden, är mycket lätt att begripa, nemligen att han i betraktande af den fara, som kunde uppstå, om hertigen fölle alldeles i tsarens armar, var hugad att göra hvad skäligt och möjligt vore till hertigens förnöjande.

Men detta var ej mycket. Slutet blef, att ständerna i en skrifvelse till konungen uttalade sin mening, att »alla möjliga utvägar måtte tagas», hvarigenom hertigen kunde söndras och afhållas från »den äfventyrliga förbindelsen» med tsaren. Men allt hvad ständerna för detta vigtiga ändamål tyckte sig kunna göra var att gifva hertigen »allt möjligt understöd till dess underhåll», d. v. s. ett anslag i penningar, och äfven detta ville ständerna blott utfästa sig att

---

* Ridd. och ad. prot. d. 16, 21, 22 april. MONTAN, s. 110—118.

** Endast bondeståndet uttalade icke någon sin mening, att frågan om successionen skulle nedläggas; men då landtmarskalken (Horn) förestälde bondeståndets deputerade, att de öfriga ständen förenat sig derom, förklarade bönderna sig ock vara af samma tankar. Ridd. och ad. prot. d. 25 april. MONTAN, s. 121—123.

betala till dess »freden i norden blefve fastställd» och under förutsättning, att hertigen gåfve »till fyllest öfvertygande försäkringar att ej på något sätt vilja träda i förbund med tsaren»*. Allt hvad derutöfver sattes i fråga af hertigens vänner: att hertigen måtte erhålla titeln Kunglig Höghet, hvarmed han således skulle blifvit erkänd medlem af Sveriges konungahus; att han kunde försäkras om penninganslag till dess han återfinge sina länder, således icke blott till dess freden blefve återställd; att, i fall Sverige icke kunde »med krig återställa honom hans länder, vi ej heller skulle skada honom vid någon fredstraktat», d. v. s. att Sverige skulle i möjligaste mått bevaka hans interesse i afseende på hertigdömet; att slutligen man skulle låta honom veta, det ständerna väl hade »så kommit öfverens, att om successionsrätten ej skall talas förr än casus existerar», d. v. s. ej förr än tronen blifver ledig, men också »att man då lärer söka göra reflexion på all den vänskap, nitälskan och ömhet hertigen haft för Sverige», d. v. s. man skulle gifva honom en vink att han kunde komma i fråga vid en framdeles blifvande tron-

* Rikets ständers skrifvelse bland bilagor hos MONTAN, s. 305.

ledighet * — allt detta blef af ständerna uraktlåtet. Det de gjorde var det minsta, som göras kunde, i fall de ville göra någonting alls.

Har nu Horn icke på något eftertryckligt sätt arbetat för att genom större förmåner åt hertigen köpa honom lös från Ryssland, så betecknar detta icke någon kortsynt politik. Ty hertigens förnöjande var en omöjlighet. Han på sin ståndpunkt kunde icke vara förnöjd med något mindre pris än det, som numera icke kunde gifvas honom, nemligen Sveriges krona. Litet mera eller mindre af andra förmåner skulle icke förändrat ställningen i det hela. Hade hertigen att välja mellan tsarens mägtiga beskydd eller ett årsunderhåll från Sverige, äfven om dermed skulle varit förenad en häntydning på en oviss framtid, var valet icke svårt.

Ej heller begicks någon orättrådighet. Hertigen var visst icke skyldig att tjena Sverige; han må hafva haft sin fulla frihet att såsom sjelfständig man bestämma sitt handlingssätt, men på sin risk för följderna. Han må hafva varit berättigad att ansluta sig till Sveriges fiender; men om han detta gjorde, hade han med det samma förverkat allt anspråk på del-

* Ridd. och ad. prot. d. 14 och 15 juni. MONTAN, s. 209—210, 215—216.

tagande och bistånd af Sverige. Ville man detta oaktadt gifva honom någon förmån, måste grunden dertill endast vara omsorgen att motverka den skada, som hertigen kunde göra Sverige.

Hertigens sätt att uppföra sig under dessa förhållanden var intet annat än som kunde väntas af honom i den ställning, der han befann sig, särdeles sedan det blef honom bekant, att ständerna hade valt arfprinsen Fredrik till konung*. Den nye konungen underrättar hertigen om sin tronbestigning; hertigen lemnar denna underrättelse obesvarad**; af denna ouppmärksamhet blef en följd, att ständernas beslut om den förmån, som unnades honom, icke formligen meddelades till hans kännedom, ehuru man drog försorg om att innehållet blef honom bekant***; någon tid derefter framträder han med begäran om tron-

---

* Detta viste hertigen icke när han skref sitt bref till ständerna. Detta bref är nemligen dateradt d. $\frac{12}{23}$ mars, således alldeles samtidigt med konungavalet, som afgjordes d. 22 mars. Hertigen, som skref sitt bref från Wien, kunde icke så noga veta hvad som vid samma tid tilldrog sig i Stockholm.

** Af rådsprot. d. 15 nov. 1720 visar sig, att å hertigens vägnar blef sagdt, att kon. Fredriks bref angående konungavalet icke hade kommit hertigen till handa. Men detta yttrande var ett löst ord, på hvilket man ej kunde fästa afseende.

*** Rådsprot. d. 6 sept. 1720.

följden och titeln Kunglig Höghet; Horn visade sig då benägen att bevilja honom kunglig höghets-titeln *, hvilket dock ej skedde; framställningen om tronföljden måste med ännu större skäl lemnas utan afseende efter det slut, hvarvid ständerna hade stadnat. Och under tiden, utan att afvakta svar från Sverige, begifver sig hertigen till Ryssland.

Det farliga för Sverige låg nu deruti, att hertigen var hos tsaren. Huru stor faran skulle blifva, måste bero af det sätt, hvarpå tsaren fann för godt att använda hertigens person. Detta blef nu sådant, att de Ryske underhandlarne på fredskongressen i Nystad talade ett och annat till hertigens förmån; men då tsaren erhöll fredsvilkoren i öfrigt sådana han ville hafva dem, lät han talet om hertigen tystna. Mycket, som var tungt och svårt, måste Sverige underkasta sig, men en sak uträttades dock, att Sverige slapp mottaga en tronföljare efter Rysslands vink. Och någon sannolikhet finnes icke, att fredsvilkoren kunde blifvit bättre, i fall tsaren ej haft hertigens namn att bruka såsom skräm-skott. Tsaren skulle visst icke släppt någon del af rofvet, som han tog. Han, som var en praktisk statsman, skulle hafva gjort sig

* Rådsprot. d. 27 och 28 febr. 1721.

till en narr, om han gifvit ifrån sig Estland eller Lifland eller Viborgs län — för att icke tala om Ingermanland med Petersburg — blott för att göra hertigen af Holstein-Gottorp till tronföljare i Sverige *.

Hade hertigen väntat sig någon stor förmån af det Ryska beskyddet nu genast, så bedrog han sig således. Den svaga punkten i hertigens ställning var, att om han hade en mägtig beskyddare, så hade han sjelf större behof af beskyddet, än beskyddaren behöfde honom. Men om utsigten icke var den mest glänsande för hertigen, så var likväl icke all utsigt förlorad. Ty om tsaren icke för närvarande behöfde hertigen, kunde hans person dock framdeles blifva nyttig i tsarens hand, när det skulle gälla att fortfarande tillgodogöra den öfverlägsenhet, som Ryssland nu innehade. Hertigens person fortfor också efter freden i Nystad att vara ett föremål för Svenska regeringens bekymmer i sammanhang med förhållandet till Ryssland.

Det Svenska rysshatet mognade efter freden i Nystad ju längre tiden led, för att blifva så

* Jfr uppgifterna hos MALMSTRÖM, *Sver. polit. hist.* 1: 175, samt om det föregående s. 152—153 och s. 163—165.

mycket mera ihållande, och af hatet föddes hämndlystnaden. Men det är en slutsats, som denna tids historia vill gifva, att under de första åren var fruktan för Rysslands magt det öfvervägande intrycket. Man kände nödvändigheten att iakttaga den största försigtighet, på det att den så dyrt köpta freden måtte blifva stadig. Häraf blef en följd, att Sverige snarare närmade sig till Ryssland än stadnade i en fiendtlig ställning, sådan som kunde funnits äfven utan öppet krig. Och här fans en föreningspunkt, der Sverige och Ryssland verkligen kunde räcka handen åt hvarandra, nemligen det gemensamma interesset att rycka den hertigliga andelen af Slesvig från Danmark. Det beskydd, som Ryssland gaf hertigen af Holstein-Gottorp, angick äfven hans anspråk att återfå sitt hertigdöme. Den tanken deremot att i ett närmare förbund med Danmark söka stöd och styrka mot Ryssland fans icke.

Och härtill kom en ny omständighet, som också hade sin betydelse. Konung Fredrik mägtade icke bibehålla sitt anseende oförminskadt. Var man icke egentligen ångerköpt för konungavalet, kunde dock en mot konungen mindre gynsam sinnesstämning blifva mindre ogynsam

mot hertigen af Holstein-Gottorp*; kunglig höghets-titeln och tronföljden kunde blifva möjligheter. Sådana tankar måste verka stärkande för det Ryska inflytandet i Sverige på samma gång det afseende, som måste fästas på Ryssland, återverkade till förmån för honom, som var Rysslands skyddsling. Så tillväxte det Holstein-Gottorpska partiet, hvartill en svag begynnelse förut hade funnits, eller kanske man får säga att ett sådant parti egentligen nu uppkom, hvilket måste tills vidare vara på visst sätt ryssvänligt. Den ståndpunkt Arvid Horn härunder intog fordrar sin betraktelse.

Saken kunde hafva flera sidor för honom. Ryssvän var han icke, men väl af klokhet böjd att göra mycket för den goda fredens skull. För hertigen af Holstein-Gottorp hyste han icke någon förkärlek, men icke heller något hat mot samme hertig, och kunde således gerna samtycka till vissa medgifvanden, som politisk klokhet fordrade. Detta dock med mycket återhåll, ty det fruktansvärdaste af allt var, att tsaren skulle lyckas i Sverige upprätta ett inre Ryssland. Der fans en punkt i fredsfördraget, hvilken just för denna orsak var af stor vigt att upprätthålla i sin rätta mening. Denna

* Jfr framställningen hos MALMSTRÖM 1: 233 o. f.

punkt lydde så, att tsaren utlofvar på det kraftigaste, att han uti »Sveriges rikes inre ärenden, såsom uti den af riksens ständer enhälleligen belefvade och besvurne regeringsformen och successionssättet sig icke blanda vill, ingen eho det ock vara må deruti på något sätt hvarken medelbart eller omedelbart bistå, utan fast hellre till en upprigtig och nabolig vänskaps betygande på hvarjehanda sätt söka att hindra och förebygga allt hvad som deremot förehafves och hans tsariska majestät kunnigt blifva kan»*. Denna punkt var, såsom af ordalydelsen lätt visar sig, öppen för misstydning, så att den samma skulle innehålla en rättighet eller om man vill säga en förbindelse för tsaren att taga vård om Sveriges regeringssätt, medan det Svenska sättet att förklara samma punkt var alldeles motsatt, nemligen att tsaren skulle hålla sin hand långt borta från allt sådant. Ur ett förenadt afseende på dessa särskilda förhållanden förklarar sig det handlingssätt, som Horn iakttog. Det gälde att, såsom ordspråket säger, det ena göra och det andra icke låta.

Då Horn var president i kanslikollegium och har satt sitt namn under betänkanden, som

* (Modée) *Sveriges allianstraktater*, s. 114. Dumont VIII. 2: 37.

utgingo från detta embetsverk, men ingen anledning är känd, att han skulle hafva varit öfverröstad, torde man få anse hans uppfattning af Sveriges förhållande till främmande magter vid denna tid uttalad i ett betänkande, som kanslikollegium på uppfordran af sekreta utskottet ingaf vid 1723 års riksdag*. Der talas om allianser, som hade varit ifrågasatta under de senaste åren, och nämnes först en »off- och defensiv allians med Danmark mot tsaren», hvilken hade varit påtänkt medan fredsslutet med Ryssland ännu var oafgjordt**. Men någon nytta af ett förbund med Danmark hade icke på den tiden (1721) varit att förvänta, och kanslikollegium var ännu af den meningen, att »ingen allians för Sverige mindre kunde vara nyttig och mera farlig» än den, hvilken Danska hofvet numera hade visat sig söka. Deremot hade Sverige orsak »med alla krafter derhän att arbeta, att hertigdömet Slesvig till dess rätte herre blefve återställdt, emedan den tillökning af magt och inkomster, som Danmark genom denna inkräktningen vunnit, för Sverige vore allt för dryg och äfventyrlig». Kanslikollegium

* Kanslikoll. betänkande d. 13 apr. 1723. Riksark.

** Kanslikoll. säger sig hafva gifvit betänkande d. 28 jan. 1721.

var således mycket afvogt sinnadt mot Danmark.

Något mindre ogynsamt yttrar sig kanslikollegium om ett genom Franske ministern Campredon åvägabragt förslag om ett fyrdubbelt försvarsförbund mellan Sverige, Ryssland, Frankrike och England, således icke ett förbund mot Ryssland, utan ett stort förbund, i hvilket Ryssland jemte andra magter skulle hafva deltagit. Det berodde på de främmande magterna, att detta förbund icke hade kommit till stånd, och ehuru kanslikollegium ej hade nekat sitt tillstyrkande, syntes dock skadan icke varit särdeles stor, att förbundet ej gick i fullbordan. Ty kanslikollegiets mening var, i allmänhet sagdt, att »man hade största skäl och orsak, så länge man hade fria händer, sig med några nya allianers slutande ingalunda att förhasta, utan att man deremot af tiden borde förvänta den upplysning, som dervid så mycket behöfves och ännu så mycket saknas». En afvaktande politik var således den som borde följas; man borde se tiden an. Det vore bättre för riket att vara ännu en tid bortåt alldeles utan allianser än att ingå sådana, hvarigenom man kunde blifva »hindrad att nyttja några uppkommande, gynsamma konjunkturer». Var meningen med dessa ord,

att man skulle likasom lura på lägligt tillfälle att få gifva Ryssland ett hugg, så var denna tanke dock förenad med mycket stor försigtighet. Kanslikollegium ansåg, att man borde sorgfälligt undvika alla sådana allianser, som voro af beskaffenhet att kunna indraga riket i ett nytt krig »utan någon dess säkra och ofelbara nytta». Särdeles borde alla sådana allianser, som kunde sätta riket »uti en endas discretion», hållas för misstänkta. För öfrigt vore hela den politiska ställningen i Europa för närvarande mycket oberäknelig. Kanslikollegium ansåg, att de »förnämste och mägtigaste, sådane som kejsaren, Frankrike, England, ja äfven tsaren, på visst sätt voro sjelfve ännu så ovisse och tvifvelaktige om deras egna mått och steg, att de ej ännu veta hvad dem äfven innan kort kan föreslå och hvilka magter de då hafva med eller mot sig». Om Ryssland yttras, att tsarens planer och afsigter vore de angelägnaste för Sverige att utforska, men ock derjemte de »mörkaste och mest ogenomträngliga». Man kunde dock »nästan intet tvifla, att ju han ämnade antaga sig hertigens af Holstein-Gottorp sak mot Danmark», men detta vore efter all liknelse »allenast en del af tsarens afsigter», och angående de sätt och medel, som tsaren kunde komma att

begagna, viste kanslikollegium ingenting. Men man kunde hafva orsak att tro, att så länge Sverige sutte stilla och ej retade tsaren genom sådana mått och steg, som kunde förorsaka honom misstankar eller obehag, skulle han lemna Sverige i ro och »vara nöjd med hvad honom är vordet afstådt».

På allianser ville kanslikollegium ej mycket bygga, ty om rikets grannar ej i alla fall blefve vid tro och lofven, »så skulle inga allianser blifva starka nog att hålla dem till baka». Men om man icke sjelf gåfve anledning, syntes intet ondt vara att befara, i ty att, såsom kanslikollegium uttrycker sig, »tsaren så väl hafver delt med oss, att han sjelf ej något mer har velat begära»; Danmark vore lika magtlöst som Sverige och hade bekymmer nog att försvara sig mot den fara, hvarmed det hotades*; Preussen skulle sig väl mer än en gång betänka innan det något otillbörligt företoge mot Svenska Pommern, hvarmed skulle gifvas anledning för kejsaren, Tyska riket och andre ovänner att tillfredsställa gammalt hat och afund. Men med all denna obenägenhet mot nya fördragsbestämda

* Kanslikollegium menade förmodligen tsarens möjligtvis blifvande företag till hertigens förmån i afseende på Slesvig.

förbindelser, »så länge alla saker uti hela Europa stå i så stor förmörkelse, hvaruti de nu finnas», förklarar kanslikollegium dock, att det icke skulle blifva lätt att »utslå med tsaren», i fall han ville söka Sveriges allians, och i sådant fall, för att ej göra sig misstänkt, tycktes ej något annat råd öfrigt vara än att »göra med god smak * hvad man har svårt att neka».

Hufvudsumman i detta betänkande är, såsom lätt synes, en stor betänksamhet mot att inlåta sig på vidt utseende planer, och derjemte en trogen omsorg att bevara en sjelfständig ställning, men tillika en viss farhåga att ej kunna undgå att på ett eller annat sätt sammanbindas i allians med Ryssland. Man ser af de sista ur betänkandet anförda orden, huru ställningen till Ryssland kändes trugad och besvärad.

Första pröfvostenen, huru vida Sverige var något annat än Rysslands vasall, låg i den omförmälda punkten i Nystadska fredsfördraget, hvilken tsaren visade sig mycket hugad att tolka på ett sådant sätt som skulle den samma öppna vägen i stället för att stänga den för ett Ryskt inflytande i Sverige. En förkänning gjordes redan år 1722, då tsaren lät sin minister fram-

* »de bonne grace».

bära ett vänligt råd, att titeln Kunglig Höghet måtte beviljas hertigen af Holstein-Gottorp. Tsaren gjorde sig således till en objuden rådgifvare i en sak, som rörde Sverige enskildt. Horn behöfde icke vara någon obeveklig motståndare till sjelfva saken; men att frågan skulle väckas af Ryske ministern, var outhärdeligt. Lyckligtvis var tsaren icke envis denna gången; frågan fick förfalla efter undvikande svar, som blefvo gifna *. — Ett nytt försök att skjuta in ett Ryskt inflytande gjordes under 1723 års riksdag, med förevändningen hemtad af böndernas företag på riksdagen att väcka tal om förändring i statsförfattningen medelst en ökad konungamagt. Tsaren kom nu med skenet af en hjelpsam vän, som räckte sin hand till att bevara Sveriges frihet. Man ser det första spåret till den ömma nitälskan, som den Ryska politiken i efterföljande tider ådagalade för upprätthållandet af 1720 års regeringsform. Men hos Arvid Horn ser man det förstånd, som begriper, att handräckningen af en falsk vän kan blifva farligare än sjelfva faran, hvilken dessutom icke var särdeles stor denna gången. Det karaktersbetecknande i Horns sätt att besvara det Ryska

* Saken omtalas i Engelska ministerberättelser, cit. hos Malmström 1: 220.

anbudet ligger icke deruti, att han afvisade tsarens hjelpsamhet, ty det var sjelfskrifven sak att han såsom ärlig Svensk måste detta göra; utan det betecknande var, att han gjorde detta på ett så undfallande sätt som möjligt, för att icke reta den mägtige. Ryske ministern hade åberopat den nämnda artikeln i Nystadska freden, och Horn inlät sig icke i någon tvist om ordens mening; han tackade för Ryske kejsarens goda afsigt, men förklarade att något bistånd från Ryssland icke behöfdes. Han omtalade saken i sekreta utskottet, sägande sig så hafva svarat, »eftersom jag höll så före, att man icke bör stöta en sådan herre eller hans minister alldeles för hufvudet i en sak, som ändock ej var afgjord*, utan bruka allt möjligt undseende för en så mägtig herre. Men — tillägger Horn — Gud bevare oss för en sådan hjelp»**.

Samma nödtvungna undfallenhet för den Ryska politiken hade sin del i det förändrade sätt, hvarpå hertigen af Holstein-Gottorp numera bemöttes. Hertigen anmälde åter igen sin förväntan, att kunglig höghets-titeln skulle blifva honom tillerkänd, och detta blef honom nu be-

* Horns mening måste hafva varit, att orden i fredsfördraget verkligen voro tvetydiga.

** Sekr. utsk. d. 4 april 1723. Riksark.

viljadt af riksdagen, oaktadt allt motstånd af konungen och drottningen. Det, som hade visat sig vara omöjligt för hertigen och hans vänner på 1720 års riksdag, var blifvet möjligt på riksdagen 1723. Under öfverläggningen på riddarhuset talades sådana ord: »De, som afråda dessa saker och vänskapens bibehållande med Ryssland, de borde gifva förslag till att bringa upp trettio örlogsskepp och tio millioner att afvärja rikets skada, som deraf följa kan»*. Förhållandet var, att det, som vägrades, kunde komma att af Ryssland fordras, och i sådant fall måste det blifva lika betänkligt att svara nej som förnedrande att svara ja. Kunglig höghets-titeln, fritt beviljad, var ingen så riksfarlig sak som konung Fredrik och drottning Ulrika Eleonora ville påstå att den skulle vara**; men beviljad på anfordran af Ryssland, skulle den samma inneburit ett styggt exempel till stöd för det Ryska sättet att tolka fredsfördraget. Hade tsaren icke lyckats att begagna böndernas förslag om konungamagten, kunde han upptaga den hertigliga titelfrågan i stället. Politiken, som följdes, var att förekomma den ovälkomne rådgifvaren.

---

* Ridd. och ad. prot. d. 12 juni 1723. MONTAN, s. 308.

** Konungens och drottningens bref, tryckta i Ridderskapets och adelns prot. d. 13 juni 1723. MONTAN, s. 315—316.

En anmärkning kan härvid göras, att det, som blef uträttadt, var mera sken än verklighet. Ty om fruktan för Ryssland stod bakom händelserna, så måste den vinst, som vunnen blef, blott varit att sjelfständigheten till formen bevarades. Men redan detta var dock en vinst, och mera stod ej att vinna. Sverige befann sig verkligen i en så försvagad ställning till den Ryska magten, att det skulle varit dårskap, men icke hjeltemod, att sätta sig till trots. Försigtighetens statskonst, som rättar sig efter verkligheten, sådan denna är, om också svår och bitter, var den enda rätta. Om det icke kan sägas vara någon stor förtjenst, att man begriper en enkel sanning, så är det likväl ett stort fel, om den enklaste sanning blifver oförstådd, hvilket fel likväl ofta begås. Det förtjenar erkännas, att detta fel icke begicks af Arvid Horn och dem som delade hans tänkesätt.

Vigtigare fråga och svårare prof skulle snart förestå, då Ryssland verkligen gjorde just det som kanslikollegium hade föreställt sig att Ryssland kunde komma att göra *, nemligen väckte fråga om ett alliansfördrag. Man behöfver icke vara någon djupsinnig statsman för att se huru ömtålig denna fråga var. Sverige skulle med

* Se ofvan s. 188.

försvagad kraft ingå förbund med samma magt, som hade byggt sin stora förkofran på Sveriges förluster. Ett förbund mellan tvenne magter, af hvilka den ena är betydligt starkare än den andra, leder lätteligen derhän, att den mägtigare blifver mera herre än bundsförvandt. För en magt, som redan har riktat sig på bekostnad af en annan, är den tanken mycket naturlig att, sedan eröfringarna äro gjorda, vid sig binda återstoden såsom lydstat.

Men från en annan sida betraktadt kunde ett förbund *med* Ryssland blifva nära nog nödvändigt, då ett förbund *mot* Ryssland icke stod att få, om ej möjligtvis med Danmark *, hvilken bundsförvandt ansågs vara hvarken rätt mägtig eller rätt pålitlig eller var för Svenska folkets tänkesätt och känslor rätt angenäm. Danmark skulle dessutom aldrig kunnat ingå ett annat förbund än som måste afsett att bevara Slesvig åt Danmark, hvaremot Sveriges interesse ansågs vara, att Slesvig, om möjligt, rycktes bort från Danmark. Ett förbund med Ryssland var verkligen, på det sätt man då för tiden förstod Sveriges interessen, mera naturligt än ett förbund med Danmark mot Ryssland.

* Se ofvan kanslikoll. betänkande d. 13 april 1723.

Ett afslag till svar på Rysslands anbud skulle knappt varit rådligt, ehuru stora betänkligheter kunde finnas vid ett jakande svar. Det fordrades att så bedrifva underhandlingen, att faran, som kunde finnas, blefve aflägsnad och sjelfständigheten i möjligaste mått bevarad. En förmån kunde vara deruti, att Sverige icke var den parten, som sökte den andres bistånd, utan Ryssland sökte Sveriges. För Sverige fans just icke annat att af Ryssland begära än att få vara i fred. Men Ryssland kunde hafva åtskilligt att begära af Sverige.

Kanslikollegium blef nu ålagdt att inkomma med betänkande öfver ett af Ryske ministern inlemnadt förslag till förbundsartiklar. Detta betänkande torde få anses såsom en förklaring rörande det handlingssätt, som framstälde sig för Horn såsom det rätta under närvarande förhållanden*.

Hufvudfrågan, att ett fördrag med Ryssland skulle ingås, togs för afgjord sak; sekreta utskottet hade redan fattat sitt beslut. Kanslikollegiets betänkande handlade om hvad förbundet borde innehålla, vissa särskilda punkter, som voro i fråga, försigtighetsmått, som borde iakttagas. Ett sådant var, att från Sveriges bi-

* Kanslikoll. bet. d. 10 okt. 1723. Riksark.

drag till de Ryska ländernas försvar borde undantagas de aflägsnare delarne af Ryska riket, »tsarens länder, som utom Europa äro belägna», samt provinserna vid Svarta och Kaspiska hafven. Man ville åtminstone slippa att skicka Sveriges krigsfolk ända dit bort, och detta undantag hade äfven en särskild anledning i »ett billigt undseende för den Ottomanniska Porten». — Ett annat önskningsmål var, att tsaren förbunde sig till ett större bidrag både med trupper och krigsskepp för Sveriges försvar än det, hvarmed Sverige skulle bistå Ryssland. Denna begäran må hafva haft sin goda grund i de båda staternas olika magt och storlek, men skälet, som anfördes, var ett annat och låter besynnerligt. Det lydde så, att »tsaren sjelf vore öfvertygad, att vårt folk gör bättre tjenst uti fält än många andra nationer». Det var nog sant, att tsar Peter hade grundeligen lärt känna den Svenska tapperheten; men knappt kunde man vänta, att tsaren skulle sluta fördrag under öppen förutsättning, att ett mindre antal Svenskar skulle göra samma nytta såsom bundsförvandter åt Ryssland som ett större antal Ryssar åt Sverige. Icke heller var det väl säkert, att tsar Peters höga tankar om det Svenska krigaremodet voro alldeles oförändrade, sedan Sven-

skarne icke längre hade konung Carl i spetsen. — Vidare föreslog kanslikollegium ett annat vilkor, som afsåg, att vid gemensamma krigsrörelser Sverige måtte komma att deltaga på ett sjelfständigt sätt. Den Svenske befälhafvaren borde ega säte och stämma i det Ryska krigsrådet, och de Svenska trupperna skulle icke »skiljas åt eller fördelas till aflägsna orter», icke stickas in här och hvar i den Ryska krigsmagten, utan utgöra en egen och samlad afdelning.

Allt detta afsåg det förhållande, som kunde blifva en följd af förbundet, nemligen att Sverige och Ryssland komme att föra gemensamt krig. I politiskt afseende fäste kanslikollegium uppmärksamheten derpå, att detta Ryska förbund borde bestämmas med sådant innehåll, att Sverige icke derigenom skilde sig från förbindelser på andra håll. Särdeles önskvärdt skulle också vara, om någon förmån kunde betingas åt Stanislaus Leczinsky.

Vigtigaste styckena i det Ryska förbundsförslaget innefattades i tvenne »sekreta artiklar»: den ena om Slesvig, den andra om Svenska tronföljden.

Ryssland föreslog en öfverenskommelse, att båda magterna skulle på allt sätt arbeta för att återförskaffa Slesvig åt hertigen af Holstein-

Gottorp, men i fall detta icke kunde med godo uträttas, skulle mellan Sverige och Ryssland blifva närmare afhandladt, »på hvad sätt för Hans Kungl. Höghet i detta mål en skälig upprättelse måtte kunna erhållas samt deröfver då en formell förening upprättas». Den första delen af detta förslag — att i godo arbeta för hertigen — tillstyrktes af kanslikollegium utan minsta tvekan. Den andra delen ställde i utsigt ett krig med Danmark och befans derföre betänklig; men dels litade man på tsarens kända varsamhet, att han ej skulle företaga sig mot Danmark något, som han ej mägtade genomföra, dels kunde man icke tvifla, att ju ett nekande svar skulle förorsaka »ett stort och outsläckeligt misstroende hos tsaren». Men om man således inginge detta aftal, ville kanslikollegium dock bifoga ett vilkor, att Sverige »ej skulle vara till denna sammansättning vidare förbundet än rikets säkerhet det kunde tillåta» på den tid, då saken förekomme. Man skulle således förbehålla sig att få handla fritt efter omständigheterna.

Den andra sekreta artikeln var en mycket svår stötesten. Denna artikel innehöll tsarens goda råd, att den framdeles blifvande tronföljden blefve fastställd för hertigen af Holstein-Gottorp eller åtminstone »något närmare bestämd

än hittills vore skedt», och härtill lades från Ryska sidan ett meningsuttryck, att hertigen dessutom »efter rikets fundamentallag» vore en nästan otvifvelaktig efterträdare till Sveriges krona. Rörande denna eftertänkliga fråga inlät sig kanslikollegium i en utförlig framställning. Skäl mot saken var först och främst, att denna sak vore stridande mot regeringsformen, den fastställda successionsrätten och ständernas beslut på 1720 års riksdag, som innehöll, att frågan om tronföljden skulle hvila till dess casus existerade, d. v. s. till dess tronen blefve ledig. — Mot detta skäl kunde dock anföras, att rikets ständer icke hade genom någon fundamentallag frånsagt sig rättigheten att besluta om tronföljden; beslutet på 1720 års riksdag vore icke någon besvuren lag och vore dessutom fattadt under andra tidsförhållanden än de nuvarande. Man viste icke på den tiden, att tsaren skulle komma oss så nära, vara oss så mycket öfverlägsen, antaga hertigen till sin måg och blifva derigenom hans försvar och målsman. - Dessutom gälde den allmänna regeln, att alla fundamentallagar böra jemkas och rättas efter denna hufvudlag: folkets väl vare högsta lagen *.

* »Salus publica suprema lex esto».

En annan betänklighet var, att denna fråga, när hon framträdde såsom ett Ryskt förslag, vore stridande mot tsarens i Nystadska freden ingångna förbindelse att icke blanda sig i Sveriges inre ärenden. Detta var nu det Svenska sättet att läsa denna punkt i fredsfördraget; men kanslikollegium tyckte sig icke kunna neka, att ett Ryskt sätt kunde finnas, som ej saknade stöd i ordalydelsen. Denna syntes för kanslikollegium vara sådan, att tsaren kunde påstå sig vara antagen, såsom kanslikollegium uttryckte sig, till en »garant af ständernas frihet och Sveriges fundamentallag». Hvad deraf med tiden kunde följa, gåfve tsaren till känna genom denna sekreta artikel, och det bedröfligaste vore, att tsaren »nu för tiden och vid närvarande rikets tillstånd hade de starkaste och kraftigaste skäl på sin sida». Mot denna förklaring skulle kanske kunna anmärkas, att kanslikollegium gaf nästan för mycket gehör åt det Ryska sättet att läsa fredsfördraget, ty om också det olyckliga sätt, hvarpå denna punkt i fördraget hade råkat blifva stiliserad, verkligen gaf ett visst stöd åt Rysslands anspråk, så skulle detta bestå i en rättighet för Ryssland att såsom garanterande magt upprätthålla regeringsformen och successionens ordning, hvaremot det, som Ryssland nu yrkade,

var tvärt om en förändring eller ett tillägg vid det antagna »successionssättet». Men ehvad den Ryska framställningen var eller icke var grundad i fredsfördraget, hade den samma alltid sitt kraftiga stöd i Rysslands stora magt, hvilket också kanslikollegium tydligt uttalade i de sist anförda orden. Detta var hufvudsaken.

En tredje anmärkning innehöll, att, såsom detta Ryska förslag utan tvifvel vore gjordt med hertigens vetskap och på hans inrådande, kunde han dermed anses hafva gjort sig ovärdig att varda vidare ihågkommen. — Detta inkast måste dock till hela sin kraft och verkan bero af det större eller mindre afseende, som måste fästas vid Rysslands mägtiga förord. Detta var också det svar, som kanslikollegium uppstälde mot sitt eget inkast, då kollegium tvekade, huru vida man så kunde förfara mot hertigen, sedan »en sådan advokat, som tsaren är, sig dess process har antagit och efter all liknelse på allt sätt lärer söka den samma uti alla instantier till ett dem behageligt slut att befordra».

Slutligen hade kanslikollegium den betänkligheten, att en i förtid stadfäst tronföljd vore en äfventyrlig sak. Dermed skulle gifvas anledning till »partier, faktioner och stämplingar. Man vet af en urminnes förfarenhet, att hvar och en

tillbedjer hellre den upp- än nedgående solen». Kanslikollegium upptog således en åsigt, rakt stridande mot vår tids föreställning om nyttan och nödvändigheten af en på förhand betryggad tronföljd. Men kollegium hade också vederläggningen genast färdig. Den innefattades i de sista årens erfarenhet, som hade visat huru tronföljdens ovisshet vore ett ganska svagt medel mot »faktioner, stämplingar och intriger». Nu hade också den händelsen tillkommit, att tsaren antagit hertigen till sin måg, och tsaren skulle derutaf hemta så mycket större anledning att åtaga sig hertigens sak »både i skäliga och oskäliga mål». Den Ryska slägtskapen kunde öppna en förfärande utsigt; hertigen kunde med döden afgå och efterlemna en prins eller prinsessa, som vore i sjelfva verket Ryska personer, och tsaren skulle blifva målsman för dessa sina barnbarn. Men här kunde göras en fråga, huru vida tsarens inblandning var mer att befara, om tronföljden beviljades än om den nekades. Ville man säga, att det vore bättre »nu genast honom med en anständig fermeté afvisa än att vänja honom oss det ena eftertänkeliga steget efter det andra att anmoda», så kunde svaras, att »en afvisning med blotta orden hos tsaren ej annat torde verka än ett starkare begär och retelse

till det han af oss vill hafva beviljadt», och vid slutet lärer *den* ega de bästa skäl, som har största magten på sin sida. Summan var, att man icke borde »så tvärt i denna tiden förkasta ett förslag, som man till äfventyrs uti en annan tid och kanske innan kort torde ej kunna undgå med mindre förmån och större förtret att emottaga».

Den första och den sista tanken var och förblef således, att man ej vågade trotsa tsarens magt. Kanslikollegium säger uttryckligen, att om man ville utan äfventyr för rikets välfärd afvisa tsarens förslag, fordrades åtskilligt, som icke ännu under många år skulle kunna åstadkommas; dertill fordrades »en ansenlig flotta, årliga tillrustningar och kontributioner, åtminstone så länge som tsaren till är. Och tsaren har dessutom många medel oss under hvarjehanda förevändningar under varande freden att chicanera och i längden att utmatta, i stället för att Sverige nu för tiden ej ett enda har öfrigt allt sådant att hämma».

Det besinningsvärda och som rättfärdigar företaget att omständligen genomgå detta temligen utförliga betänkande af det embetsverk, inom hvilket behandlingen af Sveriges utrikes ärenden förbereddes, är just detta, att denna ur-

kund upplyser Sveriges hela ställning till Ryssland. Der visar sig, huru nedtryckt denna ställning var; Svenska folket fick genomgå sin skolkurs i den politiska ödmjukhetens lära. Det skedde håglöst, motspänstigt, men det måste ske; der fans intet annat råd. Man ser mellan raderna, man läser bakom orden, huru tung och vedervärdig nödvändigheten kändes. Detta sinnelag var ingalunda eget för Arvid Horn och några med honom. Går man från kanslikollegium till sekreta utskottet, der ständernas utvalde män sammanträffade, så känner man äfven der flägten af ett undertryckt rysshat. Arvid Horn fick hafva mödan ospard, att icke svaret på den Ryska framställningen måtte blifva gifvet på ett sträfvare sätt än klokheten medgaf. Här var väl icke fråga om att afslå hela förbundet, men den Ryska inblandningen i tronföljdsfrågan frestade tålamodet. Det gick icke an att gifva ett ovilkorligt afslag; man måste göra svaret sådant som Ryssland icke behöfde anse förnärmande, medan man dock undvek att göra Sverige till Rysslands träl. Till ett sådant slut syftade kanslikollegium, och för detta ändamål arbetade Horn i sekreta utskottet. Icke af honom allena, icke ens af honom med de öfrige i Rådet och med konungen bestämdes nu Sveriges rådslag.

Utrikes ärenden voro blifna riksdagsfrågor i sekreta utskottet. Der hade Horn ett sträfsamt arbete.

En särskild omständighet hade retat sinnena. Ryske ministern hade å tsarens vägnar begärt, att konungen måtte förmå ständerna till att icke åtskiljas förr än de yttrat sig om förbundsartiklarne. Detta togs mycket illa, likasom tsaren velat inblanda sig i Sveriges inre ärenden ända derhän att yttra sig om den frågan, huru vida ständerna skulle vara samlade eller icke. Horn menade, att man ej borde taga tsarens ord allt för hårdt; meningen vore blott, att den angelägna saken blefve behandlad innan ständerna åtskildes. För öfrigt ämnade Horn nog försvara rätta meningen i den tvetydiga fredsfördragsartikeln; men det kunde icke hindras, att tsaren tydde samma artikel på annat sätt. Om tronföljden yttrade sig Horn, att man »ej borde betaga hertigen allt hopp att kunna komma i åtanke vid ett val, när casus existerar (när tronledighet inträffar), ej heller bejaka dertill på sådant sätt, som binder oss händerna». Om man betoge honom allt hopp, fruktade Horn, att man skulle »reta tsaren, som lärer åtaga sig hertigen såsom sin måg, och torde vi då råka i nytt krig, och veta ständerna sjelfve bäst, att

vi ej äro i stånd det att utföra. Men lemna vi hertigen något hopp, dock på sådant sätt som oss ej binder, så hoppas jag, att både tsaren och hertigen lära blifva nöjde och vi få sitta i ro och fred». — Då bönderna, som voro de ifrigaste, talade om eden och valakten, som man ej borde gå ifrån, hände hvad hända ville, svarar Horn: »Jag och rikets Råd äro dermed ense, att man ej bör gå ifrån valakten och fundamentallagen i detta mål, ej heller har det någonsin kommit i min tanke; men som det är af vigt för oss att få sitta i ro och fred det längsta som någonsin möjligt är och till dess vi åter kunna få repa oss och komma i stånd att kunna säga nej till det, som vi finna vara orätt, alltså och i fall vi vilja vinna ändamålet, så böra vi ock söka medlet dertill. Jag för min del skulle tro det kunna bäst ske på det sättet, som deputationen föreslår. Ty som vi på ena sidan böra betaga hertigen allt hopp om framdeles blifvande tronföljd så länge vår öfverhet lefver, så böra vi deremot å andra sidan ej afskära honom allt hopp att genom val kunna komma i betraktande när casus existerar. Ja, om vi göra detta, fruktar jag att vi göra hertigen desperat och reta tsaren, då vi likväl veta, att hertigen uti tsaren har en stark advokat, och

om vi äro i tillstånd att kunna afvärja den faran, som då kunde riket förestå, om tsaren med magt vill tränga härmed igenom, det lemnar jag till öfvervägande. Åtminstone kan jag för min del det ej finna, och der vi ställa det fast att alldeles afskära hertigen allt hopp, böra vi vara betänkte på mått och författningar, hvarigenom vi kunna upprätthålla sådana stormodiga rådslag» *. — Ordvexlingen vände sig sedermera derhän, att talet kom att handla om ordalydelsen i beslutet; huru vida der skulle stå antingen att hertigen »lärer komma» i betraktande eller att han lärer »kunna» komma. Det ena uttrycket ansågs innebära ett löfte, att hertigen skulle komma i fråga, det andra blott en möjlighet, att så kunde ske; intetdera innehöll någon försäkran, att han skulle erhålla tronföljden. Men på denna skilnad i ord lades stor vigt, och Horn ifrade för det uttryck, som var mest till fördel för hertigen. Han ansåg, att ordet »kunna» i denna meningen vore af den vigt, att hertigen och tsaren ej skulle blifva nöjde, och vore det högst betänkligt att för ett sådant ord, »som ej gör något till realiteten», gifva anledning till ett nytt krig. — Bönderna envisades och talade om fundamentallagen och artikeln i Nystadska

* »sutinera sådana vigurösa consilier».

freden och att hertigen hade sagt, att, om han finge kunglig höghetstiteln, skulle han ej mer begära. — Horn upprepar gång på gång, att här icke var någon fråga om att bryta fundamentallagen; »det — säger han — bevare oss Gud ifrån, utan är nu hela frågan, på hvad sätt man någorlunda måtte kunna ställa tsaren och hertigen till freds, dock på det sätt, att det ej strider mot fundamentallagen och det som på förra riksdagen blef fastställdt och belefvadt. Och så kärt oss vara må att få sitta i ro och fred och nyttja den i Nystad slutna fredstraktaten, så nödigt är det ock att vara betänkt på medel och utvägar dertill samt ej gifva tsaren skälig anledning att bryta den samma, och vet den högste Guden huru då går och hvad afsigter tsaren kan hafva. Jag skulle derföre för min del tro, att man ej handlar något hvarken mot valakten eller mot fundamentallagen, när man gifver hertigen något närmare hopp om tronföljden på sätt och vis, som föreslaget är, ty det samma är på förra riksdagen ej betaget. Ej heller kan det sägas, att vår nådiga öfverhet derigenom på något sätt graveras i deras höga rätt, emedan allt hopp är betaget till tronföljd innan casus existerar, att kronan blifver ledig efter deras dödliga frånfälle utan manliga bröst-

arfvingar. Men deremot tyckes detta lända Deras Majestäter till trygg- och säkerhet, som ock hela riket, eftersom man lefver i det hopp, att tsaren och hertigen, när de få denna försäkran, lära lemna oss i ro och fred och innehålla med de afsigter, som de eljest torde hafva i sinnet. I öfrigt vet jag icke, att ständerna betagit sig att vara betänkte på en tronföljd för framtiden, i fall de för riket skulle finna det nödigt och nyttigt, ty Hans Kungl. Maj:ts försäkran förmår, att ständerna sjelfve kunna, om så för riket nödigt och nyttigt finnes, utnämna tronföljare efter Deras Majestäter, men utom ständerna sjelfve är det alldeles förbjudet, ja att ens tänka derpå».

Men bönderna vidhöllo sitt tal enständigt, Horn åter förehåller dem hvad följden kunde blifva: »Jag har — säger han — en gång sagt min mening, så här som i kanslikollegium, hvarvid jag förblifver och vill vara utan ansvar, om detta afslås och har någon skadlig följd med sig. Och som det vara kan, att tsaren blir retad att begynna krig, så blir då ingen annan utväg än att ständerna åt våren då å nyo måste komma till samman, och bör man emellertid som försigtigt folk vara betänkt på försvar och hvad dertill hörer samt sätta Hans Maj:t och Rådet i det stånd, att de kunna försvara riket».

På sådant sätt byttes ord mellan Arvid Horn och bönderna. Ty från dem kom det egentliga motståndet. Det förtjenar en viss uppmärksamhet, att just bönderna voro de, hos hvilka sjelfständighetens känsla var mest trotsande och omedgörlig. Man skulle snarare hafva väntat, att bönderna varit allra mest angelägne om »ro och fred» efter allt hvad de hade lidit under det långa kriget. Men dessa intryck, som den förflutna tiden måste hafva efterlemnat, öfvervägdes af andra känslor. Rysshatet hade genomträngt Svenska folkets djupaste grundval. Samma känsla fans nog äfven hos de öfriga ständen, men de hade en öppnare blick för tidens kraf.

Slutligen fogade sig dock bönderna efter de öfrige, så att äfven af dem blef medgifvet, likasom af adel, prester och borgare, att ordet »kunna» icke blef i ständernas beslut intaget, men hertigen försäkrades, att han icke blott möjligtvis kunde komma i betraktande, utan att han verkligen skulle komma i fråga vid ett blifvande konungaval. Något bestämdt löfte att blifva vald erhöll han icke *.

* Sekr. utsk. d. 10 och 12 okt. 1723. Riksark. Noga sagdt, egde förhandlingarna rum i den s. k. Stora Sekreta

Rysshatet var kanske icke den enda känsla, som verkade hos bönderna. Man kan tänka sig ett sammanhang mellan deras hårdnackade motstånd och de kungliga personernas onda lynne mot hertigen af Holstein-Gottorp. Bönderna hade under denna riksdag gått hofvets ärenden med tal om en utvidgad konungamagt. Det tal de nu förde var en oredig sammanblandning af deras rysshat och deras konungska sinnelag. Der fans hos dem en förvirrad föreställning, att hvarje utsigt för framtiden, ehuru obestämd den samma måtte vara, som erbjöds åt hertigen af Holstein-Gottorp, skulle innebära något förnärmande för konungens och drottningens rättigheter. Ordvexlingen utmärker huru Horn måste bemöda sig att bevisa för bönderna, att konungens och drottningens majestät var oförkränkt i alla händelser. Men om man tänker sig, att möjligtvis konungen och drottningen talade genom böndernas mun, skulle det konungska tänkesättet icke kunnat uttrycka sig på sätt nu skedde; den orediga föreställningen skulle icke blifvit så mägtig, om icke den ryssfiendtliga känslan hade varit tillgänglig att bearbetas.

Deputationen. Jfr Ridd. och ad. prot. d. 12 och 15 okt. MONTAN, s. 237, 253.

För samma känsla var Arvid Horn sjelf visst icke främmande, men han var den betänksamme statsmannen, och hans politik misslyckades ej, ty artikeln om tronföljden erhöll icke någon plats i det fördrag, som afslutades med Ryssland. Den Ryska inblandningen förvärfvade ej något fördragsmessigt erkändt exempel. Tsaren kom ej längre än till den garanti för Sveriges statsförfattning, som ingen kunde hindra honom att påstå genom misstydning af Nystadska fredsfördraget. Det medgifvande, som förunnades hertigen, blef innefattadt i en särskild förklaring, som gafs icke till tsaren för hertigens räkning, utan till hertigen sjelf. Klenmodig kan man icke heller kalla Horns politik, om man får draga slutsats af ordalagen i den skrifvelse, som innehöll det beviljade medgifvandet*. Förklaringen var hållen i en mycket sjelfständig ton, nära nog på gränsen af förebråelser. Der talas om »utlåtelser och försäkringar, hvilka redan blifvit meddelade och gifna» **, och med anledning deraf yttras, att man icke kunde finna, för hvad orsak Hans Kungl. Höghet pröfvade

* Bland personer, hvilka nämnas i sjelfva skrifvelsen såsom de der afhandlat saken med hertigens minister Bassewitz, finner man äfven Horn.

** Kunglig Höghets-titeln och årsunderhållet; se ofvan s. 175, 190—191.

nödigt att yrka på en ytterligare förklaring »angående ett honom obetaget hopp». Det erkändes således icke, att all utsigt till tronföljden förut hade varit honom betagen, hvaraf måste följa, att det, som nu beviljades, icke just var att anse såsom något nytt och således icke någon af fruktan för Ryssland framtrugad eftergift. Det yttrades till och med, att man vore af den tanken, att »Hans Kungl. Höghet snarare uti stillhet skulle sig härvid trygga (vid föregående förklaringar) samt låta det öfriga ankomma så väl på tiden som på nöjaktiga prof af dess eget uppförande uti en sann och upprigtig tillgifvenhet för Kungl. Maj:t och riket». Icke desto mindre ville man nu gifva honom en underrättelse och försäkran; men dervid blef honom dock förehållet, hurusom ständerna »besynnerligen derpå lära göra reflexion, huru vida Hans Kungl. Höghet sig emellertid på sådant sätt förhålla lärer, som kan lända till begge Deras Majestäters samt rikets bästa och nöje». Hertigen fick således en förmaning att genom ett värdigt uppförande göra sig förtjent att varda ihågkommen. Och sjelfva den hågkomst, som unnades honom, var ingen annan än att, »när casus existerar (tronledighet), Hans Kungl. Höghet vid det fria val, som ständerna sig för-

behållit, skall finna verkan af den ömma *egard*, som de för honom hysa». Det enda, som innebar en vink om någon bestämdare förhoppning, var den slutmening, som tillades, att om hertigen så uppförde sig, att ständerna kunde vara nöjda med honom, kunde han »sägas hafva förhoppning mer än någon annan». — Denna förklaring blef hertigen gifven, icke i sammanhang med Ryska alliansfördraget; utan långt förut. Förklaringen är daterad den 19 nov. 1723; fördraget med Ryssland har datum den 22 febr. 1724 *.

Två motsatta interessen hade Horn haft att sammanjemka: det ena, att icke alldeles bortstöta hertigen och reta tsaren; det andra, att Sverige icke skulle låta binda sig händerna för framtiden. Det sistnämnda syftemålet uppnåddes till fullo genom den föga afgörande förklaring, som blef gifven. Att äfven det förstnämnda uppnåddes, må kallas en lycka. Hertigen och tsaren får man icke skylla för någon oförnöjsamhet, om de nöjdes med det svar de nu erhöllo. Hade hertigen beräknat någon lysande framgång under skygd af tsarens magt och gunst, så var hans förhoppning nu för

* (Modée) *Utdrag ur allianstraktater*, s. 124—128.

andra gången felslagen *, och det Ryska försöket att tillsätta en tronföljare i Sverige var misslyckadt.

Dock får man härvid tillägga, att en särskild af tronföljden oberoende förmån förunnades hertigen, nemligen förnyadt årsunderhåll, som nu blef honom gifvet, oaktadt freden i norden var återställd. Af sekreta utskottets skrifvelse till Kungl. Maj:t inhemtas, att detta skedde på den grund, att, då man nu trodde sig veta att tsaren hade förklarat hertigen för sin måg, föreställde man sig, att ju mer hertigen blef med någon villfarighet bemött, desto tryggare kunde man lita på tsarens vänskap **.

Någon seger kan den Ryska diplomatien dock icke sägas hafva vunnit i hvad den sekreta artikeln angick, och det samma kan sägas om den andra bland de sekreta artiklarne, den som angick Slesvig. Meningen på Svenska sidan var, att man icke skulle binda sig till annat än det som kunde vara förenligt med rikets säkerhet. Och till mera förband man sig icke, på sätt förbundsfördraget verkligen blef skrifvet. Der

---

* Första gången skulle hafva varit vid Nystadska freden. Se ofvan s. 180.

** Sekr. utsk. d. 15 okt. Riksarkivet. Se ofvan sid. 175 om det förut beviljade årsunderhållet.

står endast, att båda magterna skulle använda »goda *officier* och gemensamma öfverläggningar» samt i nödfall draga den Slesvigska frågan under behandling gemensamt med andra magter, »som denna saken garanterat» *. Men någon förbindelse med syftning till ett vidt utseende krig blef icke ingången.

På detta sätt lyckades det att göra förbundet med Ryssland så litet skadligt för Sverige som möjligt kunde vara. Det innehöll ej något annat än en förbindelse till ömsesidigt försvar, och hjelptruppernas styrka bestämdes, på sätt kanslikollegium hade föreslagit, till ett större antal Ryska trupper för Sveriges tjenst än Svenska för Rysslands **. Inskränkningen till de Europeiska länderna blef iakttagen, dock utan uttryckligt undantag af provinserna vid Svarta och Kaspiska hafven ***. Svenske befäl-

---

* England och Frankrike hade garanterat Slesvig åt Danmark (se ofvan sid. 169), men nu nämndes äfven »Romerske kejsaren». (Modée) *Utdrag ur allianstraktater*, sid. 135.

** Art. 5 i fördraget. Modée, l. c. s. 130. Sverige skulle gifva 8000 man fotfolk och 2000 ryttare samt 6 rangskepp och 2 fregatter; Ryssland skulle gifva 12000 man fotfolk och 4000 ryttare samt 9 rangskepp och 3 fregatter. Rangskeppen skulle bära 50—70 kanoner, fregatterna åter 30.

*** Art. 4.

hafvaren skulle hafva säte och stämma i Ryska krigsrådet, och trupperna, så vidt möjligt, ej långt från hvarandra skiljas, allt efter kanslikollegii förslag *. Man kan tillägga ännu ett förbehåll: förbundet afsåg endast krig mot någon »kristen» magt **. Sverige förband sig således icke att hjelpa Ryssland mot Turkiet.

Förbund med Ryssland blef på detta sätt ingånget, men Sverige likväl icke insnärjdt i den Ryska politiken oupplösligt. De båda magterna hade förbehållit sig att kunna ingå förbindelser på andra sidor, naturligtvis dock ej i strid med deras sins emellan nu ingångna förbund ***. Men denna förbindelse med Ryssland var dock ett offer åt tidens trångmål, då Sverige nu var blifvet bundsförvandt åt samma magt, mot hvilken Svenska folket skulle önskat att kunna uppträda såsom fiende. Ty detta måste dock hafva varit den Svenska fosterlandskärlekens innersta tanke, att en tid måtte komma, då det blefve möjligt att godtgöra förlusterna och upprätta krigsäran. Man ser en skymt af denna den innersta me-

---

* Art. 8, 11.

** Art. 4. Fördraget finnes hos DUMONT VIII. 2: 76.

*** Art. 16.

ningen hos Horn, när han talar om fredens nödvändighet till dess vi hunnit »repa oss och komma i stånd att kunna säga nej»*, således ej längre. För nöds skull tills vidare, men ingalunda för att kasta Sverige i Rysslands armar, hade Horn låtit ske att förbundet ingicks. Men hans syftemål under den tid, som nu följde, måste blifva att gifva akt på händelserna i Europa, om någon möjlighet yppades att Sverige kunde knyta någon förbindelse, som motvägde den Ryska.

Detta lyckades. Fördraget var afslutadt för en tid af tolf år, men blott två eller tre voro förflutna, då Sverige ingick i den s. k. *Hannoverska alliansen* och ställde sig på motsatt linie mot Ryssland. Det kunde vara en särskild fråga, huru vida en sådan förändrad ställning var förenlig med det Svenskt-Ryska förbundet, som dock ännu skulle ega bestånd. Detta måste bero på hvad Hannoverska alliansen innehöll. Ett försvarsförbund med andra magter än Ryssland var Sverige oförhindradt att ingå, men ett förbund till angrepp mot Ryssland skulle varit en handling mot heder och tro.

Den ovilja, som Rysslands anspråk hade uppväckt, var ett tidens tecken, att, äfven om vissa tidsomständigheter kunde verka gynsamt

* Se ofvan s. 205.

för det Holstein-Gottorp-Ryska interesset, var likväl grunden svag och bräcklig. Och snart skulle en händelse inträffa, som var af en mycket tvetydig beskaffenhet i afseende på hertigens utsigter. Den länge omtalade trolofningen med tsarens dotter blef en fullbordad sak. Denna tilldragelse var i Sverige tagen i beräkning, men såsom en fruktansvärd händelse. En gång afgjord, kunde familjförbindelsen å ena sidan fästa den Ryska politiken ännu fastare vid hertigens person, men å andra sidan också blifva ett skäl emot honom i Sverige, ty den Ryska slägtskapen måste verka afskräckande, om man tänkte sig hertigen såsom Sveriges konung i en framtid *.

En annan händelse, som ej kunde sakna inflytelse, var tsar Peters död, som inträffade i början af år 1725. Följderna af tsarens bortgång måste hafva varit till en början oberäkneliga, ty Rysslands egen tronföljd var oviss, och derföre osäkert hurudan hertigens ställning nu månde blifva.

Det visade sig dock snart, att tsarens död icke medförde någon förändring för den när-

---

* Jfr yttrandet af Conrad Ribbing, anfördt hos MALMSTRÖM 1: 267. Den offentliga trolofningen egde rum i november 1724, och förmälningen i maj 1725. HERRMANN, *Geschichte des russischen Staates*, IV: 441, 474.

maste tiden. Kejsarinnan Katarina, den aflidne tsarens gemål, lyckades bemägtiga sig kejsartronen, och hennes ynnest för hertigen af Holstein-Gottorp var mycket stor, hvarföre också giftermålet nu gick i fullbordan. Skulle hertigens ställning anses i någon mån försvagad, måste detta bero derpå, att kejsarinnans egen magt ej ansågs rätt stark och säker. Åtminstone funnos personer i Sverige, de der gjorde sig stora inbillningar om vigtiga händelser, som stundade i Ryssland, och om glänsande utsigter, som skulle uppgå för Sverige. Fråga väcktes om en utomordentlig beskickning till Petersburg för att försöka en Svensk plananläggning i Ryssland.

Syftemålet var dunkelt och måste så vara, emedan de förhållanden, på hvilka allt skulle bero, voro af en dunkel och obestämd art. Ingen menniska kunde veta hvad i Ryssland skulle komma att tilldraga sig; men derföre var också meningen, att Sverige skulle vara på sin vakt och bruka tillfället, i fall händelser timade, som vore gynsamma. Man tänkte sig återvinnandet af de afträdda provinserna, hvilket skulle bero på stora omstörtningar i Ryssland, och härmed förband sig det Holsteinska parti-interesset med tankar på hertigens tronföljd i Sverige.

Huru dessa båda ändamål skulle förenas, må hafva varit en sak att besinna för dem, hvilka gjorde tillställningen; men för en man med Horns försigtiga sinnelag och säkra omdöme om hvad praktiskt var och möjligt, måste hela företaget visa sig svåfvande och äfventyrligt. Han röstade i Rådet nej till beslutet att låta beskickningen afgå, men blef öfverröstad. Det Holstein-Gottorpska partiet var således öfverlägset i Svenska regeringen, och Horns ställning vid denna tid icke sådan, att han kunde bestämma sakernas gång. Riksrådet Cederhjelm afreste till Ryssland såsom utomordentlig ambassadör.

Hela den storartade planen att göra Svensk politik i Ryssland förefaller snarlik den art af tankefoster, som i hvardagsspråket kallas politiskt kannstöperi. Någon bestämd anledning, att stora omstörtningar i Ryssland skulle inträffa, fans icke, och de inträffade icke heller; inga tillfällen öppnade sig till långsträckta beräkningar för Sveriges interessen, men deremot visade sig Ryska kejsarinnan mycket hugad att uppträda med härsmagt i den Slesvigska frågan, således mot Danmark. För detta företag påräknade Ryska regeringen Sveriges bistånd. Dertill var Sverige icke förbundet genom allians-

fördraget; den sekreta artikeln innehöll icke något sådant *, och hela fördraget var ett försvarsförbund, icke ett förbund till anfall. Men något hinder fans icke, att ju Ryssland i alla fall kunde söka indraga Sverige i ett sådant företag. Nu innebar visserligen den Slesvigska frågan äfven för Arvid Horns ögon ett Svenskt interesse, men så långt ville Horn icke gå som att göra Sverige till handtlangare åt Ryssland i ett vidlyftigt krig. Och detta krig kunde blifva vidt utseende, ty England och Frankrike voro genom sina garantiförbindelser förbundna att bistå Danmark. Men man kunde icke veta huru långt det Holsteinska partiet i Svenska regeringen torde låta förleda sig att gå. Der fans en fara, att den så dyrt köpta freden, och hvars bestånd var så nödvändigt för Sverige, ginge förlorad. Och om kejsarinnan ville uppträda så häftigt mot Danmark för hertigens räkning, kunde man icke veta hvad hon torde företaga sig i Sverige för samme sin skyddsling. Här fans nu ett Holstein-Gottorpskt parti, som möjligen kunde blifva början till ett inre Ryssland i Sverige **.

---

* Se ofvan s. 214, 215.

** Jfr om dessa allmänna förhållanden framställningen hos Malmström, 1: 271 o. f.

Arvid Horns syftemål måste nu blifva att motverka dessa Holstein-Ryska inflytelser. Och dertill yppade sig ett tillfälle. Det inträffade nemligen, att äfven andra magter än Ryssland begynte interessera sig för Sveriges politik. Här kunde finnas en möjlighet att välja mellan olika bundsförvandter.

Den mellanställning, hvari Sverige nu befann sig, sammanhängde med politiska förhållanden, hvilka utbredde sig öfver hela Europa. Der fans ett förbund afslutadt mellan Österrike och Spanien med fiendtlig rigtning mot Frankrike och England, hvilka båda magter deremot ingingo ett motförbund, vanligen kändt under benämningen Hannoverska alliansen, och i detta förbund deltog till en början äfven Preussen. I samma förbund ville England och Frankrike inleda Sverige. Ryssland deremot kunde beräknas såsom en sannolikt blifvande tredje part i det Österrikiskt-Spanska förbundet. Här fans således ett tillfälle för Sverige att förvärfva bundsförvandter på motsatt sida mot den, hvarest Ryssland stod eller förmodades komma att stå. Men nu hade ju Sverige förut ett förbund med samma Ryssland. Om detta icke innebar någon motsägelse, så vida den nya förbindelsen blott var ett försvarsförbund och Sveriges rättig-

het att ingå i Hannoverska alliansen måste varit lika god som Rysslands att gå in i den Österrikisk-Spanska, så var likväl en egen svårighet, att det Svenskt-Ryska förbundet lärer haft en förutsättning, att Österrike skulle inbjudas att deltaga deri *. Detta hade denna magt till en början icke velat göra, men nu var Österrike mycket väl benäget. Det var således icke möjligt att undvika underhandlingar på den Österrikisk-Ryska sidan i motsatt rigtning mot underhandlingarna med England och Frankrike. Derigenom blef Horn tvungen att sakna all den förmån, som åtföljer en klar och bestämd ställning; den ståndpunkt, han nödgades intaga, blef slipprig och osäker.

Svårigheten skulle således varit betydlig, äfven om Horn hade varit ensam herre öfver Sveriges rådslag. Men nu hade han omkring sig det Holsteinska partiet i rådkammaren, för hvilket den Österrikiska underhandlingens framgång var lika angelägen som den samma för Horn var obeqväm, det Engelskt-Franska förbundet åter lika obehagligt som det för Horn

* Detta yttras hos MALMSTRÖM, 1: 287, och det är visst möjligt, att sådan förutsättning fans; men i sjelfva den urkund, som innehåller fördraget, står endast att »Romerske kejsaren» (Österrike) skulle anlitas om medverkan i den Slesvigska saken.

visade sig önskansvärdt. Och derjemte fordrade äfven försigtigheten att icke alltför häftigt kasta handsken åt den Ryske bundsförvandten.

Må hända hade dock Horn mindre svårt än mången statsman skulle haft att finna sig i en sådan ställning. Fredälskande och försigtig, såsom han med allt skäl var, hade han mycken fallenhet att hålla flere trådar i sin hand, som kunde leda åt olika håll, i den meningen att vara vän med alla, men icke alltför nära binda sig vid någon. Denna sida i hans karakter framstår mycket tydlig då man hör honom yttra sig i Rådet på följande sätt: »Hvad nyttan angår af våra förbindelser med den ene eller med den andre nu för tiden, så tycker jag för min del, att *ratio status* samt rikets nuvarande tillstånd fordrar, att man ej mera måtte binda sig vid den ene än den andre, utan hålla en jemlik vänskap med begge delar och således menagera dem alla till att afvända förtretliga sammansättningar, eftersom på hvad sida vi nu skulle vända oss, skulle det göra de andre missnöjde, men så framt någondera delen vill oroa oss eller påstå sådant, som vi ej kunna ingå, då kan man, när detta inträffar, ansluta sig till det andra partiet. Emellertid böra vi för

vår del hålla oss stilla och ej gifva åt någon tillfälle eller anledning till misstroende» *.

Med en sådan åsigt var naturligt, att då man nu hade ett försvarsförbund med Ryssland och utsigt att få ett sådant med Österrike, man äfven förskaffade sig ett dylikt med England och Frankrike. Blefve man sedan ovän med en bundsförvandt, antagligen Ryssland, så hade man en annan i stället; oupplösligen bunden till hvad som helst skulle man icke vara med någon.

Af allt detta följer emellertid, att Horns afsigt alls icke kunde vara att kasta Sverige handlöst in i Englands och Frankrikes alla planer och företag. Och när vissa smärre drag af Ryskt öfvermod visade sig, var Horn mycket fördragsam. Man hörde honom yttra: »Vi hafva tagit oss före att i allt gå fogliga vägar med främmande magter. Rikets ständer hafva föreskrifvit oss den vägen, och sjelfva konjunkturen bjuder det. Gollowin (Ryske ministern i Stockholm) har nyligen gjort en sak med patentet, som han uppslagit på Ryssgården **. Det var af en stor följd, hade kunnat och bort hårdt

* Rådsprot. d. 21 okt. 1725.

** Horns tal måste afse den hos Malmström, 1: 291, omtalade åtgärden af Ryske ministern att offentligen anslå ett plakat af innehåll, att ingen skulle understå sig att resa till Petersburg utan hans pass.

resenteras, men vi hafva varit foglige på vår sida till att låta saken biläggas. — — Vi äro i det tillståndet, att försigtigheten bjuder oss att se igenom fingren med mycket, som vi eljest intet tålde. — — Det är intet mitt råd att vi i denna tiden skole beifra alla små saker. Vi kunna ändock få stora affärer nog att blåsa uppå. — — Af en liten gnista kan lätteligen komma en stor eld, derföre är det min mening, som jag redan har sagt, att vi böra för små sakers skull intet brouillera oss med någon» *.

I december månad 1725 öppnades underhandlingen med Frankrikes och Englands ministrar i Stockholm. Bland de Svenske kommissarierna, som förordnades för underhandlingen, hade Horn ingen plats. Orsaken, hvarföre han undvek att personligen handhafva en underhandling, åt hvilken han önskade all framgång, får lemnas oförklarad. Någon uträkning måste han dermed haft, ty utestängd af sina motståndare var han icke. Det hade lyckats honom erhålla sådane kommissarier, som icke voro Holsteinskt sinnade. Men vid samma tid, då den Fransk-Engelska underhandlingen i Stockholm begyntes, var den Österrikiska på väg att börjas vid det kejserliga hofvet, dit Carl Gustaf

* Rådsprot. d. 3 nov. 1725.

Tessin hade afrest såsom Svenskt sändebud; genom honom fördes denna underhandling.

Under tiden arbetade Horn på följande sätt och med följande utgång *.

Bemödandet måste blifva att göra den Österrikiska underhandlingen fruktlös, emedan den samma kunde vara hinderlig för den Engelsk-Franska. Det lyckades verkligen så bedrifva, att instruktionen, som blef Tessin gifven, icke var egnad att underlätta underhandlingen. En annan förmån hade Horn deruti, att en etikettsfråga mellan Österrikiska och Ryska hofven var ouppgjord, i det nemligen Österrikes monark, som sjelf var Tysk (Romersk) kejsare, icke hade erkänt den Ryska kejsartiteln, hvilket fördröjde öppnandet af den omedelbara underhandlingen mellan Österrike och Ryssland, hvaraf åter föranleddes uppskof med den Svenska underhandlingen i Wien. Och sedan detta hinder blifvit undanröjdt genom öfverenskommelse mellan Österrike och Ryssland, var Horn färdig med ett annat sätt att förhala tiden. Fullmagten för Tessin att underhandla gemensamt med Ryske

* Den nu följande öfversigten af händelsernas gång innehåller idel kända saker, särdeles genom framställningen hos Malmström, 1: 288—314, men torde för sammanhangets skull böra upprepas.

ministern i Wien blef nemligen fördröjd. En förhoppning fans äfven att från den Österrikiska sidan förbehåll skulle yrkas, som kunde gifva Sverige anledning att väcka svårigheter, och slutligen kunde äfven från Sveriges sida begäras sådana förbehåll, som torde stöta på motstånd hos Österrike. Horn gjorde således hvad göras kunde för att slippa det Österrikiska förbundet, som skulle blifva en förstärkning för det Ryska; men hvad han icke kunde uträtta var att stäfja Tessins ifver, som nitälskade för underhandlingens framgång, och på Österrike bedrog sig Horn. Kejsaren samtyckte till allt, och Tessin afslöt fördraget med Österrike i april 1726, medan underhandlingen med England och Frankrike ännu var oafslutad *.

Den utgång, som den Österrikiska underhandlingen således erhöll, var för Horn ett diplomatiskt nederlag. Men särdeles stor blef skadan likväl icke; ty underhandlingen med England

---

* Österrikes accessionsakt finnes hos MODÉE, l. c. s. 144 o. f. Hjelptrupperna, som Österrike skulle uppställa, bestämdes till 12000 man fotfolk och 4000 ryttare. Sveriges förbindelse att sända hjelptrupper måste varit den samma som i förhållande till Ryssland; men ett undantag gjordes, att Sverige icke var skyldigt sända trupper till krig uti Italien. Detta nämnes likväl icke hos DUMONT, VIII. 2: 130.

och Frankrike ledde verkligen till målet i alla fall, ehuru långsamt.

Den 1 februari 1726 ingaf kanslikollegium ett betänkande, som upplyser huru Horn ville att saken skulle ur Svensk synpunkt betraktas *. Der talas om vissa misstankar, som kunde finnas, att man från de tillämnade nye bundsförvandterna hade att befara samma intrång i Sveriges inre angelägenheter, som man hade erfarit från Ryssland. Men mot denna farhåga egde man att uppställa Engelske ministerns förklaring, hvilken hade »tagit sig anledning af några illviljares gjorda insinuationer att på ett, såsom han det nämnde, publikt sätt å nyo upprepa dess konungs förut gifna försäkringar, hurusom nemligen Hans Britanniska Maj:t hvarken medelbart eller omedelbart någonsin ville blanda sig i Sveriges inhemska saker, utan fast mera önskade frihetens och närvarande regeringsforms bibehållande, såsom för konungarne ej mindre än undersåtarne nyttig och helsosam». Ministern erinrade om en viss likhet mellan Sveriges och Englands regeringssätt, som borde »nationerna till inbördes vänskap och välvilja mot hvarannan förknippa», hvarföre också Hans Britanniska Maj:t

* Kanslikoll. bet. d. 1 febr. 1726. Riksark.

alltid skulle »finnas villig att bidraga till frihetens upprätthållande». Dessa ord kunde verkligen vara något misstänkta; de liknade något litet den tvetydiga artikeln i Nystadska freden. Men strax derefter hade Engelsmannen talat mera otvetydigt. Han hade väl sagt, att Hans Britanniska Maj:t vore — såsom nyss sades — villig att bidraga till frihetens upprätthållande, men han hade tillagt: »dock alltid så vidt det icke strider mot den oföränderliga regeln, Hans Britanniska Maj:t sig föresatt, att icke befatta sig med detta rikes invertes författning och hemsaker».

För sin del betraktade kanslikollegium inbjudningen från England och Frankrike såsom ett godt tecken, att »Sverige lärer åter nu som tillförne snart blifva sökt och aktadt, när det genom tiden och goda inrikes anstalter någorlunda hunne komma på fötter igen».

Efter dessa allmänna anmärkningar följer nu redogörelsen för skäl, som borde tagas i betraktande. Sekreta utskottets svar på sekreta propositionen vid 1723 års riksdag hade varnat för »tre- och fyrdubbla» förbund, såsom de der kunde föranleda trassliga och tvetydiga förhållanden. Nu var likväl fråga om ett fyrdubbelt förbund mellan England, Frankrike, Preussen

och Sverige. Men här var dock en skilnad, ty frågan handlade icke om en underhandling, som man ej viste hvarthän den kunde leda, utan blott om att biträda ett redan afslutadt fördrag. Finge man alls icke ingå tre- eller fyrdubbla förbund, blefve det ej möjligt att iakttaga den regel, som sekreta utskottet också hade anbefallt, »att hålla sig vänner till handa och på allt sätt söka återvinna krediten i Europa». Sekreta utskottet hade äfven tillagt, att »alldenstund vi icke kunna göra oss helt säkre eller förtrösta på egna krafter, ty måste vi nödvändigt stå på vakt och i vänskap med andra. Grunden dertill kan bäst läggas i fredstid och medgång; efteråt blifver det gemenligen för sent. Tillförne föraktade vi andres medhåll och biträde. Samma förhållande var oss sedermera högst skadeligt *. Om det nu en gång lutar, vill ingen hjelpa den som lefvat obekymmersam om andres verk».

En annan invändning var, att en så grannlaga sak som denna fordrade ständernas sammankomst. Men ständerna hade vid senaste riksdagen förklarat, att ingen bekräftelse på fred och förbund behöfde sökas hos dem, och ingen annan försäkring vore erforderlig än konungens

* Det förefaller något dunkelt, hvilka föregående händelser härmed menades.

ratifikation och hvad som på hans föreställning sedan kunde derom blifva i riksdagsbeslutet inryckt *.

Ett tredje inkast var, att det ifrågavarande fördraget åsyftade att upprätthålla Westfaliska och Oliviska frederna; men Sverige hade nu förlorat det mesta af dessa länder, för hvilkas skull Sverige hade haft ett interesse vid dessa fredsfördrag. Men här vore dock en sak, att Westfaliska freden medförde säte och stämma på Tyska riksdagen, ehuru liten provinsen vore, som Sverige hade qvar. Sverige hade garanterat Westfaliska freden, och denna fred vore »ett kraftigt grundstöd för den evangeliska religionen, med en ärorik konungs och mycket Svenskt blod förvärfvad till nationens everldliga heder». Skulle Sverige draga sig derifrån, sedan mesta landen äro borta, kunde det se ut såsom Sverige ej bekymrade sig om religionen och andres olycksöden. Hvad intryck detta måste göra, vore en sak att besinna.

Vidare upptog kanslikollegium äfven den anmärkningen, att Sverige skulle genom detta fördrag garantera sina egna förluster. Inkastet

* Exemplet af Ryska alliansen anfördes, hvilken blef afslutad sedan ständerna voro åtskilda, men underhandlingen var dock börjad innan riksdagen åtskildes.

måste hafva afsett de Tyska besittningar, som voro afträdda till Preussen och till Hannover. Detta inkast var lätt att besvara; svaret lydde så, att förbindelsen ej var någon annan än den samma Sverige redan hade ingått genom den Ryska alliansen; äfven till Ryssland voro ju provinser afträdda. Och hvarken det Ryska eller det nu ifrågavarande alliansfördraget kunde göra afträdelserna mera afgjorda än de redan voro genom sjelfva fredsfördragen. Dessutom kunde intet fördrag vara bindande, om skälig orsak till fredsbrott inträffade.

Ännu ett inkast kunde göras, att man ej borde bygga på de löften, som erbjödos, då man hade erfarenheten af det »svaga understöd Sverige njöt af England under sista Ryska kriget», hvarjemte man ock kände Preussens »afvoga och bekanta ostadiga sinnelag». Svaret på detta inkast lydde så, att »med potentaters tillsägelser och allianser samt deras garantier det i gemen och i alla verldens tider haft och lärer hafva den egenskapen, att de ej längre och nogare efterlefvas än hvar stats enskilda interesse det kräfver och tillåter, hvilket icke annorledes vara och man icke annat af dem vänta kan; så vore ganska betänkeligt och nu allra minst en beqväm tid denna strängen att röra». Med slik

misstänksamhet skulle aldrig något förbund kunna finnas. Frankrike såsom bundsförvandt hade icke alltid varit att lita på i trettioåra kriget, men i det hela drog Frankrike dock ens med Sverige, och Frankrike hjelpte Sverige på Carl XI:s tid. Angående Englands förhållande under sista Ryska kriget yttrade kanslikollegium nu, att det »torde vid sakens närmare inseende kanske finnas, att rikets genom det långvariga och förderfliga kriget helt utmattade tillstånd ej tillät att så nyttja Englands hjelpsändning, som Sverige det gerna önskat, hafvande England i skepp och penningar troligen præsterat det, hvartill det sig förbundit». — Konungen af England vore en mycket mägtig bundsförvandt, Preussen en mägtig granne, som man borde förbinda sig.

Slutligen kunde sägas, att ett förbund med England och Frankrike torde förorsaka missnöje hos Romerske kejsaren (Österrike) och vid Ryska hofvet. Men ett eller annat hofs nöje eller missnöje borde ej vara rättesnöret får rådslagen. Var alliansen ett försvarsförbund, så hade Ryska hofvet intet skäl till missnöje *. England och Frankrike tålde Sveriges allians med Ryssland; Ryska hofvet finge göra det samma från sin

* Fördraget med Österrike var ännu icke afslutadt, när detta betänkande blef gifvet.

sida. Vänskapen med Ryssland kunde fortfara, »så vidt rikets heder och trygghet det tillstädjer».

Deremot vore det farligt att säga tvärt nej, så att man icke ens inginge i underhandling. Då skulle den skäliga och nödiga jemlikheten i vänskapen icke blifva tagen i akt. England och Frankrike skulle då vända sig till Danmark, hvilken magt de ej nu hade inbjudit, ty de önskade hellre Sverige till bundsförvandt. »Den olagliga besittningen af Slesvig blefve då genom ett nytt band starkare och varaktigare och Hans Kunglig Höghet hertigens af Holstein skäliga satisfaktion så mycket svårare».

Ändtligen kommer kanslikollegium till det, som måste hafva varit den egentliga hufvudpunkten, nemligen att om man afsloge det Engelskt-Franska förbundet, vore det »fruktansvärdt, att Sverige skulle löpa fara att förfalla i ett fullkomligt beroende af ett enda hof» (det Ryska), och — säges nu vidare i betänkandet — »ho vet, om icke Frankrike och England, retade genom vårt ovänliga bemötande, torde slå sig till Ryssland och medelst en eller annan fördels utlofvande sätta sig i samband med det samma (Ryssland) till Sveriges skada, då Sverige utan vänner skulle göra en slät figur i det Europeiska systemet och få låta med stillatigande gå öfver

sig hvad andre behagade föreskrifva». Så länge man hade förbund med sjömagterna, blefve sundet och vestersjön öppna och kommersen, särdeles den för riket så omisteliga salthandeln, orubbad.

Kanslikollegium stadnar vid att tillstyrka, det underhandlingen måtte fortsättas, dock med mycken försigtighet; vissa förbehåll borde göras, och der kunde finnas en tanke på subsidier. Man borde ock söka att utverka någon förmån för hertigen af Holstein-Gottorp, och man borde vakta sig, så att man icke åtoge sig något, som stode i strid med den Ryska alliansen.

När detta betänkande blef gifvet, voro nära två månader förflutna sedan första öfverläggningen med Englands och Frankrikes sändebud hade egt rum, och denna långsamhet var vållad från Sveriges sida; man hade låtit de främmande ministrarne vänta på svar, sedan de hade gjort sitt anbud. Och fort gick saken icke heller sedermera. Det Holsteinska partiet inom regeringen gjorde förnyade försök till dröjsmål och svårigheter. Obeqväma händelser inträffade; en af de förbundna magterna, Preussen, drog sig alldeles bort från hela saken, och i stället fick man förnimma afslutningen af det Österrikiska fördraget. Horn behöfde all sin ihärdighet eller,

såsom Carl XII hade uttryckt sig, »drifsamhet» för att lyckas öfvertala eller öfvervinna det Holsteinska partiet. Utgången skulle visa, att, om detta slutligen lyckades, mägtade Horn dock, så länge afgörandet låg i rådsregeringens hand, blott vinna en tvetydig seger.

Veckor och månader förflöto, och ännu i slutet af maj månad finner man ett nytt betänkande af kanslikollegium, afgifvet med tydlig beräkning på ett motstånd, som behöfde afväpnas. Saken framställes ingalunda i sådan mening som ville man öfvergifva det Ryska förbundet. Tvärt om, kanslikollegium visar sig mycket angeläget, att det Ryska förbundet må behålla sin gällande kraft; men den Engelsk-Franska alliansen fordrades derjemte för den grundsatsens skull, som Horn jemt och ständigt framhöll, att man »ej borde visa mot den ene större vänskap och förtroende än mot den andre». Om man — säger kanslikollegium — »alldeles förklarat sig för ett parti allena, skulle riket lupit fara att blifva blottställdt för förtretliga olägenheter, klammer och kanske äfventyrligt krigsbuller och oro, hvilket likväl att förekomma rikets ständer, såsom stridande mot deras hufvudsats, på det högsta rekommenderat. Danmark hade för sådan händelse funnit en för det samma

önskelig lägenhet till att anfäkta riket, och Preussen att afhända Sverige dess ännu egande lilla andel på Tyska botten. Derigenom så väl som medelst sundets tillslutande hade vår handel och sjöfart samt manufakturer lidit en farlig anstöt, våra dessutom svaga finanser hade då blifvit alldeles uttömda och ingen liknelse öfrig lemnad till något anseendes återvinnande. Dessa grundförderfliga följder äro genom Guds nådiga bistånd härtill afböjda medelst en noga brukad jemlikhet och vänskap med de uti nordiska verket deltagande magter. Men denna så nyttiga jemlikheten löper fara att blifva rubbad och att falla för mycket på en enda sida, om Kungl. Maj:t skulle gifva de Hannoverske allierade ett afslag uppå deras gjorda vänliga och hederliga ansökning att träda till deras förbund, och det nu för tiden så mycket mera, sedan Romerske kejsaren biträdt det som Kungl. Maj:t med Ryssland ingått». Detta, att Sveriges Ryska förbund nu var utvidgadt till Österrike, hade hos den Hannoverska alliansens magter väckt eftertanke och missnöje, som skulle ökas, om konungen afsloge deras anbud; de skulle misstänka, att konungen ämnade alldeles söndra sig från dem och taga ett annat parti. De skulle förknippa sig med Danmark, och dermed skulle hertigens af

Holstein upprättelse blifva svårare, om ej omöjlig. Om konungen går in i förbundet, lärer ingen fördrista sig att oroa riket, särdeles som man äfven har allians med Ryssland, »hvilken att bibehålla rikets naturliga interesse kräfver» *.

På bifall eller afslag till detta betänkande berodde nu det afgörande beslutet. Men utgången var så osäker, att framgång eller motgång kunde bero på en enda röst, såsom visade sig när frågan företogs till afgörande, hvilket skedde den 14 juni. Rådets omröstning utföll på det sätt, att åtta riksråd röstade mot betänkandet och blott sju för bifall. Horn skulle således förlorat sin sak, om icke konungens båda röster hade tillkommit. Konung Fredrik röstade nemligen för alliansen. Derigenom blefvo rösterna nio för bifall till kanslikollegiets betänkande och åtta på den motsatta sidan.

Om detta afgörandet gälla de orden, som här ofvan yttrades, att Horn vann blott en tvetydig seger. Omröstningen utvisade en inom sig söndrad regering i en ytterst grannlaga fråga, hvars utgång, hurudan som helst den måtte blifva, kunde bära de eftertänkligaste följder. Knappt skulle en konstitutionell regering i vår tid företaga en sådan sak utan att vara för-

* Kanslikoll. bet. d. 25 maj 1726. Riksark.

säkrad om representationens belåtenhet, och nu var regeringen dessutom inom sig oenig. Horns mening blef också, att ständerna borde sammankallas. Han behöfde ett starkare stöd än konungens två röster, hvilka kanske en annan dag kunde blifva otillräckliga, om något nytt uppslag gjordes af ett motparti, som blott genom dessa röster var öfvervunnet. En af dem, hvilka hade röstat lika med Horn, grefve Erik Sparre, var dessutom ej mycket att påräkna, ty han var så sjuk, att hans död när som helst kunde väntas. Deremot lärer väl Horn beräknat, att ständernas bifall ej skulle uteblifva.

Att påkalla ständernas samråd kunde anses så mycket mera erforderligt, som den hållning Ryssland intog var egnad att väcka de allvarsammaste tankar. Här visade sig det, som var den osäkra sidan i det Hornska systemet, nemligen att den, som vill vara vän med alla, lätteligen blifver ovän med någon, och der fordras både lycka och försigtighet att ej blifva ovän med dem allesamman. Detta kunde verkligen hafva inträffat, i fall England och Frankrike på ena sidan, Ryssland och Österrike på den andra hade betraktat Sveriges dubbla underhandlingar på värsta sätt. De främmande magterna ådagalade verkligen en viss fördragsamhet. Men från detta

omdöme får ett visst undantag göras i den del, som rörde Ryssland.

Hofvet i Petersburg förstod mycket väl hvad Sveriges underhandling med England och Frankrike i dess djupaste mening betydde: ett affall från den Ryska alliansen i den betydelse Ryssland ville hafva denna allians fattad och förstådd. Talet, som Horn förde på tungan, att Sverige icke skulle visa större vänskap och förtroende för den ene än för den andre, kunde visst icke anstå Ryssland. Den Ryska meningen med 1724 års allians måste hafva varit, att Sverige icke skulle vara vän med någon annan än Ryssland och Rysslands vänner. Detta följde ingalunda af alliansfördraget, efter orden fattadt; men att det ordagranna innehållet hade fått blifva så inskränkt som det var, detta innebar en verklig återhållsamhet, som måste söka sin förklaring i Ryska ställningar och förhållanden. Att nu derutöfver låta ske med bästa smak, att Sverige, medan det höll i sin ena hand försvarsförbundet med Ryssland, uträckte andra handen till ett dylikt förbund på alldeles motsatt sida, detta var för mycket för den Ryska fördragsamheten.

Ofördragsamheten åter hade två olika sätt att yttra sig, det ena stolt och förnämt, det

andra åter framträdde med en viss inställsamhet och lockande anbud; det talades om Ryska subsidier till underhåll af trupper för gemensamma ändamål, likasom Ryssland skolat köpa Sverige qvar för att hafva det fastbundet. Jemför man tidpunkterna, försvinner det osammanhängande i dessa olika sätt, hvarpå Ryssland gick till väga. De öfvermodiga dragen förekommo under hösten 1725, då den Fransk-Engelska underhandlingen icke ännu var börjad; subsidieanbudet i sista slutet af samma år eller början af år 1726, sedan denna underhandling var kommen i gång *.

Anbudet af Ryska penningar — ej mutor åt enskilda personer, men bidrag till Svenska statsverket — kunde hafva varit frestande, i fall omdömet stadnade på ytan af sakerna; men för hvar och en, som tänkte något grundligare och såg något längre än till det yttre skenet, måste betydelsen hafva visat sig sådan, att Sverige skulle sälja sig till att blifva handtlangare åt Ryssland. Nu är visserligen sant, att en tanke på Franska och Engelska subsidier verkligen ingick i den Hornska politiken, men detta var dock en annan sak. Ty der fans icke samma djupa antipati mot dessa magter som mot Ryssland, icke

* Jfr dateringen på citaterna hos Malmström 1: 291, 292, 297.

samma fruktan för ett obehörigt förmynderskap. Förbundet med England och Frankrike var ämnadt att ingås icke blott af nödtvång, utan med god vilja och full upprigtighet. Blef det Ryska anbudet begagnadt, skulle förmodligen den andra alliansen blifvit afskuren. Bland Horns omsorger var således att i Rådet utverka, att samma Ryska anbud afböjdes. Detta lyckades, men i och med det samma uppstod en annan fara, att Ryssland, sedan penningarnes frestelse visat sig fruktlös, skulle gripa till svärdet. Underrättelser spordes om Ryska krigsrustningar, hvarföre en Engelsk flotta i Östersjön icke ansågs obehöflig, och en sådan infann sig verkligen. Under så tvetydiga förhållanden till Ryssland bragtes underhandlingen med de motsatta magterna till det slut den samma fick. Men då stod också Horn med blott sex rådsherrar på sin sida, sjelf den sjunde samt konungen, hvaremot åtta rådsherrar stodo på den andra sidan, och rikets ständers röst var ohörd.

Horns yttranden i Rådet under intryck af dessa förhållanden äro ganska märkliga. Så föllo hans ord: »Terminen till ständernas sammankomst faller väl icke in förr än i januari månad. Emellertid blifver nu konjunkturen så grannlaga och öfverläggningen af så stor vigt och konse-

qvens, att jag för min del mycket önskar, att ständerna måtte komma till hopa ju förr ju hellre. — — Jag är för min del mycket bekymrad öfver de vigtiga affärer, som man dagligen får att behandla. Jag minnes intet att konjunkturen varit delikatare i all min lifstid. Här äro två flottor i sjön; komma de i håren till hopa, så begära de begge vår hjelp. — — Hvad accessionen (biträdet till Hannoverska alliansen) angår, dertill har man haft stora skäl, och jag hoppas att de skola kunna försvaras. Men här förefalla allt mer och mera delikata öfverläggningar. Vi göra efter vårt samvete och bästa förstånd, men ingen kan svara för utgången. Komma ständerna tidigt till hopa, så kan ännu ett och annat stå öppet och ändras, och ju förr de komma, ju förr få vi göra räkenskap och afbörda våra samveten och blifva utan ansvar. Derföre önskar jag, att det måtte ske med det allra första. Går nu kallelsebrefvet ut, så kunna ständerna vara till hopa i slutet af augusti eller först i september månad»*. En annan gång förklarar Horn sin mening mera fullständigt och med en blick på det Europeiska statssystemets förändrade ställning under de senare åren. Han talar om alliansen mellan Sverige

* Utr. rådsprot. d. 16 juni 1726.

och Ryssland (1724), om Ryske tsarens död, om de motsatta allianserna, den Wienska och den Hannoverska, och om Österrikes biträde till det Svenskt-Ryska förbundet. Han fortfar sålunda: »I Petersburg göras tu år å slag stora utrustningar, och ännu större rykten utspridas öfverallt i Europa om ändamålet dermed. Omsider uppkommer nu den så eftertänkeliga och grannlaga konjunkturen för Sverige, att, medan vi äro helt obeväpnade, tvenne flottor visa sig i Östersjön, hvaraf den ena nalkats Sveriges kuster och anbudit beskydd i fall af någon å färde varande fara. Den samma (den Engelska) vänder sig till Ryska sidan och förbjuder den flottan (den Ryska) att utlöpa. Ryska kejsarinnan upptager detta för ett angrepp och kräfver af oss den i försvarsförbundet utfästa hjelpsändningen. Alla dessa stora händelser hafva efter Guds allvisa försyn sig sedan sista riksdagen tilldragit, och med dem hafva vi hela tiden bortåt brottats och ännu brottas, hvarföre jag för min del intet annat finner än att konjunkturen märkeligen är förändrad och så märkeligen, att den, som ville i det allra nogaste ännu rätta sig efter den förra, lupe fara att styra på blinda klippor och segla i qvaf». Visserligen var Horn glad, att man hade lyckats hittills bevara den »ädla freden», men så-

som sakerna nu stodo, kunde han icke »gå god för att icke freden kunde löpa fara att lida någon anstöt. I synnerhet — säger han — är den konjunkturen grannlaga, att Engelska flottan nu håller den Ryska innestängd i hamnarna och skyller den magten icke allenast för uppsåt att hafva velat ofreda Norden, utan ock för hemliga stämplingar med pretendenten * och dess anhang; Ryssland åter anlitar konungen om hjelpsändning. Vår allians med England och dess tredje och fjerde artiklar förbinda oss å ömse sidor mot stämplingar och rebeller. Att pretendenten icke måtte någonsin komma på den Engelska tronen, är eljest protestanternas gemensamma sak **. Den Slesvigska saken yrkas högeligen och framför allt annat på den ena sidan; på den andra visa de interesserade mägta ringa böjelse för den uppkomna bitterhetens skull. Hvad af allt sådant kan uppkomma å en eller annan sida är intet säkert att först afbida, utan fast tryggare att i tid först rådgöra med ständerna och gifva dem del af de härtill förda rådslag samt låta dem sjelfva få se hurudana utsigterna nu äro». — Stridiga rykten voro också utspridda, så att — såsom Horn uttryckte sig —

* Den från England fördrifne fursten af Stuartska huset.

** Pretendenten var katolik.

sinnena »lätteligen kunde blifva både irrande och skygga gjorda». Hvad kan då — säger han — »vara nödigare och helsosammare än att ju förr ju hellre upplysa och rätta dem? Det säkraste medlet dertill är rikets ständers sammankomst. Långt ifrån att riksdagens utskrifvande skulle sätta undersåtarne i någon skräck eller bekymmer, hvaruti nu till äfventyrs en del äro stadde, lära de, såsom jag tror, hjerteligen fägna sig att ju förr ju hellre få genom sine herredagsmän inhemta sannfärdiga beskaffenheten om allt samman» *.

Sakernas skick var således derhän kommet, att den »ädla freden», som Horn så högt värderade, verkligen sväfvade i fara att gå förlorad, och Horn, så fredälskande han må hafva varit, var dock mera mån om Sveriges sjelfständiga ställning. Han utbrister: »Skulle vi vara i sådant beroende af Ryssland, att vi ej kunna taga de mått, som vi finna för riket nyttiga, utan att Ryssland skulle deraf taga missnöje? Derföre är nödigt, att ständerna ju förr ju hellre sammankomma; de torde eljest komma för sent» **.

Det var en lycka, att de icke kommo för sent i alla fall. En betydlig tid måste nemligen

* Utr. rådsprot. d. 20 juni 1726.

** Utr. rådsprot. d. 22 juni 1726.

åtgå från det att riksdagskallelsen utfärdades och till sjelfva sammanträdet. Nu blef riksdagskallelsen uppsatt den 22 juni — ty Horn lyckades genomdrifva sin mening i Rådet — och ständerna sammankallades till den 1 september. Var den politiska ställningen så kritisk som Horn hade sagt, skulle väl en sammandrabbning mellan den Engelska och den Ryska krigsmagten kunnat inträffa under sommaren med påföljd, att ständernas sammankomst verkligen hade blifvit allt för sen. Att detta icke inträffade och ej heller något krig utbröt medan riksdagen var samlad, detta måste hafva berott af orsaker, som funnos inom den Engelska och den Ryska politiken, men icke kunde bestämmas hvarken af Horn eller af Sveriges rikes ständer.

Hannoverska alliansen blef således en fråga på riksdagen 1726—27. Det, som nu förelåg för Horn, måste hafva varit att leda rikets ständer på den rätta vägen. Detta uppdrag blef honom också i egentligaste mening gifvet, då adeln valde honom till landtmarskalk. Besynnerligt nog ansågs detta uppdrag icke oförenligt med hans egenskap af riksråd och kanslipresident. Sjelf gaf han en ganska god förklaring öfver sättet huru han betraktade sin dubbla ställning. En ledamot på riddarhuset yttrade:

»Vi ha intet valt gref Horn som riksråd, utan som gref Arvid Horn». Härtill svarade Horn: »Jag öfvergifver presidenten i kansliet och riksrådsembetet och lemnar presidenten och riksrådet Horn till rikets ständers examen och försvarar honom intet, utan Gud må hjelpa honom, men här skall jag bära mig åt som en opartisk landtmarskalk» *.

Landtmarskalksvalet syntes utmärka, att Horns personliga ställning var mycket stark. Valet utföll nemligen med betydlig röstöfvervigt, ehuru det visserligen var långt ifrån enhälligt **. Hvad beträffar den stora politiska frågan, visade sig, att det, som Horn hade talat i Rådet om en orolig och illa upplyst sinnesstämning, hade sin goda grund. Det talades på riddarhuset om Engelska flottan, hvars besök i de Svenska farvattnen man icke rätt viste hvad det skulle betyda. Man hade sina miss-

---

* Ridd. och ad. prot. d. 13 sept. hos MONTAN, *Ridd. och ad. prot. 1726—27*, s. 17.

** Hela antalet röster, som afgåfvos, var 609. Af dessa erhöll Horn 345, hans medtäflare, presidenten i Kammarkollegium friherre Strömfelt, 220, de öfriga voro stänkröster. Något oordentligt synes valet hafva tillgått. Jfr Ridd. och ad. prot. d. 13 sept. samt Berättelse om riksdagen 1726—27 i *Handl. rör Skand. hist.* 34: 127—129, 132.

tankar; det sades om denna flotta, att hon »mäter både djup och stränder». Rykten gingo, att Engelsmännen hade »piskat våre tullbetjenter, huggit ekar och gjort annan skada». Alltså måste man veta, om »det skall vara fredligt eller fiendtligt». Det sattes i fråga, huru vida alliansverket borde företagas i sekreta utskottet »innan den Engelska flottan vore ute ur Östersjön». Borgareståndet begärde få veta orsaken, hvarföre riksdagen blifvit sammankallad tidigare än den samma eljest skolat inträffa (urtima riksdag i stället för lagtima). Det ena med det andra utmärker, att åtskillige bland riksdagsmännen alls icke voro inne i sakernas rätta mening. Till allt detta hade Horn blott det allmänna svaret, att ridderskapet och adeln »lärer finna sin säkerhet, om sekreta utskottet går sakerna igenom och gör sedan en berättelse till plenum om det som kan härutinnan berättas». Den upplysning Horn hade ansett behöflig skulle således i första rummet komma sekreta utskottet till del. Den grannlaga frågan blef också lemnad åt detta utskott *, der Horn var ordförande såsom landtmarskalk **. Ett försök gjordes att utesluta Horn

* Ridd. och ad. prot. d. 24 och 26 sept. hos MONTAN, s. 57, 64, 68.

** Riksdagsordn. af år 1723 § 14.

ur sekreta utskottet, hvilket skulle skett på den grund, att han såsom riksråd och kanslipresident egde att »göra besked för sina förrättningar»*; han skulle således vara jäfvig. Detta lärer varit meningen med ett af den Holsteinskt sinnade partimannen Stobée inlemnadt memorial, som omtalas i adelns protokoll **. Grundsatsen, i sig sjelf rigtig, hade man dock alldeles öfvergifvit i samma stund adeln valt Horn till landtmarskalk, oaktadt han var riksråd och kanslipresident. Sedan detta skett, var det väckta förslaget, i betraktande af riksdagsordningens stadgande om landtmarskalken såsom ordförande i sekreta utskottet, alltför grundlagsvidrigt för att kunna antagas.

Men om således det riksdagsparti, som bestod af motståndare till Horn, icke var overksamt, så var dess magt ej mycket stor, efter hvad som visade sig i det heta uppträdet på riddarhuset den 3 dec. med anledning af frågan om riksdagens förlängning. Den i riksdagsordningen bestämda tiden för riksdagens längd, tre månader, var förliden, men ärendena voro långt ifrån färdiga att afslutas, och särdeles var den vigtiga alliansfrågan ännu oklar. För-

* *Handl. rör. Skand. hist.* 34: 132.

** Ridd. och ad. prot. d. 13 sept. MONTAN, s. 16—18.

slag väcktes på riddarhuset, att riksdagen skulle förlängas, hvilket genast bifölls; men strax derefter uppträdde Stobée med yrkande, att riksdagen borde slutas och ny riksdag sammankallas. Stobée hade rätt enligt riksdagsordningens bokstafliga innehåll, som var så lydande, att »ingen riksdag bör längre påstå än högst tre månader, men må väl derunder slutas» *, och nu stod likväl ridderskapet och adeln i begrepp att låta ett meddelande afgå till de öfriga ständen, att »som riksens välfärd är högsta lag, och ständerna hvarken för Gud, deras hemmavarande medbröder eller efterverlden försvara kunde, om de nu skulle skiljas åt och sluta riksdagen, då de intet ännu hinnt att bestyra om riksens angelägna ärenden, så pröfvade ridderskapet och adeln skäligt att riksdagen borde förlängas». Här gjordes således för tvingande behof ett afsteg från riksdagsordningens bokstaf. Det, som yrkades af Stobée, skulle också vara, såsom han sade, för att »salvera lagen», således en handling för formens skull. En inre mening kunde finnas, att om den pågående riksdagen slutades och ny riksdag sammankallades, det Holsteinska partiet skulle vinna tid. Hade Stobée rätt efter riksdagsordningens bokstaf, så var dock hans

* Riksdagsordn. af år 1723 § 24.

förslag oformligt, då det framställdes sedan beslut redan var fattadt, ehuru detta visserligen hade skett alldeles nyss i samma plenum. Ridderskapet och adeln lyssnade icke till Stobées tal, hvilket således blef ett ord utan all verkan, men föranledde en orolig ordvexling på riddarhuset, emedan Stobée ansågs hafva förgått sig mot landtmarskalken. Händelsen är icke politiskt vigtig, men upplyser huru Horn fattade sin ställning såsom landtmarskalk. Stobée begärde votering, men hans begäran blef afslagen, emedan saken vore afgjord *. Då säger Stobée: »Det är mig okärt, att jag skall påminna Ed. Exc. (landtmarskalken) den ed, som Ed. Exc. här gjort på riddarhuset». Horn svarar: »Det är mig okärt, att jag skall påminna herr öfversten, att jag är för gammal till att höra sådant». Protokollet tillägger, att »Hans Excellens fick intet tala ut, utan härvid yppades ett stort buller, emedan ridderskapet och adeln tyckte illa vara, att Hans Excellens deras landtmarskalk blef på detta sättet bemött». Sedermera tillägger Horn några ord, att han hoppades ridderskapet och

* Voteringen synes dock icke varit ämnad att handla om hufvudsaken, utan om ett af Stobée föreslaget tillägg till meddelandet åt de öfriga stånden, nemligen att dervid skulle uttryckas, att »intet alle på riddarhuset voro ense» om riksdagens förlängning.

adeln skulle gifva honom vittnesbörd om hans tålamod under hela riksdagen. »Men nu — säger han — nödgas jag begära beskydd mot herr öfversten Stobée». Det heter vidare i protokollet, att ridderskapet och adeln »tog mycket häftigt uti denna saken», och Stobée »fick intet tala ut, eftersom ridderskapet och adeln voro mycket orolige». Slutligen fick han dock ordet och sökte förklara sin mening på bästa sätt, sägande sig icke velat förolämpa landtmarskalken, men han ansåg sig berättigad att erhålla votering på grund af riksdagsordningens ord, hvilka verkligen voro så lydande, att, »om saken motsäges af några och votering begäres, bör den intet afslås» *. Stobée skulle således haft den formella rätten otvetydig på sin sida, om icke så varit, att det anförda stället i 1723 års riksdagsordning egentligen angick behandlingen af betänkanden från deputationer (utskottsbetänkanden), men den nu förevarande frågan var icke af sådan art **. Saken blef nu så ansedd af adeln, att Stobée borde gifva landt-

* Riksdagsordn. § 16.

** Denna omständighet blef likväl icke anförd af Horn, då han förklarade sig mot Stobée. Horn fäste sig blott dervid, att ingen mer än Stobée hade begärt votering och att adeln icke hade velat samtycka dertill. Prot. hos MONTAN, s. 216.

marskalken upprättelse. En och annan ledamot synes icke varit främmande för den meningen, att Stobée borde ställas under något slags åtal, då han icke ville underkasta sig att göra afbön, och Horn sjelf var icke obenägen för denna mening*. Stobée visade sig nemligen mycket obenägen att underkasta sig, sägande sig väl vilja »göra Hans Exc. all den vördnad, som han någonsin kunde, men — sade han — att göra någon en upprättelse, utan att jag förbrutit mig, dertill kan jag ej finna mig». Men slutligen gjorde han dock ett slags ursäkt, hvarefter adeln på framställning af Horn lät saken falla. Det heter i protokollet, att landtmarskalken »tackade ridderskapet och adeln, som behagat taga sig an Hans Exc., sägande han sig också hoppas, att han och öfversten Stobée skulle lefva såsom gode vänner härefter med hvarannan som de ock förr gjort hafva».

Hela detta uppträde har ingen annan betydelse än att det betecknar hurudant umgänget var på riddarhuset och den starka ställning Horn

---

* Se yttranden af von Kocken (ders. s. 216) samt Adlerbeth och Löwen (s. 219) och Horn (s. 220). Hela uppträdet förekommer i MONTANS upplaga af protokollen, s. 212—223. Jfr *Handl. rör. Skand. hist.* 34: 430.

der intog. Denna styrka bevarade sig obruten under riksdagens fortsättning, såsom syntes då partihatet uttryckte sig i en smädeskrift, som spriddes i landet. Denna skrift blef upptagen till behandling i sekreta utskottet, och en hemställan gjordes från utskottet till riksstånden, att skriften måtte blifva af bödeln bränd. Rikets ständer ingingo med en framställning till Kungl. Maj:t, att så måtte ske, och en kunglig förordning utkom i öfverensstämmelse härmed. Att smädesskriften så behandlades, var väl egentligen en tillämpning af en gällande allmän förordning, som redan fans sedan lång tid till baka, men det anmärkningsvärda är, att rikets ständer antogo sig en sak, som rörde grefve Arvid Horn personligen. Och ständerna gingo äfven långt utöfver författningen, som åberopades. Ty denna innehöll blott, att smädeskriften skulle af bödeln brännas och smädesskrifvaren »under behörigt straff dragas»; men denna gång blef äfven en penningbelöning utlofvad för den som kunde upptäcka upphofsmannen, och den kungliga kungörelsen innehåller till och med, att om angifvaren sjelf vore i gerningen delaktig, skulle han vara fri från ansvar och hans namn blifva förtegadt. Man ville således locka en

medbrottsling att under anonymitetens slöja förråda sin kamrat*.

När Horns personliga heder och anseende erhöll detta offentliga erkännande, var den stora frågan om alliansen afgjord och seger vunnen, hvilket dock hade skett under mycken tidsutdrägt och ej utan svårigheter. Politikens egentliga verkstad var nu förlagd i sekreta utskottet, och der förhastade man sig icke. Långsamheten visar sig redan deraf, att riksdagens tre månader fingo förflyta utan att något var afgjordt, och derefter förflöto yttermera tre månader och en del af den fjerde innan allt var klart. Här var nemligen icke blott fråga om bifall eller afslag till en redan afslutad sak, utan sekreta ut-

* Den åberopade förordningen var ett kungl. plakat d. 21 april 1665, hvilket, efter hvad inledningen utvisar, egentligen afsåg smädliga skrifter mot främmande magter, och der nämnes exempelvis en då nyligen utkommen skrift mot konungen i Storbritannien (Carl II); men plakatet är skrifvet i så allmänna ord, att det visserligen kunde tillämpas på hvilka smädeskrifter som helst. Det läses hos SCHMEDEMAN, *Förordningar angående justitie- och executionsärenden*, s. 438. — I sekreta utskottets memorial, tryckt hos LOENBOM, *Historiska Märkvärdigheter* 2: 77—85, nämnes intet om strafflöshet för angifvaren, i fall han vore delaktig i brottet, men detta tillägg finnes i den på ständernas begäran utfärdade kungl. förordningen d. 20 juni 1727. MODÉE, *Utdrag ur publika handlingar*, 1: 661. Jfr *Handl. rör. Skand. hist.* 34: 397 o. f.

skottet företog sig att genomgå hvarje särskild punkt och uppstälde vissa förbehåll, hvilka föranledde nya underhandlingar med Englands och Frankrikes ministrar. Dessa diplomatiska förhandlingar utfördes af särskilda personer, som fingo mottaga föreskrifter af sekreta utskottet *.

Denna underhandling hade sina egna svårigheter, icke så mycket angående sjelfva hufvudsaken, men rörande dessa förbehåll, som sekreta utskottet ville göra. Och dessutom var den Ryska politiken verksam.

Här fans en snara, i hvilken man tänkte sig i Ryssland att Sverige skulle kunna fångas. Rikets ständer voro mycket känsliga för penningar, icke på något skamligt sätt för riksdagsmännens egen räkning, men såsom subsidier för Svenska staten. Ryssland hade länge sedan gjort ett sådant anbud, hvilket afslogs af regeringen **; det förnyades nu. På samma gång fans äfven utsigt att erhålla en viss summa från England och Frankrike. Här blef en täflan, hvem som skulle vara den mestbjudande. Det är svårt att

* Af framställningen hos Malmström, 1: 330, synes, att de Svenske underhandlarne voro de samme, som förut hade handlagt saken med de främmande ministrarne. Så långt som att förordna riksdagsmän till diplomatiske underhandlare gick man således icke.

** Se ofvan s. 242.

bestämdt säga, hvilketdera anbudet var det bästa. Skilnaden måste bero på den tidens förhållanden mellan de olika myntsorterna, riksdaler och pund sterling, och derjemte på de motfordringar som gjordes, på de vilkor som Sverige skulle uppfylla för att erhålla penningarne. Ryssland bjöd 900,000 riksdaler, England och Frankrike bjödo hvartdera 50,000 pund sterling årligen i tre år. Ryssland begärde ingen annan återtjenst än att Sverige icke skulle ingå i Hannoverska alliansen; England och Frankrike begärde hjelptrupper, 12,000 man. Ryssland höjde sitt anbud till 1,200,000 riksdaler, England och Frankrike sänkte sin fordran från 12,000 man till 10,000 *. Hade nu rikets ständer hållit Sveriges allians till salu, kunde affären varit gjord. Men de, som skulle

* Hos Malmström, 1: 332 not, säges, att det Ryska anbudet 1,200,000 riksd. beräknades i sekreta utskottet att vara en tredjedel mindre än den summa England och Frankrike bjödo. Det Engelskt-Franska anbudet skulle således, om man tog saken affärsmessigt, varit bättre än det Ryska, i hvad på penningsummornas storlek berodde. Men nu tillkom Englands och Frankrikes begäran om hjelptrupper. Dessa åter motsvarades icke af den skyldighet till hjelptrupper åt Ryssland, hvartill Sverige var förbundet genom 1724 års allians; de 10,000 man, som England och Frankrike begärde för subsidier, borde nemligen uppställas utöfver det antal, hvartill Sverige i alla fall skulle förbinda sig genom sjelfva Hannoverska alliansfördraget.

varit säljare, ehuru mycket de må hafva längtat efter penningarne, hvilka säkerligen voro mycket väl behöfliga, så hade de också Svensk fosterlandskärlek. Med de Ryska subsidierna skulle Sverige hafva öfverlemnat sig till att blifva ett bihang åt Ryssland.

Sekreta utskottet lyssnade således icke till fagert tal från Ryssland, och man kan tillägga Österrike, ty äfven denna magt talade om subsidier *. Talet, lockande och vackert från ena sidan sedt, var dock från en annan sida afskräckande, ty löftet om subsidier blandades med hotelser om ofred.

Sådan mening läses tydligt nog mellan raderna i det långa anförande, hvarmed Ryske ministern öppnade underhandlingen. Han sökte visa, att förbindelsen med England icke kunde ingås utan att Sverige »rubbade den Nystadska

* Det kan dock vara en särskild fråga, huru det Österrikiska anbudet var att förstå. Det säges i berättelsen (*Handl. rör. Skand. hist.* 34: 346), att Österrike erbjöd sig att betala årligen i tre år 150,000 Svenska riksd. »af den offererade summan», d. v. s. den summa Ryssland hade bjudit. Var Österrikes anbud intet annat, synes det egentligen varit en sak mellan Österrike och Ryssland. Det kunde vara för Sverige likgiltigt, om Österrike betalade en del af de penningar Ryssland hade lofvat. Summan ville Österrike höja till 200,000 Svenska riksdaler.

traktaten». Den Hannoverska alliansen skulle föra Sverige »jemna vägen till tvedrägt med sina sannskyldige vänner och bundsförvandter» (Ryssland och Österrike); den störste statsman i verlden skulle icke kunna förena de två sakerna, Sveriges biträde till Hannoverska alliansen och att tillika »bibehålla Sverige uti vänskap med de tvenne magterna». Sverige, när det lyssnar till Englands förslag, »tyckes — säger den Ryske diplomaten — gifva derigenom att förstå, att det gör ringa värde af vänskapen mellan begge rikena» (Sverige och Ryssland). Med dessa underförstådda hotelser förenades en öppen bekännelse om huru det Svenska regeringssättet ansågs i Ryssland, hvilket yttrande åtföljdes af en påminnelse, som förefaller oväntad under närvarande förhållanden, då meningen dock måste hafva varit att locka och vinna Sverige. Den Ryske diplomaten kom nemligen nu åter fram med det gamla talet om Rysslands garanti för Svenska statsförfattningen, fastän han kunde veta huru obehagligt detta tal var för Svenska öron. Han säger: »Månne Ryssland väl skulle vilja åter införa suveräneteten eller envåldsregeringen? Sådant vore ju intet annat än att föra krig mot sig sjelf. Det närvarande här fastställda regeringssättet kommer så väl öfverens

med Hennes Kejserliga Maj:ts interesse, att hon ingen orsak hafver någon ändring deruti att önska, änskönt hon ock intet till dess handhafvande igenom Nystadska freden förbunden vore» *.

Försök gjordes således ömsom att locka, ömsom att skrämma Sverige. Men det slutliga svaret blef en diplomatisk skrifvelse, hvarigenom Ryssland och Österrike underrättades, att Sverige hade ingått i Hannoverska alliansen, hvars oförenlighet med det Ryska och Österrikiska fördraget man i Sverige ingalunda kunde inse **.

De tvistiga punkterna i underhandlingarna med England och Frankrike angingo dels den Slesvigska frågan, dels åter frågan om hjelptrupper i utbyte mot subsidier.

Midt i dessa svårigheter hade Horn att arbeta på den ena sidan med de främmande ministrarne och på den andra med sekreta utskottet, för att hos de förre utverka subsidier utan hjelptrupper och afhålla det senare från att låta hela underhandlingen stranda på denna punkt eller på den som handlade om Slesvig. Att genomdrifva en bestämd förbindelse i den

* Konferensprotokollet d. 11 jan. 1727, tryckt i *Handl. rör. Skand. hist.* 34: 324, 333, 335, 338, 342.

** Skrifvelserna läsas hos STIERNMAN, 3: 2581—2590.

Slesvigska saken var en ren omöjlighet, så vida England och Frankrike ville hålla tro och lofven till Danmark. Men i fråga om trupperna lyckades det att åstadkomma en sammanjemkning; de båda främmande magterna nedsatte sitt anspråk, så att truppernas antal minskades, och sekreta utskottet ingick på förbindelsen. Beslutet fattades i utskottet den 13 mars 1727, och dagen derpå undertecknades fördraget *.

Då nu detta fördrag innebar, att Sverige biträdde ett mellan England och Frankrike förut afslutadt förbund, måste innehållet af Sveriges förbindelse väsentligen bero af hvad detta förbund innehöll.

Hannoverska alliansen var ett försvarsförbund med aftal om ömsesidig hjelpsändning i händelse af försvarskrig. Hjelptrupperna skulle utgöra 12,000 man (8,000 till fot och 4,000 till häst) eller motsvarande i skepp och penningar.

* Dateringen på citaterna hos Malmström, 1: 325—332, utmärker följande tidsordning. Sekreta utskottet synes icke hafva gjort något väsentligt vid saken under hösten 1726. Ryske ministern Dolgorucki ankom i november, men första sammanträdet med honom synes icke blifvit hållet förr än d. 11 jan. 1727. — *Handl. rör. Skand. hist.* 34: 317. — Sekreta utskottet fattade preliminärt beslut i hufvudsaken d. 9 febr., men derefter återstod underhandlingen om Slesvig och om hjelptrupperna, hvartill åtgick vid pass en månads tid.

Men detta var dock endast ett minimum. Fördraget innehöll nemligen, att, om behofvet kräfde, skulle de förbundna magterna öfverenskomma om en starkare hjelpsändning, ty meningen var, att bundsförvandterna skulle bistå hvarandra med alla sina krafter »och jemväl förklara krig mot öfverfallaren, i fall nödvändigheten så fordrade». Slutligen var der också en artikel, att ingendera magten skulle ingå något fördrag i strid med detta, och ej heller sluta något annat förbund alls utan samråd med den andra *.

Dessa vilkor, som förut voro gällande mellan England och Frankrike inbördes, utsträcktes nu till Sverige under följande förbehåll.

Hjelptrupperna, som Sverige skulle uppställa i öfverensstämmelse med det mellan England och Frankrike gällande fördraget, bestämdes till 5,000 man; men härtill kom nu det antal af 10,000 man, som Sverige skulle tillhandahålla såsom vedergällning för subsidier. Sverige åtog sig således en mycket större krigstjenst än hvartill fördraget i och för sig gaf anledning, men deremot egde Sverige att åtnjuta en förmån,

* Penningarne beräknades till 10,000 Holländska gulden för hvarje tusental fotfolk och 30,000 för hvarje tusental rytteri månadtligen, men skeppens antal och styrka äro icke beskrifna i fördraget. Vissa »separata» artiklar funnos äfven rörande särskilda förhållanden.

som föredraget eljest icke innehöll, nemligen subsidier 50,000 pund sterling af hvardera bundsförvandten i tre år, äfven om intet krig utbröte. Penningarne voro således behållen vinst i alla händelser; skyldigheten att uppställa 10,000 man utöfver de 5,000 var deremot vilkorlig, ty fördragsartikeln innehöll, att Sverige egde återkalla dessa trupper, i fall de voro behöfliga för landets eget försvar mot öfverhängande fara, eller till och med att i sådant fall alls icke utsända dem. Sverige hade verkligen icke förbundit sig till det större antalet trupper i annat fall än att riket kunde umbära dem. Och om de 10,000 uppställdes, skulle de vara i Frankrikes och Englands sold, Sverige således icke belastas med deras underhåll *.

---

* De 5,000, som Sverige ovilkorligen borde uppställa och sjelft underhålla, skulle bestå af 3,000 man till fot och 2,000 ryttare. Då nu Frankrikes och Englands förbindelse innehöll 12,000, blef förhållandet likartadt med det som var iakttaget i 1724 års Ryska allians, att hjelptrupperna, som Sverige skulle uppställa, voro till antalet mindre än de hjelptrupper riket hade att påräkna. Men med tillägg af 10,000 man mot subsidier blef Sveriges krigstjenst större än den, hvartill Frankrike och England hade förbundit sig. Mot denna ökade skyldighet svarade subsidierna och förbehållet, att skyldigheten icke var ovilkorlig. De 10,000 skulle bestå af 7,000 till fot och 3,000 ryttare.

Ett annat förbehåll för Sveriges räkning var, att rikets garanti icke skulle sträcka sig utom Europas gränser, således icke gälla i afseende på krig, som fördes i Frankrikes och Englands kolonier, och likaså skulle inga Svenska trupper, hvarken de 5,000 eller de 10,000, behöfva utsändas till fälttåg uti Italien eller Spanien, således icke bortskickas till mycket aflägsna länder*.

Slutligen, då en artikel i fördraget innehöll, att förut ingångna fördrag med andra magter skulle behålla sin kraft och verkan, derest de icke stode i strid med den nu ingångna alliansen, så var Sverige oförhindradt att hemta all den nytta, som hemtas kunde af 1724 års allians med Ryssland, i fall verkligen någon nytta numera var att på det hållet påräkna**.

Detta måste hafva varit, minst sagdt, mycket osäkert och ingick visst icke i beräkningen, ehuru angelägen man var att ej från Sveriges sida gifva någon verklig anledning till ofred. Sveriges

---

* Detta förbehåll erinrar om motsvarande i 1724 års fördrag med Ryssland. Att inskränkningen gälde äfven de 5,000, är tydligen uttryckt, då i fördragsartikeln nämnes det antal trupper, som var betingadt »uti accessionsakten till Hannoverska traktaten», och icke blott det antal, som nämnes i den »sekreta» artikeln (de 10,000).

** Fördraget läses hos Modée, *Utdrag ur allianstraktater*, s. 148—161, och hos Dumont VIII. 2: 127, 141.

ställning var nu sådan, att, om riket blefve angripet med krig, egde man att fordra hjelp af Ryssland på ena sidan likasom af Frankrike och England på den andra; men det var mycket möjligt, att den ene bundsförvandtens hjelp kunde blifva behöflig mot den andre, till fiende förvandlad. Ingen rimlig anledning fans, att en sådan förvandling skulle inträffa i hvad angick Frankrike och England, men så mycket mera i hvad angick Ryssland. Den stora ovilja, hvarmed Ryssland såg Sverige inträda i detta nya förbund — hvilken ovilja var på det klaraste sätt i dagen lagd — bevisade Rysslands anspråk att, med sin vän Österrike, vara Sveriges enda bundsförvandt, hvarmed måste följa, att, om detta icke medgafs, kunde förvandlingen från bundsförvandt till fiende blifva ganska lätt. Man skulle icke mycket förundrat sig, om så hade skett, ty genom Hannoverska alliansen hade Sverige ingått förtroliga förbindelser med tvenne magter, hvilkas ställning i den Europeiska politiken var motsatt mot Rysslands. Sverige var af ordalydelsen i sitt fördrag med Ryssland fullkomligt oförhindradt att så göra, alldenstund Ryssland icke befann sig i krigstillstånd mot England och Frankrike; men den handling Sverige gjorde, den gjorde Sverige på sin risk. Dock

åter igen, om nu Ryssland förvandlade 1724 års fördrag från allians till fiendskap, hade Sverige förvärfvat andra bundsförvandter, hvilka af sitt eget interesse måste hafva varit uppfordrade att understödja Sverige så mycket mera som Ryssland nu hade bestämdt ingått i den mot Hannoverska förbundet motsatta Wienerallianseu mellan Österrike och Spanien *. Faran, som hade funnits, att Sverige skulle blifva ett bihang till Ryssland, var undanröjd. Deruti låg den egentliga betydelsen af Sveriges biträde till den Hannoverska alliansen.

Hvilka följderna skulle blifva, var visserligen oberäkneligt, men större fara kunde icke uppstå än den som var öfvervunnen. Så vida som Arvid Horn väsentligen bidragit till den utgång saken fick, hade han gjort sig väl förtjent af fäderneslandet. Svårigheterna han öfvervann, ihärdigheten han ådagalade, den konsterfarna skickligheten, hvarmed han letade sig fram till målet, — allt utvisar, att Sverige, äfven sedan storhetens dagar voro gångna, dock hade en statsman, som var sin plats vuxen.

Skulle någon punkt uppsökas, som icke gör det bästa intryck, vore denna just den samma,

* Rysslands fördrag med Österrike om biträde till Wienerallianseu läses hos DUMONT VIII. 2: 131, daterad d. 6 aug. 1726.

som på den tiden betraktades såsom en stor förmån — 50,000 pund sterling årligen från hvardera bundsförvandten. Men bruket af subsidier, bortlagdt i vår tid, var fordom en icke ovanlig sak, hvarom Sveriges historia just under den tid, som skulle vara storhetens tidehvarf, hade burit vittne. Med den saken förhåller sig för öfrigt så, att det är skam att sälja sitt fädernesland för penningar, men det är icke skam att en bundsförvandt mottager ett understöd af en annan. Här var en räkning och en moträkning: Franska och Engelska penningar på ena sidan, Svenska hjelptrupper på den andra.

Låter man nu betraktelsen öfvergå från Arvid Horn på den tid, då Hannoverska alliansen ingicks, till samme Arvid Horn under den närmast följande tiden, kan första anmärkningen blifva, att Horn aldrig hade varit och aldrig blef mägtigare än han nu var. Han hade icke blott vunnit framgång i en sak, som var betecknande för hela det politiska systemet, utan han skulle äfven blifva så godt som befriad från sina motståndare i regeringen. Ty här inträffade en ministerförändring. Det Holsteinska partiet blef dels ur rikets Råd fördrifvet, dels blef dess

kraft förlamad genom nya ledamöter, som insattes i Rådet.

Ministèrförändringen var den mest naturliga händelse, som hända kunde; den skulle under motsvarande förhållanden i vår tid varit oundviklig. Här fans en regering, der sex * ledamöter drogo åt ett håll, åtta åt ett annat. Och då nu de åtta hade fått sin mening underkänd af en mägtigare magt, rikets ständer, var det icke oväntadt, att en och annan af dem aflägsnades ur Rådet, men snarare besynnerligt, att någon af de åtta kunde qvarstadna. Mot en af dem gick dock det segrande partiet ännu längre än till att blott försätta honom i overksamhet. Riksrådet Wellingk blef föremål för juridiskt åtal och dömd från lif, ära och gods, hvilken dom dock förvandlades till fängelsestraff. Då nu Wellingk hade varit Horns motståndare, och den Hornska politikens framgång åtföljdes af Wellingks fall, undviker man icke den frågan, huru vida Horn hade någon del i det stränga förfarandet mot Wellingk.

Det första, som då kommer i åtanke, är, att om Wellingk blef ett offer för partihatet, var han likväl icke något oskyldigt offer. Han

* De hade varit sju, men en af desse, Erik Sparre, var nu död.

dömdes icke för politiska åsigter, icke för det han röstat i Rådet mot Hannoverska alliansen. Anklagelsen skulle kanske uteblifvit, i fall Wellingk hade hört till det parti, som nu egde magten; men om de mägtige ville förfölja honom, nog hade han »gifvit lastarenom rum». Han hade uppburit penningar från Ryska hofvet, annat att förtiga *. Man skulle således icke hafva stämplat handlingen såsom nidingsdåd, i fall Horn hade uppträdt mot Wellingk. Nu gjorde han icke detta. Saken utfördes utan synbar delaktighet af Horn **. Var han en anstiftare af

* Om anklagelsen mot Wellingk jfr berättelsen hos FRYXELL, 31: 158 o. f., och MALMSTRÖM, 1: 323—339, samt de i *Handlingar ur grefve von Engeströms bibliothek*, del. 2, aftryckta skrifter, hvaribland finnes sjelfva domen, som nu fäldes. Jfr äfven berättelsen i *Handl. rör. Skand. hist.* 34: 149 o. f.

** Horn yttrade i adelns plenum, att han hade begärt och erhållit sekreta utskottets tillåtelse att vara frånvarande ur utskottet när Wellingks sak förekom. Ridd. och adelns prot. d. 19 okt. MONTAN, s. 107. Men på riddarhuset förekommer han flere gånger såsom förrättande sitt landtmarskalksembete, fastän öfverläggningen handlade om rättegången mot Wellingk. Prot. d. 25 och 26 okt. Ders. s. 115, 129. Det som yttras i *Handl. rör. Skand. hist.* 34: 222, att Horn afhöll sig från riddarhuset »hela den tiden som denna sak förehades», kan på sin höjd gälla om de öfverläggningar, som förekommo sedan domen var fäld och frågan handlade om benådning. Domen anmäldes på riddarhuset d. 27 april och då var Horn från-

Wellingks ofärd, skulle detta skett i hemlighet med stämplingar. Skrymteriet skulle då varit mycket stort, ty hvad Horn uppenbarligen gjorde, var att han lade sitt ord till förmån för Wellingk, att dennes öde icke måtte blifva det svåraste *. Man kan ock fråga, hvartill skrymteriet skolat tjena, då visst ingen menniska fordrade, att Horn skulle arbeta till förmån för Wellingk, och hvar och en viste, att Horn icke var och ej kunde vara Wellingks vän **. Den kända anekdoten, som skulle bevisa Horns falskhet mot Wellingk, lider af all möjlig osannolikhet ***.

---

varande; men han hade så varit ända sedan d. 8 april, till följd af en ihållande opasslighet. MONTAN, s. 487 o. f.

* Detta intygas af Engelske och Franske ministrarne, hvilka i detta fall säkerligen voro mycket väl underrättade. Min. berätt. cit. hos MALMSTRÖM 1: 343 not.

** Jfr Franske ministerns ord, cit. hos FRYXELL, 31: 160, och likaså s. 162 det som yttras om en särskild anledning för Horn att vara skonsam mot Wellingk.

*** Anekdoten, grundad på rikshistoriografen Schönbergs vitsord, är upptagen hos GEIJER, *Saml. Skr.* II. 5: 49, men är bestridd hos MALMSTRÖM, 1: 343, i hvilket omdöme FRYXELL, 31: 161, instämmer. På samma ställe hos Fryxell visar sig huru de utländske ministrarne hade helt olika föreställningar om Horns sätt att förhålla sig. Den Engelske och den Franske ministern, hvilka voro Horns politiske vänner, ansågo honom vara gynsamt sinnad mot Wellingk; den Österrikiske ministern deremot, som var Horns politiske motståndare och hade anledning att snarare interessera sig för än emot Wellingk, trodde

Man behöfver endast se på slutet af berättelsen. Horn skulle hafva sagt sig ej ha hjerta att bevista öfverläggningarna i sekreta utskottet om Wellingk och talat om sina bemödanden till hans förmån. Men då det blef berättadt för Horn på skämt — ty verkliga förhållandet var helt annat — att Wellingk blifvit frikänd, skulle Horn hafva gifvit uttryck åt sin förtrytelse och dermed förrådt sin verkliga mening. Det är icke troligt, att en man så van som Horn det var att väga ord och dölja eller uppenbara sin mening allt efter som lämpligt kunde vara, skulle hafva på ett så plumpt sätt glömt sin vanliga försigtighet och fallit ur sin roll, i fall hans uppförande var en roll, som spelades. Här finnes på ena sidan det i dagen lagda handlingssättet, på den andra ett löst rykte. Sqvallrets vanliga natur är att gerna tro på onda bevekelsegrunder och leta efter hemliga stämplingar. Derföre, att Horn gerna önskade blifva Wellingk qvitt i Rådet, följer icke, att han med ilsket hat förföljde honom ända till döds. En verklig statsman hvarken älskar eller hatar öfverdrifvet.

Var Horn icke partisk mot Wellingk, så kan ännu mindre något blindt partihat läggas

sig veta, att Horn arbetade för att Wellingk måtte blifva fäld.

honom till last mot hans öfrige vedersakare. Blott en af dem, Cederhjelm, fann rådligt att begära sitt afsked, men de öfrige både tillätos qvarstadna i Rådet och läto äfven beqväma sig att så göra. Att de kunde stadna qvar, skedde icke i trots af Horn, utan bevisar snarare, att han icke var en hätsk personlig fiende, fastän obeveklig i sak när det gälde politisk öfvertygelse. Han var icke den som dref, men den som hejdade reaktionens ifver.

Förmodligen tänkte han, att de, som hade varit farlige, skulle blifva oskadlige i en rådkammare, der de kunde öfverröstas. Ty de blefvo nu blott några få i Rådet. Ministerförändringen, ofullständig i det att flere af de förre fingo stadna qvar, blef mycket vidsträckt genom det att ännu flere nye invaldes. Tio nye ledamöter inträdde i Rådet *.

Besynnerligt nog inlemnade Horn vid samma tid sin egen *afskedsansökning*. Skulle nu detta vara ett skrymteri, så var skrymteriet dock af den oskadligaste art, ty skrymtaren kunde ju hafva blifvit öfverraskad med bifall till ansök-

* Jfr omdömet om dessa utnämningar hos Fryxell, 31: 177, och om den hofsamhet, hvarmed Horn bemötte sina politiske motståndare, se Malmström 1: 359—360.

ningen. Nu inträffade motsatsen; Horn blef från ständernas sida öfvertalad att afstå från sin begäran. Hade han beräknat att så skulle ske, och om han dermed var belåten, så ligger icke derföre någon illasinnad falskhet i handlingssättet. Det är icke skymteri, att den, som står på magtens höjder och ej heller längtar att nedstiga derifrån, likväl förklarar sig villig att så göra, i fall detta önskas. Något annat innehöll ansökningen icke. Horn talar om sin skyldighet att ej förr än med lifvet upphöra med sin tjenst, men sade sig frukta, att förmågan nu mera ej försloge under en försvagad helsa. Man tänker genast på det motsatta handlingssättet år 1719, då Horn verkligen var afskedad, men visade sig mycket angelägen att komma till baka. Ställningen var dock helt olika vid dessa båda tillfällen. År 1719 var han träffad af oförskyld ogunst och sökte upprättelse; nu deremot var handlingen fullkomligt fri, ansökningen blott en hemställan huru vida det skulle anses nödigt att han längre offrade sina krafter. Det är ingen ovärdig handling att offentligen visa, det man icke är den efterhängsne; men det kan vara klokhet att förvissa sig sjelf och låta andre veta, att man är den oumbärlige.

Detta blef nu erkändt, och på samma gång visar sig i ständernas skrifvelse, att ansökningen verkligen haft en allvarsam mening. Horn hade gjort förbehåll, att, om han skulle stadna qvar i tjensten, han måtte få tidtals vistas på landet och erhålla riksrådet Düben till biträde i kansliet, likasom han förut hade riksrådet Baner. Han kunde i alla fall under sin frånvaro brefvexla med kansliet *. Detta beviljades, och att det begärdes upplyser en egen sida i Horns karakter. Menniskolynnet kan ganska väl hafva rum för sins emellan mycket olika böjelser. Om Horn älskade en stor verksamhet och derföre gerna satt i regeringen, så älskade han äfven stillhet och ro och sökte derföre ledighet emellanåt. Det var denna böjelse, som hade gifvit Carl XII den anledning, han trodde sig hafva, att förebrå Horn, det han för sin beqvämlighet eftersatte sitt embetes tjenst **. Horn hörde icke till dem som finna sin lust vid att oupphörligt träla under göromålens dagliga släp. Och hvad beträffar det att Horn talade om sin försvagade helsa, erinrar man sig, att han under den nu

---

* Horns ansökning, uppläst i sekreta utskottet d. 22 juli 1727, finnes i *Hornska handskr.* och likaså ständernas skrifvelse. Jfr MALMSTRÖM 1: 351.

** Se 1 afd. s. 515.

pågående riksdagen verkligen hade varit för ohelsa frånvarande från adelns sammankomster i flera veckors tid *.

Men om Arvid Horns ställning nu var stolt och mägtig, så var dock framtiden oviss. Det motstånd, som nu låg brutet, kunde samla sina krafter småningom. Här funnos motsatta politiska åsigter, här kunde äfven finnas personlig illvilja. Smädeskriften var bränd **, men de som icke ogerna sågo, att den skriften var skrifven, kunde nog arbeta på annat sätt. Det är svårt att veta, huru vida man ser ett spår af sådana bearbetningar i det tal, som vid denna tid fördes, att Horn skulle mottagit penninggåfvor af den Holstein-Gottorpske hertigen och äfven af Ryske tsaren. Beskyllningen förefaller besynnerlig, då hvar man viste, att Horn hade varit det Holsteinska partiets motståndare och ansträngt alla krafter för att nedergöra Rysslands inflytelse. Men ryktet måste hafva vunnit mycken uppmärksamhet, ty det upptogs till samtalsämne i sekreta utskottet. Penninggåfvorna, om de också erhållits blott af hertigen, skulle dock varit en tvetydig inkomst, hvilken kunde antyda en viss opålitlighet; gåfvor af

* Se ofvan s. 271, not. **

** Se ofvan s. 256.

Ryske tsaren skulle varit en slem vinning. Horn upplyste förhållandet, som var, att han hade haft en innestående fordran sedan den tid han var hertigens guvernör, och han hade ett med konung Carl XII:s bifall gifvet löfte i hertigens namn att få njuta lönen så länge han lefde. Nu hyste han dock en viss betänklighet att mottaga penningarne, ty hertigen kallade dem en gåfva. Af tsaren åter erkände sig Horn hafva mottagit en hedersgåfva vid afslutningen af 1724 års allians, men detta var en vanlig diplomatisk sed vid sådana tillfällen, att hedersskänker gåfvos och mottogos, hvilket också erkändes af sekreta utskottet *.

Ett bestämdare tecken, att det parti, som nu var underlägset, dock befann sig i lif och rörelse, blef gifvet i *det uppträde, som föreföll på riddarhuset när sekreta utskottets berättelse om Hannoverska alliansen meddelades.*

Sådan var Sveriges riksdagsordning på den tiden, att sekreta utskottet hade magt att »afsluta», d. ä. afgöra, sådana frågor som denna; utskottet handlade i rikets ständers stad och

* Utdrag ur sekreta utskottets protokoll d. 17 maj 1727 i *Hornska handskr.*

ställe*. Men när detta blef skrifvet i riksdagsordningen, var förut i regeringsformen stadgadt, att afhandlingar om fred, stillestånd eller förbund icke fingo »under varande riksdag» företagas och slutas utan riksens ständers vetskap och bejakande**. De båda grundlagarnes förhållande till hvarandra måste hafva varit så menadt, att riksdagsordningen bestämde den form, hvarunder rikets ständer egde att utöfva den magt, som enligt regeringsformen var dem förbehållen. Sekreta utskottets berättelse var således icke ett betänkande, hvaröfver riksstånden egde att besluta, utan blott en underrättelse om en afgjord sak. Men på riddarhuset spordes motsägelser mot sekreta utskottets magtfullkomlighet. Det talades om rikets ständers bifall, som fordrades enligt § 7 reg. formen, och med namnet rikets ständer ville man icke förstå sekreta utskottet. Det yrkades, att målet skulle bordläggas till afgörande hos riksstånden. Om denna formfråga, som visserligen handlade om en vigtig grundsats, uppstod en ordvexling, i hvilken åtskilligt talades äfven om sjelfva saken. En ledamot

* Att meningen var sådan i riksdagsordningen § 18, blifver alldeles tydligt deraf, att i den näst följande punkten nämnas vissa andra ärenden, hvilka skulle föredragas hos riksstånden »in pleno».

** Reg. form. 1720 § 7.

(Fersen) kallade den nya alliansen »äfventyrlig»; han ville icke hafva någon del i denna saken; han kunde icke gifva sitt bejakande dertill efter § 7 reg. formen; man hade funnit sig godt i alliansen med Ryssland och med Romerske kejsaren. En annan ledamot (Åkerhjelm) sade sig från första stunden hafva funnit denna allians misstänkt, och ju mera han derpå besinnat sig, desto farligare hade han funnit saken vara. Om sekreta utskottet hade underrättat riksstånden angående vilkoren och skälen, trodde talaren »sig ännu hafva så mycket förnuft öfrigt, att han hade kunnat finna sig deruti, så framt skälen hade någorlunda varit giltiga». Men då man nu ingenting finge veta, så framhärdade han i sin förut hafda mening och förklarade sig »intet vilja taga någon del uti de skadliga följder, som samma verk efter hans ringa begrepp med sig förde». Protokollet innehåller strax i början af ordvexlingen, att det »sorlades öfverallt», och landtmarskalken måste förmana ledamöterna att tala utan »animosité». Sjelf yttrar sig Horn med mycket lugn, men uppehåller riksdagsordningen mot den ensidiga grundlagstolkning, som försöktes. »Intet har sekreta utskottet — säger Horn — tagit sig sjelf den myndigheten att afgöra denna saken, utan riksens ständer hafva

gjort det så myndigt». Och när den Holsteinskt sinnade öfversten Stobée talar om huru det vore bekant, att Ryske ministern hade förklarat Sveriges biträde till Hannoverska alliansen vara stridande mot alliansen med Ryssland, genmäler Horn: »Jag svarar herr öfversten så, att jag beklagar det om en främmande minister gjort sina memorialer allmänt bekanta; det är ock ovanligt, men jag hemställer till ridderskapet och adeln, om Ryske ministern skall diktera något här för våre ständer». Slutet blef, att, sedan de ofrälse ståndén hade tillkännagifvit sin belåtenhet med det som var af sekreta utskottet afgjordt, afstadnade allt vidare tal på riddarhuset. Men tecknet var gifvet, att ännu kunde finnas en »opposition» mot det nu gällande regeringssystemet *.

Sedermera blef detta motståndsparti icke särdeles anspråksfullt och häftigt förr än efter

* Ridd. och ad. prot. d. 15 och 18 mars. MONTAN, s. 439—453. Enligt en handskrifven berättelse, cit. hos MALMSTRÖM 1: 335 (jfr s. 321 not), skall den missnöjda delen af adeln varit i beråd att skrida till ytterligheter, nemligen att välja ny landtmarskalk. Detta skulle väl varit rent af revolutionärt och förefaller såsom ett förfluget hugskott, hvilket också blef vid närmare besinnande öfvergifvet. Protokollet kan naturligtvis icke innehålla något derom, och det omtalas heller icke i *Handl. rör. Skand. hist.* 34: 353 o. f., hvarest eljest detta uppträde på riddarhuset är beskrifvet.

åtskilliga års förlopp, och under tiden fick åter en riksdag gå sin gång (1731), då *Horn valdes till landtmarskalk för tredje gången* och med mycket stor röstöfvervigt * samt äfven fick mottaga ett dyrbart prof af ridderskapets och adelns erkänsla. En ledamot — märkvärdigt nog, en af det gamla Holsteinska partiet, Stobée — föreslog, att en medalj måtte preglas till minne af att Horn hade tre gånger varit en berömlig landtmarskalk. En annan ledamot anmärkte då, att medalj var slagen öfver Horn redan en gång förut, vid riksdagen 1720, hvarföre nu vore mera skäl att hugna landtmarskalken med en hedersgåfva, som föreslogs till 12,000 riksdaler, hvilket också blef adelns beslut och af Horn med tacksamhet mottogs **. I sammanhang härmed må i förbigående anmärkas, huru Horn och ridderskapet och adeln bemötte hvarandra med tjenst och återtjenst vid den föregående riksdagen 1727. Horns svärfader, grefve Gyllen-

* Röster, som afgåfvos, voro 606; Horn erhöll 517, de öfriga voro splittrade på flera håll; det största antal, som någon annan än Horn erhöll, var 34. — Relation om hvad på riksdagen i Stockholm förefallit år 1731, tryckt i *Handl. rör. Skand. hist.* 37: 295.

** *Handl. rör. Skand. hist.* 37: 431—432, 437. Om medaljen år 1720 se Ridd. och ad. prot. d. 7 och 12 juli. MONTAN, s. 256, 267. HILDEBRAND, *Minnespenningar öfver enskilda Svenska män och qvinnor*, s. 123.

stjerna hade utfäst sig att för sin introduktion såsom grefve betala 300 daler s. mt. Sedermera hade Gyllenstjerna velat erlägga denna summa i mynttecken, men riddarhusdirektionen godkände icke detta betalningssätt. Skulden var således obetald, men nu hade Horn iklädt sig betalningsskyldigheten. Ridderskapet och adeln beslöt då, att både kapitalet och interesset skulle »för grefve Horns skull afskrifvas». Denna frikostighet af ridderskapet och adeln besvarade Horn med ett dyrbart vedermäle af sin erkänsla. Han förärade ridderskapet och adeln en ny landtmarskalksstaf, sägande sig begära att »till någon erkänsla, sedan han nu tvenne gånger haft den äran att vara landtmarskalk, och silfverstafven numera var temligen gammal, bucklig och illa faren, honom måtte tillåtas att en annan, ny staf till riddarhuset förära, då den gamla såsom en antiqvitet kunde förvaras» *.

Horn vid 1731 års riksdag fick således sjelf bära den staf han förärat adeln. Landtmarskalksstafven i Horns hand betecknade denna gång ett så mycket större förtroende för hans person som adeln just nu var sysselsatt att i riddarhusordningen införa ett stadgande, som

* Berättelse om riksdagen 1726 och 1727 i *Handl. rör. Skand. hist.* 34: 436.

skulle förbjuda att välja en ledamot af Rådet till landtmarskalk. Adeln hade år 1726 beslutit att i riddarhusordningen intaga en sådan föreskrift *, men då vid samma riksdag ingen ny riddarhusordning blef utfärdad, lärer stadgandet icke ansetts utgöra något hinder att ju Horn kunde väljas 1731. Nu blef vid 1731 års riksdag först ett beslut fattadt att i riddarhusordningen medgifva fritt val; riksråd skulle således icke vara uteslutna, men ett par veckor senare beslöts tvärt om, att, ehuru man lemnade sjelfva riddarhusordningen i det hela oafgjord, skulle dock vid nästa riksdag ingen ledamot af Rådet väljas till landtmarskalk **. Hedersgåfvan kunde vara ett bevis, att detta beslut icke var förestafvadt af missnöje med den nuvarande landtmarskalken, utan gjordes blott för att bestämma

* Ridd. och ad. prot. d. 10 dec. 1726. MONTAN, s. 242. År 1720 deremot var Horn icke riksråd, då han valdes till landtmarskalk, men blef ledamot af Rådet medan riksdagen var samlad, och då fortfor han i alla fall att vara landtmarskalk. Eget nog hördes den ledamot, som då (1720) väckte fråga om medaljen, yttra, att denna hedersbevisning borde göras »så mycket mera som ridderskapet och adeln intet haft den äran förr att någon af Riksens Råd varit landtmarskalk». Prot. d. 7 juli 1720. MONTAN, s. 256.

** Dessa motsatta beslut d. 11 och 26 mars 1731 omtalas i berättelsen, som finnes i *Handl. rör. Skand. hist.* 37: 324, 332.

en grundsats. Att Horn således icke skulle blifva valbar en fjerde gång, kunde ej vara förnärmande för honom, som nu var sextiosju år gammal och således vid nästa riksdag, om ej urtima riksdag mellankom, skulle vara en man om sjuttio års ålder, och redan nu var färdig med en förnyad *afskedsansökning* från sitt embete såsom kanslipresident.

Ty han inlemnade verkligen en sådan skrift äfven vid denna riksdag och synbarligen ej utan allvarsam mening. Han begärde nemligen endast afsked från kanslipresidentsembetet, men icke från sin plats i Rådet. Det är mycket möjligt, att den sextiosju år gamle mannen ej ogerna skulle gjort sig fri från det dryga besvär, som åtföljde kanslipresidentsembetet, men icke derföre ville draga sig undan från ett enkelt riksrådsembete. Skulle ansökningen hafva varit ett politiskt koketteri, kunde utgången blifvit osäker, ty åtminstone af konung Fredrik var ett nekande svar icke att påräkna. Förhållandet mellan konungen och Arvid Horn var, om man öfverskådar hela den tidslängd, hvarunder de arbetade till samman, något ombytligt och just vid denna tidpunkt sådant, att konung Fredrik icke ogerna biföll afskedsansökningen. Han gjorde verkligen detta, men hans »ja» fick

vika för ständernas »nej». Rikets ständer förklarade Horn omistlig i kansliet och anmodade konungen att bedja honom stadna qvar. Detta lärer konungen måst göra, och Horn blef qvar med vilkor af förnyadt tillstånd att tidtals få vistas på landet *. — Horns ställning vid 1731 års riksdag förblef således i det hela orubbad, om också en eller annan särskild sak icke gick alldeles efter hans önskan **.

Sekreta utskottet hade afslutat sin berättelse om Hannoverska alliansen med följande vackra ord: »Den allsvåldige Gud må förena alles hjertan att med innerlig samdrägt deruppå arbeta, att godhet och tröhet måga mötas hos oss till samman och att sålunda må vara fred inom våra murar och lycka i våra palats» ***. Denna fromma önskan syntes icke sakna en viss fullbordan under de år, som nu följde. Lugn rådde inom landet och lugn i Europa. Sverige njöt af all fredens huldhet; man började erfara, att de långa krigens sår icke hade varit obotliga,

---

* *Handl. rör. Skand. hist.* 37: 388. Ansökningen och ständernas skrifvelse finnas i *Hornska handskr.*

** Jfr MALMSTRÖM 2: 21 o. f. samt om Horns förhållande till kon. Fredrik vid denna tid s. 24—28.

*** Sekr. utsk. berättelse läses i *Handl. rör. Skand. hist.* 34: 347—353 samt hos STIERNMAN, *Alla riksdagars och mötens beslut*, 3: 2575—2579.

och de politiska partierna hvilade från sina strider. Allt är icke en mans verk, vore han ock den mägtigaste, men på ledningen beror dock mycket, och det kunde icke nekas, att den styrelse, som nu fans, ledde Sveriges rike med verklig framgång till ett småningom sig utvecklande välstånd. Onda spådomar uppfyldes icke; den Hannoverska alliansen drog icke öfver Sverige krig och örlig *. Välbetänkt klokhet bestämde de styrandes rådslag, och man blott nämner saken med ett annat namn, om man säger politisk oveld. Det Hornska regeringssystemet var verkligen icke en partiregering. Horn var af lynne och grundsats mest egnad att fatta sin ståndpunkt öfver partierna. Bättre ståndpunkt kan en styrande statsman aldrig välja, men ställningen är svår att bevara och undgår icke att misskännas **. Horn hade icke saknat erfarenhet af detta öde under den förflutna tiden och skulle erfara det samma ännu mera under den kommande. Emellertid gjorde han sig möda på bästa sätt. En vis regering är den, som icke blott bedömer sakerna rätt, utan äfven förstår

* Åkerhjelms ord i Ridd. och ad. prot. d. 15 mars 1727. MONTAN, s. 446.

** Jfr de motsatta omdömen, som af samtiden fälldes om Horn, FRYXELL 31: 178.

att rätt behandla personerna. Horns sätt inom landet var det samma som han var så angelägen att iakttaga mot Europas magter, att han gerna ville vara vän med alla. Detta sätt att lefva kan kallas med flera namn; det kan kallas rättrådighet och oveld, det kan kallas klok beräkning, men det brukar ofta få namn af ett haltande på båda sidor. Hvilketdera namnet är det rätta, beror derpå, om viljans och förståndets styrka håller grundsatsen fast och stadig under nödvändiga jemkningar i tillämpningen, eller om svagheten dagtingar med sin öfvertygelse. Det bör icke sägas, att detta fel begicks af Horn med hans försoningspolitik. Men sådan var hans statskonst, att han hellre förenade det som kunnat söndras, än han underkufvade och slog. Och han var, likt Carl XII, »ovillig att förfölja».

Två främmande inflytelser blefvo af bestämmande vigt för den följande tiden. Den ena var *hertigens af Holstein-Gottorp förändrade ställning i Ryssland*, den andra berodde på *den Europeiska politikens allmänna förhållanden.*

Samma år då Sverige ingick i den Hannoverska alliansen var kejsarinnan Katarina I:s dödsår. Den styrelse, som styrde Ryssland i den

unge kejsaren Peter II:s namn, tillhörde ett mot hertigen af Holstein-Gottorp motsatt parti vid Ryska hofvet, och detta förhållande förändrades icke genom kejsarens tidiga död (1730). Kejsarinnan Anna, som nu besteg den Ryska tronen, hade ingen känsla för hertigen af Holstein-Gottorp. Den Ryska tronföljden blef med denna kejsarinna bortvänd till en helt annan gren af kejserliga familjen. Kejsar Peter II hade varit sonson till tsar Peter, brorson till hertiginnan af Holstein-Gottorp, de båda tillhörde tsar Peters ättegren, men kejsarinnan Anna var dotter af tsar Peters bror Iwan, hvilken nu länge sedan var död. Sjelf barnlös, var kejsarinnan betänkt på att bereda tronföljden i Ryssland åt anförvandter, som tillhörde hennes ättegren, men tsar Peters afkomlingar hade nu ingen utsigt. En tid skulle komma, då Holstein-Gottorpska huset åter skulle blifva mägtigt i Ryssland och bestiga Rysslands tron, som denna familj också ännu i dag innehafver. Men till en sådan händelsernas förändring fans för närvarande alls ingen anledning. Det var natt och mörker för hertigen af Holstein-Gottorp; dagen uppgick för hans familj först sedan han sjelf var död och på en tid, då Arvid Horn ej mera hade någon magt i Sverige.

Dessa Holstein-Gottorp-Ryska förhållanden hade till följd, att Sverige numera kunde bruka sin fulla frihet att bemöta hertigen huru som helst man fann för godt, och hertigens anhängare voro icke mera ett Ryskt parti. Att Ryssland bortkastade det redskap, som den Ryska magten hade haft i hertigens person, måste hafva varit en verklig vinst för Sverige, särdeles i Arvid Horns tycke och deras, som tänkte lika med honom.

Hertigen af Holstein-Gottorp var således icke numera någon vigtig person. Men han var dock ännu alltid en person, som kunde blifva framtidens man i Sverige. Det sätt, på hvilket Arvid Horn lät ske att hertigen under dessa förhållanden bemöttes, var nu följande.

Hertigen hade gjort sig påmind vid 1726 års riksdag med skrifvelser så väl till rikets ständer som till konung Fredrik. Brefvet till ständerna var fullt af vackra talesätt om hertigens tacksamhet för honom bevisad välvilja och hans tillgifvenhet för Sverige, hvilket land han kallade sitt fädernesland. Han talar om den hugnad och tröst han hade erfarit af den förklaring, som blef honom gifven på den sist förflutna riksdagen. Brefvet uttrycker således en mycket mjuk sinnesstämning, särdeles när man

besinnar huru svag och oviss den utsigt var, som den nämnda förklaringen innehöll *. Om någon tronföljd talades icke i detta bref; det egentliga innehållet rörde frågan om Slesvig, hvilken han lade rikets ständer på hjertat **.

Brefvet blef skrifvet medan kejsarinnan Katarina ännu lefde och hertigens ställning i Ryssland var oförändrad. Skrifvelsens dagteckning var den 26 augusti, således kort före riksdagens början, men brefvet förevisades icke för ständerna förr än i december månad. Det kom likväl tillräckligt tidigt att göra sin verkan, i fall det någon verkan kunde göra på underhandlingarna om Hannoverska alliansen, hvilken ännu var långt ifrån afgjord på riksdagen. Då nu hvarje bestämdare steg till hertigens förmån i afseende på Slesvig stod i strid med den politik Arvid Horn följde, alldenstund England och Frankrike voro i den Slesvigska saken bundna vid Danmark, skulle hertigens skrifvelse varit ett streck i räkningen för Horn, i fall med detta bref något kunnat uträttas. Men då brefvet icke innehöll något annat än hvad hvar och en viste förut och för öfrigt endast fraser, så kunde detta bref icke

* Se ofvan s. 211—213.

** Brefvet läses i *Handl. rör. Skand. hist.* 34: 306, intaget i den derstädes aftryckta berättelsen om 1726 års riksdag.

vålla några nya svårigheter. Horn lät brefvet skickas af och an mellan riksstånden, stora sekreta deputationen, sekreta utskottet och konungens kabinett *. Det synes icke att slutet blef något annat än att brefvet blef begrafvet bland sekreta utskottets papper.

Sveriges politik, som nu var Arvid Horns, blef således alldeles bortvänd från hertigen af Holstein-Gottorp. Hans parti störtades i Sverige på samma gång han sjelf störtades i Ryssland. Innan riksdagen slutades, var Ryska kejsarinnan död. Det skulle icke dröja länge förr än hertigen kom i den belägenhet, att ett årligt underhåll af Sverige kunde vara väl behöfligt för hans lifsuppehälle. Det är knappt troligt,

---

* Om den formella behandlingen kan läsas Ridderskapets och adelns protokoll d. 14, 17, 19 dec. MONTAN, s. 246—252, 255, 263. Brefvet lemnades af de fyra talmännen till konungen »i herrar riksrådens närvaro», men orden i protokollet utmärka icke att det skedde i sittande Råd. Kon. Fredriks svar till hertigen läses hos STIERNMAN, *Alla riksdagars och mötens beslut*, 3: 2591, dateradt den 27 mars 1727 och skrifvet i sådana uttryck som vore det ett svar äfven å rikets ständers vägnar. Konungen försäkrar, att hertigens interesse skulle blifva befrämjadt »så mycket det någonsin utan rikets äfventyr ske kunde». Hannoverska alliansen skulle icke lända hertigen till skada, utan snarare till nytta genom det vitsord Sveriges rådslag nu kunde ega hos England och Frankrike.

att han numera hade råd att betala sina vänner hvad deras tjenst kunde kostat. Tidsordningen var följande: i december 1726 läste ständerna hertigens bref, i mars 1727 ingicks Hannoverska alliansen, i maj dog kejsarinnan, i juli var hertigen färdig att lemna platsen tom vid Ryska hofvet *, i augusti beviljades honom förnyadt underhåll från Sverige.

Och detta med Arvid Horns goda vilja. Denne man förfor mot hertigen af Holstein-Gottorp på samma sätt som mot hvar och en annan vän eller ovän. Han sätter sig bestämdt till motstånd när han ej kan gifva medhåll, men han förföljer icke personen **. Hertigen var dock alltid en furste som till hälften tillhörde Sveriges konungahus; var det så, att hans interesse måste vika för Sveriges rikes, borde man dock ej missunna honom en penning att lefva af i sitt lilla hertigdöme ***. Obrukbar för närvarande, men också oskadlig, kunde han kanske någon gång blifva nyttig. Arvid Horn kände

---

* Herrmann, *Geschichte des russischen Staates*, IV: 509.

** Detta dock med undantag af Görtz. Mot honom följde Horn icke sin vanliga grundsats.

*** Den i Holstein belägna delen af hertigdömet hade hertigen i behåll, fastän Danmark hade tagit Slesvig.

nog den goda lefnadsregeln, att »gårdagens fiende kan blifva morgondagens vän» *.

Detta sätt att bemöta hertigen af Holstein-Gottorp blef i det hela oförändradt så länge Arvid Horn var styrande i Sverige. Årsunderhållet förnyades vid riksdagarne 1731 och 1734. Men denna förmån utmättes dock med ett visst förbehåll åren 1727 och 1731. Underhållet beviljades år 1727 med vilkor, att penningarnes utbetalning skulle bero af hertigens sätt att uppföra sig **. Detta förbehåll utvidgades år 1731 derhän, att, om statsverkets behof gjorde indragningar nödvändiga, skulle hertigens underhåll först och främst indragas ***, hvilket måste hafva inträffat under de följande åren, alldenstund ständerna år 1734 beslöto utbetalning af hertigens underhållspenningar, som voro innestående †. Denna riksdag var således något mera

* Detta uttryck förekommer i den ryktbara komedien af SCRIBE, *Strozzi och Martino eller konspirationskonsten*, s. 26 i Svenska öfversättningen.

** Sekr. utsk. prot. och skrifvelse d. 7 aug.

*** Dock så, att det underhåll, som var beviljadt konung Stanislaus Leczinsky, skulle dela samma öde.

† Ständ. bref d. 13 dec. 1734. Detta förhållande har troligtvis föranledt yttrandet hos FRYXELL, 31: 186, 188, att underhållet var indraget sedan år 1731. Det torde nog så varit, att hertigen icke fick några penningar åren 1731—34, men hans rättighet var honom dock ej alldeles frånkänd. Jfr Sekr. utsk. prot. d. 16 juni 1731.

gynsam för hertigen. Tidens omständigheter voro då förändrade på ett sådant sätt, att hertigen åter kunde blifva en interessant person. Utsigten ljusnade för honom i samma mån den samma mörknade för Arvid Horn vid den tiden. Sådana omständigheter, som skulle gjort hertigens person brukbar för Horns politik, inträffade icke; snarare kunde hertigen finnas lämplig att begagnas i det på 1730-talet uppväxande hattpartiets hand. Men äfven detta inträffade icke i något större mått. Den tid, då Holstein-Gottorpska huset skulle göra sin lycka i Sverige likasom i Ryssland, var icke kommen förr än både Arvid Horn och hertig Carl Fredrik hade gått till sina fäder *.

Och medan hertigen af Holstein-Gottorp således upphörde att utgöra något föremål för Arvid Horns bekymmer, *utvecklade sig äfven den Europeiska politikens allmänna förhållanden på det lyckligaste sätt.* Man kan så säga, då Europas fred blef bevarad eller återställd, hvilket måste hafva varit Arvid Horns högsta önskan. Det var nog sant, att Hannoverska

* Hertig Carl Fredrik dog år 1739, och Arvid Horn år 1742.

alliansen hade kunnat blifva inledningen till ett krig, och att fredspolitikens taleman Arvid Horn dock förordade denna allians har sin förklaring deruti, att, om Sverige icke hade ingått i denna allians, skulle riket till följd af 1724 års allians med Ryssland svårligen kunnat undgå att taga del i det Europeiska krig, som hotade att uppstå, då nu de två allianserna, den Hannoverska och Wiener-alliansen mellan Ryssland, Österrike och Spanien, stodo med spändt gevär emot hvarandra. Och då hade Sverige fått göra tjenst åt Ryssland, hvilket var af allt det värsta. Men om nu Sveriges bundsförvandter på den ena sidan råkade i krig med dess bundsförvandter på den andra, kunde Sverige göra sitt val. Ett stort Europeiskt krig var en för handen varande fara, och det skulle blott varit en utgrening af allmänna Europeiska förhållanden, om Ryssland för Hannoverska alliansens skull hade angripit Sverige. Men nu inträffade intet allmänt krig. Ryska regeringen efter kejsarinnan Katarinas död följde andra rådslag; Englands och Frankrikes regeringar hade i grunden ganska fredliga böjelser. Det lyckades ministern Walpole i England och Fleury i Frankrike att förlika sina länders interessen med Österrikes och Spaniens,

så att kriget, som var så godt som börjadt, afstadnade *.

Emellertid var den Hannoverska alliansen afslutad för en tid af femton år, och såsom denna allians icke utgjorde ett förbund mot visse namngifne fiender, af hvilka befarades ofred, utan var ett försvarsförbund i allmänhet mot hvem som helst, ingen nämnd och ingen glömd, så måste Sverige, medan de femton åren räckte, haft rätt att äska Englands och Frankrikes bistånd i händelse att någon annan angrepe Sverige. Men om nu alliansen förlorade sin kraft och verkan för dessa magter inbördes, i det att just England och Frankrike sjelfva förändrade sin ställning till hvarandra, kunde samma allians icke i verkligheten behålla mycken vigt och betydelse för Sverige. Nu var förhållandet, att Hannoverska alliansen, så mycket än sjelfva fördraget må vara skrifvet i allmänna

* Spanien hade angripit den Engelska besittningen Gibraltar, men upphörde med krigsrörelserna sedan Österrike ingått ett preliminärfördrag i Paris (1727) med Hannoverska alliansens magter. Sedermera förlikte sig Spanien med Frankrike och England genom fördraget i Sevilla (1729). Slutligen blef äfven Österrike försonadt genom fördraget i Wien (1731). Jfr öfversigten af dessa händelser hos HEEREN, *Handbok uti Europeiska statssystemets historia*, öfversättning, tryckt 1819, s. 294—295.

ord, dock hade sitt egentliga syftemål att hålla stånd mot Wiener-alliansen. Detta behöfdes icke numera, sedan Wiener-alliansen upphört att vara farlig. Hannoverska alliansen synes icke haft något praktiskt inflytande utöfver de närmaste åren, medan politiken var sysselsatt att undanrödja stötestenarne för den allmänna freden. Men för detta ändamål betydde den Hannoverska alliansen ganska mycket. Deremot, sedan England och Frankrike icke funno sig af detta fördrag hindrade att skilja sig åt, och nya krigsanledningar i Europa uppkommo, måste äfven Sverige betänka sig på nya förbindelser.

Längre än till och med de första åren af 1730-talet räckte icke Europas fred. Frankrike råkade i krig med Österrike och hade nu till bundsförvandt icke England, utan Spanien; den Bourbonska ättegrenen på Spaniens tron förband sig med sina anförvandter i Frankrike, men England bevarade freden för egen räkning. Kriget handlade närmast om att frånrycka Österrike de fordom Spanska besittningarna uti Italien, som efter freden i Utrecht (1713) hade blifvit Österrikiska. Och nu hade tillika ett kungligt dödsfall inträffat, som var af beskaffenhet att föranleda eftertänkliga följder. Sveriges gamle ovän konung August i Polen dog;

efter honom förestod ett konungaval. Ett parti i Polen fans för den aflidne konungens son, den nye kurfursten i Sachsen; ett annat ville återkalla Stanislaus Leczinsky. Med dessa tilldragelser uppkommo nya förhållanden, som skulle sätta Arvid Horn med hans statskonst på prof, om det verkligen lät sig göra att vara vän med alla.

Huru Europas magter skiftade och bytte de Italienska länderna, kunde vara likgiltigt för Sverige, men icke så det Polska konungavalet. Stanislaus Leczinskys sak måste blifva Sveriges; detta var nära nog en hedersfråga, och om man såg saken ur synpunkten af Sveriges interessen, måste det hafva varit en sak af största vigt, att den blifvande konungen i Polen, hvem helst man valde, icke måtte tillsättas af Ryssland, och Polen blifva en förstärkning till Rysslands magt. Båda dessa tankar öfverensstämde mycket väl, ty Ryssland rigtade sina anslag till förmån för den Sachsiske kurfursten och mot Stanislaus. Men Frankrike var interesseradt för Stanislaus, dels derföre att Österrike gick hand i hand med Ryssland och dels för familjförhållanden, ty Stanislaus Leczinskys dotter satt nu på Frankrikes tron, förmäld med konung Ludvig XV.

För att förstå huru den Polska frågan framstälde sig för Svenska ögon och särskildt för Arvid Horns, är nödigt att besinna de politiska beräkningar eller kanske man rättare säger önskningar, som nu voro de allmänna i Sverige.

Den innersta tanken i all Svensk politik under hela denna tid ända från freden i Nystad var och kunde ej annan vara än fiendskap mot Ryssland. Att passa tid och tillfälle till att bota förlusterna och återtaga Sveriges förra ställning låg såsom glödande eld under askan i Svenska hjertan och icke minst hos Arvid Horn. Han hade ju talat om huru man skulle hålla sig stilla till dess »vi hunnit repa oss och kunna säga nej», således ej längre *. Svenska folket hade icke lärt sig att försonas med Försynens skickelse, icke lefvat sig in med själ och hjerta i förändrade förhållanden, icke begripit Sveriges nya bestämmelse att ej mera tänka på eröfringar. Nödd och tvungen hade Arvid Horn ingått alliansen med Ryssland år 1724, och att han ännu alltid talade för fred, det gjorde han derföre att han viste, att Sverige icke ännu hade förmågan färdig för de stora planerna. Men hvar en hand räcktes till bistånd mot Ryssland, der var Horn icke sen att räcka sin

* Se ofvan s. 205.

till gensvar. Derföre hade han fört Sverige in i den Hannoverska alliansen, derföre lyssnar han nu till Frankrikes tal, dock alltid med en åt alla sidor spejande omtänksamhet att icke för tidigt gifva sig ut på äfventyr.

Det Holsteinska partiet åter bör man ej beskylla att med vett och vilja hafva arbetat för att göra Sverige till ett tjenstehjon åt Ryssland, fastän de Holstein-Gottorpska känslorna drefvo desse män ett stycke på den vägen. Det borde hafva varit en egen fråga för dem sjelfve, och den frågan tål att besinnas ännu af dem, hvilka vid läsningen af Sveriges historia känna sig benägne att gifva sitt bifall åt det Holstein-Gottorpska interesset; det måste — säga vi — vara en egen fråga, huru Svensk fosterlandskärlek kunde förenas med nitet för Rysslands skyddsling. Nu, sedan hertigen af Holstein-Gottorp icke mera hade något i Ryssland att hoppas, blefvo öfverlefvorna af det Holstein-Gottorpska partiet så ryssfiendtliga som någon menniska det vara kunde. Men mellan dem och Arvid Horn var en skilnad, att han hade och de saknade kallblodigheten, som mäter farans höjd och väger krafternas förmåga. De saknade det mod, som väntar tåligt, om ock väntan blifver lång; men de hade så mycket

mera af den tapperhet, som öfverskattar lyckans möjligheter. För deras ögon blef nu Horn den gamle gubben, som lefde för länge; de längtade såsom glupske arfvingar att taga i sin hand den magt, som skulle blifva deras arf, om blott den gamle vore borta. Då skulle friska viljor fästa segrarne vid Sveriges fanor. Det är begynnelsen till hatt- och mösspartiet som man ser; hvilketdera hade rätt, skulle visa sig när mössornas fader, Arvid Horn, var borta och desse arfvingar, som hade kräft sitt arf, ådagalade sin förmåga i 1741 års Ryska krig.

Det var detta parti, som hade varit tyst och stilla till en tid efter motgången, som det lidit när det bar den Ryska drägten eller, om man vill bruka ett mindre ohöfligt uttryck, den Holstein-Gottorpska. Desse män klädde sig nu i nya kläder, sådana som skulle vara, om man så får uttrycka sig, af den allra »Svenskaste» sorten. Deras antal växte, och medan åren gingo blef Arvid Horn i deras tycke alldeles öfverårig. Det var för deras ungmod den gamle nödgades omsider lemna fältet fritt. Det, som nu följer att betrakta, är den Hornska magtens aftagande och fall.

Betraktelsen utgår från de första åren af 1730-talet och stadnar vid *Sveriges förhållande till Frankrike.*

Förbindelsen mellan de båda länderna var fördragsmessigt bestämd genom Hannoverska alliansen och borde således vara den mest vänskapliga. Frankrike visade sig också mycket angeläget att så skulle vara. Horn öfverhopades med smicker af kardinalen Fleury, som nu var ledaren af Frankrikes politik. Kardinalen skickar de artigaste helsningar till Horn genom Franske ministern i Stockholm, Casteja, och skrifver äfven i egen person bref till Horn, uppfylda af smickrande fraser. Han talar om den ära, som visades honom med det att Horn ville mottaga hans porträtt. Kardinalen säger sig hysa de största tankar om Horn, »en herre så utmärkt af börd och talanger, sitt fäderneslands fader» *. När dessa orden skrefvos i bref till Casteja, var kardinalens eget porträtt icke färdigt, men deremot fick kardinalen snart mottaga Horns porträtt, och han skrifver ett tacksägelsebref, i hvilket han kallar Horn »en minister, hvars utomordentliga snille är föremål för Europas beundran. Konungen och drottningen af Frankrike hade betraktat bilden med

* Fleurys bref till Casteja d. 9 aug. 1729.

stor uppmärksamhet, och de kungliga personerna beundrade de ädla anletsdragen» *. Slutligen fick kardinalen sitt eget porträtt färdigt, hvilket nu skickades till Horn, och kardinalen utgjuter sina artigheter i ett nytt bref, hvari Horn får höra, att han sjelf vore »en fullkomlig minister» **.

Om Horn hade skattat artigheternas verkliga värde alldeles efter orden, skulle han icke varit en så utomordentligt vis man som Fleury sade honom vara; men så mycket betydde dock fraserna, att Frankrikes förste minister när han vände sig till Sveriges, var mycket angelägen att de skulle stå på den bästa fot med hvarandra. De smickrande orden skulle icke blifvit

---

* Fleury kallar Horn en minister, »dont toute l'Europe admire avec raison le sublime génie. Le roi et la reine, a qui je le montrai (porträttet), d'abord le considérèrent longtemps avec attention et furent charmés de la noblesse de votre physionomie». Fleurys bref till Horn d. 29 dec. 1729.

** Kardinalen skrifver, att han vore »touché d'avoir quelque part dans la bienveillance et dans l'amitié d'un homme, le modèle d'un parfait ministre». Det synes dock hafva gått mycket långsamt för kardinalen att få sitt porträtt färdigt. Han talar om detta porträtt redan år 1729, och det sista brefvet, hvars ord synas utmärka att Horn nyligen hade fått porträttet, är dateradt d. 11 sept. 1731. — Brefven äro tryckta bland bilagor till *Lefvernesbeskr.* s. 270.

sagda, om ej Horn varit ansedd af Fleury såsom en man, af hvilken mycken nytta kunde komma för Frankrike. Den verkliga tillfredsställelse, som Horn kunde hemta af de Franska artigheterna, var, att Sverige under ledning af honom hade vunnit ett annat anseende i Europa än det hade haft tio år förut.

Det historiskt märkvärdiga vore nu att spörja, huru kardinal Fleurys beundran och vänskap besvarades af Horn, ej blott med artiga bref, i hvilka man kan förmoda att de Svenska artigheterna fullkomligt motsvarade de Franska, utan äfven i råd och handling, eller, med andra ord, huru Horn nu skötte Sveriges politiska umgängelse med Frankrike.

Horn begagnade sin frihet att tidtals vistas på landet. Han tillbragte en del af året 1732 på sin landtegendom Ekebyholm i Upland, men var ingalunda overksam. Flitig brefvexling fördes mellan Horn och hofkansleren von Kochen samt äfven Svenske ministern i Paris friherre Gedda. Man ser i dessa bref huru Horn såg sakerna; man känner igen hans gamla sätt: han mäter och väger Sveriges interessen icke blott på en sida, utan på flera håll; om Sveriges värdighet och heder är han mycket öm. Frankrikes vänskap värderar han så mycket den

samma var värd; förförd af kardinalen Fleurys fagra tal var han icke. Och när detta tal blef af Franske ministern Casteja förbytt i helt andra toner, låter Horn icke heller skrämma sig.

Förhållandet var nemligen sådant, att, så god vän Frankrike nu ville vara med Sverige, var dock vänskapen af den art, att, om den ene vännen icke gjorde allt den andre till behag, kunde vänskapens talesätt förbytas i hot och trug. Sverige var icke ovant vid öfvermod af den Ryska arten; man fick nu lära känna ett och annat drag af den Franska.

Horn med sin vanliga grundsats att icke göra sig så mycket till vän af en, att han icke alltid hade en vän också på andra sidan, var långt ifrån att låta Sverige hängifva sig åt Frankrike till att göra hvad som helst. Han var sig lik nu sådan han hade varit år 1726, när man fruktade en sammandrabbning i Östersjön mellan Engelska flottan och den Ryska. Man hörde honom då yttra: »Jag förklarar, såsom jag ock tillförene gjort, att vi böra derföre hålla jemlikhet i vänskap med alla, på det att, om endera delen skulle bjuda till något som obilligt vore, vi då må taga den andre till hjelp mot den samme. Derföre, om nånsin Engelska flottan bjuder till att tvinga oss, så skall jag

råda dertill att vi sätta oss med den andra sidan. Gör jag det intet, så må jag passera för en förrädare. Men att rent ut säga hvad jag menar, så bör ingendera flottan obligera oss till något» *. På samma sätt ville Horn icke heller nu låta Sverige till någonting »obligeras» hvarken af Frankrike eller af Frankrikes motparti i Europa. Här funnos frågor, som kunde blifva ömtåliga. En sådan hade sitt upphof i Österrikes enständiga bemödanden att utverka de Europeiska magternas erkännande af den s. k. pragmatiska sanktionen, som angick en förändrad tronföljdsordning inom Österrikiska dynastien med syftemål att försäkra arfsrätten till de Österrikiska länderna åt den nu regerande kejsarens dotter, under förbigående af äldre grenar inom familjen. Denna plan hos Österrike var ytterst vidrig för Frankrike, men Sveriges erkännande var, såsom andra magters, eftersökt, och betänkligheter kunde finnas att stöta ifrån sig Österrike. — En annan fråga kunde handla om subsidier. Den tid, för hvilken subsidier enligt Hannoverska alliansen voro betingade, var nu tilländagången, och frågan kunde uppstå huru vida Frankrike ville ikläda sig någon ny förbindelse af dylikt innehåll. Frankrike gaf

* Rådsprot. d. 16 juni 1726.

naturligtvis icke sina penningar för intet, men återtjensten, som Sverige skulle göra, kunde i sin ordning göra intrång på Sveriges öfriga interessen.

Horn hade i sekreta utskottet vid 1731 års riksdag utsagt sin mening om subsidierna, att de kunde hafva sin betänklighet »så länge crisis vid de utländska hofven står så som den för tiden står och man ej vet, hvart ut det hvälfver». Meningen var, att med subsidier kunde man få händerna bundna. Man borde »hålla sig stilla och ej röra det ringaste ännu om några subsidier, emedan det nu ej är rätta tiden, och innan man får se, hvart ut konjunkturen sig vänder» *.

Då nu subsidierna voro ämnade att utgöra en förmån, som Sverige skulle betingat sig af Frankrike, så, i fall Sverige afstode derifrån, behöfde vänskapen ej stranda på den klippan. Men Österrikes pragmatiska sanktion var en stötesten. Denna fråga kunde hafva flera sidor. Hon kunde angå konung Fredrik såsom landgrefve af Hessen och i denna egenskap Tysk riksfurste; men samma fråga angick äfven Sverige såsom ledamot af Tyska riket i och för Pommern, och slutligen kunde kejsaren äfven

* Sekr. utsk. prot. d. 5 febr. och 15 mars 1731.

begära, att Sverige såsom Europeisk magt skulle erkänna pragmatiska sanktionen. Minst betydde hvad konungen-landgrefven gjorde: Hessen hörde ej till Sverige; något mera betydde hvad Sverige gjorde i och för Pommern; det vigtigaste var dock, om Sverige såsom egen stat i Europa gjorde en sådan vänskapstjenst åt Frankrikes vederpart.

Man förnimmer nu af bref, som vexlades mellan Horn och v. Kochen i slutet af år 1731, att tal hade varit i Paris mellan Gedda och Franska regeringen om subsidier. Horn och v. Kochen voro ense, att man borde gå varsamt med Frankrike, och Gedda borde varnas att icke gå för långt. På samma gång säger v. Kochen också, att Franske ministern Casteja hade saktat sin dittills brukade häftighet*; Horn åter var mycket missnöjd med Casteja, han ansåg sig af honom personligen förtalad. »Det vore önskeligt — skrifver Horn — att bemälde grefve (Casteja), i fall han finner sig hafva skäl att tala på mitt uppförande, ville deröfver besvära sig hos min egen öfverhet, af hvilken jag allena beror och är skyldig att göra räkenskap för mitt förhållande, då jag förmodar

* v. Kochens och Horns ömsesidiga bref d. 28 dec. 1731. *Hornska handskr.*

mig vara i tillstånd att kunna försvara hvad jag gjort» *. Angående den Österrikiska frågan yttrar Horn vid samma tid, att han hade önskat, det konungen ej skulle blifvit inbjuden att gifva någon garanti å Pommerns vägnar; men nu var sådan inbjudning gjord, och Horn kunde då icke undgå att råda konungen dertill, för att ej i en så oskadlig sak stöta kejsaren för hufvudet, »särdeles sedan Franska ministèrens så väl som grefve Castejas hårda och ogrundade tillvitelser och hot till en god del syntes frikalla oss från att vidare hafva för Frankrike den synnerliga ömhet som tillförene» **.

Horn var nu verkligen betänkt på att gå Österrike till handa med det som låg denna magt om hjertat, att få pragmatiska sanktionen erkänd. På Frankrike litar han icke. Han skrifver: »Hvad Frankrike angår, så är bekant, med hvad missnöje och ondt lynne (animosité) det vår Pommerska garanti för kejsarens pragmatiska sanktion upptagit — — så att man torde ej der (i Frankrike) på annat sätt än supplicando kunna något andraga, hvilket ändå kanske hos närvarande dess ministère, som oss med sådant högmod handterar, torde hafva ringa

* Horn till v. Kochen d. 25 jan. 1732.
** Horn till Gedda d. 18 jan. 1732.

eller ingen verkan». Och Horn tycker dessutom, att, »sedan Frankrike så godt som förfallit med en stor del af de andra hofven, man ej vet hvad trygg- och säkerhet man i dess allians finna kunde». Horn var således vid denna tid alls icke angelägen om något förbund med Frankrike; han tänker snarare på en Österrikisk allians, ty »kejsarens parti syntes nu för tiden vara det största och mägtigaste», men vid kejserliga hofvet kunde intet uträttas med mindre än att Sveriges krona — således icke blott Sverige för Pommern — garanterade pragmatiska sanktionen, hvilket Horn också ansåg ingalunda omöjligt att göra. Det vore en sak att besinna, huru vida man kunde »derutinnan ingå mot nödiga fördelars betingande» och således förklara sig öppet för kejsaren. På Franska subsidier tänker han egentligen blott i den mening, att man skulle höra sig för hos Franska hofvet för att icke hafva något försummat. Horn trodde icke, att Franska ministèren, som visade sig njugg om penningar, skulle lyssna dertill, och om Frankrike gåfve subsidier mot dryga och äfventyrliga vilkor, skulle de ej räcka till försvaret, och Frankrikes uppförande gaf ej orsak att vid dess närvarande ministère göra sig mycket hopp, men om man hörde sig för eller, såsom

orden föllo, sonderade Frankrike och dess nuvarande ministère, så »hade man å vår sida gjort sitt dertill och mätt dem måttet fullt», och man kunde då med så mycket större skäl vända sig till kejsaren och hans bundsförvandter. En framställning till Frankrike vore för öfrigt nödig egentligen för att undgå den förebråelsen, att man vid rikets medellösa tillstånd ej hade sökt de magter, af hvilka man några subsidier kunde förvänta, samt för att icke låta Frankrike klaga att man gått det förbi. Men Horn var så långt ifrån att vara rädd för att stöta Frankrike, att han till och med ansåg den Österrikiska planen kunna hafva den verkan, att Frankrike »blefve något fogligare» och bragtes att hafva något större aktning för Sverige än det nu på en tid hade ådagalagt *.

Men Frankrike släppte icke det fäste, som det hade eller hoppades kunna förskaffa sig i Sverige. Horn, der han satt i sitt landtliga lugn på Ekebyholm, blef stundom oroad af de främmande diplomaternas artighet att göra honom besök i hans gästfria hus. Yttranden, som förekomma här och hvar i hans bref, synas utmärka,

* Horns bref till v. Kochen d. 15, 21 och 28 mars 1732 i *Hornska handskr.*; brefvet d. 15 mars äfven tryckt bland bilagor till *Lefvernesbeskr.* s. 272.

att dessa gästbesök icke voro rätt välkomna, och när man förnimmer, huru ond han var på Casteja, kan man icke annat tro än att denne herre var en mycket ovälkommen gäst. Horn skrifver, att, »ehuru grundade skäl man hade att andraga till att bringa Franska ministèren på skäliga tankar, är sådant utan frukt och verkan så länge Casteja är hos dem i den kredit, att han förmår bringa dem till att tro allt hvad han för sanning behagar uppgifva, och jag fördenskull ville önska, att han tills vidare ville tala ingenting» *. Horn anser mycket behöfligt att hålla Svenske ministern i Paris (Gedda) väl underrättad om allt samman, emedan — säger Horn — »bemälte herr ambassadör (Casteja) lärer om allt hvad vi oss emellan här talat skrifva till dess hof, och det torde efter vanligheten hända, att han sådant orätt och efter dess genie vrångvist anförer och uttyder» **. Men Horn kunde icke slippa att se Casteja; Fransmannen uppsökte honom ute på landsbygden; der talades politik på Ekebyholm mellan Horn och

* Horn till Gedda d. 21 mars och till Bonde d. 9 maj 1732, så ock ett bref till Gedda s. dag, d. 9 maj, tryckt bland bilagor till *Lefvernesbeskr.* s. 285. De öfriga brefven finnas bland *Hornska handskr.*

** Horn till v. Kochen d. 18 april 1732. Bil. till *Lefvernesbeskr.* s. 279.

Casteja, och i Stockholm mellan Casteja och v. Kochen. Af det, som v. Kochen berättar för Horn och Horn för v. Kochen om hvad Casteja hade sagt till dem och de till honom, inhemtar man, att den Franske ministern hade haft åtskilligt att förmäla om Frankrikes föresats att uppträda med kraft mot Österrikes planer, samt desslikes om Frankrikes goda vilja att ingå en närmare förbindelse med Sverige, för hvilket ändamål frestande förespeglingar framhöllos. Casteja föreställde sig, att man i Sverige tänkte på kardinalen Fleurys höga ålder och att denne statsman nu på sin ålderdom icke skulle fatta några kraftfulla beslut, men detta vore ett misstag; vederspelet skulle visa sig när tid och omständigheter sådant fordrade. Vidare påminde Casteja, att man hade i Sverige »åtskilliga gånger utlåtit sig, det man vid tillfälle ej skulle underlåta att gifva Frankrike prof af Sveriges vänskap; nu vore rätta tiden dertill». Och med detta talet följde vinkar, som gåfvos, att Sverige ej skulle blifva obelönadt. »Ingen unnade Sverige sina mot Ryssland förlorade provinser hellre igen än Frankrike». Dertill behöfdes manskap, dertill behöfdes penningar; ingen annan magt än Frankrike skulle vara i stånd eller hugad att bispringa Sverige.

Detta var nu sådant, som en Fransk minister kunde finna mycket lämpligt att låta Svenska öron höra, men det var icke sådant, till hvilket Arvid Horn satte någon lit. Han »förmärkte nogsamt, att allt detta vore ett försök till att locka oss att lystra efter Frankrikes förslag», hvarföre också svaret blef helt kort och kallt, att regeringen i Sverige »ej egde magt att begynna något krig utan ständernas samtycke, och att dessutom dertill fordrades stora tillgångar och helt andra konjunkturer än de närvarande».

Kardinalen Fleurys smickrande artigheter hade således ingenting verkat på Horn; men det diplomatiska umgänget kläddes i de mest behagliga seder och manér, hurudan som helst meningen å ömse sidor må hafva varit. Horn är ingalunda sparsam på vänskapsförsäkringar, hvilka han också mycket väl kunde gifva, då Sverige ju icke hade det ringaste ondt i sinnet mot Frankrike. Han tröstar Fransmannen på bästa sätt mot den faran, att Sverige skulle gifva sig åt Österrike. Sverige ville hålla sig till det Hannoverska förbundet, hvilket icke vore formligen upplöst; Sverige ville efter all möjlighet undvika sådant, som kunde vara Frankrike misshagligt, men Frankrike borde ej miss-

tycka, om man i Sverige sökte framför allt sitt eget fäderneslands bästa. Och Horn nekade icke, att ju, om sakerna sågos ur rent Svensk synpunkt, »kunde konjunkturerna någon gång nödga oss till något som vore Frankrike obehagligt, men detta skulle Sverige alltid göra med ledsnad, deremot med välbehag allt som kunde vara Frankrike till nöjes» *.

Horn lät således på det älskvärdaste sätt den Franske diplomaten veta, att Frankrike icke i alla händelser kunde räkna på Sverige.

Huru vida Frankrike skulle få något verkligt handtag af Sverige och Sverige något af Frankrike, måste således bero på hvad dagens händelser buro i sitt sköte eller — för att tala med Arvid Horns ord — »huru konjunkturen sig kunde hvälfva». Detta skulle snart blifva uppenbart. En vigtig händelse inträffade: konungen i Polen dog; *det Polska konungavalet* blef en medelpunkt för politiken. Nu, om någonsin, syntes tillfället vara kommet, då Sverige och Frankrike borde räcka handen åt hvarandra **.

---

* v. Kochen till Horn d. 17 april, Horn till v. Kochen d. 18 och 24 april, Horn till Gedda d. 18. Bil. till *Lefvernesskr.* s. 274—285.

** Se ofvan s. 299.

Stanislaus Leczinsky och Arvid Horn voro gamle vänner, bekantskapen var nära trettio år gammal. En sådan tidslängd är tillräcklig att sätta gammal vänskap på prof, särdeles när tidens skickelser äro så ombytliga som de hade varit för desse båda männen. Det kan väl nästan sägas, att Arvid Horn hade skänkt konungakronan åt Stanislaus; att samma krona sedermera tappades bort, var icke Horns fel. Landsflyktig från sitt eget rike, hade Stanislaus haft en fristad i Sverige, såsom han rättvisligen borde hafva. Men hans person hade också varit en börda för Sverige bland alla dessa bördor, som på den tiden kändes så tunga. För Carl XII personligen var Stanislaus Leczinskys underhåll en hederssak, hvaremot för Sveriges rike, armt. och fattigt, denna kostnad kändes dyr. Men äfven sedan konung Carl ej mera hade något stöd att gifva, blef Stanislaus icke öfvergifven. Rikets ständer iklädde sig hederspligten, sedan konung Carls magt var blifven deras; Stanislaus hade årligt underhåll från Sverige. Hans hemvist var dock numera flyttadt till ett annat land och han hade lyckats erhålla ett mägtigare stöd. Sådan var ödets lek med denne furste, att han, störtad från sitt kungadöme, en konung utan land, såg sin dotter bära Frank-

rikes krona. Stanislaus lefde för närvarande under Frankrikes beskydd *.

Men här var dock ännu alltid ett personligt förhållande, som fordrade all uppmärksamhet af Horn både såsom Svensk man och för egna, gamla minnens skull **, äfven oberäknadt det politiska interesset. För Svensk ärelystnad måste det hafva varit ett värdigt föremål att åter på sin tron upphöja en konung, som Sveriges vapenmagt och statskonst under lyckligare dagar hade uppsatt på den tronen, och hvars fall hade varit en följd af Sveriges olyckliga öden. Men för Arvid Horn var första frågan nu, såsom alltid, icke hvad Sverige *ville* göra, utan hvad Sverige *kunde* göra.

Horn uttalar i ett bref till Stanislaus sin föreställning om den utsigt, som kunde finnas.

* Jfr öfversigten af Stanislaus Leczinskys lefnadsöden hos Fryxell 27: 56 o. f., samt uträkningen af penningsummorna, som Stanislaus hade uppburit af Svenska staten efter Carl XII:s död, ders. 31: 209 not. Senare än år 1731 hade han kanske icke erhållit något, ehuru underhållet icke var ovilkorligen indraget. Se ofvan s. 294, not ***, om det beslut, som fattades gemensamt om hans underhåll och hertigens af Holstein-Gottorp.

** Jfr i detta afseende en mängd bref, skrifna på olika tider från Stanislaus och från hans gemål, hans moder och hans dotter, drottningen i Frankrike, till Horn och hans grefvinna. Bil. till *Lefvernesbeskr.* s. 125—131, 250—269, 289—294.

Han beder honom vara öfvertygad, att hans nit för Stanislai sak vore lika lefvande nu som för trettio år till baka. Men tiden var förändrad; det stöd, som då hade funnits »i den nu bortgångne konungens, ärorik i åminnelse, segerrika krigsmagt», fans icke numera. Stanislaus — menade Horn — kunde icke undgå att inse, det Frankrike i närvarande tid vore den magt, som förmådde att genom frikostiga gåfvor, utdelade i Polen, gifva den styrka, som fordrades för att bringa till fullbordan de lifliga önskningar, som konungen af Sverige och Svenska folket hyste för upprättelsen af Stanislai tron. Sverige skulle icke underlåta att gå hand i hand med Frankrike för det gemensamma ändamålet *.

När Horn på detta sätt uttryckte sin tanke enskildt för Stanislaus, var regeringen i Stockholm redan sysselsatt med att öfverväga hvad rimligt kunde vara. Utsigten måste hafva visat sig mycket tvifvelaktig för den, som kände Polackerna så grundligt som Horn lärt känna dem på den tiden då han hade med dem att göra. Han hade lärt känna dem såsom de der voro »det underligaste folk i verlden», det

* Horn till Stanislaus Leczinsky d. 7 mars 1733. *Hornska handskr.*

mest opålitliga *. Det fans ej anledning att förmoda, att de skulle hafva undergått någon synnerlig förändring under de trettio förflutna åren. Att vedervåga särdeles mycket utan annat stöd än det parti, som fans i Polen för Stanislaus, skulle hafva varit en fullkomlig dårskap. En bättre utsigt skulle visserligen yppas, om Frankrike ville och kunde uppträda med det allvar, som erforderligt var, men detta måste varit temligen ovisst. En svårighet låg redan i det långa afståndet från Frankrike till Polen; en annan var, att Frankrikes vigtigaste interessen funnos på ett annat håll. Om Stanislai upprättelse innehöll ett Franskt interesse, så var dock ännu angelägnare för Frankrike att bryta Österrikes magt. Illa skulle Sverige sörjt för sin egen säkerhet, om det kastade stridshandsken i Polen utan att veta hvad man hade att tillförse sig af Frankrike. Ty ett krig med Ryssland skulle hafva blifvit följden.

Den Polska frågan togs under öfvervägande genast efter konung Augusts död. Den Polske konungens dödsdag var den 1 februari, och kanslikollegium var färdigt med ett betänkande redan den 13 i samma månad. Ställningen var vid den tiden ännu oklar, och betänkandet

* Se 1 afd. s. 164.

stadnade vid allmänna betraktelser af ett i det hela gynsamt innehåll för Stanislaus. Der yttrades, att konungavalet i Polen kunde väl synas icke angå Sverige sedan Estland och Lifland voro borta, men om Ryssland och Preussen lyckades åstadkomma ett för dem fördelaktigt konungaval i Polen, skulle dessa magter blifva starkare mot Sverige. Här fans således ett Svenskt interesse *. — Sedermera gaf kanslikollegium flera betänkanden, det ena efter det andra, i hvilka den Polska frågan närmare skärskådades. Det befans, att Stanislai upprättelse skulle »lända till högstsalig Hans Majestät konung Carl XII:s heder samt Svenska nationens gloire», men försigtigheten fordrade, att man afböjde alla kostsamma och vidt utseende företag. Man kunde »icke alltid lita på Polackernas förut gjorda löften och försäkringar, hvilkas bestånd och efterlefvande gemenligen pläga ankomma på de ansenliga gåfvor och skänker, som de vid konungavalen sig förvänta». Sverige borde tills vidare inskränka sig dertill, att Svenska sändebudet i Polen, Rudensköld, skulle styrka Stanislai anhängare, således bemöda sig att sammanhålla partiet i Polen, men dock med största försigtighet, så att man ej droge på Sverige den

* Kanslikoll. bet. d. 13 febr. 1733.

prinsens hat, som möjligen komme på tronen. Kanslikollegium gjorde sig således inga stora förhoppningar om framgång för Sverige och Stanislaus. Men emellertid vore skäl att öfverlägga med Frankrike om mått och steg *.

Det samma lärer äfven Franska regeringen tyckt, att här vore skäl att öfverlägga med Sverige. Det nu afgifna betänkandet var icke många dagar gammalt, då kanslikollegium fick afgifva ett nytt med anledning af en framställning från Franske ministern. Frankrike sade sig vilja gifva beskydd åt Polska folket, i fall främmande magter ville påtruga Polen en annan konung än Stanislaus, och Frankrike begärde Sveriges samverkan och erbjöd sitt bistånd mot dem som kunde »ressentera» det understöd Sverige gaf åt Polen, d. v. s. att Frankrike framhöll utsigten till en allians mot Ryssland. — Kanslikollegium fann denna sakernas ställning högst betänklig. Frankrike i följd af sin aflägsna belägenhet äfventyrade intet, men Sverige kunde komma i sådana vidlyftigheter, ur hvilka det icke af Frankrike skulle kunna hjelpas. Frankrikes förklaring vore icke tillräcklig att afskräcka Ryssland från sitt utan tvifvel med Österrike fastställda uppsåt, och kanslikollegium

* Kanslikoll. bet. d. 9 mars 1733.

talar äfven om Preussen. Man borde åtminstone först förvissa sig, hvilka utvägar Frankrike hade att gifva styrka åt sitt ord *.

Sådan försäkran, som behöfdes, stod icke att få. En förnyad framställning af Franske ministern var blott ett tal i allmänna ord, och kanslikollegium ansåg fara värdt att Frankrike sjelft kunde komma i så stora omkostningar och vidlyftigheter, att det icke förmådde bispringa Sverige **.

Man igenkänner mycket lätt i dessa betänkanden Arvid Horns vanliga sätt att tänka och tala. Och hans ord i Rådet strida ej deremot, då han säger, att, »efter det går ut på att begynna något offensift», hade man förestält Polackerna, att vi efter lag och författningar ej kunna begynna något utan ständernas råd och samtycke. Nu varnar han för den faran, att man kunde draga förtretligheter öfver sig sjelf och derigenom blifva onyttig äfven för Polackerna. Fölle Ryssarne in i Polen, skulle Frankrikes förklaring intet förslå. Det vigtigaste vore, att en så »käck och generös nation som den Polska är» måtte förena sig och »visa Ryssarne från sin gräns med blodiga hufvuden» ***.

* Kanslikoll. bet. d. 13 mars.

** Kanslikoll. bet. d. 19 april.

*** Utr. rådsprot. d. 16 april 1733.

Mycket var således icke det som Arvid Horn ansåg Sverige kunna göra medan Frankrike var så förbehållsamt. Deremot, om Frankrike velat och kunnat göra något mera än som nu gjordes, kan man icke veta huru långt Horn då velat föra Sverige till mötes på halfva vägen. Men allt hvad Frankrike verkligen gjorde var, att en flotta skickades till Östersjön, hvarmed ingenting uträttades, och ingen Fransk krigshär fans om bord på flottan för att brukas mot Ryssarne, hvilka deremot inryckte i Polen. Det som Horn hade sagt, att Polackerna skulle förena sig, var väl hos honom, som kände detta folket, mera en förmaning till hvad de borde göra än ett uttryck af någon verklig tro, att de skulle komma att så göra. De gjorde det icke heller. Väl blef Stanislaus på en riksdag vald till konung, men det på riksdagen öfverröstade partiet gaf sig under Rysslands fanor, det Stanislaus Leczinskyska partiet skingrades af de Ryska bajonetterna, och en ny valriksdag utropade kurfursten af Sachsen till konung *.

Den ställning Sverige intog vid detta Polska konungaval var således mycket olik den Svenska politiken då Stanislaus förra

* Jfr om dessa händelser i Polen öfversigten hos Malmström, 2: 47—49.

gången valdes. Den gången gjorde Sverige kanske allt för mycket; nu deremot gjorde det intet, men orsaken var, att Sverige ej förmådde göra något. För Arvid Horn, som mindes den forna tiden och hvad han då förmådde, måste tidernas olikhet hafva varit mycket påkostande. Men sådan den närvarande tiden var, hade Horn dock anledning att vara belåten, ty faran var undanröjd, som kunnat uppstå, om Sverige hade gifvit sig ut på fältet, så som Frankrike det ville. Den Franska statskonsten hade kanske sina goda skäl, med Franska ögon sedd; ej kunde Frankrike hafva någon skyldighet att sätta upp Stanislaus på Polens tron, men Sverige hade fått en lärdom att vara på sin vakt, för att icke af Frankrike ledas allt för långt. Den lärdomen behöfde Arvid Horn icke lära sig; han kände den förut och derföre följde han icke ledbandet. Men de som nu begynte ropa mot honom, de som skulle följa efter honom, männen af år 1738, de som lekte krigshjeltar år 1741, hade bort tänka på dessa temligen färska tilldragelser.

Den Polska tronföljdsstriden behöfde man likväl icke ännu anse afslutad. Frankrike räckte än en gång sin hand och nu på ett sådant

sätt, att Horn ansåg sig ej böra visa den handen till baka. Ty den stora återhållsamheten hos honom var en statskonst för nödvändighetens skull. I sig sjelf var Horn en man för djerfva handlingar, om blott han hade någon säker grund att bygga på. Det kom derpå an, om Frankrikes anbud nu hade blifvit sådana, att en säker grund kunde läggas i en *allians med Frankrike.*

Kanslikollegiets betänkande, afgifvet i februari 1734, utvisar hvarom talet nu handlade. Framställningar voro gjorda från två sidor, från Frankrike och äfven från England. Dessa magter kunde numera icke kallas verklige bundsförvandter sins emellan, ehuru flera år ännu återstodo af den tid, för hvilken den Hannoverska alliansen var beräknad. Styrkan i sjelfständiga staters förbund ligger icke i den skrifna urkunden, utan i de politiska interessen, som voro orsaken att förbundet ingicks. Och såsom interessena förändras med tiden, händer att allianser blifva »antiqverade», ehuru deras bokstaf kan åberopas med juridisk rätt. Stater frigöra sig lätt från folkrättsliga fördrag, ty öfver dem, hvilka skulle vara de lydande, d. ä. de sjelfständiga staterna, finnes ingen domaremagt. De politiska förhållanden, som hade gifvit upphof åt Hannoverska

alliansen, voro sedermera alldeles förändrade. England var nu vän med Österrike och ej ovän med Ryssland. Frankrike åter stod med spändt gevär mot Österrike och med alldeles motsatt interesse mot Ryssland i den Polska frågan, men befann sig i förbund med Spanien, hvilket land hade varit en hufvudmagt i den sammansättning, mot hvilken den Hannoverska alliansen hade varit rigtad. Frankrike och England befunno sig på motsatta sidor, ehuru icke i krigstillstånd mot hvarandra. Krig mellan Frankrike och Österrike förestod; England var fredligt, men tviflade om möjligheten att bevara freden. Det Engelska anbudet synes hafva varit ett försök att i händelse af fredsbrott förstärka Englands krigsmagt med Svenska hjelptrupper, antagligen med vilkor af subsidier. Sådan framställning kunde England gerna göra; frågan var fri, men äfven svaret. Detta svar kunde icke blifva annat än nekande. Sverige skulle hafva blifvit alldeles bortfördt ur den kosa, der de Svenska planerna gingo, hemligt fiendtliga mot Ryssland, närmast fästa vid händelsernas gång i Polen, hvilken deremot var främmande för England. Och genom ett Engelskt förbund skulle Sverige blifvit alldeles skildt från Frankrike, med hvilken magt en viss gemensamhet i interessen dock fans. Det En-

gelska förbundet passade icke till ställningen för dagen och afstyrktes af kanslikollegium *.

Om Frankrikes anbud var deremot mycket att säga. Det innehöll två förslag: att Sverige *antingen* skulle på en gång helt öppet börja krig med Ryssland *eller* sända trupper, 10,000 man, att brukas i Polen. Trupperna skulle underhållas af Frankrike, och dessutom skulle Frankrike gifva subsidier. Blef Sverige angripet af annan magt, antagligen Ryssland, skulle Frankrike gifva särskilda subsidier och garantera Sverige de eröfringar, som kunde göras, samt i alla händelser att Sverige icke skulle något förlora.

Der var icke stor skilnad mellan detta »antingen» och »eller»; i båda fallen hade man i utsigt ett krig med Ryssland. Men kanslikollegium tog likväl hvartdera förslaget i särskildt betraktande. Det första, att, såsom orden lydde, »på en gång med eclat bryta mot Ryssland», hade sina goda skäl, ty Rysslands tillväxt genom dess framgång i Polen »lyste alle i ögonen och mest dess grannar». Och denna syn var svår att se, ty »alla fria nationers gemensamma sak tycktes det ock vara att på allt görligt sätt i tid söka att hindra en fri nations ädla frihets

* Kanslikoll. bet. d. 12 febr. 1734.

undertryck och förstörande». Exemplet vore hotande för Sverige just derföre, att det angick Polen. Ty detta land vore den enda Europeiska magt, »af hvilken Ryssland hade någon diversion och hinder i sina afsigters utförande mot Sverige att vänta». Polen vore väl »i anseende till dess nuvarande misshällighet för Ryssland ej synnerligen farligt, men der det af en klok och tapper konung i enighet kommer att styras och anföras, kunde det Ryssland nog sysselsätta».

Dessa ord, utsagda på 1730-talet, lemnar man icke oanmärkta. De utvisa, huru gammalt kommer igen. De äro såsom hörde man Carl XII tala; tanken är den samma, som rigtade rådslag och vapen till konung Augusts afsättning. Arvid Horn vid sjuttio års ålder kom till baka till samma idéförbindelse, med hvars utförande han under sina yngre år hade genomgått sin lärokurs i statsmannakonsten och då med ypperlig framgång. Nu var utsigten ganska mörk, och det synes nästan som hade den gamle icke alldeles troget bevarat i minnet sin yngre ålders erfarenhet. Man skulle knappt väntat, att mannen från år 1704, han som så grundligt hade lärt känna Polackernas opålitlighet, kunde tro på möjligheten af ett enigt, ett mägtigt Polen.

Mot hela det sätt, hvarpå kanslikollegium önskade att kunna betrakta dessa förhållanden, uppreste sig nu oförmågans känsla oafvislig. Det kunde icke nekas, att förmågan var »genom de senare tiders vidriga öden inskränkt». Kanslikollegium dristade ej föreslå ett öppet fredsbrott, åtminstone ej utan ständernas beslut.

Nästan det samma kunde väl äfven sägas om det andra förslaget, att utan uppenbart fredsbrott skicka trupper till Polen. Kanslikollegium döljer icke de stora betänkligheter, som funnos. Faran var i sjelfva verket den samma: ett krig med Ryssland. Ty — såsom kollegium uttryckte sig — »ehvad skäl Sverige kunde anföra för truppernas öfversändande, torde Ryssland, som i slika mål, hvilka det sig ej anständiga finner, föga rättar sig efter andres exempel eller rätt och orätt *, så snart en slik hjelpsändning dem kunnig blifver, oss med krig och dess svåra påföljder öfverila». Och äfven andre kunde begagna tillfället, då Sverige hade sina trupper ute, att »fullfölja sin gamla begärlighet att af våra ännu öfriga länder sig rikta och så mycket, de kunna, deraf bortsnappa». Kanslikollegium hade en tanke på konungen i Preussen (Fredrik Wilhelm I) och

* »justitiam caussæ».

»dess allom bekanta förunderliga sinnelag, som dock derutinnan oföränderligt blifver, att nyttja andres oförmodeliga olyckor eller misshällighet till sin fördel». Sverige kunde »mista den lilla fot på Tyska botten, som det ännu der öfrig hafver och oss någon delaktighet uti Tyska rikets rådslag samt affärer derstädes ryggen håller». — På Danmark ansåg man sig icke kunna lita, ehuru det syntes såsom denna stat »i anseende till den nya, mägtiga grannens i Östersjön tilltagande öfvervigt borde göra ett med Sverige». — Englands benägenhet för Österrike var känd, och man befarade att England med sin sjömagt skulle afstänga den hjelpsändning, som kunde komma från Frankrike. — Man viste icke heller huru Tyska riket månde komma att förhålla sig, och man var osäker huru vida Frankrike mägtade uppfylla sina förbindelser till oss, i fall krig utbröte mellan Frankrike och Österrike, hvilket var att förmoda.

Allt detta var ovederläggligt, och kanslikollegium försökte ej heller att vederlägga sina inkast, men ville likväl icke alldeles låta dem gälla. Man utgick från den visserligen ganska rigtiga föreställning, att Ryssland, om det ville söka sak med Sverige, skulle aldrig

sakna förevändning, och när så var, vore det så godt att något våga, då man hade en god bundsförvandt. Således ville kanslikollegium dock lita på Frankrike, ehuru det nyss hade sagt, att Frankrikes förmåga vore osäker. Men saken var, att tålamodet ville taga slut. Kanslikollegium uttrycker sig så: »För en fri nation såsom den Svenska tyckes det vara svårt och olideligt, om första frågan alltid skall blifva hvad Ryssland tycka lärer. Sedan Ryssland med våld inkräktat sig våra förra förnämsta spanmålsbodar, Estland och Lifland, samt vårt samtycke dertill våldsamt aftvungit och nu är i begrepp att af den endaste, som oss härtilldags varit öppen lemnad, nemligen Danzig, sig äfvenväl mästare att göra *, skole vi då likaledes med stillasittande och i fruktan för dess ovänskap på intet sätt sådant söka att hindra och afböja?» Skulle man vänta till dess att dessa inkast, som nu kunde göras, blefve undanröjda, »synes det — säger kanslikollegium — såsom innan dess både krig och fred på utrikes orter blifva utförda och afgjorda utan att någon utrikes magt oss mera söka eller efterfråga skall». Man fruktade att låta tillfället gå sig ur händerna. Kansli-

* Kon. Stanislaus befann sig i Danzig, och denna stad belägrades af en Rysk krigshär.

kollegium var således icke ohågadt att skicka trupper till Polen. Men med afseende på sekreta utskottets yttrande vid senaste riksdagen, att Sverige borde undvika alla äfventyrliga företag, hemställdes, att kanske rikets ständer borde sammankallas *.

Att Arvid Horn icke var någon ryssvänlig man, hade han ådagalagt under hela den föregående tiden. Samma sinnelag visar sig äfven nu, då man icke tviflar, att ju detta betänkande innehåller Horns åsigt. Snarare än att han skulle hafva varit snärjd i Ryska nät, synes han nästan varit på väg att taga ett steg på sidan om den stora försigtigheten, som eljest var så utmärkande för honom. Det skulle nemligen visa sig, att inkastet, som gjordes, men icke vederlades, att Frankrikes bistånd icke var det säkraste, verkligen hade sin goda grund. Men de krigiska tankarne hade just haft till förutsättning, att Frankrikes bistånd skulle vara pålitligt och äfven utmätas i tillräckligt mått. Under denna förutsättning innehåller detta betänkande ett nytt uppslag i Arvid Horns politiska system, och den »martialiska» sidan af hans karakter, som nu i många år hade varit

* Kanslikoll. betänkande, det ofvan anförda, af d. 12 febr. 1734.

öfverskuggad, träder fram i dagen. Arvid Horn, då han rådde till undfallenhet för Ryssland, gjorde en dygd af nödvändigheten, men hjelten från Carl XII:s krig och Warschaus belägring, när han rådde till fred, gjorde icke detta af rädsla.

Allt detta kunde hafva varit att besinna för det unga Sveriges män och ynglingar, som vid denna tid begynte rusta sig att spänna bälte mot den gamle statsmannen. De skulle då hafva funnit, att motsatsen mellan deras Svenska känslor och det Svenska hjertelaget i den gamles bröst var endast skenbar. Han ville det samma som de: han ville Sveriges magts upprättelse, han ville Sveriges ära och vedergällning för det onda Ryssland gjort. Den sinnesstämning, som föranledde kriget 1741, hade funnits hos Arvid Horn under hela den föregående tiden; men en skilnad var, att om Horn skulle hafva gjort ett krig mot Ryssland, skulle han icke gjort det i otid.

Nu var emellertid närmaste frågan, att rikets ständer skulle sammankallas; *1734 års riksdag stod för dörren.*

Det vore eftertänkligt — säger Horn — att icke råda till riksdag, »ty om vi toge parti

med Frankrike, och detta landet råkade uti någon motgång, hvarigenom det sattes ur stånd att uppfylla sina förbindelser», skulle rikets Råd stadna i allt för stort ansvar. — — »Nu är utomlands buller och oro uppkommen, hvilket tyckes gå allt vidare och vidare, och veta vi icke om ej krigslågan torde så tända sig, att den också kunde nalkas oss. Och om något skulle hända i sommar, som kunde röra detta riket något nära, så torde man önska att man förr sammankallat ständerna. — — Min tanke är alltid, att man bör undvika krig, men så som sakernas belägenhet nu är i Europa, så kunna vi ej veta, hvart ut de sig hvälfva kunna». — Horn styrkte således till riksdag, och ständerna blefvo också sammankallade *.

Riksdagen år 1734 blef af vigt för Horn personligen, såsom förberedande hans bortgång ur det offentliga lifvet eller, om man vill säga, hans fall från magten. Nu voro nemligen motståndarne tillräckligt många att göra platsen stridig; det var icke lika säkert nu som vid de förra riksdagarne, att en afskedsansökning skulle blifva besvarad med en förklaring, att Horn vore omistelig. Orsakerna voro, såsom vanligt

* Utr. rådsprot. d. 12 och 25 febr. 1734. Jfr prot. d. 26 febr.

vid sådana tillfällen, blandade. Ingen styrande statsman har väl någonsin funnits, som icke haft sina vedersakare på grund af önskningar och anspråk, hvilka han ej kunnat tillfredsställa. Här funnos politiska känslor och tycken, som icke ville lida det Hornska regeringssystemet, och här funnos personliga interessen, i synnerhet deras, som längtade att flytta magten ur Horns hand och i sin egen. Dessa båda elementer till motstånd och missnöje kunde lätt förenas. Föreningspunkten var krigslusten mot Ryssland och, i sammanhang dermed, den Franska alliansen.

Vill man rätt förstå Arvid Horns ställning vid denna tid, eger man att besinna följande. Horn var nu sjuttio år gammal och hade, om man så får säga, »regerat» länge. Det slår icke gerna fel, att ju en gammal man, som in på ålderdomen behåller en bestämmande magt inom sin verkningskrets, slutligen blifver för de unge något obeqväm. Det händer i synnerhet lätt, att en offentlig verksamhet, som har varit med stort bifall uppburen, får mot slutet umbära folkgunsten. Detta har gemenligen en djupare grund än blott att mängden är ostadig och nyckfull. Tiden går sin gång och föder nya förhållanden, i hvilka den gamle icke lätt in-

vänjer sig, hvaraf följer att han ej mera befinnes passande på platsen. Den, som står i en ny omgifning med föreställningar från en gammal, blifver icke rätte mannen. Om likväl detta icke egentligen kan sägas om Arvid Horn, att han hade öfverlefvat sin tid, är det dock lätt begripligt, att för ögon, som icke voro skarpsynta, det kunde synas såsom hade han det gjort.

Ty för tänkesätt och tycken, som hade blifvit rådande på 1730-talet, passade icke mannen från 1720 och 1726. På 1720-talet, med det långa krigets minnen friska och Nystadska freden såsom en färsk tilldragelse, fans väl ingen i Sverige, som ej begrep fredens oumbärlighet. Politiserande personer kunde tvista om hertigen af Holstein-Gottorp och om Rysk eller Fransk och Engelsk allians, men en tanke var allas, att man måste vakta sig noga. Nu deremot hade minnena från Carl XII:s tid bleknat på en sida och på en annan sida friskats upp. De långa krigens nöd och svårigheter hade man lärt sig att glömma, men förlusterna, som Sverige lidit i fredsslutet, kom man så mycket mera i håg; hatet mot Ryssland öfvervägde fruktan för detta land, och hjeltekonungens minne vaknade. Man begynte tänka sig Sveriges ära på det

gamla sättet, såsom krigsära. Här växte en patriotisk egenkärlek, som trodde Carl XII:s folk om hvad som helst af hjeltebragder*. Försigtighetens vishet begynte förefalla klenmodig, fredens statsmannakonst slö och ljum, föråldrad och förlegad. En sådan tänkesättets rörelse, så ytlig den må hafva varit och full af misstag, är dock psykologiskt begriplig. Man förundrar sig just icke, om lifliga sinnen, der ungmodet var större än eftertanken, och erfarenheten ingen, tröttnade vid det oupphörliga talet om att icke vara mera vän med en än med en annan, vid det beständiga jemkandet på alla sidor och vid allianser nu med en magt, nu med en annan, utan att stora, i ögonen fallande frukter skördades. Här blef en längtan efter stora händelser och — för att bruka Arvid Horns uttryck, som han stundom begagnade — »vigurösa konsilier».

Så beskaffadt var det verkligt fosterländska element, af hvilket hattpartiet bildades. De voro inga djupsinnige män, desse unge »hattar», men de menade ej illa. Andre torde hafva funnits med större klokhet, men tvetydiga afsigter, för hvilka de nyss omtalade kunde blifva

* Se t. ex. de af Fryxell, 31: 222, anförda verserna af den unge, sedermera mycket berömde skalden Dalin.

ett brukbart material att bearbeta. Och föreningsbandet knöts af Franske ministern.

Men Arvid Horn var ju icke obenägen för en allians med Frankrike; han var ju inne på en väg, som icke gerna kunde bära till annat mål än ett krig med Ryssland. Han var så, men blott med mycken förbehållsamhet, på vilkor, ej hvilka som helst Frankrike kunde bjuda, utan sådana som Sverige fordrade. Om sådana vilkor icke erhöllos, var Horn genast färdig att vända sig bort från Frankrike. Skulle Horn kunnat gå hand i hand med den Franska magten, då skulle också Frankrike skött sin Svenska politik på annat sätt än den samma nu sköttes. Riksdagen hade knappt hunnit samlas, då Franske ministern erhöll sin regerings befallning att låta krigsplanerna i Sverige blifva hvilande. Frankrikes mening var likväl icke att låta denna hvila blifva evig; riksdagen var ännu långt ifrån sitt slut, då ett nytt uppslag gjordes, men på vilkor som ej kunde vara för Horn antagliga. Och när det således icke lät sig göra att genom Horn begagna Sveriges tjenst för Frankrikes interessen, blef syftemålet att drifva samma verk i trots af Horn. Och såsom det politiska samvetet hos en del af den tidens Svenske män icke var mera nogräknadt, än att Svenske riks-

dagsmän och ledamöter af Sveriges rikes Råd hade för sed, rättast sagdt osed, att försvärja sig åt främmande magters sändebud, så kunde en Fransk minister blifva partichefernas ledare på en Svensk riksdag och hafva sina språkrör i sjelfva rådkammaren. Ty detta Rikets Råd, som nu var Sveriges regering, utgjorde icke hvad man i nyare tid kallar en »homogen ministèr», utan bestod af ganska stridiga beståndsdelar, hvilket förhållande Arvid Horn sjelf befordrat genom den sedvänja han hade att bredvid sig lida äfven dem, hvilka tänkte olika med honom sjelf. Denna sed hade han följt när den ofullständiga ministèrförändringen gjordes år 1727. Derföre sutto nu Arvid Horn och hans motståndare Carl Gyllenborg vid samma rådsbord.

Men för att Gyllenborg och de, som tänkte lika med honom, skulle kunna förbinda sig med Franske ministern, fordrades att undanrödja en stötesten. Vederdelomännen mot Arvid Horn hade sina politiska anor från det Holstein-Gottorpska partiets tid och voro derföre vane att vara gode vänner med Rysslands minister. Ej voro desse män ryssvänner af hjertat — man har icke rättighet att misstänka något sådant — men om de kunde för sina Svenska partiinteressen hemta någon fördel af sina Ryska

förbindelser, försmådde de icke detta stallbrödraskapet. Sådant kunde passa för dem på Hannoverska alliansens tid, men icke numera. Emellertid voro de bundne vid Ryssland, och deruti låg svårigheten då nu Franske ministern var blifven en mycket lämpligare stödjepelare än den Ryske. Ty så som vinden nu blåste gick det icke an att föra patriotismens tal och på samma gång utbyta tjenst och återtjenst med Ryske ministern. Den Ryska förbindelsen måste brytas och blef bruten, hvilket lärer hafva skett småningom, så att förbindelser till en tid underhöllos på båda hållen. Huru dermed tillgick, hörer till det inre af ställningar och förhållanden, sådana som kunna finnas i de politiska stämplingarnas konstverk. Men under riksdagens lopp blef den nya partiförbindelsen knuten. Dess lösen var allians mellan Sverige och Frankrike, i fiendtlig syftning mot Ryssland *.

---

* Jfr om dessa allmänna förhållanden MALMSTRÖM, 2: 82—95 och särskildt not. s. 94—95 angående den Ryske sekreteraren Panoffs förräderi, hvilken skulle uppenbarat för Casteja vissa hemligheter, hvarigenom Gyllenborg blifvit blottställd, så att han för sin egen säkerhets skull funnit sig tvungen att gifva sig åt Casteja. Hela denna berättelse, hvilken af Malmström anses ogrundad, kan, äfven om den vore sann, ej mycket betyda, ty Gyllenborgs förbund med Casteja var en så naturlig följd af

Under dessa förhållanden genomlefde Arvid Horn 1734 års riksdag med vexlande mot- och medgång. Landtmarskalk var han icke nu och hade väl icke kunnat väljas dertill, i fall adeln skulle vidhålla sitt beslut vid den föregående riksdagen att icke välja något riksråd till landtmarskalk. Horn lärer icke heller eftersträfvat embetet och hade den tillfredsställelsen, att den person, han önskade, blef vald, ehuru detta visserligen skedde med blott ett ringa flertal af röster. Sekreta utskottet deremot bestod till en stor del af personer, som icke delade hans åsigter, men inom riksstånden var han starkare. Försök, som gjordes att angripa honom medelst en anmärkning, hvilken skulle innehållit hvad man nu för tiden kallar ett misstroendevotum eller kanske inledningen till ett åtal, misslyckades inom sekreta utskottet, och afskedsansökningen, som äfven nu inlemnades, blef besvarad på det vanliga sättet, att ständerna begärde, det Horn måtte qvarstadna på sin plats. Dock hade yttranden inom riksstånden utvisat, att denna begäran var långt ifrån enhällig *. Att emellertid

---

sakernas allmänna skick, att det samma säkerligen inträffat i alla fall.

* Så vill åtminstone synas af berättelsen hos Fryxell, 34: 51—53. Jfr Malmström, 2: 102 och dersammastädes

Horn blef ombedd att qvarstadna, oaktadt man så lätt hade kunnat blifva honom qvitt genom bifall till hans egen ansökning, visar, att hans ställning icke ännu var fullkomligt undergräfd, om också något rubbad.

Rigtad och styrd af Arvid Horn hade 1734 års riksdag icke varit, men rikets ständers beslut hade likväl ej blifvit sådana som skulle tvungit Horn att utföra en politisk plan, som han alldeles ogillade. Rikets ständer åtskildes i slutet af år 1734, och Horn var oförhindrad att söka göra sina åsigter gällande i Rådet under mellantiden intill nästa riksdag. Detta gjorde han på det sätt, att *alliansen med Frankrike år 1735* verkligen blef med Horns vett och vilja afslutad.

Någon ovilkorlig motståndare till en Fransk allians under närvarande förhållanden kunde Horn icke vara, så vida förbundet stod att erhålla på goda vilkor, sådana som medförde verklig förmån eller åtminstone icke ledde till äfventyr och fara. Men Horn var icke nu den högste ledaren af Sveriges politik. Var han ännu mägtig att bestämma regeringens beslut

---

s. 71 o. f. om förhållanden i allmänhet under 1734 års riksdag.

medelst flesta rösterna i Rådet, så måste dock beslutet rättas efter föreskrifter af sekreta utskottet. Riksdagen var slutad, men sekreta utskottet hade qvarlemnat två särskilda skrifvelser af olika datum, och den senare var icke ämnad att upphäfva den förra, snarare att förklara dess mening. Men förklaringen var icke mera klar, än att missförstånd lätt kunde uppkomma. Regeringens uppgift var emellertid att bestämma sitt handlingssätt under förenadt afseende på båda dessa skrifvelser.

Sekreta utskottet hade hållit sina öfverläggningar under intryck, som ej kunde vara fördelaktiga för Frankrike. Den Franska magten hade uppträdt på ett öfverlägset sätt mot Österrikes magt i Italien, men försummat sin sak i Polen. Det var uppenbart, att Frankrike begagnade all sin styrka i det Österrikiskt-Italienska kriget, men betraktade striden i Polen såsom en bisak. Der var nu konung Stanislaus fördrifven och Danzig, som hade varit hans fristad, eröfrad af Ryssarne. Detta skedde under årets lopp 1734, medan riksdagen var samlad; sekreta utskottet hade att besinna sig derpå.

Och väl äfven på en annan sak. Frankrike hade i största hemlighet försökt att inleda underhandlingar med sjelfva Ryssland om den Polska

frågan. Dessa underhandlingar, om de burit frukt, skulle naturligtvis afskurit all möjlighet för ett ryssfiendtligt förbund mellan Frankrike och Sverige. Hemligheten hade dock ej blifvit bättre bevarad än att den var bekant för Horn. Nu blef den Fransk-Ryska underhandlingen fruktlös; men att denna underhandling hade förevarit, kunde anses såsom ett tecken, hurudan den Franska politiken var. Det kunde bero på ganska ombytliga förhållanden, huru vida Frankrike skulle ansluta sitt interesse till Sveriges eller Sverige blifva öfvergifvet. Om de krigslustige i landet tillslöto sina ögon för klara sanningen, stod sakernas verkliga natur i öppen dag för Arvid Horn *.

Men nu fogade sig omständigheterna så, att Frankrike åter igen räckte sin hand åt Sverige med ett nytt anbud på hösten 1734. Vilkoren, som bjödos, voro dock mera afskräckande än lockande; ingen Fransk flotta i Östersjön, ingen Fransk krigshär i Polen, blott penningar till Sverige från Frankrike, men för dessa penningar skulle Sverige skicka 10,000 man till Polen, en styrka alldeles för ringa mot den Ryska magt, som fans i landet. Det måste

* Om dessa Frankrikes hemliga planer i Ryssland se Malmström, 2: 85—86.

naturligtvis hafva varit Sverige obetaget att skicka en större krigshär, men i sådant fall och man kan säga i alla fall skulle följden blifvit ett krig mot Ryssland utan annat stöd än Franska penningar. Hela förslaget var, snarast sagdt, en förnyelse af det ena bland de två alternativ, som hade varit i fråga före riksdagen och på hvilka regeringen icke hade vågat inlåta sig på egen hand*. Riksdagsmännen i sekreta utskottet vågade det icke heller; utskottet aflät en skrifvelse till Kungl. Maj:t, hvari Frankrikes erbjudna vilkor kallades »svaga och äfventyrliga», men tanken på en allians med Frankrike ville sekreta utskottet dock ej släppa. Utskottet visade sig mycket angeläget, att Frankrike icke skulle få anledning att beskylla Sverige för »tröghet och oginhet i underhandlingen». Derföre borde på det klaraste sätt ådagaläggas för Franske ambassadören, huru otillräckliga Frankrikes anbud voro, och deremot ett annat förslag från Sveriges sida framställas. Af det, som utskottet vidare yttrar om hvad detta förslag borde innehålla, visar sig, att utskottet tänkte sig en Fransk krigshär i Polen »såsom en hufvudcorps», till hvilken de Svenska trupperna skulle ansluta sig såsom en »hjelpsändning». Sekreta utskottet

* Se ofvan s. 328.

tänker sig således ett krig i Polen, men blott under bestämd förutsättning, att Frankrike uppträder på det kraftigaste sätt *.

De följande öfverläggningarna inom sekreta utskottet jemte betänkanden af rikets Råd och af den s. k. defensions-deputationen ledde till det slut, som innefattas i en några veckor senare aflåten skrifvelse från sekreta utskottet till Kungl. Maj:t **. Af denna skrifvelse visar sig, att något motförslag från Sveriges sida, sådant som sekreta utskottet hade tänkt sig, med afseende på ett förestående krig i Polen icke lät sig åstadkomma. Sekreta utskottet hade nu alldeles kommit bort från den tanken, som skulle varit ett hufvudsakligt vilkor, att Frankrike borde uppställa en stark krigshär i Polen ***; utskottet tog för afgjordt, att Frankrike icke kunde göra detta.

---

* Sekr. utsk. skrifvelse d. 4 okt.

** Sekr. utsk. skrifvelse d. 18 nov. Om hit hörande öfverläggningar jfr MALMSTRÖM, 2: 95—97.

*** Utskottet hade i sin skrifvelse d. 4 okt. bland annat sagt, att i motförslaget äfven borde förekomma frågan om »hvarest landstigningen skall ske». Nu i bet. d. 18 nov. talas om Danzig såsom tillämnad landstigningsort och stödjepunkt, men hvilken nu blifvit obrukbar sedan orten var intagen af Ryssarne. Detta måste dock hafva varit bekant för sekr. utsk. redan d. 4 okt., alldenstund Danzig var intaget af Ryssarne redan i slutet af juni månad.

Sveriges rikes tillstånd i ekonomiskt afseende vore icke heller sådant, att man borde vedervåga ett krig *. Sekreta utskottet stadnar dervid, att Frankrikes anbud borde »uppå godt och vänligt sätt afböjas».

Härmed hade nu utskottet stält sig på en annan ståndpunkt än det intagit när den förra skrifvelsen blef skrifven (den 4 okt.), hvilken just hade till sin förutsättning ett krig i Polen. Men i den delen var meningen oförändrad, att utskottet satte stort pris på Frankrikes vänskap och gerna ville hålla vägen öppen att, ehuru det förevarande anbudet afböjdes, man dock skulle komma fram till en Fransk allians af annat innehåll. Två föremål nämndes såsom de der skulle vara »Svenska kronans ögonmärken»; det ena var »Rysslands förnedring», det andra var »Frankrikes vänskap» **, naturligtvis den Ryska förnedringen såsom ändamål och den Franska vänskapen såsom medel. En Fransk allians med underförstådd tanke på ett

* Sekr. utsk. beräknade, att »i början och uppå sex månader erfordrades några millioner», men hvadan ifrån de skulle tagas såg sekr. utsk. så mycket mindre någon utväg, som ständerna »under varande riksdag redan medelst en ny bevillning sig i det yttersta angripit».

** Ett tredje, men naturligtvis mera tillfälligt, ögonmärke nämndes äfven, nemligen kon. Stanislai upprättelse.

framdeles blifvande hämndekrig mot Ryssland var således meningen, ehuru man kände sig nödsakad att för närvarande hålla sig stilla och se tiden an. Och i denna sin nitälskan för en Fransk allians var sekreta utskottet färdigt att gå mycket långt, såsom visar sig af några ord i skrifvelsen, hvilka voro så lydande, att Frankrike kunde få betinga sig, det Sverige ej skulle ingå i mått och steg med magter, som »mot Frankrike fiendtlige eller vidrigt sinnade äro». Detta borde Sverige lofva under förutsättning, att Frankrike skulle »förstärka Sveriges krafter». Med denna förstärkning måste hafva menats subsidier, om hvilka sekreta utskottet för öfrigt yttrar, att man trodde, det Frankrike ville »af sig sjelft bevilja årliga subsidier»; men saken borde icke få ett sådant utseende som skulle Sverige »nödtorftigt begära Frankrikes undsättning i penningar». Och något annat borde Sverige icke göra för subsidierna än blott bereda sig till lägligare tid.

Ville Frankrike nu vara rätt frikostigt, så skulle Sverige således helt och hållet binda sig fast vid Frankrikes politik; annan mening kunde näppeligen ligga i de anförda orden, att Sverige ej tänkte ingå förbindelser med magter, som voro vidrigt sinnade mot Frankrike.

Hade nu detta fått blifva sekreta utskottets sista ord, skulle väl åtlydnaden för Arvid Horn, i hvad på honom berodde, blifvit ytterligt svår. Horn var icke van vid så beskaffade allianser; sådant band på sin fria vilja hade Sverige icke burit i 1724 års allians med Ryssland, icke i Hannoverska alliansen. Det, som sekreta utskottet nu ville att Sverige skulle göra, var rena motsatsen mot Arvid Horns politiska lefnadsregel, att icke ovilkorligt öfverlemna sig åt en bundsförvandt med uteslutande af hvar och en annan *. Men nu hände sig, att sekreta utskottet snart nog inkom med en ny skrifvelse **, i hvilken meningen närmare förklarades. Utskottet vidhöll sin mening i hufvudsaken, och samma ord, som skulle gifva den Franska alliansen en så vidsträckt betydelse, upprepades; men sekreta utskottet förklarade likväl, att dess mening aldrig hade varit så att förstå som skulle Sverige för de Franska subsidiernas skull »göra sig alla andra magter vidriga»; utskottet anhöll

* Några ord förekomma i betänkandet om att man snarare borde umbära främmande hjelp än sätta riket i ett »oanständigt och odrägeligt beroende». Men dessa ord, om man läser meningen till slut och betraktar dem i sammanhang med skrifvelsen i öfrigt, kunna endast vara menade med afseende på andra magter än Frankrike.

** Sekr. utsk. skrifvelse d. 4 dec.

tvärt om, att alla magter »måtte menageras och traktaterna med dem vidmagthållas», allt intill dess tiden vore kommen att bryta med Ryssland.

Detta var nu den andra föreskriften, som regeringen erhöll af sekreta utskottet. Kort derefter tog riksdagen slut, och regeringen stod med sekreta utskottets båda skrifvelser i sin hand och hade gent emot sig Franske ministern med hvad han kunde säga.

Det är lätt att se huru den ena föreskriften jemkade den andra. Den senare utgjorde icke något hinder, att ju Arvid Horn kunde underhandla här och hvar och sluta fördrag på sitt gamla vanliga sätt. Det behöfver icke sägas, att denna föreskrift blef den som han styrkte regeringen att följa, och han kunde göra detta med så mycket större skäl som denna föreskrift var innefattad i en skrifvelse af senare datum än den förra.

Den frihet, som regeringen kunde anse sig ega enligt sekreta utskottets sista skrifvelse, blef i fullt mått begagnad, då regeringen nu egde att bemöta Franske ministerns framställningar. Denne man var ännu alltid den väl bekante grefve Casteja. Hans ståndpunkt bestämdes naturligtvis af sekreta utskottets första utlåtande, hvilket hade blifvit honom meddeladt. Det

handlade om att Frankrike skulle köpa Sveriges allians för kontant betalning; det fattades blott att komma öfverens om priset. Casteja bjöd en bestämd summa årligen utan annat vilkor än att Sverige skulle afsäga sig alla förbindelser med Frankrikes fiender eller dem som det blifva kunde. Men annorlunda tänkte kanslikollegium. Derifrån blef ett betänkande gifvet af ett för Frankrike ingalunda gynsamt innehåll. Det påmindes huru man haft anledning att tro, det Frankrike skulle med allt allvar antaga sig den Polska saken, men nu hade »genom Frankrikes eget förvållande samt lama och senfärdiga uppförande och anstalter alla på det Polska verket syftande planer kommit att förvillas och alldeles förfalla». Man hade fått vakta sig för Frankrikes försök att »under förevändning af konung Stanislai angelägenhet, staden Danzigs försvar och hjelptruppers öfverlåtande», indraga Sverige i ett krig med Ryssland. Kanslikollegium hade visst icke varit främmande för tanken på ett sådant krig, men under helt andra förutsättningar. Man hade begärt en Fransk krigshär och en Fransk flotta, hvilken Frankrike sjelft ansett nödig, men man hade fått till svar, att Frankrike icke ämnade sända en enda man till Polen, och flottan kunde icke komma, emedan

en Engelsk flotta låg i vägen, ehuru det förut hade blifvit sagdt, att den Franska flottan var under segel. Emellertid vore nu allt i Polen förloradt; det parti, som fans för konung Stanislaus, var utan all förmåga till handling, utan någon mägtig och ansedd anförare och utan understöd af Frankrike, medan der funnes »en mycket ansenligare och dagligen tillväxande pluralitet för kurfursten af Sachsen, som af Ryssland underhölls med eftertryck». Konung Stanislaus var deremot genom Danzigs öfvergång »likasom alldeles satt ur spelet». Detta, som angick de Polska sakerna, hörde väl icke egentligen till ämnet för dagen, då nu frågan icke handlade om en allians i och för ett krig i Polen; men det, som sades, skulle tjena till bevis, huru litet man kunde lita på Frankrike. Nu viste kanslikollegium äfven, att Frankrike hade haft underhandlingar med Ryssland och sökte Sverige blott derföre, att Ryssland icke kunde vinnas. För närvarande voro två omständigheter att besinna: den ena att Sverige icke skulle ingå i mått och steg med någon magt, som var eller kunde blifva Frankrikes fiende; den andra åter var sjelfva hufvudfrågan, huru vida Frankrikes hjelp vore tillförlitlig och tillräcklig för Sveriges ändamål, ländernas åter-

tagande från Ryssland. Hvad den första omständigheten angick, borde Sverige icke binda sig vid Frankrikes godtycke. Detta skulle blifva ett föraktligt tillstånd; Sverige skulle komma att hos andra magter anses såsom stående under Frankrikes förmynderskap. Hvad det sist nämnda beträffade, eller nyttan af Frankrikes förbund, vore väl de Franska penningarne goda, men om Frankrikes bistånd för öfrigt hade kanslikollegium inga stora tankar. Redan det långa afståndet gjorde Frankrikes hjelp mindre påräknelig *.

Lätt känner man igen i detta betänkande Arvid Horns vanliga sätt att tänka och tala, hans trogna omsorg om Sveriges handlingsfrihet; men såsom samme man var mycket angelägen att icke skjuta ifrån sig en bundsförvandt, om förbundsvilkoren vore skäliga, kunde Horn nog ingå ett Franskt förbund, om blott Frankrike toge skäl. Och detta gjorde Frankrike småningom. Casteja medgaf, att Sveriges förbindelse till att icke inlåta sig med magter, som kunde blifva Frankrikes fiender, blott skulle gälla under Frankrikes nu pågående krig. Derjemte ökades penningsumman från 500,000 plåtar i två år, som Casteja först hade bjudit, till

* Kanslikoll. bet. d. 11 febr. 1735.

450,000 plåtar i tre år. Kanslikollegium hade väl ännu en farhåga, att man »till att vinna en vän kunde komma att förlora alle andre samt åstadkomma vidriga och kanske farliga sammansättningar mot oss, hvilka de nu erbjudna penningarne ej kunde uppväga». Men slutligen i början af juni månad säger kanslikollegium, att Casteja nu hade ett nytt förslag, i hvilket Frankrike visade sig »långt fogligare än man af dess förra uppförande och osäkra utlåtelser kunnat förstå». Nu hade också kardinalen Fleury låtit Svenske ministern i Paris veta, att Frankrike vore betänkt på att ingå stillestånd med Österrike. Skedde detta och den allmänna freden komme till stånd, kunde Frankrike blifva mindre angeläget om Sveriges förbund. Man borde derföre begagna tillfället medan tid vore *.

Under dessa förhållanden kom man lätt öfverens. Förbund mellan Sverige och Frankrike undertecknades den 14 juni 1735 med ett för Sverige oskadligt innehåll. Sveriges enda förbindelse blef att icke låta sin krigsmagt under det pågående kriget uppträda fiendtligt mot Frankrikes interessen och afsigter, således icke understödja Frankrikes nuvarande fiender. Detta, som icke innebar något annat än att Sverige

* Kanslikoll. bet. d. 11, 15, 27 mars och 6 juni 1735.

icke skulle handla fiendtligt mot sin egen bundsförvandt, var väl sjelfskrifven sak, men den vidsträcktare förbindelsen för framtiden blef utesluten och Frankrike skulle ändock betala subsidier *.

Så var nu sekreta utskottets vilja åtlydd enligt skrifvelsen den 4 dec., men af dem, som ansågo meningen bättre uttryckt i skrifvelsen den 18 nov., kunde visserligen åtskilligt anmärkas. Ty med så ringa förbindelse från Sveriges sida kunde man icke tillförse sig sådan hjelp från Frankrike, som krigspartiet hade trott eller inbillat sig kunna erhålla, om förbundet hade blifvit sådant som i den förra skrifvelsen var sagdt. Den allians, som nu blifvit afslutad, var ett förbund i den gamla Arvid Hornska stilen. Men samma förbund var så motsatt mot dessa åsigter, som hade varit så högljudda på sista riksdagen, att om de samma finge öfverhand på nästa riksdag, måste detta Franska förbund, sådant det nu var, blifva en klippa, på hvilken Arvid Horns hela magt och myndighet kunde komma att stranda.

Och detta så mycket mera som hela förbundet aldrig erhöll någon kraft och verkan. Det blef nemligen icke af Franska regeringen

* Jfr Malmström 2: 111.

ratificeradt. Hvad orsaken dertill månde hafva varit, hörer till Frankrikes historia. En anledning kunde finnas i underhandlingar, som Sverige vid denna tid förde med Ryssland; ett annat skäl kunde ligga i Frankrikes ställning såsom Europeisk magt. Kriget mot Österrike tog slut genom ett preliminärfördrag, som afslöts i Wien. Kanslikollegium torde icke hafva spått orätt när det trodde, att, om Frankrike komme till fred med sina fiender, skulle det draga sin hand till baka från Sverige. Det kunde anses såsom en dålig hushållning, att betala subsidier för en så ringa förmån som Frankrike skulle skörda af ett sådant förbund som detta. Men på en Svensk riksdag kunde visserligen sägas af ett vidrigt motståndsparti, att Arvid Horn och de, som höllo med honom, hade sörjt illa för Sverige, när subsidierna uteblefvo, och — det värsta af allt — den oinskränkta förbindelsen med Frankrike, som skulle vara så förträfflig, var blifven vanvårdad.

Motsatsen mellan förbund med Frankrike eller med Ryssland var nu hufvudsaken i den Svenska politiken. Men på samma gång framställer sig ett annat förhållande, som från en särskild sida upplyser karakteren af den Hornska

styrelsen. Här blef nemligen ett nytt uppslag gjordt i afseende på Sveriges ställning till *Danmark*.

Det är en allmän anmärkning, att Danmark under de första åren efter 1720 icke hade samma vigt i Sveriges rådslag som det hade haft fordomdags. Afseendet på Ryssland öfvervägde allt annat. Danmark såg man med ovänliga blickar af gammalt agg och afundsjuka, nu senast för Slesvigs skull; men likasom man icke var angelägen om Danmarks vänskap, så var man icke heller rädd för dess ovänskap. Man tog detta land ej mycket i beräkning, utom att man ej ville draga öfver sig ett krig mot Danmark för Slesvigs skull, ehuru ogerna man såg denna besittning i Danmarks hand. Men för någon allians med Danmark var man icke hugad. Och likasom man i Sverige icke unnade Danmark särdeles mycket godt, så väntade man derifrån icke just något godt för Sverige. Denna sinnesstämning uttrycker sig när kanslikollegium i sammanhang med sitt utlåtande om 1724 års allians med Ryssland säger, att, om Danmark finge kunskap om detta fördrag, skulle det (Danmark) »väl icke mycket förbättras uti dess vänskap och goda sinnelag för Sverige, men så kan detta ej heller derutaf mycket förminskas, eftersom det sinnelaget aldrig har varit och

aldrig lärer blifva stort» *. Der ligger ett visst förakt i dessa ord; det förefaller såsom ville man i den tryckta ställning, hvari man befann sig, känna en liten tröst i den tanken, att man åtminstone ej behöfde vara rädd för Danmark. Den tanken, att just Danmark kunde vara den naturligaste bundsförvandten, fans alls icke. Man hörde ännu på 1730-talet den meningen yttras i Svenska Rådet, att Danmarks tillväxt är Sveriges skada **.

Men vid denna tid begynte likväl de Svenske statsmännen se till Danmark med andra blickar. Tiden hade också nu blifvit förändrad, sedan hertigen af Holstein-Gottorp, som var Danmarks fiende, ej längre var Rysslands skyddsförvandt. Så länge han beskyddades af Ryssland, behöfde man icke befara, att Danmark skulle blifva en förstärkning åt Ryssland, och på samma gång var Sveriges interesse för hertigen och hans anspråk på Slesvig ett hinder för hvarje sådan tanke som att Danmark skulle kunna förstärka Sveriges magt mot Ryssland. Nu deremot kunde så det ena som det andra blifva möjligt. Väl fortfor Slesvig ännu att vara en förargelseklippa;

* Kanslikoll. bet. d. 10 okt. 1723.

** »Danmarks increment är alltid Sveriges decrement». Orden äro Cronhjelms i utr. rådsprot. d. 4 juli 1734.

men att rycka Slesvig från Danmark var en sak, som Sverige i alla händelser icke kunde tänka på att åstadkomma. Och skadan skulle blifva stor, om Danmark förband sig med Ryssland; vinsten åter god, om Danmark förenade sin magt med Sveriges. En ny tanke väcktes: de Skandinaviska ländernas allians.

Denna tanke fans åtminstone så tidigt som i början af år 1732, men hade en egen obehaglig sida, ty Ryske ministern i Stockholm hade låtit veta, att en förbindelse mellan Sverige och Danmark skulle vara för Ryssland oangenäm. Detta blef mycket illa upptaget af Horn, såsom ett drag af Rysslands begär att spela öfversittare. Horn i bref till v. Kochen uttalar sin förtrytelse, att Ryssland ville »föreskrifva oss, med hvilka magter vi skola ingå allians eller ej, hvilket, långt ifrån att afskräcka oss från förbindelsen med Danmark, snarare borde oss dertill föranlåta, såsom en sak, hvilken för begge kronorna är högst nödig och nyttig, i fall Ryssland mot någondera af dem har ondt i sinnet, jemväl till att visa, att man är en sjelfständig nation». Att den Danska alliansen vid denna tid betraktades af Horn med verkligt interesse, vill äfven synas deraf, att han för den sakens skull kände sig besvärad att nödgas emottaga den

Ryske ministerns, Gollovins, besök på Ekebyholm. Den Ryske statsmannen var, likasom den Franske, icke rädd för besväret att resa ut till Horn, der han vistades på landsbygden; men välkommen med sin politik var ingendera *.

För öfrigt visar sig af de anförda brefven till v. Kochen, att Horn nu såsom alltid hade mycken omsorg, att Sverige icke måtte blifva inledt i »några vidlyftigheter och äfventyrliga afsigter, som Danmark med andra magter kanske torde hysa». Horn var icke heller alldeles fri från en viss misstanke, att Ryssland sjelft kunde vara i verket med Danmark till någon för Sverige äfventyrlig underhandling. Det får lemnas derhän, hvad meningen var med Ryske ministerns tal, att en närmare förbindelse mellan Sverige och Danmark skulle vara för Ryssland obehaglig, då likväl Ryssland nu äfven gjorde sig sjelft till Danmarks bundsförvandt. Ty mellan dessa magter blef verkligen ett förbund afslutadt detta år (1732), men af ett yttrande

* Horns och v. Kochens bref d. 6 och 11 jan. Horns bref till v. Kochen d. 18 jan. och 9 mars 1732 i *Hornska handskr.* Att Horn år 1732 redan var interesserad för en närmare förbindelse med Danmark, hindrar naturligtvis icke, att en annan ledamot af Rådet, Cronhjelm, kunde ett par år senare yttra de här ofvan anförda orden.

från Horn senare under årets lopp vill synas såsom skulle Rysslands underhandlingar med Danmark varit hinderliga för Sveriges *.

Ett par år senare (1734) blef frågan åter väckt om en Dansk allians, och man får nu höra helt annat tal än i kanslikollegiets betänkande år 1723. Horn talar: »Sverige har två grannar, som begge äro farliga. Huru Danmark visat sig sinnadt tillförene, är bekant, men nu synes det vara minst farligt för oss. Det söker nu vår vänskap mot den farligaste grannen för oss begge, som är Ryssland. Deruti hafva vi enahanda interesse, som gör att jag tror, det Danmark nu menar upprigtigt med oss, eftersom ingen magt sätter sig med en annan utan att hon finner dervid sin nytta och interesse. — — Sverige kan aldrig draga fördel af någon konjunktur, som finnas kunde, i fall det är allena och icke

* Horn till v. Kochen d. 29 aug. *Hornska handskr.* Genom det fördrag Danmark nu ingick blef detta rikes rätt att besitta Slesvig erkänd af Ryssland och Österrike. Vissa hit hörande artiklar, som angingo Slesvig, läsas hos FALCK, *Sammlung der wichtigsten Urkunden, welche auf das Staatsrecht der Herzogthümer Schleswig und Holstein Bezug haben*, s. 285, aftryckta efter HANSEN, *Vollständigere Staatsbeschreibung des Herzogthums Schleswig*, s. 791. Fördraget i sin helhet finnes i *Supplement au Corps universel diplomatique de* DUMONT, *continué par* ROUSSET, II. 2: 334.

hafver ryggen fri för Danmark, såsom förra tiders exempel det nogsamt bevittna. Ibland de allianser, som kunna vara nyttiga för Sverige, tror jag ingen nu för tiden vara tjenligare än med Danmark». — Här var dock en fråga, huru vida Sverige borde fordra någon särskild förmån af Danmark i gengäld mot det medgifvande, som Danmark naturligtvis äskade af Sverige, nemligen att besittningsrätten till Slesvig skulle blifva af Sverige erkänd. Horn var nu så danskvänligt sinnad, att han för detta medgifvande icke ville begära något annat motsvarande än blott ett vänskapligt förbund i allmänhet, ty — säger han — »om underhandlingen med Danmark nu skulle gå till baka, lärer Danmark äfven nu, såsom förra gången skedde (1732), fast mot sin vilja, söka närmare förbindelser med Ryssland och andra magter till Sveriges stora skada, hvartill jag fruktar att man torde gifva Danmark anledning, der man skulle påstå några fördelar». Det vore icke troligt, att Danmark skulle vilja göra någon uppoffring för att erhålla Sveriges erkännande af Slesvigs besittning, sedan Danmark nu hade fått sådant erkännande af Ryssland, oberäknadt Frankrikes och Englands garanti, och Sverige således »allena ej lärer kunna störa dem (Danskarne) i deras

besittning af Slesvig». Sverige hade också redan i fredsfördraget 1720 lofvat att icke motsätta sig det som kunde beslutas rörande Slesvig. Slutligen hade Horn äfven en egen synpunkt, som han framhöll: »Att likasom sälja hertigens rätt, det hemställer jag om det vore ädelt gjordt och hvad omdöme det skulle förorsaka»*.

Horns åsigt vann bifall, och alliansen med Danmark undertecknades den 24 sept. 1734. Den var ett försvarsförbund med ömsesidig skyldighet att skicka hjelptrupper och ömsesidig garanti för länder och besittningar, som hvardera magten nu egde inom Europa. Slesvig nämndes icke, hvarken såsom föremål för särskild garanti eller såsom undantag. Hade detta fördrag varit afslutadt för everldlig tid, skulle kunnat sägas i nyare tider, då frågan om Slesvig åter var blifven en fråga af stor praktisk betydelse, att Sverige hade garanterat Slesvig åt Danmark; men nu kan detta icke sägas, ty förbundet var afslutadt för viss tid, femton år**.

* Utr. rådsprot. d. 18 juli 1734. Jfr likväl Horns yttrande d. 4 juli samma år, hvari han instämmer med Cronhjelm i den allmänna satsen, att Danmarks tillväxt vore Sveriges skada; men hela sammanhanget utvisar, att han under närvarande förhållanden ansåg öfvervägande skäl finnas för en allians med Danmark.

** (Modée) *Utdrag ur allianstraktater*, s. 171 o. f. Hjelptrupperna skulle vara minst 8000 man, nemligen 2000

Vigtigare för Arvid Horn i hans personliga ställning och mycket karakteriserande för sättet att göra politik var den fråga, som blef väckt om en *förnyad allians med Ryssland* på samma gång förbundet med Frankrike var afslutadt, hvars innersta mening var fiendtlig mot Ryssland. Förhållandet behöfver en förklaring.

Sverige hade ännu qvar sin gamla Ryska allians från år 1724, ej bokstafligen bruten, ej formligen upplöst, ehuru klen och svag vänskapen var. Detta förbund hade sin vissa tid, tolf år; denna tid nalkades sitt slut och nu kom en framställning från Ryssland om förnyelse. Illa passade detta till åsigterna på 1734 års riksdag, illa till Svenska folkets och icke minst Arvid Horns önskningar och tycken. Men att svara nej till en sådan begäran af förbundsbrodern skulle icke varit välbetänkt. Ty detta hade betydt, att Sverige icke ville hålla någon vänskap med Ryssland. Och så ondsint man var mot Ryssland, var man dock ingalunda färdig att i närvarande stund kasta fram en utmaning. Något sådant hade sekreta utskottet icke tänkt sig; det hade ju sett sig nödsakadt att afböja

till häst och 6000 till fot, samt sex örlogsskepp, nemligen två med 60 och fyra med 40 »stycken monderade», tillika med en fregatt och en »brandare».

de Franska förbundsvilkoren, när innehållet var sådant som skulle leda till krig. Nog var således Horn berättigad att gifva gehör åt det Ryska talet, i fall så fans behöfligt, men icke hade väl någon menniska inom den Svenska allmänheten tänkt sig en ny allians med Ryssland just nu, då man lade sina planer för hämndekriget och blott väntade på »konjunkturerna». För Arvid Horn kan dock den Ryska framställningen icke hafva varit oväntad. Den var från Rysslands sida mycket naturlig, så att det skulle snarare varit oväntadt, om framställningen icke hade blifvit gjord. Denna Ryska fråga torde nog stått för Arvid Horns sinne såsom ett bekymmer, hvilket förestod att möta.

Denna nya Ryska allians måste hafva förefallit honom mycket motbjudande. Han hade ju med möda och besvär inledt Sverige i Hannoverska alliansen för att minska det tryckande tvånget af den Ryska. Att nu förnya samma Ryska allians, sedan det Hannoverska förbundet icke mera var något värdt, och att göra detta under utsigt att på nästa riksdag möta samma krigiskt sinnade parti, som hade gjort sig eftertryckligt kändt på den sist förflutna riksdagen, detta kunde icke annat vara än i högsta mått

okärt för Horn, vare sig att han tänkte på fäderneslandet eller på sin egen person.

Och Frankrike? hvad skulle denne nye tillämnade bundsförvandt tänka och tro, när Sverige den ena gången sökte dess förbund i akt och mening att detta skulle brukas emot Ryssland, den andra dagen åter slöt förbund med samma Ryssland?

Men så kunde också sägas, att lika väl som Ryssland hade tålt den Hannoverska alliansen, och Sverige hade fordrat, att Ryssland skulle tåla detta Sveriges förbund med andra magter, oaktadt 1724 års fördrag, så kunde äfven Sverige begära, att Frankrike skulle tåla det nya Ryska förbundet. Dessutom hade ju Frankrike icke begärt Sveriges bistånd mot Ryssland, men Sveriges mening var att begära Frankrikes i sinom tid. Det kunde då synas såsom Frankrike icke borde tycka illa vara, om Sverige genom ett vänskapsförbund med sjelfva Ryssland snarare aflägsnade än påskyndade den »konjunktur», då Frankrike skulle nödgas göra sig besvär för Sveriges räkning. Ville Frankrike åter ställa Sverige emot Ryssland, så var den Svensk-Ryska alliansen icke något hinder. Meningen med Arvid Horns allianser var ju alltid, att ett förbund med en icke skulle hindra ett förbund

med en annan och att alla förbunden skulle vara idel försvarsförbund. Och en allians hindrar icke, att osämja kan uppstå mellan de allierade, såsom meningen nu var att mycket grundelig osämja förr eller senare skulle uppstå mellan Sverige och Ryssland. Kunde Sverige tänka på att angripa Ryssland i trots af Nystadska fredsfördraget och i trots af 1724 års alliansfördrag, så kunde väl det samma ske i trots af ett förnyadt fördrag. Skulle det ske, att Sverige någonsin angrepe Ryssland, så skulle det väl ske på grund af fel, som kunde förevitas Ryssland. Intet fördrag förhindrar krigsanledningar, om man dem söka vill.

Så kunde Arvid Horn tänka, så kunde han inför sig sjelf rättfärdiga sin handling. Men ovisst var, om de styrande i Frankrike skulle låta samma tankeledning gälla; det kunde hända, att den Ryska alliansen satte den Franska på spel, så att man endera dagen funne sig stå i förbund med Ryssland och med Ryssland allena. En sådan ställning måste blifva ond och svår.

Men åter igen, om Ryssland fick ett nekande svar, så kunde hända, att denna magt år 1735 icke fördrog det samma som åren 1726 och 1727 blott med stor ovilja hade fördragits.

Ty nu skulle affallet hafva blifvit ännu mera fullständigt än det hade varit den förra gången. Då hade Sverige dock bedyrat sin goda vilja att bevara den Ryska alliansen jemte den Hannoverska. Nu deremot skulle Sverige ingå med Frankrike ett förbund, som Ryssland hade all anledning att anse rigtadt emot sig, och genast derefter skulle Sverige neka till att underhålla vänskapsförbundet med Ryssland tillika.

Frågas nu, huru Arvid Horn begick sig under dessa svårigheter å ömse sidor, så är historien följande.

Alliansfördraget år 1724 innehöll, att, om det befans nödigt att förlänga förbundet, borde sådan fråga bringas på tal senast sex månader före de tolf årens slut. Nu började Ryske ministern Bestucheff redan år 1734 tala om förnyelsen, ehuru icke blott sex månader, utan halftannat år ännu återstod. Det var då icke svårt att svara undvikande, hvilket Horn äfven gjorde. Han svarade, att tiden icke brådskade; han talade om öfverhängande göromål under riksdagen o. s. v. *

Men när Ryske ministern det följande året (1735) i juni månad åter väckte frågan, var ett undvikande svar svårare att finna, då endast

* Utr. rådsprot. d. 5 aug. 1734.

åtta månader återstodo; den föreskrifna tiden var nära för handen *.

Sekreta utskottet hade icke förbisett den sannolikt inträffande händelsen, att Ryssland skulle väcka tal om förnyadt förbund. Men utskottet tänkte sig, att man kunde gifva undvikande svar. Man skulle så uttrycka sig, att det vore »okärt förnimma såsom egde Ryssland någon misstanke om Sveriges upprigtighet». Denna upprigtighet var dock inskränkt dertill, att man för närvarande verkligen ville lefva i fred, men blott derföre, att man icke tordes göra krig. Verkliga meningen var, att man skulle undvika all närmare förbindelse med Ryssland medan man afvaktade händelser, som kanske stundade. Sekreta utskottet hade nemligen sina egna föreställningar om de Ryska sakerna. Det trodde sig veta, att Ryssland »hotades med någon omskiftande händelse, så i anseende till de tidiga ombyten dess regering varit underkastad som i synnerhet den yppighet, som der nu gängse är och hvilken torde af sig föda en nog ansenlig penningbrist samt således hos de gamle Ryssar uppväcka den eftertanke, att bättre vore i ro sitta inom gamla gränser än att med äfventyr

* Förbundet var dateradt d. 22 febr. 1724; de sista sex månaderna skulle således börjas i aug. 1735.

af lif och egodelar betjena sin öfverhets äregiriga, utbredande välde» *. Man läser i dessa ord samma inbillningspolitik, som några år senare blef så olycksbringande, då man förestälde sig, att man kunde bygga Sveriges framgång på politiska omkastningar inom sjelfva Ryssland och sammanbinda Sveriges nationella interessen med de Ryska hofpartiernas stämplingar mot hvarandra **.

Och med dessa inbillningskraftens förespeglingar förenades åtskilliga beräkningar på »konjunkturerna». Så hette det nu, att »flera magter i Europa genom inblandandet i det Polska väsendet fattat mot Ryssland afvoga tankar, hvilka endast torde afvakta beqväm tid till att utbryta i sjelfva verket, då för Sverige betänkligt vore att hafva medelst nära förknippelse bundit sig sjelf händerna» ***. — Onekligen hade sekreta

---

* Kanslikoll. bet. d. 19 juni 1735, hvarest dessa ord anföras ur sekreta utskottets svar på den kungliga propositionen.

** Jfr det bekanta yttrandet af Geijer, *Saml. Skr.* II. 5: 96, att 1741 års krig var i upphofsmännens mening beräknadt att blifva »en militärisk parad, ämnad att betäcka en politisk intrig». — I samma syftning hade redan det Holstein-Gottorpska partiet på 1720-talet rigtat sina tankar. Malmström 1: 273, 329.

*** Sekr. utsk. ord, anförda i kanslikoll. bet. d. 19 juni.

utskottet rätt deruti, att en allians med Ryssland var fullkomligt onaturlig, när Sveriges verkliga tankar voro sådana som sekreta utskottet ansåg att de borde vara; men det skulle väl också kunnat sägas, att man* icke låtit händerna särdeles mycket bindas af den Ryska allians man redan hade.

Derföre gaf icke heller sekreta utskottet något bestämdt förbud att låta alliansen förnyas. Utskottet uttryckte sig så, att »i betraktande af rikets oförmögenhet att kunna göra någon eftertrycklig rörelse mot Ryssland, så väl ock att riket icke må i otid invecklas i något förtretligt, borde man ännu någon tid fortfara med Ryssland uti vänskapsbetygelser och låta Ryssland förstå, att Sverige aldrig hyste andra tankar än förbundets obrottsliga hållande». Men om Ryssland skulle verkligen kunna öfvertalas att härmed vara belåtet, kunde ju alliansens förnyelse blifva nödvändig. Det var till och med fara värdt, att icke ens denna handling kunde blifva tillräcklig att göra de Ryske statsmännen nöjde.

Sekreta utskottet hade således verkligen betraktat saken från båda sidorna, och kanslikollegium öfverskred icke någon gifven föreskrift, när detta kollegium likaledes tog i öfver-

vägande så den ena som den andra sidan, hvilket skedde på följande sätt.

Kanslikollegiets mening var i sjelfva verket den samma som sekreta utskottets, blott med den skilnad, att man icke återfinner de äfventyrliga beräkningarna på omskiftande händelser inom Ryssland. Det samma gäller äfven om öfverläggningarna i Rådet. Å ena sidan syntes det bästa vara, att man droge på tiden och afbidade »konjunkturerna». Men å andra sidan kunde Ryssland anse Sveriges förbund med Frankrike såsom »en profsten, hvarefter det ville döma om det sinnelag Sverige torde hysa». Och om Ryssland icke funne detta sinnelag vara sådant som det i dess tycke borde vara, särdeles om Sverige gjorde svårighet att ingå nytt förbund, skulle stort misstroende förorsakas med åtföljande olägenheter för Sverige. Man tänkte sig väl icke just något verkligt krig, men dock att Ryssland kunde skicka trupper till Finska gränsen och en flotta i Östersjön, hvilka rörelser måste bemötas från Sveriges sida på ett sätt, som skulle förorsaka en hop kostnader, de der kunde medtaga de Franska subsidierna *, hvilka

* Detta yttrades naturligtvis under förutsättning, att det Franska fördraget skulle blifva ratificeradt, hvilket det sedermera icke blef.

sålunda skulle i oträngdt mål förtäras. Hvad beträffade det afseende, som borde fästas vid Frankrike, hade kanslikollegium den meningen, att Frankrike under närvarande förhållanden i Europa »ej skulle hafva något att påminna vid Ryska fördragets förnyelse, hvilken bemälte Franska hof vid en för sig mera gynsam konjunktur kanske icke skulle lemna opåtald». Kardinalen Fleury hade sagt till Svenske ministern i Paris, att Frankrike icke »anmodar Sverige att förfalla med Ryssland». Det bref från Svenske ministern Gedda, som innehöll berättelse om detta yttrande af kardinalen, upplästes i Rådet, och Horn tillade: »Jag blir vid den tanken, att med Bestucheff må hållas öfverläggningar och hans propositioner höras, lärande man lika fullt sedan alltid kunna antingen skynda eller draga ut tiden allt som propositionerna äro beskaffade»*.

Underhandling blef nu öppnad och derunder visade sig, att de Ryska »propositionerna» voro af ett ganska oskadligt och till och med fördelaktigt innehåll. Ryssland begärde ingen annan förpligtelse af Sverige än som innehölls i det förra, temligen oförargliga försvarsförbundet, men erbjöd deremot en verklig förmån,

* Utr. rådsprot. d. 25 juni och kanslikoll. bet. d. 19 juni. Jfr berättelsen hos Fryxell, 34: 61 o. f.

nemligen att öfvertaga en ännu obetald skuld från Carl XII:s tid till vissa fordringsegare i Holland *. Orsaken, hvarföre denna penningeliqvid kunde komma i fråga att drabba Ryssland, var, att lånet blifvit upptaget på underpant af tullen i Riga, som nu innehades af Ryssland. Med denna förbindelse hade Ryssland icke besvärat sig när Nystadska fredsfördraget ingicks, men nu var Ryssland villigt att öfvertaga betalningsskyldigheten. Ryssland var således denna gången särdeles tillmötesgående och återhållsamt. Kanslikollegium ville icke afstyrka ett så godt anbud, då Sverige nu ej var i tillstånd att umbära Rysslands vänskap vid sakernas närvarande beskaffenhet i Polen och sedan Frankrike så litet vårdat sig derom. Konjunkturen att återvinna Sveriges forna länder, hvarom »man i början af denna Polniska oron gjort sig något hopp», var försvunnen. Slutsatsen

* Skulden härledde sig från år 1702 och hade från början utgjort 750,000 Holländska gyllen, men en ansenlig del var redan af Sverige betald. Fördraget upplyser icke huru stor återstoden var, som Ryssland öfvertog. (Modée) *Utdrag ur allianser*, s. 189. Den i 1724 års allians förekommande artikeln om Slesvig kunde icke nu komma i fråga, sedan både Ryssland och Sverige hade ingått förbund med Danmark. — Skulden, som Ryssland skulle betala, är hos Malmström, 2: 112 not, efter sekr. prop. vid 1738 års riksdag uppgifven till 368,000 gulden.

blef, att när man icke vågade sätta sig upp *mot* Ryssland, borde man sätta sig till samman *med* Ryssland *.

Blott en punkt kunde vara tvistig. Sverige måste i afseende på skyldigheten att uppställa hjelptrupper betinga sig ett undantag, nemligen att Svenska trupper icke måtte behöfva göra tjenst i Polen under närvarande oro derstädes. Det skulle dock varit allt för groft, om Sverige förbundit sig att låta sina trupper brukas mot Stanislaus Leczinskys parti. Men detta undantag blef också af Ryssland beviljadt, hvarefter det nya alliansfördraget undertecknades den 5 aug. 1735 **.

Detta Ryska förbund blef nu mycket illa upptaget af de många i Sverige, hvilka sökte sak mot den gamle Horn. Och visserligen kunde här finnas en förevändning för beskyllningar. Man hade väntat ett förbund med Frankrike, men hade fått ett med Ryssland; man ville se en stolt och stadig ställning mot Ryssland, men tyckte sig se en eftergifvande. Verkliga förhållandet var icke alldeles sådant, men det kunde så uppfattas genom missförstånd och i sådana

* Kanslikoll. bet. d. 11 juli 1735.

** (Modée), l. c. s. 181—190.

färger utmålas af dem, hvilka gerna tydde allt till ondo. Partisinnet föder sjelfbedrägeriet; man ser sakerna ej sådana de äro, utan sådana man vill att de skola vara. Här funnos de, som trodde, att om blott man finge gå med Frankrike mot Ryssland, skulle segern vara ofelbar. För desse kunde det synas såsom fördes Sverige i en bakvänd kräftgång af en gammal gubbe, som hade öfverlefvat sin tid. Sådant språk kunde föras och till det talet kunde många lyssna, hos hvilka hämndbegäret mot Ryssland var glödande, men omdömet svagt och sakkännedomen ofullständig. Det var fara värdt, att deras antal, som ville störta Arvid Horn, skulle blifva mycket större vid nästa riksdag än det hade varit vid den förra.

Dessa de sista åren af Arvid Horns offentliga lif blottställdes för partihatets hela bitterhet. Ett par årtal hann förflyta innan riksdagen sammanträdde; det öppna fältet för meningarnas kamp var tillslutet; tryckpressen fans, men dess bruk var icke fritt, tryckfrihet hörde icke till regeringssättets grundsatser. Derföre måste meningarna bryta sig mot hvarandra i skymningen, der försvaret lätteligen blef värnlöst, när angriparen var okänd och angreppet gjordes i smyg. Smädliga skrifter vunno de lättrognes

tro. Motskrifter kunde skrifvas, men hade icke samma gehör för de mångas öron.

Arvid Horn i sitt sätt att bemöta den fiendtliga rörelsen stod på en svag botten. Ty han hade icke allenast icke något annat medel än att straffa meningsuttryck såsom juridiska brott, utan äfven detta medel blef vanmägtigt när påföljden blott träffade det liflösa föremålet, de skrifna bladen, ocn icke nådde författaren, som var okänd. Men Horn harmades svårt och anade ofärd. Man hörde honom tala om en skrift, som var funnen särdeles förgriplig: »Det torde vara svårt att igenfinna sjelfve författaren. Emellertid kunde åtminstone mot skriften procederas och alla nödiga mått tagas, på det ärligt folk måtte gå frie till deras goda namn och rykte. — — Det är ganska beklageligt, att så gudlösa menniskor finnas skola, de der igenom lönliga vägar med osanningar och smädeskrifter söka ej allenast att förklena ärligt folk, som efter deras trohetsed med upprigtig afsigt göra sina embeten, utan ock bjuda till att förleda hela nationen och uppväcka misstroende mot Kungl. Maj:t och dess embetsmän, viljande således åstadkomma ett allmänt missnöje och oenighet i riket. Jag hoppas, att Gud lärer finna sådana äreförgätna menniskor och att de icke lära vinna

sitt ändamål, emedan de Svenske äro allt för ärlige och rättsinte till att låta förföra sig af slika osanningar. Men emellertid, såsom den fördömda vanan allt mer och mer tilltager att utsprida smädeskrifter och beljuga ärligt folk, så lärer det vara så mycket mera angeläget att i tid det söka förekomma som rikets rolighet och välfärd derpå synes bero». Horn erinrade huru konungen och ständerna hade gifvit honom beskydd mot smädeskrifterna vid 1727 års riksdag. Den nu förevarande skriften blef dömd att af bödeln brännas, och ett pris af 1000 dukater utfästes för den som kunde upptäcka författaren *.

Sinnesstämningen läses i orden. Talaren vill gerna tro på Svenska folkets rättsinta tänkesätt, d. v. s. han vädjar från lögnens magt till sanningens, men han vågar icke rätt lita derpå, han fruktar för rikets lugn och välfärd. Han hade skäl för sin fruktan, då han visst icke var okunnig derom, att desse hans ovänner, som voro så bittre, hade sin sammanhållning på ett ställe, der åtminstone icke »Svensk» ärlighet fans, — hos Franske ministern.

---

* Utr. rådsprot. d. 15 och 29 mars 1736. Jfr ofvan s. 256 samt berättelsen hos Fryxell 34: 83 o. f. och Malmström 2: 127 o. f.

Talar man om *de politiska partiernas ställning* vid denna tid, så handlar talet således äfven om Sveriges ställning till Frankrike. Den tiden var nu kommen, då en utländsk ministers hus kunde vara Svenske partigängares samlingsställe, och Svenske män togo föreskrifter af främmande magters sändebud rörande saker, som angingo Sveriges ve eller väl. Så gjorde nu desse män, hvilka ville berömma sig af patriotismens fullhet. Till sådan grad voro rättsbegreppen bortförda i de politiska lidelsernas stormväder, att Svenskar litade till en osvensk magt för att vinna sina önskningars fullbordan i Sverige. Förrädare med vett och vilja voro de icke; de gjorde sin gerning i god tro, att de skulle bruka den främmande magten — som nu var Frankrike — till tjenst för Sveriges dyraste interessen; men de märkte ej, huru i sjelfva verket de sjelfve blefvo Frankrikes tjenare. Det farligaste af allt, och som väl icke står långt från förräderiets gräns, var, att ledamöter inom rikets Råd kunde finnas, hvilka arbetade med den främmande ministern mot sina egna embetsbröder. Arvid Horn hade sådane motståndare vid sjelfva rådsbordet. Sjelf var han verkligen gammal vorden, han gick på sjuttiotalet; det var kanske icke osant, ehuru ej i samma

mening som det af ondsinte vedersakare sades, att Horn var blifven för gammal. Det visade sig tecken, att han började tröttna; han drager sig ut ur stridens eld, ehuru kritisk tiden var; han vistas långa tider på landet *.

Förhållandet till Frankrike hade i sanning sin tvetydiga sida. Denna främmande magt ansågs af ett visst parti i Sverige såsom den bäste vännen, men stod i spändt förhållande till Svenska regeringen, hvilket icke var denna regerings fel. Ty Horn var ännu alltid den, som ville vara vän med alla; men detta tillät Frankrike icke. Frankrike tålde icke Ryssland bredvid sig i det Svenska vänskapsförbundet, och då nu således det parti i Sverige, som ville vara ryssfiendtligt till hvad pris som helst, var ett Franskt parti, men regeringen deremot under ledning af Horn, ehuru i grunden långt ifrån ryssvänlig, dock hade gifvit sin hand åt Ryssland lika mycket som åt Frankrike, ehuru visst icke mera, så kunde sakernas skick få ett sådant utseende som skulle här varit en motsats mellan Fransk och Rysk politik, medan de verkliga motsatserna voro det Svenska krigspartiet i Frankrikes ledband och på andra sidan de, som, utan att gå

* Jfr om dessa partiförhållanden framställningen hos Malmström, 2: 123 o. f.

i Rysslands ledband såsom de andre gingo i Frankrikes, dock ansågo för Sveriges säkerhet nödvändigt att tills vidare och kanske ännu länge bibehålla ett fredligt förhållande till Ryssland.

Rådets protokoll förvara mycket starka uttryck af Arvid Horns förbittring mot Franske ministern Casteja. Der hade förefallit skarpa ordbyten mellan Horn och Casteja med anledning af det Ryska fördraget. Horn hade likväl gått Casteja till mötes så långt, att han hade sagt, att, fastän Sverige icke nu genast kunde bryta med Ryssland, kunde detta dock ske »småningom och långsamt» («festina lente»), och Horn hade äfven låtit Casteja få sin vilja i afseende på en punkt i det Ryska fördraget. Casteja hade visat sig angelägen derom, att undantaget i afseende på Polen, att Sverige icke skulle behöfva skicka trupper till detta land under närvarande förhållanden, borde införas i sjelfva fördraget och icke i en särskild artikel såsom bihang. Detta hade nu skett enligt Castejas önskan; Ryske ministern samtyckte, att det finge ske. Men sedermera hade Casteja talat illa om Horn bakom hans rygg och farit med osanning. Horn ville undanbedja sig att hålla några samtal med Casteja *.

* Utr. rådsprot. d. 26 jan. 1736.

Det sätt, hvarpå Horn ansåg Svenska regeringen nu böra tala till Frankrike och dess minister, framställer sig mycket oförstäldt i ett af kanslikollegium afgifvet betänkande. Casteja hade inlemnat en klagoskrift öfver det handlingssätt Sverige tillåtit sig; kanslikollegium hade funnit skriften författad i helt ovanliga uttryck och med ogrundade förevitelser, såsom skulle man i Sverige brutit mot det Franska fördraget. Det vore dock bevisligt, att »Franska hofvet deruti till alla delar hade ofog, och man hade af sedermera tillkomna händelser orsak att tro, det Frankrike med samma fördrag, som det nu vägrar att ratificera, ej haft annan afsigt än att dermedelst åstadkomma för sig så mycket fördelaktigare vilkor uti dess hemliga fredsunderhandlingar med kejsaren och mellertid med fagra propositioner uppehålla konungen och kronan Sverige». Kanslikollegium gifver nu förslag till svar åt Casteja i en mycket hög ton. Här voro ömsesidiga beskyllningar för händelsernas olyckliga utgång i Polen, särdeles Danzigs fall. En sak, som kanslikollegium mycket illa upptog, var att Casteja hade vågat åberopa Svenska folkets meningar och böjelser. Detta blef tillbakavisadt såsom ett otillbörligt försök af en främmande minister att tränga sig

in mellan regeringen och folket. Kanslikollegium var i denna del mycket nogräknadt, i fullkomlig motsats mot partigängarne, som gingo ärenden åt Franske ministern. Casteja borde få höra, att hans uppförande vore opassande; han vore ackrediterad hos konungen, ej hos ständerna och nationen, och hade svar att erhålla blott af konungen. En främmande minister egde icke att undersöka huru konungens och ständernas inbördes öfverläggningar öfverensstämde med de åt ministern lemnade svar och förklaringar. — Casteja hade sagt, att det nya Ryska fördraget utgjorde största hindret, hvarföre det Franska icke blef ratificeradt, men — säger kanslikollegium — »ur hvilken akt eller förbindelse kan denna följden dragas?» Det ena fördraget stridde icke mot det andra. — Casteja klagade, att han ej hade fått fullständig del af förhållandet med den Ryska underhandlingen. Detta ville kanslikollegium icke medgifva; underrättelser voro honom meddelade tid efter annan. »För öfrigt — fortfar kanslikollegium — har man sig väl bekant, att medan herr ambassadören underhandlade här som mest, stod dess hof allaredan i underhandling med hofvet i Wien angående fredspreliminärer, och när den underhandlingen hade framgång, förlorade för-

draget med Sverige ej allenast sitt värde, utan ock ansågs med likgiltighet». Frankrike hade också sjelft stått i underhandling med Ryssland: »Huru kan han förevita Sverige det samma som hans eget hof genom dess eget exempel autoriserar?» Var det så, att Sveriges fördrag med Ryssland hade påskyndat Frankrikes med Österrike, så vore detta för Sverige en orsak att fägna sig, att det således varit första upphofvet till freden i Europa och Lothringens förvärfvande åt Frankrike *. Rätta orsaken, hvarföre Frankrike icke ratificerade fördraget med Sverige, vore den, att Frankrike icke mera fann någon nyttig afsigt för sig vid detta fördrag, »som vill så mycket säga, att, sedan Frankrike erhållit sitt ändamål i Wien, finner det ej mera sin räkning att betala Sverige de utlofvade subsidierna». — Om detta kanslikollegiets betänkande yttrade Horn i Rådet: »Jag hoppas, att icke ett ord lärer finnas i detta förslag, som icke skall kunna bevisas» **.

Riksdagen år 1738 skulle blifva afgörande för Sverige under en längre tid och för Arvid

* Lothringen blef Fransk provins i följd af detta fördrag mellan Frankrike och Österrike.

** Kanslikoll. bet. d. 5 mars och utr. rådsprot. d. 8 mars 1736.

Horn en gång för alla. Denna riksdags historia handlar om Horns afsked.

De, som ville tränga honom undan, hade blifvit honom öfvermägtige, hans åsigter gälde icke längre, hans person var blott till besvär, och för honom sjelf borde det ej vara någon uppoffring att lemna en plats, der han ej mera hade någon framgång och knappt numera kunde göra någon nytta. Afskedet förefaller så naturligt, att det icke gerna skulle kunnat uteblifva; men sättet, huru dermed tillgick, huru Arvid Horn behandlades och huru han sjelf nu fattade sin ställning, har sin märkvärdighet, som man icke lemnar obetraktad.

Här var något mera än en gammal man, som gick bort ur rikets tjenst; här var ett politiskt system, som förändrades. Och här var ett exempel, huru Sveriges dåvarande statsförfattning tillämpades i en af dess vigtigaste punkter. Här gjordes en konstitutionell ministèrförändring.

Det ena var en följd af det andra, ministèrförändringen af förändringen i det politiska systemet. Ty nu blef så beramadt af de mägtige i sekreta utskottet, att Sverige skulle träda i förbund med Frankrike, och denna nya allians blef mycket olik den, som Frankrike icke hade

velat hålla för god år 1735. Väl blef denna allians af år 1735 åberopad uti inledningen till den urkund, som innehåller det nya fördraget, hvilket sades vara en stadfästelse på den år 1735 tillämnade alliansen »utan annan förändring än som förändrade omständigheter föranledde» *. Men denna förändring var mycket betydlig; den innefattas hufvudsakligen i andra artikeln af det nya fördraget, som innehåller, att intet fördrag med någon annan magt skulle ingås eller förnyas »utan gemensamt aftal och efter gemensamt öfvervägande af hvad kunde lämpligt vara för de gemensamma interessena» **. Här var således icke ett enkelt försvarsförbund, sådant som 1735 års allians hade varit ämnad att vara och 1724 års allians med Ryssland hade varit samt den förnyade alliansen med samma magt ännu var, utan här blef just en sådan allians, som Arvid Horn alltid hade undvikit, hvem helst bundsförvandten må hafva varit, — en förbindelse, genom hvilken Sverige blef fastbundet utan verklig handlingsfrihet; dit bunds-

* »en n'y faisant d'autres changements que ceux, qu'exigent les différentes circonstances».

** »d'un commun accord et après avoir examiné conjointement ce qui pourra le mieux convenir a leurs intérêts communs». Urkunden läses hos WENCK, *Codex juris gentium*, 2: 1—4.

förvandten pekade, dit skulle Sverige gå, eller åtminstone icke åt annat håll än bundsförvandten medgaf. Förödmjukelsen för Sverige var så mycket större som det väl icke kunde vara tänkbart, att Frankrike skulle i sjelfva verket underkasta sig samma förbindelse till Sverige, ehuru visserligen enligt bokstafliga ordalydelsen denna förbindelse skulle vara ömsesidig. Det, som fördraget verkligen betydde, var, att Sverige en gång för alla gjorde Frankrikes politik till sin. Hade man förut fruktat att trugas till att blifva Rysslands lydfolk, så gjorde man sig nu sjelf till Frankrikes.

Här var nu ingen fråga om att vara vän med alla; man längtade tvärt om att blifva fiende till en och derföre sålde man sin frihet åt en annan. Orsaken, hvarföre man böjde sig i stoftet, skulle vara att erhålla Frankrikes hjelp mot Ryssland. Detta måste likväl komma derpå an, huru Frankrike betraktade »konjunkturerna». Något löfte af sådant innehåll fans icke i fördraget uttaladt. Der stod icke ett enda fiendtligt ord mot Ryssland. Deremot var här en verklig köpeafhandling, ty Frankrike förband sig att betala Sverige subsidier i tre års tid, — samma summa, som betingades i 1735 års tillämnade fördrag, 450,000 plåtar årligen, hvilka

penningar beräknades lika med 300,000 riksdaler specie *.

En sådan statshandling kunde icke blifva gjord med Arvid Horns fria bifall, och att handlingen gjordes, betecknade, att hans tid var gången. Men detta lärer icke varit klart för hans egna ögon genast från riksdagens början. Ty han qvarstadnade ännu i sina embeten. Och det tilläts honom att så göra.

För den, som med erfarenhet af nyare tiders seder och bruk betraktar dessa händelser, kan så det ena som det andra synas oväntadt. Det synes såsom skulle ministèrförändringen hafva bort föregå förändringen i regeringssystemet och att sakernas ledning till nya syftemål bort öfverlemnas åt nya personer. Och å andra sidan, när motsatsen mellan gammalt och nytt var sådan som denna motsats nu var, har det icke något utseende af politisk karaktersstyrka, att statsmannen lånade sin hand till handlingar, hvilkas syftemål han ogillade.

Men här var likväl en skilnad mellan ställningen sådan denna var vid riksdagens början och sådan den samma blef efter några månaders

* »450,000 écus ou plotes», hvilka sades utgöra »300,000 écus de banque à Hambourg». Subsidierna skulle utgå i tre år, men fördraget var i öfrigt gällande för tio år.

förlopp. Allt var icke genast klart och afgjordt. Motståndarne — man kan kalla dem Hattarne — voro mägtige, ty de voro många; men de voro likväl icke ensamme på platsen. Der funnos andre — man kallade dem Mössor — hvilka gerna sågo, att Arvid Horn, om möjligt var, stadnade qvar och skötte sakerna på gamla sättet. Icke heller var alldeles afgjordt från början, att den hand, som det krigslustiga, det öfverdådigt Franska partiet räckte åt Frankrike, skulle blifva lika beredvilligt emottagen som den samma begärligt erbjöds *. För den egenskap, som kan benämnas verksamhetsbegäret eller hersklystnaden — hvilketdera namnet man vill bruka, — i fall denna egenskap var en drifvande kraft ännu på höga ålderdomen, kunde det synas mödan värdt att försöka, om stormen lät besvärja sig. Fosterlandskärleken åter kunde känna en skyldighet att icke lemna fäderneslandet i

---

* Riksdagen var börjad d. 13 maj, men af dateringen på de hos Malmström, 2: 159, anförda Franska ministerskrifvelser och sekreta utskottets protokoll visar sig, att Frankrikes samtycke till att börja underhandlingen icke blef gifvet förr än i slutet af juni och vidare i juli månad, och den formliga underhandlingen efter förberedande öfverläggningar, i hvilka Horn icke deltog, var icke färdig att begynnas förr än i oktober.

farliga menniskors hand förr än de sjelfve togo sitt pris *.

Men sedan man hade kommit så långt, att saken var så godt som afgjord genom förberedande underhandling mellan Franske ministern och Tessin, oberoende af Horn, då var också den personliga ställningen förändrad. Nu måste det hafva varit klart för Horn, att hans person icke kunde vara den som ledde sakernas gång. Och med det samma blifver det för oss med nittonde seklets begrepp en konstitutionell besynnerlighet, att Horn icke allenast ännu satt qvar i Rådet och vid presidentskapet i kansliet, utan äfven erhöll och mottog en plats bland dem, hvilka skulle under formen af en mera officiell underhandling sätta inseglet på den redan i sjelfva verket afgjorda saken **. Det kan synas som

---

* Horns afgång år 1738 saknar icke vissa jemförelsepunkter med det som tilldrog sig i England några år senare (1742), när den namnkunnige statsmannen Sir Robert Walpole blef efter en lång tjenstetid slutligen öfvermannad af motståndspartiet inom parlamentet. Se t. ex. berättelsen hos Lord MAHON, *History of England from the peace of Utrecht to the peace of Versailles*, 3: 71—79, 100—108. (Leipziger-uppl. tr. 1853).

** Den Franske ministern var icke numera den af Horn så illa omtyckte Casteja. Denne man hade nu lemnat Sverige och en ny Fransk minister, Saint Severin, var hitkommen.

skulle detta uppdrag hafva varit oskiljaktigt från kanslipresidentsembetet och som Horn således, då han ännu icke hade upphört att vara kanslipresident, icke heller skulle kunnat hvarken utestängas från den slutliga uppgörelsen med Franske ministern eller sjelf undandraga sig derifrån. Men man erinrar sig också året 1726, då Horn likaledes var kanslipresident och likväl de omedelbara öfverläggningarna med de främmande ministrarne fördes af andra personer *. Kunde Horn denna gången sjelf afskilja detta göromål från sitt kanslipresidentsembete, så kunde väl äfven sekreta utskottet nu hafva gjort en sådan skilnad. Att detta icke skedde, förklarar sig till någon del deraf, att regeringen i sjelfva verket icke regerade; sekreta utskottet var den verkliga regeringen, och när denna regering regerade på det nuvarande sättet, var den myndighet, som eljest skulle varit den egentliga regeringen, derhän kommen, att förste ministern var blifven en temligen underordnad person. Deruti låg möjligheten, att han ännu kunde sköta de löpande göromålen såsom riksråd och kanslipresident. I dagens stora fråga var han redan förbigången, då hufvudsaken var uppgjord på sidan om honom, och om han nu vid den form-

* Se ofvan s: 226.

liga afslutningen af fördraget icke ställdes alldeles utanför sakens behandling, var han dock icke ledaren, som bestämde rådslag och beslut, utan blott tjenaren efter föreskrift. Att han sjelf icke drog sig undan en sådan ställning, förefaller oväntadt, då man erinrar sig huru han vid de förra riksdagarne hade varit färdig med afskedsansökningar utan synnerlig anledning. Men skilnaden var, att då hade afskedet varit alldeles frivilligt; nu deremot skulle han låtit truga sig bort och lemna sin lefnads gerning att fortsättas af personer, till hvilka han ej kunde sätta någon lit.

Det sätt, hvarpå Horn bemöttes på riksdagen, visar för öfrigt, att det öfvermägtiga partiet i trots af all partisinnets hänförelse dock hade en viss försynthet för hans person. Så många voro hans vänner, sådant var intrycket af hans personlighet, att ovännerna icke skredo till ytterligheter. Det ligger en magt i en lång lefnad med verkliga förtjenster. Den magten öfverlefver lyckan. Här var dock mannen med de stora minnena från Carl XII:s tid, en af de ypperste bland »riksfäderna» från 1719, en bland grundläggarne af detta statsskick, som man prisade i frihetens namn, och de, som funno 1735 års Ryska allians så förgriplig, kunde icke vara

nog minneslöse att glömma Hannoverska alliansens stiftare. Historien känner grymma förföljelser mot öfvergifne statsmän, politiska rättegångar, der rättvisan är en okänd egenskap, men juridiska former brukas till mordvapen. I sådan syftning gingo icke det segrande partiets anslag mot Arvid Horn.

Angreppet sträcktes icke längre än till en handling, som liknade hvad i vår tid kallas en anmärkning efter § 107 regeringsformen. Vår Svenska sed, att ett riksdagens utskott läser protokollen, som äro förda i konungens Råd, har sina anor från denna s. k. frihetstid, hvars regeringsform föreskref, att Rådets ledamöter skulle vara »riksens ständer ansvarige och göra hvar för sig redo för deras rådslag, votering och förhållande, när ständerna sådant af dem fordra», hvarföre också riksdagsordningen tillade, att på riksdagarne skulle »efterses huru riksens råd sedan sista riksdag stält sina rådslag och sig förhållit» *. Sekreta utskottet gick således icke

* Då riksd. ordn. § 13 stadgade, att det skulle »efterses» huru Rådet stält sina rådslag, och reg. formen § 14 talade om ansvar »för rådslag och votering», var protokollens läsning antydd såsom en kunskapskälla för de redofordrande ständerna. Men då grundlagarne icke inskränkte ansvarigheten till protokollerade rådslag, utan talar med ett allmänt uttryck om Rådets ansvarighet för

längre än grundlagarne medgåfvo, då utskottet nu beslöt en s. k. »remarque» eller anmärkning mot grefve Horn. Anmärkningen angick icke ett rådslag i regeringen, men dock en handling, som kunde räknas till en rådsledamots förhållande. Innehållet var litet eller stort, allt som man ville att det skulle anses. Det innebar icke någon dräpande dom öfver regeringssystemet, icke öfver Ryska alliansen; felet, som anmärktes, skulle hafva bestått deruti, att Horn hade tillåtit sig att gifva en underrättelse åt Danmarks minister i Stockholm angående den förevarande underhandlingen med Frankrike. Att delgifva en främmande magts minister hvad som förehafves i underhandling med en annan främmande magt, måste visserligen vara en sak, som kan hafva flera sidor. Huru tillbörligt eller otillbörligt ett sådant meddelande är, måste dock bero af sakens beskaffenhet, som meddelas, och af de förhållanden, hvari magterna för tillfället befinna sig till hvarandra. Denna gång var ingen skada gjord; anmärkningen skulle visst icke kommit i fråga, om saken hade angått en behaglig person; men en småsak kunde användas, om man ville söka sak.

sitt »förhållande», hade ansvarigheten erhållit en vidsträcktare och obestämd omfattning.

Horn hade förr än anmärkningen förekom i sekreta utskottet blifvit tillfrågad i Rådet, om han verkligen hade berättat något för Danske ministern utan att förut hafva talat vid den Franske. Meningen måste hafva varit, att meddelandet icke bort göras utan Franske ministerns vetskap. Horn svarade, att han hade omtalat för Danske ministern, att Sverige trädt i underhandling med Frankrike och att Danska hofvet kunde vara förvissadt, att intet skulle företagas, som vore obehagligt för Danmark. Ett par dagar senare tillägger Horn, att Franske ministern hade sjelf sagt, att fördraget kunde gerna föreläsas för Danske ministern *. — Några dagar derefter blef frågan upptagen i sekreta utskottet och betraktades på olika sätt. Landtmarskalken (Tessin) och flere med honom ansågo Horns tal med Danske ministern icke hafva inneburit något officiellt delgifvande af offentliga handlingar, utan blott en underrättelse under hand. Deras mening synes hafva varit, att Horn icke hade begått något fel; men andre ansågo fel vara begånget dermed, att Franske ministern icke förut blifvit åtspord. Sekreta utskottets mening var, att ett meddelande till främmande ministrar innan fördraget blifvit ratificeradt

* Utr. rådsprot. d. 31 okt. och 2 nov. 1738.

»icke vore enligt med Kungl. Maj:ts och rikets värdighet» *. Härmed var ett ogillande omdöme uttaladt, som återföll på Horn, men någon bestämd anmärkning mot honom personligen var ännu icke gjord. Saken blef likväl icke glömd, ty något senare förekom ett utlåtande af den s. k. mindre sekreta deputationen, hvilken ansåg meddelandet åt Danske ministern innebära ett »eftertänkeligt och äfventyrligt steg, emedan underhandlingen derigenom hade kunnat afbrytas, hvarföre emot dylik förseelse alla nödiga försigtighetsmått för det tillkommande tagas borde». Sekreta utskottet beslöt nu att låta anmärkningen afgå till närmare förklaring af Horn **.

Vid detta tillfälle träffar man i sekreta utskottets protokoll ett yttrande, som förtjenar att ihågkommas såsom ett prof, huru talet ljöd från den sidan, der man gjorde rättvisa åt Arvid Horn. Ordet talades af en bland denna tidens mest förtjente män, den sedermera mycket berömde biskopen i Strengnäs, Serenius ***. »Herr

---

* Sekreta utsk. prot. d. 9 nov.

** Sekr. utsk. prot. d. 28 nov.

*** Serenius var vid denna tid kyrkoherde i Nyköpings östra församling, men blef under sina senare år biskop i Strengnäs. Jfr om honom underrättelserna hos Fryxell,

riksrådet grefve Horn — säger Serenius — har varit i detta rikets tjenst förr än knappt någon af oss var född; han har tjenat i tvenne suveräne och skarpsynte konungars tid utan anmärkning, har burit tyngsta stenen till grundvalen af vår frihet; jag hemställer, om det är skäligt att utöfva den delen af vår frihet på honom sjelf uti en sak, som vi icke en gång äre visse om, ty vi veta icke hans *formalia verba* (ord och uttryck), utan allena som andre sagt dem om samtalet med Danske ministern. Jag tror sannerligen, att allmänheten väntar mera generositet hos oss och mera afseende på hans snart sextioåra tjenst, än att vi nu på hans ålderdom skola bry honom med anmärkningar uti ovissa mål. Jag underställer än en gång hvad allmänheten lärer döma om oss, om det förnimmes, att vi bemödat oss med anmärkningar på den äldste, förnämste och bäst förtjente af rikets råd» *.

Anmärkningen blef af Horn besvarad på ett sätt som sekreta utskottet fann tillfredsställande, och saken förföll **. När man ser

32: 107 o. f., samt 34: 162—166 om hans ställning inom sekreta utskottet vid denna 1738 års riksdag.

* Serenii tal i sekreta utskottets protokoll d. 28 nov. återfinnes med ett och annat olika uttryck bland bilagor till *Lefvernesbeskr.* s. 200 och hos Fryxell 34: 169.

** Sekreta utsk. prot. d. 5 dec.

huru denna i sig sjelf obetydliga sak fick blifva sväfvande i veckors tid, vill det synas såsom meningen varit att hålla fast den lilla anmärkningen för att se, om dermed kunde uträttas att den gamle mannen tröttnade och toge sitt afsked. Ty det var till detta mål man ville komma.

Särdeles länge dröjde det icke heller, sedan sekreta utskottet hade låtit sin anmärkning falla, förr än Horn inlemnade sin afskedsansökning, hvilket skedde den 18 dec. 1738. Han åberopade sina förra ansökningar af samma innehåll; nu voro krafterna ännu mera försvagade af ålderdom och sjuklighet *.

Bifall erhölls utan svårighet. Väl hade drottning Ulrika Eleonora uppmanat Horn att icke taga afsked **, men hennes tal var blott ett ensamt ord, då rikets ständer numera ej funno grefve Horn »omistelig». Om hans förtjenster talades dock ännu. Den formella behandlingen blef sådan, att drottningen, som nu satt i Rådet i sin gemåls ställe, ty konungen var sjuk, talade vackra ord om huru obehagligt

* Konceptet till afskedsansökningen finnes bland *Hornska handskr.*

** Drottningens bref till Horn, dateradt d. 13 dec., finnes i *Hornska handskr.*

det vore för begge Deras Majestäter att nödgas umbära grefve Horns mogna och trofasta rådslag; men då grefven ej stod att öfvertala, kunde man ej annat göra än meddela ansökningen åt ständerna. — Från dem kom oförtöfvadt svar af alla fyra ståndén, att rikets ständer »härvid intet i underdånighet hade att påminna, utan funno till en välförtjent erkänsla af herr riksrådet grefve Horns långliga och trogna tjenster, det herr grefven, jemte Kungl. Maj:ts nådiga afsked, med all den heder och värdighet, som rådsembetet tillhör, samt äfven så stora inkomster, som de, hvilka herr riksrådet härtill af riket årligen åtnjutit, under hela dess öfriga lifstid bör hugnas». Härefter utfärdades det kungliga afskedet i de nådigaste ordalag *.

Med Arvid Horns bortgång ur statens tjenst är hans historia i det närmaste slutad. Det, som återstår, är nästan blott att nämna dödsdagen, hvilken icke dröjde särdeles länge. Horn tillbragte sina återstående lefnadsår på sin gård

---

* Inrikes civila rådsprot. d. 18 dec. 1738. — Rikets ständers skrifvelse d. 16 jan. 1739 samt det kungliga brefvet med afskedet d. 18 dec. 1738 finnes i *Hornska handskr.*

Ekebyholm i Upland och afsomnade den 17 april 1742 *, sedan han nyss hade fylt sitt sjuttiåttonde år. Man har just ingen anledning att tvifla, det ju hans ålderdom under dessa de senaste åren var fridfull, utom att fäderneslandets öden under denna tid — egentligen det sista året 1741—1742 — väl kunde fylla hans själ med sorg. Af verldsliga egodelar hade han mycket. Fattig i sin ungdom, förvärfvade han sedermera genom sina giftermål en betydlig förmögenhet. Hans egna ord, som han hördes yttra under de senare åren af Carl XII:s tid, utmärka, att det allmänna ekonomiska betryck, hvaraf Sverige led dessa olyckliga år, äfven sträckte sig till honom **, men under den följande tiden lärer han väl haft sin del af den allmänna förkofran, som då egde rum, och han var egare af betydliga jordegendomar ***. Ensam

---

* Geijer i *Sv. Ak. Handl.* 18: 103 nämner d. 18 april, men detta misstag är rättadt i *Saml. Skr.* II. 5: 72.

** Se 1 afd. s. 518, 519.

*** Ekebyholm är ett herregods, beläget i Rimbo socken af Sjuhundra härad och Stockholms län. Tham, *Beskrifning öfver Sveriges rike. Stockholms län*, s. 227. *Hist. Geogr. och Stat. Lexikon öfver Sverige*, 2: 190. Radloff, *Beskrifning öfver norra delen af Stockholms län*, 2: 64. Men utom Ekebyholm egde Horn under senare delen af

framlefde han likväl sina sista dagar, ty äfven hans tredje maka bortgick med döden före honom, dock ej långt förut. Talrik familj hade han icke; blott tvenne döttrar och en son öfverlefde honom; döttrarna hade genom giftermål ingått i andra familjer, sonen var en ung man i rikets tjenst såsom militär*. Döden beskrifves såsom lugn och plågfri; ett slaganfall, hvars förkänningar han hade erfarit och hvilket således ej kunde vara oväntadt, utsläckte lifvet.

---

sin lefnad flere andra egendomar, hvilka uppräknas i *Lefvernesbeskr.* s. 106, och deribland det gamla herregodset Fogelvik, beläget i Tryserums socken af Norra Tjusts härad och Kalmar län.

* Horns trenne giftermål äro här ofvan omtalade. Hans första maka var Anna Beata Ehrensteen, som dog år 1703 och var moder till tvenne barn, hvilka afledo tidigt. Den andra makan, Inga Törnflycht, dog 1708 barnlös. Tredje gången var Horn gift med Margareta Gyllenstjerna till Fogelvik; hennes dödsår var 1740. En son och en dotter afledo i späd ålder; den efterlefvande sonen blef med tiden riksråd och upplefde Gustaf III:s regeringstid. Hans namn var Adam Horn. Med sonsonen, generalmajoren Gustaf Horn, utslocknade Arvid Horns ättlinie på manssidan. Den ena dottern var gift med friherre Axel Löwen, sedermera grefve och riksråd. Den andra dottern hade till make en son af den namnkunnige hjelten från Carl XII:s tid Magnus Stenbock. Mannen var lagman i Tio häraders lagsaga och blef med tiden vice landshöfding i Kronobergs län. Anrep, *Svenska adelns ättartaflor* 2: 292, 832; 4: 143, 145.

Sans och sinnesstyrka voro bevarade in i sista stunden *.

Kastar man en blick tillbaka öfver lefnadsbanan — en bland de längsta, som någon bland Sveriges namnkunnige män har genomvandrat — så är taflan mycket omvexlande. En fattig yngling går ut i verlden, sökande med svett och möda dagligt bröd. Han träffar lyckan, hon förer honom upp på höga platser, han blifver rik, han blifver mägtig, konungars gunst belyser hans stig, en glänsande framgång belönar hans möda. Sådan var Horns lefnadsställning den tiden han var »Carolin». — Men andra dagar komma, lyckan flyr från Sverige;

* Om Arvid Horns sista stunder se den ofta anförda *Lefvernesbeskr.* s. 102. Horn, ehuru han dog på Ekebyholm, är icke i dess sockenkyrka eller på dit hörande kyrkogård begrafven. Stoftet hvilar i Tryserums kyrka, inom hvars sockenområde Fogelvik är beläget. Då Tryserums gamla kyrka sedermera raserades och ny kyrka var byggd, blefvo kistorna med Arvid Horns och hans tredje makas lik upptagna ur deras graf och flyttades till den nya kyrkan, hvarest under koret ett grifthvalf är anbringadt. Der hvilar stoftet, förvaradt på ett praktfullt sätt i en kista af ek, beklädd inuti med tenn och omsluten af en marmorkista. Flyttningen gjordes år 1785. — Dessa underrättelser om grafstället äro benäget meddelade genom ett utdrag ur Tryserums kyrkobok, dateradt d. 21 mars 1785 och undertecknadt: »Nils Atterbom».

på Arvid Horns skuldror låg en bland de tyngsta bördor, som Svenske män buro under Carl XII:s tid. Och mödan var tacklös, ty tiden bättrades icke, och konungen blef missnöjd med sin tjenare. — Slutligen vänder sig dock händelsernas hjul. Konungen dör, regeringssättet varder ombytt, Horn träder in med Svenska folket på nya banor och han är ledaren. Denna uppgift löser han i det hela lyckosamt. Sin bild intrycker han i Sveriges häfder på ett sådant sätt, att tiden kunde kallas det Arvid Hornska tidehvarfvet. Under denna tid framställer Horn med sin höga rang, med sin stora förmögenhet, med ett lysande lefnadssätt och en ädelsinnad frikostighet * ett verkligt exempel af en »grand seigneur» i Sverige. En ny konungatron hjelper han att uppresa. Egentligen konungsk i håg och sinne kunde Horn numera icke vara, så vida som den nya tidens ande äfven måste hafva varit hans, och den nye konungen icke heller var särdeles egnad att skapa rojalister. Den kungliga personligheten hos konung Fredrik måste hafva förefallit något svag vid sidan af det stora konungaminnet, som Arvid Horn bevarade från Carl XII:s tid **. Konung Fredriks

* Jfr *Lefvernesbeskr.* s. 103.

** Huru skilnaden mellan Carl XII och kon. Fredrik stundom framträdde för personer, som mindes kon. Carl och

förtrogne vän var Horn icke, förtroendet mellan dem var omvexlande, politiska interessen ömsom sammanförde dem och ömsom skilde dem åt. Men sådant var nu också Sveriges statsskick, att det personliga förhållandet till konungen ej kan räknas bland de stora dragen i Arvid Horns minnesbild. — Det samma gäller äfven om det sidostycke till Horns politiska verksamhet, som skulle kunnat innehållas i den ställning han kallades att intaga såsom vetenskapernas målsman. Han var kansler för universiteten i Pernau, Åbo och Upsala samt »Præses illustris» i det lärda samfund, som på hans tid hade bildat sig och ännu fortlefver under benämningen Kungl. Vetenskaps-societeten i Upsala. Kanslersembetet för universitetet i Pernau, hvilket Horn mottog

---

sågo kon. Fredrik, kan exempelvis inhemtas af den bekanta versen, som skall vara författad af friherre Carl Gustaf Cederhjelm, så lydande:

»Hvad i sin period den högsta punkten sett,
Plär åter strax derpå sitt förra intet röna;
Kung Carl vi nyss begrof, kung Fredrik vi nu kröna:
Så har vårt Svenska ur nu gått från tolf till ett».

Författaren var brorson till det namnkunniga riksrådet Cederhjelm. ANREP, *Ättartaflor* 1: 419. Versen finnes anförd flerstädes. LAGERBRING, *Sammandrag af Svea rikes historia*, del. 4, afd. 3, senare stycket, s. 65. *Biogr. Lex.* 3: 214. *Kronologisk handbok i äldre, medeltidens och nyare historien*, tryckt i Kristianstad 1818, 1: 290.

år 1706, måste hafva blifvit betydelselöst när landet, der Pernau var beläget, eröfrades af fienden. Kansler för Upsala universitet var han blott en kort tid under året 1719. Han var till detta embete vald af universitetets konsistorium och prokansler, men icke i embetet bekräftad af konung Carl. Drottning Ulrika Eleonora stadfäste valet; men då Horn kort derefter nedlade sina embeten såsom kanslipresident och riksråd, ansåg han sig äfven böra afgå från kanslersembetet *. Vetenskaps-societeten valde Horn till sin præses illustris år 1727 **, och

* Förhållandet med Horns kanslersembete för Upsala universitet upplyses af handlingar i Consistorii Academici arkiv, nemligen dr. Ulrika Eleonoras och Horns bref, daterade samma dag, d. 21 febr. 1719, samt Horns bref d. 10 april s. å., hvaruti han tager afsked af universitetet.

** Vet. Soc. protokoll d. 18 aug. 1727. Af följande protokoll d. 31 aug., d. 14, 13 och 27 okt. s. å. samt d. 19 jan. och 1 febr. 1728 visar sig, att Societetens val icke blef Horn officielt meddeladt förr än fram på året 1728, och kon. Fredriks fullmagt att vara præses illustris är daterad d. 11 nov. 1728. Om detta dröjsmål jfr yttrandet hos PROSPERIN, *Tal vid præsidii nedläggande i Vetenskaps Akademien*, s. 23—24, och för öfrigt SCHRÖDER, *Histoire de la société royale des sciences d'Upsal*, tryckt i *Nova acta regiæ Societatis Scientiarum Upsaliensis*, Vol. XIII: VII, samt GLAS, *Essai sur la société royale des sciences d'Upsal*, utg. vid Upsala universitets jubelfest 1877, s. 27. — Kon. Fredriks bref med fullmagt på presidii-embetet finnes bland *Hornska handskrifterna*, da-

Societetens protokoll samt öfriga handlingar utvisa, att befattningen väl icke var en tom titel, men någon synnerligt ingripande verksamhet synes Horn i denna sin egenskap likväl icke hafva utöfvat, och efter några års förlopp tog han afsked från Societeten, år 1735, på samma gång han äfven nedlade kanslersembetet för universitetet i Åbo, hvilket embete han några år hade innehaft.

Slutligen, om det verkligen skall räknas för ofärd att öfverlefva den yttre storheten och magten, så drabbade detta öde Arvid Horn. Var det allvar — och man har ingen anledning att påstå att så icke var — i den gudsfruktan, som gaf sig uttryck i ett noggrant iakttagande af religionens yttre bruk, borde det ej vara svårt för Arvid Horn att bära Försynens dom. Får man fästa sig vid anekdoter, dem minnet har bevarat, fördrog Horn sitt öde med sinnesstyrkans lugn *. Det statsskick, som han hade

teradt d. 11 nov. 1728, och likaså konungens bref om afsked från samma embete, gifvet d. 2 juni 1735, som äfven är datum för ett der sammastädes befintligt afskedsbref från kanslersembetet för Åbo universitet. Bland dessa handskrifter finnes äfven fullmagten för Horn att vara kansler för universitetet i Pernau, dat. d. 7 juni 1706.

* Jfr yttrandet, som finnes i *Lefvernesbeskr.* s. 101 och är upptaget af Geijer, *Saml. Skr.* II. 5: 72, och Fryxell, 34: 174, att det icke vore svårt undanrödja en åttatio-

hjelpt att grundlägga, älskade han icke blott när det gaf honom magtens besittning, utan äfven när det beredde hans fall *. Hersklysten har man kallat honom; men hersklystnaden är icke ett fel hos den, som genom hela sin ställning är kallad att vara den styrande. Fel blifver herskarelusten blott när magten eftersträfvas med orättfärdighetens medel eller brukas illa. Detta kan icke mot Arvid Horn bevisas **. Det sades, att han *gaf* mutor; detta gjorde han

årig gubbe: »Jag har tjent kon. Carl XII och Sveriges rike; dessa tider böra hafva grefve Gyllenborg».

* Jfr likaledes det svar, hvilket Horn skall hafva gifvit en person, som påminde honom att han borde taga afsked. Horn sade sig tacka Gud, som så låtit friheten få rota sig bland hans landsmän, »att en ung man såsom den, hvilken tilltalade honom, kunde säga honom sådant». Detta yttrande är upptaget hos nyss anförde författare. GEIJER, l. c. s. 70.

** Ett vackert vitsord blef Horn gifvet af en främling, som hade stått i beröring med honom, Engelsmannen Finch. Denne herre hade varit Engelsk minister i Stockholm, och Horn hade gifvit honom sitt porträtt såsom minnesgåfva. Engelsmannen öfverlefde Horn, uppnådde sjelf en hög ålder och återsände slutligen porträttet till Horns efterlefvande son. Såsom skäl att så göra uppgaf Finch, att han icke vore säker, det hans egna arfvingar skulle betrakta bilden med tillbörlig vördnad. När porträttet återkom till Sverige, fans en på taflan anbragt påskrift af den Engelske innehafvarens hand, innehållande de Latinska orden: »Venit suum illius laudi tempus, ad posteros enim virtus durabit, non perveniet invidia». *Lefv.-beskr.* s. 105.

verkligen på Carl XII:s befallning i Polen; men alla vittnen instämma deri, att han sjelf var obestickelig *.

Vidrigare öde på ålderdomen hafva många nödgats bära. Att vid några och sjuttio års ålder blifva skild från alla stormar i ett stort politiskt lif bör kallas frihet, ej försakelse. Kände sig Arvid Horn obilligt bemött, borde han göra räkning mellan smädelsen han nu led och smickret han förut hade njutit **. Älskade han att känna skadeglädje, så beskärdes honom den hugnaden; han upplefde 1741 års Ryska krig. Älskade han sitt fädernesland, så var det

* Malmström, 2: 165 not, anför, men utan att sjelf sätta tro dertill, den enda misstanke, som har funnits. Hela sammanhanget utvisar också, att misstanken beror på ett missförstånd, särdeles när den samma jemföres med det alldeles motsatta intyg, som Malmström, 1: 127, har anfört. Det som anföres hos honom, 1: 205 not, efter uppgift hos Gjörwell, *Allmänna tidningar 1772*, s. 72, att bönderna vid 1720 års riksdag skulle fått »douceurer», förekommer hos Gjörwell i ett sådant sammanhang, att det icke kan påstås, det med ordet »douceurer» menas mutor, gifna af Horn.

** Fyra skådepenningar äro slagna öfver Arvid Horn, en af ridderskapet och adeln vid 1720 års riksdag; de särskilda anledningarna till de öfriga synas icke vara med säkerhet kända. Hildebrand, *Minnespenningar öfver enskilde Svenske män och qvinnor*, s. 123. Jfr här ofvan om hedersgåfvan vid 1731 års riksdag, s. 282, samt bref-ven från kardinalen Fleury, s. 303—4.

hans sista dagars sorg, att »förderfvet i rågadt mått bröt in öfver en förblindelse utan like» *.

Af en sådan lefnad, så lång, så skiftande i mot- och medgång, är mycket att lära. En af Sveriges berömde statsmän i nyare tid ** har talat om »verldshändelsernas hjul, som hvälfver sig i ett oafbrutet kretslopp, här fortskyndadt af passionernas feberkraft, der saktadt af vishetens förmåga; än under säker ledning inskränkt inom den banade stråten, än af ovana händer vilsefördt mellan bråddjup och branter». Sådan är lärdomen af Arvid Horns historia. Han var ledaren med vishetens förmåga; efter honom styrde passionernas feberkraft, och Sveriges rike vilsefördes mellan bråddjup och branter.

---

* Geijers ord. *Saml. Skr.* II. 5: 96—97.

** Grefve Gustaf Lagerbjelke i tal på Svenska Akademiens högtidsdag år 1832. *Sv. Ak. Handl.* 15: 48.

Svenska Akademiens täflingsämnen

för år 1879.

Afhandlingar i vittra ämnen.

1) Hvilka äro hufvudkaraktererna af det Homeriska epos? Hvilka voro de förnämsta anledningarna till dess uppkomst och utbildning? Och huru vida eller under hvilken förändrad form kan det gifvas ett modernt epos?

2) Jemförelse mellan de olika åsigter af sorgspelet och de olika former af dess behandling, hvilka förekommit inom särskilda nationers vitterhet, med afseende på deras inbördes företräden.

3) Om skiljaktigheten mellan den antika klassiciteten och den moderna, sådan den skapats af Fransmän, Italienare och deras efterföljare.

4) Skildring af romanens uppkomst, betydelse i litteraturen och inflytelse på sederna.

5) Om skådespelens olika verkan på bildningen och tänkesätten hos de gamle och de nyare.

6) Hvaruti bör orsaken sökas, att Spaniorer och Engelsmän företrädesvis skapat en egen dramatisk litteratur, under det andra nationer tagit till mönster dels de gamle, dels den Spanska och Engelska dramen?

7) Om folkvisans uppkomst samt hennes förhållande till odlingen i allmänhet och särskildt till skaldekonsten.

8) Om uppkomsten och rätta betydelsen af benämningen *humor* och *humorist*.

9) Om rimmets uppkomst, utbildning och betydelse.

10) Om den olika karakteren af äldre och nyare tiders politiska vältalighet, jemte en utveckling af de grunder, ur hvilka åtskilnaden mellan den förra och den senare måste härledas.

11) Jemförelse mellan de gamles och de nyares förnämsta häfdatecknare, i anseende till förtjenster och brister.

12) Lemnar Akademien de täflande frihet att välja något estetiskt eller litterärhistoriskt ämne.

I språkforskningen

utfäster Akademien ett särskildt pris af 1,000 kronor för besvarandet af frågan:

Hvilka äro hufvud-epokerna af det Svenska språkets utbildning, och hvad har det vunnit eller förlorat vid de åtskilliga förändringar det undergått?

För öfrigt lemnas frihet i val af något språkvetenskapligt ämne inom modersmålets tidigare eller senare skiften.

För den historiska framställningen.

Ur fäderneslandets häfder.

1) Om anledningarna till riksföreståndarskapets uppkomst i Sverige, beskaffenheten och gränserna af denna magt, samt det inflytande, som de tre Sturarnes utöfning deraf egde på fäderneslandets öden.

2) Teckning af konung Gustaf I:s senaste regeringsår, hans personliga egenskaper och karakteren af hans 39-åriga regering.

3) Stridigheterna mellan konung Gustaf I:s söner och sonsöner om de furstliga rättigheterna.

4) Om beskaffenheten och syftningen af de hemliga underhandlingar, som efter konung Gustaf II Adolfs död egde rum mellan Axel Oxenstjerna och Wallenstein.

5) Jemförelse mellan Sveriges ställning vid Gustaf II Adolfs död 1632 och Carl Gustafs död 1660, med en öfversigt tillika af rikets yttre och inre tillstånd år 1644, då Kristina, och 1672, då Carl XI emottog riksstyrelsen ur förmyndare-regeringens händer.

6) Framställning af de följder och den inflytelse, Sveriges deltagande i 30-åriga kriget haft, så väl i hänseende till rikets yttre och inre politiska förhållanden, som äfven i afseende på nationalkarakteren, den allmänna bildningen, lefnadssättet, sederna, språket.

7) Om den verkan, som den efter Carl XII:s död vidtagna förändring i rikets styrelseform haft på Svenska folkets tänkesätt, bildning och seder.

Ur allmänna historien.

1) Om den verkan, som de gamles kämpaspel (de Olympiska, Pythiska, Istmiska, Nemeiska) utöfvat på nationalandan och sederna.

2) Om kristendomens inflytande, såsom verldshändelse, på samhällsförfattningar, vetenskaper och konster.

3) Om det inflytande, som Polens egenskap af valrike egt på dess öden.

4) Hvilka voro orsakerna till Preussiska konungadömets hastiga skapelse? Och i hvad mån var minskandet af Sveriges och Polens magt för detsamma nödvändigt?

För öfrigt lemnas fritt val af ämne i den historiska stilen. Med det förbehåll, att ämnet icke får vara närmare vår tid, än år 1818, beror det af de täflande att ur Sveriges eller andra länders historia välja någon icke allt för vidsträckt tidrymd, eller någon märklig händelse, tjenlig för en utförligare berättelse, eller ock en målning af flera namnkunniga personer i något visst tidehvarf. Akademien önskar likväl helst, att ämnet väljes ur fäderneslandets häfder.

Utan att i allmänhet för behandlingen uppställa någon fordran af ett vältaligt skrifsätt, när icke ämnet dertill särskildt föranleder, kan Akademien likväl icke undgå att göra afseende på framställningens förtjenst och språkets vård.

I skaldekonsten

lemnar Akademien fritt val af ämne.

För Zibetska priset:

Sång till upplifvande af något bland fäderneslandets stora minnen.

Akademiens stora pris är, likasom det Zibetska priset, hennes belöningsmedalj af 400 kronors värde. För en afhandling, förtjent af belöning, och som anses hafva kräft en längre fortsatt betraktelse och en allvarligare undersökning, vill Akademien fördubbla detta pris, för att medelst förhöjande af dess yttre värde kunna erkänna äfven det i skriften ådagalagda forskningsnit och i större mån godtgöra den uppoffring af tid och möda, som derpå blifvit använd. Om täflingsskrift, utan att anses böra med Akademiens stora pris belönas, lik-